

Róbert Antal

Mezinárodní obchod s archeologickými nálezy optikou veřejného práva

Archeologický ústav AV ČR, Brno

**Mezinárodní obchod s archeologickými nálezy
optikou veřejného práva**

Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 83
Odpovědný redaktor: Balázs Komoróczy

Mezinárodní obchod s archeologickými nálezy optikou veřejného práva

Róbert Antal

Archeologický ústav AV ČR, Brno

Brno 2025

Kniha byla vydána s finanční podporou Akademie věd České republiky.

Kniha vznikla s Institucionální podporou na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace RVO: 68081758 – Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.

Autor: Róbert Antal (ORCID 0009-0004-4482-2257)
Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.; <https://ror.org/02bvcjw39>

Recenzenti:
Mgr. Jan Mařík, Ph.D.
JUDr. Martin Zídek

Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.

Brno 2025

© Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., a autor

Publikace je šířena pod licencí CC BY-NC-ND 4.0

ISBN 978-80-7524-100-9 (print)
ISBN 978-80-7524-101-6 (online ; pdf)

DOI 10.47382/arub2025-03

ISSN 1804-1345

Obsah

Poděkování	7
Úvod	9
1 Problematika obchodu a vývozu archeologických nálezů v minulosti a dnes	13
1.1 Historický exkurz	13
1.2 Schéma fungování obchodu s archeologickými nálezy v 21. století	17
1.3 Překážky úspěšné regulace nezákonného obchodu	22
1.4 Metody prevence a nástroje ochrany	23
2 Archeologický nález a jeho hodnota	27
2.1 Vědecká hodnota archeologického nálezu	28
2.2 Tržní hodnota archeologického nálezu	29
2.3 Kulturně-historická hodnota archeologického nálezu	29
2.4 Právní definice jako základ ochrany archeologických nálezů před nelegálním vývozem a obchodem	31
3 Teoretické přístupy k vlastnictví, přístupnosti a ochraně archeologických nálezů	35
3.1 Vlastnictví jednotlivce	36
3.2 Vlastnictví kulturní skupiny	37
3.3 Vlastnictví národa	37
3.4 Vlastnictví lidstva	37
3.5 Principy ochrany archeologického dědictví	38
3.6 Aplikace představených modelů	38
3.7 Kulturní internacionalismus a kulturní nacionalismus	40
4 Mezinárodní úprava	41
4.1 Vývoj mezinárodního práva od poloviny 17. do poloviny 20. století	41
4.2 Úmluva na ochranu kulturních statků za ozbrojeného konfliktu (1954)	42
4.3 Úmluva UNESCO o opatřeních k zákazu a zamezení nedovoleného dovozu, vývozu a převodu vlastnictví kulturních statků (1970)	43
4.4 Úmluva UNESCO o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví (1972)	43
4.5 Vzorová mezinárodní dohoda OSN (1990)	44
4.6 Úmluva o ochraně archeologického dědictví Evropy (revidovaná) (1992)	44
4.7 Úmluva UNIDROIT o odcizených nebo nezákonně vyvezených předmětech kulturní hodnoty (1995)	44
4.8 Úmluva OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu (UNTOC)	45
4.9 Evropská právní úprava	45
4.10 Další mezinárodní dokumenty	47
4.11 Dopad mezinárodní úpravy na nelegální obchod s archeologickými nálezy	48
5 Česká republika – ochrana archeologických nálezů v teorii a praxi	49
5.1 Vývoj archeologické památkové péče ve 20. století	49
5.2 Ochrana archeologických nálezů podle zákona 20/1987 Sb., o státní památkové péči	50
5.3 Zákon č. 71/1994 Sb., o prodeji a vývozu předmětů kulturní hodnoty	52
5.4 Zákon č. 214/2002 Sb., o vývozu některých kulturních statků z celního území Evropské unie	53
5.5 Zákon č. 362/2022 Sb., o vstupu a dovozu některých kulturních statků na celní území Evropské unie	53
5.6 Zákon č. 101/2001 Sb., o navrácení nezákonně vyvezených kulturních statků	54
5.7 Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník	55

5.8	Právní úprava optikou teoretických modelů ochrany a přístupu k archeologickým nálezům	55
5.9	Hledání archeologických nálezů	56
5.10	Prodej archeologických nálezů v praxi	60
5.11	Facilitátoři v České republice	63
6	Ochrana archeologických nálezů ve vybraných evropských zemích	65
6.1	Ochrana archeologických nálezů před nelegálním obchodem na Slovensku	65
6.2	Ochrana archeologických nálezů před nelegálním obchodem v Řecku	71
6.3	Ochrana archeologických nálezů před nelegálním obchodem v Nizozemsku	73
6.4	Ochrana archeologických nálezů před nelegálním obchodem ve Spojeném království	75
6.5	Další relevantní příklady veřejné regulace nelegálního obchodu s archeologickými nálezy	77
7	Srovnání veřejnoprávních aspektů obchodu s archeologickými nálezy v České republice a dalších evropských zemích	81
7.1	Veřejnoprávní aspekt 1: Definice archeologických nálezů	81
7.2	Veřejnoprávní aspekt 2: Vlastnictví archeologických nálezů	82
7.3	Veřejnoprávní aspekt 3: Hledání archeologických nálezů	83
7.4	Veřejnoprávní aspekty 4 a 5: Oběh archeologických nálezů	84
7.5	Případové studie	85
7.6	Prostor mezi zákony	86
8	Mezinárodní prodej a export archeologických nálezů v praxi	87
8.1	Hledání archeologických nálezů v zahraničí	87
8.2	Zahraniční obchod s archeologickými nálezy	88
8.3	Repatriace	92
9	Návrhy <i>de lege ferenda</i>	95
9.1	Přístup veřejnosti ke kulturnímu dědictví a účast na jeho ochraně	95
9.2	Sociální nástroje	96
9.3	Veřejnoprávní aspekt 1: Definice chráněných statků ve vnitrostátním a mezinárodním právu	97
9.4	Veřejnoprávní aspekt 2: Vlastnické právo a držba archeologických nálezů	98
9.5	Veřejnoprávní aspekt 3: Hledání archeologických nálezů	99
9.6	Veřejnoprávní aspekt 4: Prodej a nákup archeologických nálezů	102
9.7	Veřejnoprávní aspekt 5: Nelegální import a repatriace archeologických nálezů	103
9.8	Uplatnění navrhovaných změn a amnestie na soukromé sbírky archeologických nálezů	104
9.9	Konkrétní návrh ucelené koncepce archeologické památkové péče ve vztahu k regulaci nelegálního oběhu archeologických nálezů	107
	Závěr	109
	Summary	113
	Seznam použitých zdrojů	117
	Archivní prameny	117
	Literatura	117
	Elektronické zdroje	120
	Ostatní zdroje	124
	Právní předpisy a jiné právní dokumenty	124
	Soudní a správní rozhodnutí	127

Poděkování

Kniha, kterou se právě chystáte číst, původně vznikla jako má dizertační práce (Antal 2024). Za pomoc při jejím psaní vděčím JUDr. Janě Dudové, Ph.D., a všem kolegům z Česka, Slovenska a dalších zemí, kteří mému výzkumu věnovali čas. Velké poděkování patří také Marii, za čtyři roky vytrvalé podpory a velké trpělivosti s mým „nekonečným“ psáním. A jelikož jsem se pro veliký úspěch do práce ponořil na další rok, děkuji i za ten.

Úvod

Zatímco nelegálnímu hledání archeologických nálezů je v České republice věnována velká pozornost, téma obchodu s nimi zůstává v odborné obci neprobádané, a to navzdory tomu, že oba problémy jsou úzce propojené. Hledání archeologických nálezů lze považovat za první fázi nelegálního obchodu s archeologickými nálezy. Problematikou hledání archeologických nálezů jsem se zabýval již v minulosti (viz např. Antal 2018; 2020), dalším logickým krokem proto bylo rozšířit tematický záběr a uchopit celou problematiku komplexně, od nelegálního získání archeologického nálezu až po jeho nelegální nákup koncovým zákazníkem.

Pojmy jako „obchod“, „prodej“ nebo „nákup“ by mohly vyvolávat dojem, že se práce zaměřuje na soukromoprávní aspekty tohoto obchodu, ale není tomu tak. Legální obchod s archeologickými nálezy v České republice v zásadě neexistuje, soukromoprávním aspektům zkoumaného problému proto není potřeba věnovat větší pozornost. Důvodem, proč legální obchod s archeologickými nálezy prakticky neexistuje, jsou právní normy ve veřejném zájmu chránící kulturní, a tedy i archeologické dědictví. Při snaze o pochopení zákonitosti fungování nelegálního obchodu je nutné zaměřit se právě na veřejnoprávní aspekty regulace a jejich aplikaci v praxi.

Cílem této publikace je prozkoumat jak právní regulaci, tak skutečný rozsah nelegálního obchodu. V teoretické rovině se práce zaměří na základní popis zkoumaného fenoménu, vymezení základních pojmů a stanovení relevantního právního základu veřejnoprávních norem České republiky a vybraných evropských zemí. V praktické rovině bude zkoumána nelegální činnost spojená s obchodem a vývozem archeologických nálezů a s tím související aktivity

orgánů veřejné moci jak na národní, tak i mezinárodní úrovni. Na základě získaných informací bude provedena analýza přístupů jednotlivých zemí a jejich efektivity s cílem identifikovat pozitivní a negativní faktory. Výsledky poskytnou podklady pro závěrečné zhodnocení aktuálního stavu zkoumané problematiky a pro formulaci návrhů *de lege ferenda*, tedy představ o tom, jaké by právo do budoucna mělo být.

Zaměření výzkumu i na další evropské země je pro práci zásadní, neboť zkoumat celou problematiku pouze v rámci České republiky by nebylo dostatečné ze dvou hlavních důvodů:

1. Problém se netýká jen České republiky, ale i ostatních evropských zemí. Ty se jej snaží řešit a regulovat právními normami, ale samotné předpisy se mohou od těch českých lišit. Může se tak jednat o inspiraci pro zákonodárce v České republice ohledně vhodnosti a efektivnosti těch kterých nástrojů.
2. Černý trh s archeologickými nálezy je dnes do velké míry trhem mezinárodním, a proto je nevyhnutelné zkoumat, jak na tento problém působí české normy v kombinaci se zahraničními, a také jak k regulaci obchodu přispívají normy mezinárodní.

Zatímco v zahraničí je problematika nelegálního obchodu s archeologickými nálezy či kulturními statky předmětem značného zájmu, v České republice je odborná diskuze spíše v počátečním stádiu. Mezi prvními, kdo toto téma teprve v první polovině roku 2023 otevřel, byla Monika Pauknerová, když formulovala osm otázek, které je podle ní třeba v budoucnu řešit (Pauknerová 2023, 292):

1. „Který kulturní majetek je chráněn a může být za určitých podmínek vrácen původním vlastníkům?
2. Jak je obecně regulován vývoz a dovoz kulturních statků?
3. Které osoby mohou požádat o navrácení kulturního statku?
4. Po které osobě lze požadovat vydání a koho lze žalovat?
5. Jak je chráněn držitel kulturního statku, který jej nabyl v dobré víře?
6. Jaké jsou možnosti odškodnění pro vlastníka kulturního statku, který jej nabyl v dobré víře?
7. Časový faktor ochrany kulturních statků: Od jakého okamžiku začíná běžet lhůta pro podání žádosti o restituci?
8. Určení rozhodného práva pro nárok na náhradu za nezákonně vyvezené kulturní statky“

Z těchto otázek lze vycházet pouze částečně, jelikož se většinou (3.–8.) týkají primárně repatriace kulturních statků, která, jak ukáže výklad, v kontextu archeologických výzkumů téměř neprobíhá. Nezávisle na výše uvedených oblastech jsem si proto stanovil tři výzkumné otázky:

1. Jaké jsou současné nástroje a limity vnitrostátní a mezinárodní právní regulace nelegálního obchodu s archeologickými nálezy?
2. Jaký je rozsah nelegálního obchodu s archeologickými nálezy v České republice a v zahraničí?
3. Jaké právní nástroje by měly být zavedeny, aby byl boj proti nelegálnímu obchodu s archeologickými nálezy účinnější?

Zodpovězení těchto otázek by mělo umožnit komplexní pochopení problematiky nezákonného obchodu. První zaměření výzkumu se soustředí na předpoklady pro regulaci nezákonného obchodu v podobě právních norem. Do tohoto okruhu spadají otázky definice chráněného zboží, regulace vlastnických práv a různé typy právních nástrojů, které mají veřejnost nasměrovat k žádoucímu chování. Druhý směr výzkumu se bude zabývat tím, jak tyto právní normy ovlivňují konkrétní oblasti nezákonného obchodu – jak moc lze nezákonný obchod sankcionovat nebo jak veřejnost obchází právní regulaci. Díky zaměření i na další země Evropské unie bude možné identifikovat a porovnat různé typy přístupů a jejich projevy v praxi, což umožní v rámci třetího směru zájmu navrhnout, jak k problematice přistupovat v budoucnu.

Pozornost bude věnována v širším rozsahu Slovensku, Řecku, Nizozemsku a Spojenému království, v omezené míře také Estonsku, Německu

a Slovinsku, cílem přitom je nalezení co nejúčinnějšího řešení nelegálního oběhu archeologických nálezů. Na základě porovnání právních norem a aplikační praxe by mělo být možné určit nástroje, které poskytují archeologickým nálezům nejlepší ochranu.

Jak je tedy celé dílo sestaveno? První kapitola se věnuje popisu zkoumaného problému, včetně jeho počátků, motivace, které vedly k jeho vzniku, a v návaznosti na to také schématu fungování nelegálního obchodu v současnosti. Ačkoli se kapitola dotkne i právních norem, jejím cílem není podat právní, ale věcný výklad, který blíže identifikuje hlavní zkoumané aspekty a seznámí s nimi čtenáře.

Druhá kapitola se soustředí na první veřejnoprávní aspekt, kterým jsou právní definice chráněných statků. Kromě samozřejmé nutnosti vědět, na jaké objekty právní normy dopadají, bude čtenáři vysvětleno, jak rozdílné přístupy v různých zemích významně ovlivňují efektivitu boje proti nelegálnímu obchodu s archeologickými nálezy. Třetí kapitola se věnuje druhému, velmi úzce souvisejícímu veřejnoprávnímu aspektu, kterým je úprava vlastnického práva, jež určuje, jaké subjekty mohou s těmito chráněnými statky v praxi reálně (proti)právně disponovat.

Následný rozbor norem mezinárodního práva ve čtvrté kapitole poskytne základní východisko pro třetí až pátý veřejnoprávní aspekt – hledání archeologických nálezů, jejich prodej a export a konečně i jejich nákup a import.

Tyto oblasti pak budou v rámci páté a šesté kapitoly podrobněji rozebrány v kontextu národních legislativ, včetně (více či méně podrobného) představení aplikační praxe. Cílem tohoto uchopení je poskytnout komplexní pohled na situaci v těchto zemích, tj. vysvětlit, jak právní normy ovlivňují společenskou realitu.

Sedmá kapitola předkládá porovnání situace v České republice a ostatních zemích, včetně krátkých případových studií. To vytvoří předpoklad pro dobré pochopení zákonitostí fungování obchodu v mezinárodním prostoru, které v osmé kapitole ukáže rozsah zkoumaného problému v Evropě.

Po analýze teorie a navazující praxe tak bude možné kriticky vyhodnotit varianty přístupu v rámci návrhů *de lege ferenda* a představit ucelenou koncepci archeologické památkové péče v České republice s ohledem na obchod s archeologickými nálezy.

Na závěr je ještě nutné zmínit limity práce. V kapitole 3 bude identifikována skupina subjektů nazývaných facilitátoři. Patří do ní různé osoby, které umožňují nebo usnadňují nelegální činnost,

často se jedná o pracovníky správních orgánů, policie, celní správy apod. V tomto kontextu by bylo možné zaměřit se i na právní úpravu kontroly veřejné správy a výkon kontroly v praxi, nicméně by se jednalo o odbočku, která by práci jako celek spíše rozbíjela, než rozvíjela. Proto této oblasti nebude věnována pozornost. V širším uchopení problematiky nelegálního obchodu s archeologickými nálezy by své místo našlo i falšování artefaktů a jejich následný prodej, tato činnost by však v zásadě neměla ohrožovat skutečné archeologické nálezy, proto ani tato otázka nebude reflektována.

Ještě před začátkem bych si však dovolil upozornit na kontext dvou specifických aspektů – zapojení veřejnosti a terminologii.

Práce se na více místech dotýká problematiky zapojení veřejnosti do ochrany archeologického dědictví. K tomu je třeba uvést, že se nejedná primárně o zapojení veřejnosti v rámci uplatňování administrativních nástrojů (stavební povolení, EIA¹ apod.) nebo v podobě přístupu k informacím, jelikož tyto nemají přímý dopad na ochranu archeologických nálezů před nelegálním obchodem. Účast veřejnosti je zde vnímána jako reálná, praktická aktivita přispívající k ochraně archeologického dědictví – spolupráce při hledání archeologických nálezů, zabezpečení přístupu veřejnosti k archeologickým nálezům, zajištění jejich údržby apod.

Co se terminologie týče, v rámci odborné diskuze na téma nelegálního obchodu s archeologickými nálezy, a stejně tak v různých vnitrostátních a mezinárodních právních normách, se využívá velké množství pojmů, jejichž význam nebo obsah není ustálený. Patří mezi ně např. „starožitnosti“ (*antiquities*), „kulturní předměty“, „kulturní objekty“, „kulturní statky“, „předměty kulturní hodnoty“, „kulturně cenné předměty“ apod. Domnívám se, že

pojem starožitnosti v českém prostředí v zásadě neoznačuje archeologické nálezy, i když by je bylo možné pod některou z jeho definic podřadit. Anglická verze tohoto slova má však v některých případech téměř výhradní vazbu k archeologickým nálezům – příklad představuje anglický systém evidence veřejných nálezů Portable Antiquities Scheme. Z těchto důvodů považuji termín starožitnosti za matoucí a v této práci jej zásadně nepoužívám. Výjimkou je podkapitola 2.4.1, která se zabývá právě otázkou rozlišení mezi archeologickým nálezem a starožitností.

Pojmy kulturně cenné předměty, předměty kulturní hodnoty a kulturní statky využívá i český právní řád, přičemž první dva lze vnímat jako synonyma. Podkapitola 5.4 následně poukazuje na to, že termín kulturní statek je hierarchicky vyšší, neboť v sobě zahrnuje předměty kulturní hodnoty a další druhy věcí. Kulturní předměty, kulturní objekty a v konečném důsledku i kulturní statky jsou pojmy, které lze nalézt v mnoha právních předpisech, vždy s mírně odlišnou definicí. Podstatné je, že obvykle označují přibližně stejné druhy předmětů a že archeologické nálezy vždy představují součást jejich obsahu. Ani odborná literatura jednotlivé pojmy důsledně neodděluje a obvykle je ani přesně nedefinuje, naopak je využívá jako synonyma. Podobně přistupuji k jejich užívání v této publikaci. Výjimku představují případy, kdy zmiňuji konkrétní právní definice – tam se snažím o absolutní přesnost.

V obecné diskuzi o nezákonném obchodování s kulturními statky tedy nejsou archeologické nálezy výslovně vyčleněny, ale nepochybně jsou předmětem diskuze. Předmětem, který má v mnoha ohledech specifickou povahu, kterou tato práce bude zkoumat a vysvětlovat. Pro samotný termín „archeologický náález“, ve snaze neopakovat jej příliš často, používám synonyma jako „předmět“ či „artefakt“.

¹ Vyhodnocení vlivů na životní prostředí (angl. Environmental Impact Assessment) je proces vyhodnocení dopadů záměrů (např. staveb) na dotčené životní prostředí. V České republice je proces upraven zákonem č. 100/2001 Sb., o posuzování vlivů na životní prostředí, ve znění pozdějších předpisů.

1

Problematika obchodu a vývozu archeologických nálezů v minulosti a dnes

Kulturní dědictví má zásadní význam nejen pro národní, ale na starém kontinentu i pro evropskou identitu. Jeho ochrana je zájmem společnosti a kulturní dědictví se uchovává jako odkaz pro budoucí generace.² Zájem společnosti se však neprojeví vždy jen snahou o ochranu jednotlivých prvků kulturního dědictví, ale také úsilím získat jeho část pro sebe. Takové snahy vedou k ohrožení hodnoty a celistvosti kulturního dědictví. Na úvod výkladu je proto třeba popsat, jak zkoumaný fenomén vznikl, jak se v minulosti vyvíjelo jeho vnímání ve společnosti a ve vládnoucích vrstvách a následně i to, jak vypadá nelegální obchod s archeologickými nálezy dnes, ve 21. století. Pozornost přitom věnuji nejen praktickým aspektům, ale také motivaci, která za zkoumaným problémem stojí. Kapitola objasní zákonitosti fungování černého trhu a pomůže identifikovat hlavní veřejnoprávní aspekty, na které je třeba zaměřit odbornou pozornost.

1.1 Historický exkurz

Zájem o ochranu a zachování předmětů kulturního dědictví se v evropské společnosti začal objevovat spolu s myšlenkami osvícenství.³ Prostor pro kontakt s cizí kulturou v tomto období představovaly tzv. kavalírské cesty, jejichž cílem bylo vzdělávání mladých šlechticů. Jejich náplň často zahrnovala studium, hudební a tělesná cvičení či mše.⁴ Během

cest studenti navštěvovali různá evropská města, kde dovršovali své klasické vzdělání; seznamovali se s místní kulturou a uměním a domů se vraceli s pochopením obojího a se suvenýry (Sorabella 2023).

Úspěchy antických civilizací byly spjaty se základy evropské velikosti a dominance, takže studenti během svých cest získávali kulturní kapitál. Symbolem procesu zkulturnění se stávaly právě tyto suvenýry, tedy starožitnosti dovezené domů. Podle Simona Mackenzieho s kolektivem byl člověk se sbírkou starožitností považován za zkušeného a světaznalého, tudíž oprávněného tomuto světu dominovat. Proto se export starožitností a tvorba soukromých sbírek značně rozmáhají v období kolonialismu. Zájem o kulturní dědictví se následně rozšířil i za hranice Evropy a na předměty značného stáří. Ty měly dokumentovat vývoj, kterým Evropa prošla, a také její současnou kulturní velkolepost. Mackenzie tvrdí, že na této motivaci se dodnes nic zásadního nezměnilo – společnost si stále cení sbírek starožitností (Mackenzie, Brodie, Yates 2020, 18–19).

V jakých oblastech si kavalíři na svých cestách chtěli rozšiřovat obzory? Jednalo se o umění, právo, hudbu či architekturu. Pestrou kombinací zmíněného disponovala např. Itálie, která byla podle Charlese Thompsona oblíbeným cílem kavalírských cest. Cestovatelé navštěvovali destinace jako Pompeje, Herkulaneum nebo Tivoli (Sorabella 2023).

2 Důvodová zpráva (volební období 2021–2025). Vládní návrh č. 150/0 zákona o vstupu a dovozu některých kulturních statků na celní území Evropské unie a o změně některých souvisejících zákonů, Obecná část.

3 Odraz těchto myšlenek v právních normách dokumentuje podkapitola 4.1.

4 Anglický výraz *Grand Tour* pokrývá celé období kavalírských cest, ale v českém prostředí bývá ztotožňován s pozdějšími cestami, které přestaly sledovat vzdělávací účel a byly více „dobrodružné“ až zhýralé (Petřeková 2019). Z hlediska zaměření práce však není nutné náplň cest zkoumat podrobně.

1.1.1 Itálie⁵

V polovině 18. století pozornost celé Evropy přitáhly na jih Itálie objevy dokonale zachovalých antických měst Pompejí a Herkulanea. Původně se všechny předměty objevené na těchto místech stávaly majetkem krále, který (jako každý evropský panovník té doby) ztotožňoval národní dědictví se svým osobním. Pokud někdo z lokalit vyvezl antické starožitnosti, musel to být královský dar, jinak byly vykopávky a muzeum přísně střeženy (ASN Inventario I 1842; ASN Inventario II 1824a; ASN Inventario II 1831).

Významné lokality řeckého osídlení v Itálii, tzv. *Magna Graecia*, však neměl král – s výjimkou Neapole – pod kontrolou. Nové objevy proto odstartovaly nekontrolované vykopávky a obchod se starožitnostmi na celém území jižní Itálie.

Jedním z prvních iniciátorů ochrany památek byl např. hlavní královský restaurátor Giuseppe Canart, který ve zprávě pro královské úředníky formuloval:

- nutnost kontrolovat vykopávky prováděné soukromými osobami, a to i na jejich vlastním pozemku, formou povolení vydaného příslušnými orgány a také povinnost hlásit veškeré nalezené předměty,
- nutnost zabránit nevybíravému vývozu těchto předmětů za hranice země (ASN Repertori 1751).

Výsledkem byla první legislativa na ochranu kulturního dědictví z roku 1755. Ta měla zakázat vývoz uměleckých a archeologických předmětů, neřešila však povolování vykopávek (d'Alconzo 2001, 507–510).

K další aktualizaci legislativy došlo na podnět restaurátora a sochaře Carla Albaciniho, který informoval královské úředníky o čilém obchodu s antickými sochami původem z Neapole, jenž probíhal v Římě. Některé z artefaktů byly dokonce i ve sbírce papeže (ASN Repertori 1790). Výsledek této úpravy se projevil například 9. září 1787, kdy vláda odepřela „povolení cizincům vykonávat v království vykopávky za účelem nalezení vzácných pozůstatků starožitností“ (d'Alconzo 2001, 519; překl. E. Petřekové). Nový předpis ukládal povinnost žádat o zvláštní povolení k vykopávkám na vlastním nebo cizím pozemku a zveřejňovat výsledky výzkumu. Státu také umožňoval zakoupit předměty zvláštní hodnoty pro muzeum.

Kvůli nízké efektivitě panovník 7. července 1790 obnovil vyhlášení zákazu vykonávat vykopávky starožitností a jmenoval nové odborníky

zodpovědné za dohled nad objevenými artefakty (ASN Repertori 1790), nelegální export však stále pokračoval. Nizozemský sběratel a obchodník s uměním Jean Emile Humbert popsál, jak se nařízení obcházel a porušovala:

„Neapolská vláda zřídila komisi, která posuzuje všechny starožitnosti, jež bychom chtěli vyvézt. Vysoká míra vzácnosti brání předmětu opustit zemi. Existují však způsoby, jak vyvážet vzácné vázy z Neapolského království, a ty souvisejí s úvahami o postavení a vlivu. Zahraniční diplomaté u neapolského dvora mohou prostřednictvím služby ministerstva zahraničních věcí získat povolení na vývoz určitého počtu beden, čímž se vyhnou návštěvě celního úřadu, pokud jsou označeny jako oggetti d'uso neboli „domácí předměty“. Ve skutečnosti jsou tyto bedny naplněny starožitnostmi, většinou vázami. Ministr zahraničních věcí si je těchto praktik vědom, plně zná význam pojmu oggetti d'uso, ale předstírá, že ne.“ (Halbertsma 2003, 109; překl. E. Petřekové).

Propojení s územím dnešní České republiky představoval v té době např. diplomat a sběratel baron František Koller, působící v Neapoli jako generální intendant v letech 1815 až 1826. Pohyboval se na obou stranách práva, díky čemuž se mu podařilo vybudovat cennou sbírku antických památek v rozsahu deseti tisíc položek (Petřeková 2019a, 1). Kollerovu kladně vyřízenou žádost o povolení vykonávat vlastní vykopávky na lokalitě Nola dokládají jak neapolský, tak pražský archiv (ASN Inventario II 1824b; MCL LA 1826). Událost, kdy Koller přispěl dvěma duchovním 50 dukáty na stavbu kostela a ti mu na oplátku povolili provádět vykopávky na svých pozemcích, však dokazuje, že se baron nebránil ani rychlejšímu a méně formálnímu postupu. V průběhu výzkumu objevené starožitnosti měly hodnotu 12 000 dukátů (Anonym 1829).

Jelikož dosavadní snahy o regulaci neslavily velký úspěch, navrhl v roce 1807 ředitel neapolského královského muzea Michele Arditi vytvoření provinčních muzeí v každém větším městě Neapolského království. Tato muzea měla v návštěvnicích probudit lásku k místní tradici a následný zájem o zachování starožitností. Problém se tedy snažil řešit vzděláváním a formováním vkusu veřejnosti (ASN Inventario I 1810; ASN Inventario II 1822).

Odlišně se k věci stavěl neapolský právník Giuseppe Mazzucca (ASN Inventario I 1806), který varoval před sběrateli, na druhou stranu ale kritizoval přemísťování starožitností do jakéhokoli muzea. Mazzucca poukazoval na to, že předmět vyjmutý ze svého

⁵ Podkapitola vychází z příspěvku Antal, Petřeková 2022.

prostředí a umístěný v muzeu se stává snadno obchodovatelnou komoditou. Navrhoval proto ochranu a uchování movitých památek v místě nálezů. Na základě jeho návrhu byla následně zřízena komise pro ochranu místních památek, která měla na starosti nejen péči o movité památky, ale také dohled nad jejich vývozem (ASN Inventario I 1807). Lze tedy konstatovat, že snaha o ochranu archeologického dědictví *in situ* se objevovala už na počátku 19. století.

1.1.2 Řecko

Starověké Řecko je považováno za jednu z kolébek moderní civilizace. Velká pozornost se proto dlouhodobě upírá i na jeho kulturní dědictví, které bylo ze země vyváženo již na počátku 19. století. Nejznámějšími z vyvezených předmětů jsou bezesporu Elginovy, či dnes spíše Parthenonské, mramory. Lord Elgin, vlastním jménem Thomas Bruce, sedmý lord z Elginu a jedenáctý lord z Kincardine, byl v roce 1799 velvyslancem v Cařihradu. Původně se zabýval dokumentací a zhotovováním odlitků významných aténských památek (Marešová 2012, 26–27), ale když viděl, jak jsou památky v Řecku zanedbané a zničené, rozhodl se počátkem roku 1801 odvézt ze země co nejvíce antických soch (Marešová 2012, 30).

V tomto období nebylo Řecko nezávislým státem, ale součástí Osmanské říše. Lord Elgin obdržel v červenci 1801 od sultána povolení k vývozu mramorů z Athén, to však neobsahovalo žádnou specifikaci příslušných artefaktů, jejich počet ani jiné údaje. Lord Elgin si tedy mohl vybrat podle vlastního uvážení. Nejvýznamnější škody tak Řekové utrpěli ještě před vznikem samostatného státu. Po lordu Elginovi nebyly ostatně pojmenovány jen odvezené mramory, ale i tento druh kulturního vandalizmu, který bývá nazýván „elginismus“ (Marešová 2012, 65). Svou nespokojenost se ztrátou významné součásti historie a kulturní identity dali Řekové najevo hned po vzniku samostatného státu, mramory se však do země zatím nevrátily.⁶

Ještě před získáním nezávislosti v roce 1832, tedy během řeckého povstání, se země snažila uvést ochranu kulturního dědictví do života. To bylo od počátku vnímáno jako národní majetek všech Řeků. První zákaz obchodu a vývozu předmětů kulturního dědictví se proto objevil již v roce 1827 (Voudouri 2008, 125), komplexní legislativa vstoupila v platnost v roce 1834, dva roky po vzniku Řeckého království.

Řekové od počátku razili ke kulturnímu dědictví relativně liberální přístup. Nálezy z veřejných pozemků připadly státu, zatímco nálezy ze soukromých pozemků mu náležely jen z poloviny. Zajímavé je také to, že navzdory velkému významu kulturního dědictví zákon nezakazoval prodej nebo vývoz těchto předmětů úplně – po povolení úřadů bylo možné prodávat ty památky, které byly považovány za nepotřebné nebo nevýznamné. Obdobná pravidla platila i pro vývoz předmětů. Povolen byl i vnitrostátní obchod, a to s předkupním právem státu. Zákon pamatoval i na problematiku předávání nálezů institucím, přičemž majitel měl právo vybrat si muzeum, kde budou nálezy umístěny (Pantos 2014, 1–3).

Tato právní úprava však nesplnila všechny cíle – jak upozorňuje Daphne Voudouri, Evropa se postupně stala aukční síní řeckých starožitností. V roce 1899 proto došlo ke zpřísnění zákona, který kromě kulturních zájmů sledoval i zájmy ekonomické – ochrana kulturního dědictví byla důležitá i pro přilákání „poutníků“ do země, takže z dnešního pohledu můžeme hovořit o podpoře turismu (Voudouri 2008, 126). Škody na kulturním dědictví byly tak velké, že podle ministra Athanasia Eftaxia byli „nelegální hledači a nelegální obchodníci největšími nepřáteli vlasti“ (Pantos 2014, 7; překl. autora). Zákon zavedl plošné vlastnictví státu za předpokladu, že se jednalo o památky z doby před rokem 1453,⁷ v případě nepotřebných nebo nadbytečných památek zůstalo jednotlivcům i nadále právo držby, nakládání, prodeje či vývozu (Voudouri 2008, 127).

Osobní zkušenost s počátky řecké památkové péče měl také známý „amatérský“ badatel Heinrich Schliemann. Ten, s reflexí vazby starověkého a moderního Řecka, požádal ministra kultury o povolení provést vykopávky v Mykénách. Vojtěch Zamarovský popisuje, jak v něm prosil, „*aby mu bylo dovoleno vynést na světlo nového dne nejstarší památky velikosti národa, jehož vlast si zvolil za svůj domov, zavazuje se, že všechny vykopávky provede na vlastní náklady a všechny nalezené předměty odevzdá řeckému lidu do věčné péče, aby byly důstojně uchovány pro vědu a pro svět, zavazuje se pro ně z vlastních prostředků vybudovat velkolepé muzeum*“ (překl. autora podle Zamarovský 2002, 124).

Povolení ze srpna 1876 dokumentuje pokrok v ochraně kulturního dědictví. Schliemann, který měl stejně jako lord Elgin zkušenosti s jednáním

⁶ Jejich osud je průběžně reflektován v dalších souvisejících kapitolách.

⁷ V tomto roce došlo k pádu Konstantinopole, jednomu z milníků, který určuje konec středověku a začátek novověku (Carbonell et al. 2003, 7).

s Turky, prohlásil, že „sultánův ferman byl ve srovnání s ním [rozuměj povolením] vzorem liberálnosti a velkorysého porozumění“ (překl. autora). Řecké povolení bylo totiž výčtem povinností, zákazů a omezení. Tematicky nejdůležitější byla bezpochyby povinnost neprodleně předat všechny nálezy řeckému muzeu (Zamarovský 2002, 124). Ostatně, Řekové si stejným způsobem pojišťovali i bádání ostatních zahraničních archeologů. Například smlouva mezi Řeckem a Německem z roku 1875, která Němcům umožňovala na řeckém území provádět výzkumy, stanovila, že všechny nálezy musí zůstat v zemi, Německu mohou být nanejvýš věnovány, na znamení velké vděčnosti, falzifikáty významných nálezů (Cline 2020, 222–223).

Jak se však na Schliemanna a jemu podobné dívali ostatní odborníci? Archeologie byla v té době vědou s výrazným podílem laiků a diletantů,⁸ byla oborem, který bylo možné provozovat bez (v té době neexistujícího) akademického vzdělání. Wilhelm Osborne situaci komentoval následovně: „V dnešní době je módou provozovat antropologii, ale k fyzické antropologii je třeba hodně odborných znalostí, času a vybavení, etnologii se zase dá pěstovat především v mimoevropských krajinách, kdežto sbírat a příležitostně kopat v okolí domova je zábava, poskytující jak větší prostor pro kombinaci a fantazii, tak i uspokojení, že laik přispívá vědě hromaděním pramenného materiálu, který si přitom může ponechat ve vlastní sbírce. Většina věd se ráda zřekne takové spolupráce, raději drží laiky daleko od svých pracovišť; naopak prehistorie pomocníky potřebuje a vítá, za většinou materiálu z náhodných nálezů a vykopávek stojí právě oni. Nade vše pak laikové oceňují pocit, že „do toho mohou mluvit“ bez velkého nebezpečí, že narazí.“ (Osborne 1887, 67; překl. Sklenář 2017, 38).

I to dokazuje, že cesta k odborné ochraně archeologického dědictví, k vytvoření veřejných sbírek v muzeích přístupných široké veřejnosti, nebyla na konci 19. století dokončena.

1.1.3 Rakousko-Uhersko

Počátky památkové péče v Rakousku-Uhersku lze rovněž hledat v 18. století. První regulace nakládání s předměty, které jsou dnes nazývány archeologickými nálezy, pochází z roku 1776, kdy byla stanovena povinnost odevzdávat nálezy starých mincí dvorské komoře. V roce 1782 císař Josef II. rozšířil tuto povinnost na území Sedmihradska

(Nesvadbíková, Wirth, Vinter 1983, 25), v roce 1812 byla povinnost odevzdávat nálezy rozšířena i na jiné předměty než mince (Nesvadbíková, Wirth, Vinter 1983, 60–61). Opatření však měla daleko k památkové péči, důvodem přijetí těchto nařízení byl finanční zájem a recyklace materiálu, jak dokládá např. roztavení nálezů z germánského hrobu v Ostrovanech (Kolník 2008, 67). Následující roky přinesly nové předpisy upravující např. zacházení s kameny s nápisy či rozdělování nálezného, které si dělili nálezce a vlastník pozemku (Štěpánková 2017, 21–22). V roce 1846 byl právě v této souvislosti zrušen nárok státu na třetinu pokladu (Sklenář 2011, 19).

Vnímání kulturní a historické hodnoty archeologických nálezů se postupně objevovalo i na území Rakousko-Uherska. V souladu s tendencemi pozorovanými na území Řecka a Itálie se začali i místní badatelé zamýšlet nad potřebou chránit nálezy a uchovávat je v muzeích. Mezi prvními toto téma otevřel František Palacký, když v roce 1839 vypracoval pro hraběte Karla Chotka memorandum o potřebách Muzea, v němž zdůraznil význam budování archeologických sbírek dříve, než budou všechny památky zničeny (Sklenář 2011, 9). Skutečné počátky památkové péče a cíleného ukládání nálezů v muzeích lze však na území Rakousko-Uherska datovat až do roku 1853, kdy začala fungovat Ústřední komise pro zajišťování a zachování stavebních památek (Sklenář 2011, 19–20).

Existující právní normy však místní obyvatelé neodradily od snahy finančně si přilepšit. Na území dnešního Slovenska evidujeme např. prodej archeologických nálezů na Gemeri roku 1859 a na Liptově v roce 1871 (Sládok 2019, 60). Na území dnešní České republiky zase vyvolal „nález století“ – poklad keltských mincí – velkou aktivitu chudých lidí, kteří se hledáním a prodejem nálezů snažili zlepšit svou životní situaci (Sklenář 2017, 64). Ve druhé polovině 19. století, v roce 1876, bylo v Německu a jeho okolí (včetně předlitavského Rakouska-Uherska) evidováno 92 soukromých sbírek, v roce 1880 jich bylo 311.⁹ Platná regulace tak zřejmě v praxi nepřinášela kýžené výsledky.

Koncem 19. a počátkem 20. století se proto archeologická památková péče nesla v duchu opakovaných snah o přijetí nových právních norem, ať už v podobě říšského, anebo zemského zákona, tyto však nebyly úspěšné. Poslední snahy byly přerušeny začátkem Velké války (Sklenář 2011, 36–41.).

⁸ Bez negativních konotací tohoto termínu.

⁹ Přehled nejvýznamnějších českých sbírek předkládá Sklenář (2017, 64–68).

1.1.4 Shrnutí

Stav ochrany archeologických nálezů v minulosti není jen prvním milníkem na cestě k dnešnímu stavu. Již v 18. a 19. století lze dokumentovat nejen problémy podobné těm současným, ale také motivaci subjektů nelišící se od té dnešní, a konečně i zrod ideí, na nichž památková péče stojí dodnes.

Situace v Itálii ukázala snahy o restriktivní přístup k ochraně, kontrolu exkavace, náhodných nálezů a také vývozu. Zároveň však poukázala na obcházení předpisů jak ve vztahu k získávání nálezů, tak ve vztahu k jejich vývozu. V neposlední řadě nelze opomenout důraz na potřebu práce s veřejností – popularizaci a vzdělávání prostřednictvím veřejných institucí a muzeí a dnes tolik zdůrazňované úsilí o ochranu archeologického dědictví *in situ*.

Řekové v minulosti projevovali velký národní zájem o ochranu svého kulturního dědictví, který byl do jisté míry motivován historickými křivdami, jako byl vývoz Parthenonských mramorů v době vlády osmanských Turků. Regulace ochrany kulturního dědictví byla proto jedním z prvních splněných úkolů po vzniku Řeckého království. Zajímavostí je nepochybně skutečnost, že i přes velké ztráty v 18. a 19. století zákonodárci nikdy na veřejnost zcela nezanevřeli a umožnili soukromým osobám vlastnit památky, vytvářet soukromé sbírky a aktivně se podílet na ochraně kulturního dědictví.

Vývoj právních norem v Rakousko-Uhersku dokládá postupnou změnu ve vnímání kulturních předmětů, kdy se do popředí postupně dostává kulturně-historická hodnota a potlačuje hodnotu ekonomickou. Konkrétní příklady navíc ukazují, že zájem veřejnosti nebyl zaměřen pouze na významné artefakty ze Středomoří, kolébky západní civilizace, ale také na místní „méně významné“ předměty ze středoevropského prostředí.

Uvedené příklady vývozu archeologických nálezů a tvorby soukromých sbírek rovněž potvrdily odkaz kavalérských cest a vnímání kulturního dědictví jako dokladu vzdělanosti a kultivovanosti. Většina příkladů také dokumentovala ekonomickou motivaci běžného obyvatelstva, která převažovala nad zájmem o ochranu kulturního dědictví.

1.2 Schéma fungování obchodu s archeologickými nálezy v 21. století

Nedovolený obchod s kulturními předměty je jedním z několika nadnárodních kriminálních trhů (*transnational criminal market*). Oproti ostatním

(obchod se zbraněmi, bílým masem či drogami) má však obchod s archeologickými nálezy výraznou nevýhodu – vnímání škodlivosti společností je odlišné, takže na problém upozorňují primárně odborníci, všeobecný tlak veřejnosti však chybí (Mackenzie, Brodie, Yates 2020, 48).

Trh, bez ohledu na jeho (ne)legálnost a bez ohledu na to, zda se týká chráněného zboží, je založen na vzájemném vztahu nabídky a poptávky. V mezinárodním kontextu vzniká poptávka po archeologických nálezech primárně v zemích ekonomicky a politicky vyspělejších, přičemž cena artefaktů je dostatečně vysoká na to, aby motivovala nabídku (Mackenzie, Brodie, Yates 2020, 1). Archeologické nálezy v minulosti pocházely zejména ze zemí, jako je Řecko a Itálie, a putovaly především do Spojeného království nebo USA. Trh se průběžně mění, proto mezi centra obchodu přibývají nové lokality jako např. Dubaj. Tok zboží však nemusí být nutně jednosměrný – cílové země mohou být zároveň zeměmi zdrojovými, příkladem může být Spojené království, které je zdrojem předmětů např. z doby římské (Mackenzie, Brodie, Yates 2020, 40–41). Ve vnitrostátním prostředí lze očekávat podobnou dynamiku – na poptávku ekonomicky silnějších subjektů recipročně reaguje nabídka subjektů ekonomicky slabších, které se chtějí obohatit. Vzhledem k tomu, že se jim vyplácí riskovat porušení zákona, je síla motivace vykradačů zřejmá.

I když se v případě vnitrostátního obchodu lze setkat s případy individuálních krádeží a prodeje archeologických nálezů, obecně se jedná spíše o rozsáhlou nadnárodní trestnou činnost s širokou pašeráckou sítí. Jak archeologický nález prochází jednotlivými etapami vývozu a obchodu, mění i svou povahu. Nález se nejprve stává kořistí vykradačů, aby se následně stal kontrabandem překupníků. Na koncovém trhu však představuje zboží, resp. sběratelský předmět, který je v této chvíli nezřídka již legální komoditou. Je proto potřeba poukázat na jedinečnou charakteristiku obchodu s archeologickými nálezy, totiž na skutečnost, že na rozdíl od drog, zbraní, zvířat nebo lidí se archeologický nález svým pohybem v prostoru a čase transformuje z nelegálního zboží v legální (Mackenzie, Brodie, Yates 2020, 1). Toto specifikum je důsledkem např. výše popsané problematiky nálezových okolností a geograficky nespécifické povahy archeologických nálezů. Čím více rukama archeologický nález projde, tím je jeho vazba na zemi původu či nálezové okolnosti menší. Z archeologického nálezu se tak stává běžně obchodovatelná starožitnost.

V povaze pašerácké sítě lze identifikovat tři hlavní etapy vývozu a obchodu, kterým budu věnovat pozornost níže – vykrádání, překupnictví a sběratelství, tj. nákup či koncový odběr. Kromě zaměření se na hlavní aktéry těchto vztahů bude stručně popsána také role tzv. facilitátorů, tj. jakýchsi zprostředkovatelů či „umožňovatelů“ ilegálního obchodu.

1.2.1 Vykrádání archeologického dědictví

Pro naplnění veřejného zájmu na ochraně kulturního dědictví by exkavace archeologických nálezů měla probíhat pouze v souladu se zákonem a při dodržení odborných a administrativních postupů. Tyto postupy lze nazvat archeologickým výzkumem. V jednotlivých zemích je tato problematika specificky upravena, a to včetně subjektů, které mohou archeologické výzkumy provádět. V zásadě se nejedná o volnou činnost, ale o činnost vázanou na určitou formu povolení.¹⁰ Vykrádání proto lze naopak definovat jako činnost, která probíhá mimo právní rámec, obvykle prostřednictvím subjektů, které předmětným povolením nedisponují (Mackenzie, Brodie, Yates 2020, 3). Vykrádání archeologického dědictví je teoreticky nebezpečnou činností s rizikem následných sankcí, v praxi však jejich uložení často znemožňuje latentní povaha nelegální činnosti, nemožnost unést důkazní břemeno nebo míra společenské škodlivosti činnosti z pohledu veřejnosti.¹¹

Osoby, které hledají archeologické nálezy za účelem vlastního obohacení, stojí na samém začátku řetězce, zároveň je jejich zisk z ilegální činnosti statisticky zcela minimální, vzhledem k tomu, že často dostanou pouze 1 % z konečné ceny artefaktu (Mackenzie, Brodie, Yates 2020, 6).

Jak bylo naznačeno výše, archeologické nálezy směřují většinou od chudších subjektů k bohatším, proto je v mezinárodním kontextu možné sledovat pohyb artefaktů např. z Blízkého východu do Evropy nebo USA. Dalšími zdrojovými zeměmi jsou také

státy Jižní a Střední Ameriky, Asie či africké státy (Yates, Brodie 2012). V této souvislosti je nepochybně zajímavý fenomén spojený s extrémně chudým sociálním prostředím, tzv. *subsistence digging*, tj. vykrádání za účelem obživy. Jedná se o hledání a zpeněžování kulturního dědictví osobami, které nemají žádnou jinou možnost zdroje příjmu, a o jakýsi ekvivalent lovu pro obživu.¹²

Mackenzie předpokládá stejnou dynamiku (chudý–bohatý) i v regionálním kontextu (Mackenzie, Brodie, Yates 2020, 4). Obecně však lze usuzovat, že finanční nouze nebude v České republice hlavní motivací hledání. Zároveň je výše uvedená teorie z důvodu absence relevantních dat jen těžko ověřitelná.¹³

V Evropě je nutné vyčlenit i skupinu hledačů s detektory kovu, tzv. detektorářů, kteří nemusí nutně pocházet z ekonomicky slabšího prostředí. Podle výzkumu Suzie Thomas z roku 2012 tvoří tuto skupinu „hobby“ hledačů primárně muži ve středním věku a ze střední třídy. I když jejich motivací často není osobní obohacení, některé nálezy tohoto původu končí nepochybně také na černém trhu. Mezi důvody, které tyto lidi motivují k hledání archeologických nálezů, patří např. zájem o minulost, záliba v hledání obecně, snaha trávit volný čas aktivně v přírodě aj. (Thomas 2015, 120). V roce 2017 proběhlo v České republice anonymní dotazníkové šetření s podobným zaměřením.¹⁴ V otázce motivace (s možností volby více odpovědí) se např. ukázalo, že 62 % lidí chce objevit něco neznámého a zajímavého, 55,5 % se chce tímto způsobem dotknout historie, 48,1 % by rádo přispělo k jejímu poznání a 38,5 % lidí chce zachránit ohrožené předměty. Obohatit vlastní sbírku chce pouze 15,3 % respondentů a najít cenné předměty na prodej chtějí jen 2 % hledačů (graf 1). Průzkum také ukázal, že se této činnosti věnují osoby s různým vzděláním (76 % středoškolské, 15,7 % vysokoškolské a 8,3 % základní vzdělání), což koresponduje s empirickou zkušeností Balázse

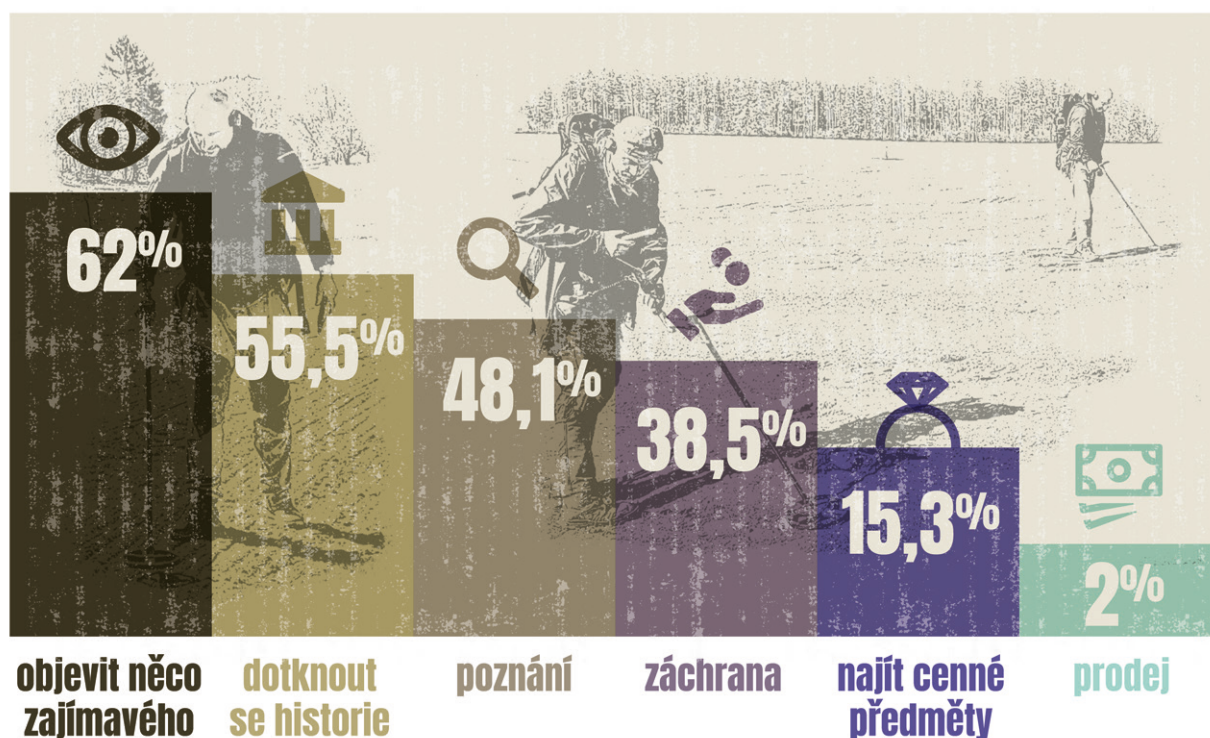
10 Příklady z vybraných evropských zemí představí kapitoly 5 a 6.

11 Blíže viz podkapitoly 5.9.

12 Tento fenomén však není v České republice evidovaný. Mezi další specifické oblasti nelegálního hledání součástí kulturního dědictví, které však nejsou z pohledu Česka relevantní, patří např. prohledávání vraků lodí nebo v USA hledání keramiky a dalších artefaktů původního amerického obyvatelstva. Takto získané předměty mohou být též předmětem nelegálního obchodu.

13 Aktivitu veřejnosti částečně dokazuje spolupráce s archeologickými institucemi. Spolupracující detektoráři ale pravděpodobně nebudou těmi, jejichž primárním cílem je prodej archeologických nálezů. Počet sankcí vztahujících se k ilegální činnosti je také příliš malý na to, aby mohl podpořit či rozporovat uvedenou dynamiku.

14 Původně měl být proveden vlastní dotazníkový průzkum, ale vzhledem ke značnému obsahovému překryvu byl použit průzkum dr. Komoróczyho, kterému tímto děkuji za možnost nahlédnout do kompletních výsledků. Celý průzkum zatím nebyl komplexně zpracován, proto není možné kompletní data zveřejnit. Podstatné části výzkumu však již byly publikovány a práce na tyto zdroje odkazuje.

Graf 1. Procentuální zastoupení různých druhů motivace u amatérských hledačů. Grafika M. Filip na základě výzkumu B. Komoróczyho.

Komoróczyho, který konstatuje vzdělanostní a profesní nevyhraněnost detektorářů.¹⁵

Navzdory tomu, že mnoho lidí hledá archeologické nálezy s vidinou zisku, v České republice tak nečiní proto, že by neměli jinou možnost obživy. Na základě prezentovaných dat lze pro Česko Mackenzieho teorii o dynamice uvnitř státu bezpečně odmítnout.

Kromě osob přímo hledajících archeologické nálezy v této etapě vývozu dále vystupují makléři, kteří artefakty připravují k prodeji, falšují potřebné dokumenty a někdy je i přímo vyvážejí ze země původu. Nezanedbatelnou roli v této etapě hrají i facilitátoři, kteří se na vyhledávání a vývozu nemusí přímo podílet, ale svou (ne)činností je umožňují. Může se jednat např. o příslušníky policejního sboru, úředníky správních orgánů či samotné archeology. Důvodem bývá např. nedbalost nebo korupce (Mackenzie, Brodie, Yates 2020, 6). Úloha facilitátorů v České republice bude blíže popsána v podkapitole 5.11.

1.2.2 Přeprava archeologických nálezů

Přeprava archeologických nálezů je málo zmapovanou a obtížně zkoumatelnou etapou procesu, během níž se kontraband pomalu mění v legální zboží. Přispívá k tomu hlavně postupné odpoutávání artefaktů od země původu, které mají na starosti makléři a překupníci. Ti zamlžují provenienci předmětů tak, aby kupující mohli s čistým svědomím popřít jakékoli znalosti nálezových okolností a původu zboží, které kupují. Překupníci často spolupracují s dalšími organizovanými skupinami nebo organizují transport i jiného nelegálního zboží. Směrem ke koncovému zákazníkovi se také mění povaha překupníků, kdy se z „kriminálních“ stávají spíše tzv. „bílé límečky“. Pro tyto postavy na konci řetězce se obvykle používá termín „Janusova tvář“,¹⁶ který vyjadřuje jejich postavení na hraně – s dosahem jak na černý, tak legální trh (Mackenzie, Brodie, Yates 2020, 8). V konečném důsledku lze konstatovat, že celý trh není možné jednoznačně rozdělovat na

¹⁵ Kompletní výčet relevantních odpovědí lze najít ve zdrojovém článku Komoróczyho (2018, 26, 29) Obecná úvaha na téma utajení jako nástroj ochrany v archeologii nebo v příspěvku Archaeology, Metal Detecting, and Citizen Science in the Czech Republic téhož autora (Komoróczy 2022, 325–326).

¹⁶ Janusova tvář, angl. *Janus Figure*. Bůh Janus je tradičně zobrazovaný s dvěma tvářemi – jednou hledící do minulosti, druhou do budoucnosti (blíže např. ALC). Termín bývá často používán pro charakteristiku protichůdných úmyslů jednotlivce nebo společnosti – viz např. Smrž 2019.

legální a nelegální. Ty se prakticky prolínají a tvoří jeden celek (Kösekahyaoglu, Özügen 2018, 743).

Ze skupiny překupníků se v některých případech ještě vyčleňují přepravci, kteří nemají jiný úkol než kontraband přepravit. I v této etapě se lze setkat s úlohou facilitátorů, především z řad orgánů veřejné moci, kteří vytvářejí prostředí přející nelegálnímu obchodu.

Důležitým aspektem problému jsou i jurisdikční rozdíly (sociální, politické, právní) mezi zeměmi, kterými artefakty procházejí. Často se liší síla ochrany, míra kontrol a korupce či kvalita a kvantita personálu. Kontraband se proto přepravuje nejvýhodnějšími a nejméně rizikovými cestami. Během toho, jak se v „přístavech“ mění přepravci a překupníci, se nelegální nálezy mísí s legálními artefakty, hromadí se, a na koncový trh se dostávají až s velkým časovým odstupem a s narativem, že jde (například) o anonymní stoletou sbírku ze Švýcarska. Zatímco Ženeva jako svobodný přístav byla od nelegálního obchodu s předměty kulturního dědictví částečně očištěna (blíže k problematice viz podkapitola 8.3.1), jiné přístavy, jako např. Hongkong a Dubaj, zůstávají otevřené (Mackenzie, Brodie, Yates 2020, 8–9).

Jednotlivé státy mohou fázi převozu (pokud v zemi nedochází přímo k obchodu) kontrolovat patrně jen v rámci celní kontroly přepravovaného zboží. Toto téma bude na příkladu České republiky adresováno v kapitole 5.

1.2.3 Cílový trh a koncoví zákazníci

Ve vztahu k organizovanému nadnárodnímu obchodu jsou významným subjektem na konci řetězce prodejci – většinou stabilní dealeři a aukční domy, které mají zabezpečit „legálnost“ předmětů. Aktuálně lze sledovat situaci, kdy poptávka převyšuje nabídku a dealeři získávají převahu nad aukčními domy. V závislosti na dotčené legislativě mohou být prodejci v cílové zemi považováni za legální.

Důležitou skupinou, které je třeba věnovat pozornost, jsou samozřejmě kupující. Historický vývoj, který vedl k zájmu společnosti o předměty kulturní hodnoty, byl podrobněji popsán v kapitole 1, proto postačí stručně připomenout možné důvody, které vedou k nákupu archeologických nálezů a dalších součástí kulturního dědictví. Může mezi nimi být zájem o umění či historii, národní cítění nebo spiritualismus. Nezřídka je důvodem také nákup za účelem investice nebo výzdoby domácnosti. Z pozitivnějších důvodů lze zmínit např. nákup za účelem repatriace.

Mezi kupujícími lze najít jak vážné sběratele, tak lidi, kteří si tyto předměty kupují pouze ojedinele nebo jen jednou za život. Specifickou skupinou kupujících jsou veřejné instituce, muzea nebo orgány veřejné moci. Ačkoli motivací v tomto případě může být ochrana zakoupených předmětů a jejich zpřístupnění veřejnosti, negativním důsledkem je podpora nelegálního obchodu a legalizace zakoupených předmětů. Praktické zkušenosti s nákupem, zkoumáním a vystavováním nelegálních sbírek v Britském muzeu v Londýně získal např. Mark Jones během svého působení v muzeu po roce 1970. Konkrétní příklady však nespecifikuje (Jones 2014, 157).

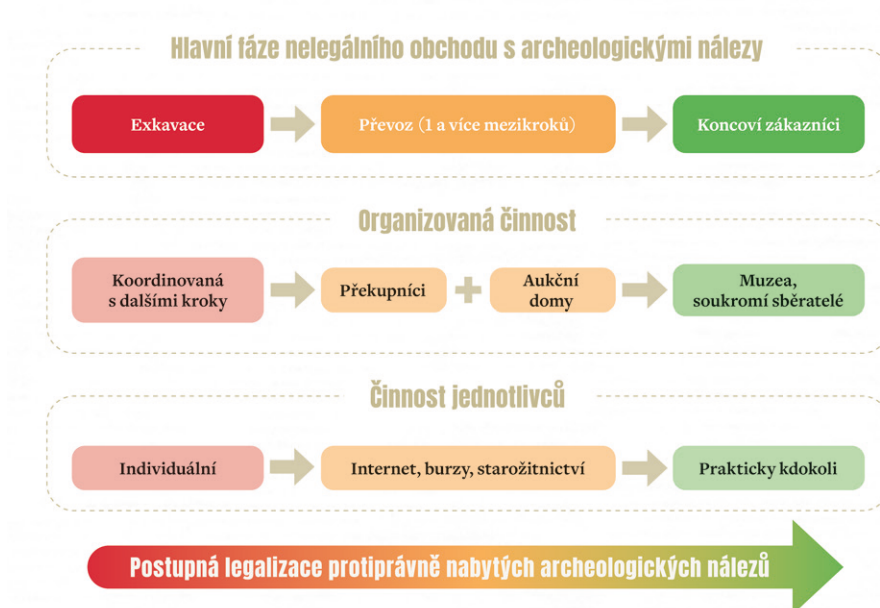
Proto jsou např. muzea v pozici, kdy mohou svou činností nelegálnímu obchodu vytvářet překážky, ale také umožňovat kontrabandu vstup na legální část trhu (Kösekahyaoglu, Özügen 2018, 745).

Za facilitátory v této oblasti mohou být považováni např. pracovníci celní správy pověřeni kontrolou přicházejícího zboží anebo zaměstnanci aukčních domů, které neprodávají vždy pouze artefakty se známou proveniencí. Ti do jisté míry ověřují původ předmětů, ale ne vždy vynakládají dostatečné úsilí, aby ilegální praktiky odhalili. Přitom balancují na hraně tak, aby mohli bezpečně potvrdit splnění svých povinností bez omezení obchodu.¹⁷

Pokud jde o samotný obchod, Barbora Dimitričenko a Layla Hasemi při analýze obchodu navázaného na ozbrojený konflikt v Sýrii konstatují, že zejména online portály umožňují obchodování bez dotazů na původ zboží a bez zjišťování informací. Navzdory výzkumům je však celá síť nelegálního obchodu stále natolik nepřehledná, že aktuálně není možné popsat všechna její specifika. Stejně jako Mackenzie a kolektiv, i tyto autorky upozorňují, že stimulem pro černý trh je hlavně západní poptávka po tomto druhu zboží. Zdůrazňují proto, že vyvstává potřeba regulace nejen exportu, ale i importu předmětů kulturního dědictví. Praktický přínos autorky dokládají na příkladu izraelské právní úpravy, která přijetím nového zákona v roce 2012 dokázala snížit dovoz nelegálně získaných památek do země (Dimitričenko, Hasemi 2021, 49). Skladba exportovaných artefaktů není známá, lze však důvodně předpokládat, že se import týká i archeologických nálezů.

V souvislosti s rozšířením online obchodování Dimitričenko a Hasemi poukazují také na měnící se strukturu nabízených předmětů. V minulosti byl obchod s archeologickými nálezy charakteristický prodejem malého množství významných a drahých

¹⁷ Několik případových studií prezentuje např. Brodie 2014.

Obr. 1. Vizualizace hlavních fází nelegálního obchodu s archeologickými nálezy – všeobecně; organizovaná protiprávní činnost; individuální nelegální činnost. Autor R. Antal, grafika M. Filip.

předmětů, dnes však internet umožňuje i prodej velkého počtu malých a relativně levných předmětů (Dimitričenko, Hasemi 2021, 49). To je velmi důležitý poznatek i ve vztahu k našemu území, které je také zasaženo nelegálními aktivitami, jako je např. hledání nálezů s detektory kovů. Produktem této činnosti jsou většinou malé, ale často velmi významné a hodnotné nálezy, jejichž prodeji momentálně trh přeje. Potřebu zlepšit nástroje ochrany kulturního dědictví lze proto vztáhnout i na území České republiky.

Autorky také poukazují na skutečnost, že internetový prostor, a zejména sociální sítě, demokratizovaly obchod s památkami. Zapojit se do něj nyní mohou nejen „odborníci“ nebo větší sběratelé, ale vlastně každý, kdo se dostane do správné skupiny (Dimitričenko, Hasemi 2021, 52–53). Opět lze najít paralely se situací na našem území, kde se, často neoficiálně, na sociálních sítích šíří informace o soukromých skupinách. V těch probíhá čilý obchod, ale jsou přístupné pouze na pozvání, takže prozkoumat jejich fungování není jednoduché.

S rozmachem internetu se tedy mění struktura prodejců a na aukčních portálech nálezy často prodávají i soukromé osoby bez vazby na organizovaný zločin. V mnoha případech se jedná přímo o nálezce.

Mám za to, že popsané změny paradigmatu (rozmach online prodeje, přechod od prodeje velkých předmětů k malým atd.) obchodu s archeologickými nálezy umožňují vstup na trh prakticky komukoli. Zároveň s větší nabídkou snadněji vzniká poptávka

po předmětech ze zemí, které nemusely být v minulosti exportem tak silně zasaženy (může se jednat také o tradičně spíše cílové země). Prodávající např. z České republiky se mohou na mezinárodním trhu prosadit výrazně snadněji než v minulosti. Výše popsané fáze nelegálního obchodu (jak pro organizovanou, tak pro individuální činnost) a postupnou legalizaci protiprávně získaných archeologických nálezů demonstruje obr. 1.

V České republice byla tato problematika dlouho vnímána především z pozice zdrojové země, právní normy tedy akcentovaly zejména ochranu národního dědictví. Dnes je však zřejmé, že takový přístup není dostatečný při snaze zachovat světové kulturní dědictví jako celek. Toto uvědomění má význam hlavně pro tradiční zdrojové země, kterým může změna přístupu ve zbytku světa zásadně pomoci. Proto je potřebné, aby se státy soustředily na celkovou regulaci nezákonného oběhu kulturních statků – exportu i importu. Tento problém nesouvisí pouze se samotným poškozováním kulturního dědictví, ale též s další organizovanou trestnou činností, financováním terorismu prostřednictvím praní špinavých peněz či s daňovými úniky.¹⁸

1.2.4 Terorismus a ozbrojené konflikty

Export archeologických nálezů a dalších součástí kulturního dědictví je v posledních letech do velké míry spojen s ozbrojenými konflikty a terorismem. V rámci studia ozbrojených konfliktů v Sýrii a severním Iráku Francesca Sironi De Gregorio definovala

18 Důvodová zpráva (volební období 2021–2025). Vládní návrh č. 150/0 zákona o vstupu a dovozu některých kulturních statků na celní území Evropské unie a o změně některých souvisejících zákonů, Obecná část.

tři důvody ničení kulturního dědictví (De Gregorio 2021, 7):

1. náboženské a kulturní,
2. prodej za účelem financování konfliktu,
3. vojenské a taktické účely.

Z hlediska zaměření publikace je důležitý především druhý důvod, ale často jde ruku v ruce s prvním. Náboženské a kulturní důvody ničení kulturního dědictví mohou být v některých případech bohužel posunuty až na úroveň pokusu o kulturní či náboženské čistky, tedy snahy o vymazání kulturní identity určité skupiny obyvatelstva (De Gregorio 2021, 6). Obdobně jako v Sýrii, i v Jemenu občanská válka mezi Hútií tzv. arabskou koalicí přinesla ničení a rabování kulturního dědictví, které bylo nástrojem války a jehož cílem bylo zničení kulturní identity a historie dotčené skupiny obyvatelstva (Emtseva 2021, 93). Julia Emtseva proto navrhuje klasifikovat ničení kulturního dědictví jako zločin proti lidskosti. Jako slabinu tohoto přístupu však uvádí potřebu prokázat zavinění a také absenci jednoznačných důkazů o úmyslu jemenské vlády a arabské koalice (Emtseva 2021, 95–101).

Zatímco ničení kulturního dědictví je přičítáno spíše arabské koalici, rabování a nelegální obchod mají ve větším rozsahu na svědomí Hútiové, kteří se tak podle jemenského ministra kultury snaží zničit jemenský kulturní odkaz. K rabování dochází primárně v muzeích a podobně jako v Sýrii se i na této činnosti podílí Islámský stát a al-Káida. Dobrou zprávou je, že některé exportované památky se podařilo najít a měly by být vráceny do země původu (Emtseva 2021, 10–103).

V kontextu uvedeného lze konstatovat, že cílené ničení kulturního dědictví za účelem odstranění kulturního odkazu nebo identity národa je stále více vnímáno jako součást válečného zločinu genocidy, který tak v dnešní době už nezahrnuje jen zabíjení příslušníků národnostní skupiny.¹⁹

O skutečnosti, že prodej historických artefaktů slouží k financování terorismu a válečných akcí, panuje v odborné obci relativně dobré povědomí, známá je např. poprava archeologa Khaleda al-Asada, kterého chtěl Islámský stát využít jako zdroj informací o významných lokalitách, jež měly být „vytěženy“ za účelem prodeje na černém trhu (viz např. De Gregorio 2021, 6, nebo ze zpravodajských zdrojů, viz Bělka 2015). Dimitričenko

a Hasemi v této souvislosti informují, že z hlediska obchodu s archeologickými nálezy nebyla Sýrie relativně dlouho považována za problematickou lokalitu, což vedlo často k jejímu využívání i pro obchod s předměty jiné provenience. Zvýšenou míru rabování po roce 2011 však dokládají i satelitní snímky (Dimitričenko, Hasemi 2021, 46–47).

Prostředí ozbrojených konfliktů však také poskytuje i běžně nevidané způsoby, jak se na obchodu s archeologickými nálezy obohatit. Monetizace kulturního dědictví v regionu dnes totiž není postavena výhradně na prodeji památek, byť tvoří její velkou část. Dalším zdrojem příjmů je zpoplatnění tohoto rabování místními ozbrojenými skupinami, které tak profitují z kontroly určitého území a historických lokalit. Maximalizaci výnosu pomáhá i falšování památek a následný prodej falzifikátů (Dimitričenko, Hasemi 2021, 48).

Novou motivaci pro vývoz archeologických nálezů a dalších součástí kulturního dědictví přináší také konflikt mezi Ukrajinou a Ruskem. I v tomto případě dochází k exportu, ale na rozdíl od konfliktů na Blízkém východě zde není motivací financování samotného konfliktu. Narativ používaný ruskými představiteli je v tomto případě odlišný, více v souladu s ruskou propagandou. Ukrajinské kulturní dědictví je prezentováno jako kulturní dědictví Ruska, které je uchováváno a umístováno do muzeí na Krymu. Prodej individuálních předmětů sice není vyloučen, ale obchod neprobíhá tak organizovaně jako ve výše zmíněných případech. Paralely však lze spatřovat v klasifikaci nelegální činnosti Ruska, která je rovněž považována za součást válečného zločinu genocidy a takto je autoritami také vyšetřována (Radačenko 2023).²⁰ Jelikož konflikt stále trvá a stejně tak i vyšetřování jednotlivých zločinů, není v této chvíli možné vyvozovat ucelené závěry.

1.3 Překážky úspěšné regulace nezákonného obchodu

Úspěšné řešení situace komplikuje také absence vzájemných práv a povinností zapojených států – cílové státy nemají povinnost vymáhat exportní omezení zdrojových států, většina z nich navíc právně upravuje pouze export kulturních předmětů ze země, ale již nereguluje import cizích artefaktů do země. Nemluvě o již zmíněné skutečnosti, že u mnoha předmětů zemi původu ani nelze určit (Mackenzie,

¹⁹ Podrobněji např. Vrdoljak 2017.

²⁰ Autor následně s Radačenkem věc konzultoval při jeho návštěvě Archeologického ústav AV ČR, Brno, v. v. i. (dále ARÚB).

Brodie, Yates 2020, 9). Sporná je také motivace cílových zemí import a trh s archeologickými nálezy regulovat. Škody totiž v konečném důsledku nevznikají v těchto zemích, ale v zemích původu. V tuto chvíli je důležité zmínit rozdílné „místo“ vzniku škody v případě různých nadnárodních kriminálních trhů, porovnávat lze např. s obchodem s drogami. V jeho případě vzniká velká část škod v cílové zemi, ve které mají proto mnohem větší zájem na omezení tohoto ilegálního trhu, než je tomu v případě trhu s archeologickými nálezy. Kvazilegální trh s kulturními předměty zároveň dává státům možnost obchody např. zdaňovat a tím částečně regulovat.

V okamžiku, kdy potenciální zisky významně převyšují škody, ustupuje morální hledisko do pozadí. Cílové země proto přílišnou solidaritou se zdrojovými zeměmi netrpí (Mackenzie, Brodie, Yates 2020, 42). V praxi výsledné nesrovnalosti vytvářejí tzv. prostor mezi zákony (*space between laws*) – tatož činnost je trestná v zemi původu, ale v cílové zemi již nikoli (Mackenzie, Brodie, Yates 2020, 45). Podle Raymonda J. Michalowského a Ronalda C. Kramera je jedinou možností, jak tento prostor zmenšovat, sjednocení mezinárodních standardů, ať už na úrovni úpravy lidských práv, legislativy, morálních norem nebo v rámci činnosti OSN (Michalowski, Kramer 1987, 34–53).

Případný tlak (převážně odborné) veřejnosti státy často řeší legislativou, která zdánlivě zavádí přísnou regulaci, ale reálně nemá na rozsah nelegální činnosti významný dopad (tzv. *performative regulation*). Příklad lze opět nalézt ve Spojeném království, a to v podobě zákona Dealing in Cultural Objects (Offences) Act 2003 (podrobněji viz podkapitola 6.4.1), který zavedl jediný protiprávní čin, navíc vázaný na vědomost dealerů o původu prodáváných předmětů. Jak již bylo zmíněno v předcházející kapitole, zastírání skutečného původu předmětů při jejich převozu je věnováno velké úsilí, takže koncoví dealeři nemají velký problém dostat se do pozice, kdy jsou úspěšně schopni prokázat svou nevědomost tak, aby se vyhnuli trestu. Za tímto účelem např. přímo vyžadují nebo alespoň dodavatele navádějí, aby vytvořili falešné prohlášení o původu jimi prodáváných předmětů, což pak dealerům umožňuje prokázat svou neznalost nebo omyl. Komplikací je také pouze formální podřizování se právním normám – dealeři dokážou např. falšováním dokladů splnit všechny administrativní nároky, které správní orgány ověřují a kontrolují, nelegálně získané předměty však na trhu kolují nadále (Mackenzie, Brodie, Yates 2020, 44–47). Konkrétní příklady budou zmíněny v podkapitole 8.3.1.

Věnovat pozornost je potřeba také odstranění výše popsaných rozdílů mezi zákony, a to za pomoci sblížení mezinárodních standardů. V této souvislosti byly stručně definovány důvody, proč cílové země necítí velkou potřebu problém nelegálního obchodu řešit. Je však nutné uvést na pravou míru, že tato cesta není zcela zablokovaná, neboť již dnes existují země, které se věcí zabývají z vlastní iniciativy. Navíc, jak bude podrobněji prezentováno v kapitole 4, i na mezinárodní úrovni se již státy zavázaly např. k repatriaci předmětů vyvezených během ozbrojených konfliktů. V tomto ohledu je tedy na čem budovat a od čeho se při zvyšování mezinárodních standardů odrazit.

1.4 Metody prevence a nástroje ochrany

Po podrobném představení praktického fungování nelegálního obchodu a překážek v jeho regulaci je vhodné prezentovat také metody prevence a nástroje ochrany, které nabízí právo životního prostředí. Mackenzie a kolektiv definují čtyři hlavní oblasti prevence:

1. sociální prevence,
2. situační prevence,
3. právní prevence,
4. ekonomická prevence.

Mackenzie se svými kolegy vnímají tyto kategorie šířeji než jen ve vztahu k právním normám, takže např. v případě ekonomické prevence zmiňuje třeba příklady mediálních kampaní s cílem snížit hodnotu krvavých diamantů apod. (Mackenzie, Brodie, Yates 2020, 51–52). Tam, kde je možné aplikovat preventivní nástroje pomocí právních norem, by ve vztahu k terminologii používané v České republice v právu ochrany životního prostředí bylo možné shrnout tyto oblasti do okruhů

1. koncepčních,
2. administrativních,
3. sankčních,
4. ekonomických nástrojů.

Jak však bude záhy upřesněno, tato dvě dělení se nepřekrývají v plném rozsahu.

1.4.1 Sociální prevence

Typem prevence, který nelze s právními nástroji ztotožnit, je sociální prevence. Mackenzie s kolektivem o ní hovoří jako o široké kategorii opatření, jejichž cílem je např. zjišťovat motivaci subjektů

angažovat se v ilegálním obchodě a následně ji měnit. Jak bylo uvedeno výše, v celosvětovém měřítku je často motivačním faktorem chudoba, následně vyloučení ze společnosti apod. (Mackenzie, Brodie, Yates 2020, 51). Právě na podobné aspekty ve výše popsaném dělení cílů Mackenzie s kolegy, předchozí výklad ale ukázal, že v České republice je sociální situace odlišná.

I navzdory tomu je zaměřením se na změnu motivace či vnímání kulturního dědictví ve společnosti nevyhnutelné. Vhodnými nástroji mohou být osvěta, popularizace, větší kontrolované zapojení veřejnosti do ochrany kulturního dědictví nebo postupné budování pozitivního vztahu veřejnosti k chráněnému zájmu. Při takovéto interpretaci lze do kategorie sociální prevence začlenit i zmiňovanou mediální kampaň o krvavých diamantech. Proto budou nástroje sociální prevence pro potřeby této publikace vnímány jako „právně neregulovaná komunikace/interakce s laickou veřejností“.

1.4.2 Koncepční nástroje

Kategorii situační prevence podle Mackenzieho s kolektivem odpovídají v dělení nástrojů práva ochrany životního prostředí nástroje koncepční. Základní myšlenkou situační prevence je ochrana archeologických nálezů přímo u zdroje, tj. ochrana samotných rabovaných archeologických lokalit. V této souvislosti je třeba zmínit dva názorové proudy na územní ochranu, ke kterým se vyjádřil např. Komoróczy (2018, 27–28). Prvním je myšlenka utajování významných lokalit za účelem minimalizace ilegálních zásahů; druhým je naopak označování lokalit a s tím související náležitá ochrana pomocí právních nástrojů. Právě tento druhý model je možné v podstatě ztotožnit s koncepčními nástroji ochrany práva životního prostředí.

K dané problematice Komoróczy uvádí, že snaha utajovat lokality často vychází (alespoň v českém prostředí) z nedostatečné právní ochrany, a je tedy jakousi její náhradou. Komoróczy dále konstatuje, že archeologicky nejexponovanější lokality již není možné utajovat např. proto, že archeologie sama vyprodukovala velké množství volně dostupných informačních zdrojů. Nadto probíhá čilá výměna informací mezi detektoráři, kteří navíc často dokáží dobře číst mapové podklady a nové lokality samostatně identifikovat. Na základě předložených argumentů tak Komoróczy dospívá k závěru, že utajování není prakticky možné a v přílišné míře může být pro obor dokonce sebepoškozující, což se může

negativně projevit např. v základním výzkumu. Na to případně navazuje následný nedostatek relevantních podkladů pro orgány veřejné moci, což ovlivní kvalitu jejich práce (Komoróczy 2018, 27–28).

Jak by tedy měla vypadat kvalitní alternativa v podobě koncepční územní ochrany? Cílem koncepčních, v tomto případě plošných, mechanismů je stanovit zvláštní režim na určitém území, tj. určit speciální podmínky pro realizaci různých činností (Jančářová a kol. 2016, 27). Základem by tedy mělo být vytvoření institutů územní ochrany, kterými jsou v České republice např. památkové rezervace (PamZ 1987, § 5), ve Spojeném království zase tzv. registrované památky (viz podkapitola 6.4). Obdobné přístupy lze nalézt i v jiných zemích. Na vymezené území by se tedy měly vztahovat zvláštní podmínky pro vykonávání činností, v kontextu práce se jedná primárně o regulaci vyhledávání archeologických nálezů – to by mělo být na nejvýznamnějších lokalitách zakázáno. Lokality by měly být dobře označeny, aby bylo zřejmé, kam ochrana sahá.

Samotné vytvoření ochrany může regulovat chování části veřejnosti, ale nepochybně se mohou naplnit i obavy prvního názorového proudu, tedy že znalost lokalit přiláká větší počet hledačů. V tu chvíli je úkolem orgánů veřejné moci efektivně využít níže popsané sankční nástroje k jejich potrestání.

1.4.3 Administrativní nástroje

Administrativními nástroji se běžně rozumí činnost orgánů veřejné moci, které ovlivňují ochranu veřejného zájmu prostřednictvím svých souhlasů, povolení, stanovisek, opatření nebo příkazů. Jedná se tedy o aplikaci právních norem, přičemž v jednotlivých aktech mohou orgány stanovit subjektům konkrétní podmínky pro výkon nějaké činnosti (Jančářová a kol. 2016, 26). Ve vztahu k hledání archeologických nálezů by se mohlo jednat např. o udělování povolení k této činnosti, podmínkami poté může být stanovení územního nebo časového rozsahu činnosti. V rámci regulace obchodu by administrativním nástrojem mohlo být vydávání osvědčení k prodeji či posouzení původu importovaných předmětů.

1.4.4 Ekonomické nástroje

Nástroje finanční povahy mají za cíl přispět k ochraně veřejného zájmu motivací hospodářských subjektů k určitému chování, avšak za předpokladu ponechání možnosti volby (Jančářová a kol. 2016, 684).

Prvním nástrojem jsou daně, které mohou dopadat na činnost, která je nějakým způsobem

škodlivá pro daný veřejný zájem. Jejich základní charakteristikou je, že jsou bez protiplnění. Jejich nejvhodnější uplatnění lze spojit se zdaněním prodeje archeologických nálezů, které by mohlo omezit zájem lidí o obchodování s nimi. Dalším využitelným nástrojem jsou platební nástroje, přičemž relevantním je hlavně poplatek za znečištění, v tomto případě za poškození životního prostředí, nebo poplatek za využití zdrojů životního prostředí. Na pomezí obou variant by se mohl nacházet poplatek za povolení hledat archeologické nálezy. Výsledkem hledání je totiž jednak poškození této složky životního prostředí a v případě prodeje také využití zdrojů k vlastnímu obohacení (Jančářová a kol. 2016, 689–690).

Zákonodárce by měl být při uplatňování těchto nástrojů obezřetný, protože jejich přílišná výše by mohla motivovat subjekty k protiprávnímu jednání, aby se platbě vyhnuly (Jančářová a kol. 2016, 697).

Ekonomické nástroje se vztahují k právům povolené činnosti, mohou přímo ovlivňovat legální hledání a obchod, ale při správném nastavení mohou nepřímo působit i na nelegální trh. Prostředky získané placením daní nebo poplatků by následně mohly být použity na zajištění fungování památkové péče nebo na odstraňování způsobených škod. Kromě již naznačené motivační funkce by tak nástroje plnily také funkci akumulací a kompenzační (Jančářová a kol. 2016, 684).

1.4.5 Sankční nástroje

Právní prevence v pojetí Mackenzieho a kolektivu v podstatě představuje sankční nástroje ochrany, které se v obecné rovině projevují odpovědnostními vztahy správněprávní, trestní a soukromoprávní odpovědnosti a odpovědnosti za ekologickou újmu (Jančářová a kol. 2016, 27–28). Vzhledem k zaměření práce na veřejnoprávní aspekty nelegálního obchodu je třeba pozornost věnovat pouze prvním dvěma oblastem. Soukromoprávní odpovědnost by jistě našla uplatnění ve vztahu k hledání archeologických nálezů např. v případě poškození pozemku, netýkala by se však konkrétních movitých nálezů. Způsobení ekologické újmy hledáním archeologických nálezů nebo obchodováním s nimi také není prakticky možné²¹, proto ani tomuto okruhu nebude věnována pozornost.

Jelikož je ochrana kulturního dědictví z velké části svěřena orgánům veřejné moci, uplatňuje se v této oblasti často správněprávní odpovědnost. Ta je vnímána jako sekundární právní vztah mezi pachatelem a státem. Předpokladem správněprávní odpovědnosti je v první řadě porušení primární povinnosti stanovené zákonem. Jednání subjektu musí naplňovat znaky dané skutkové podstaty, přičemž následkem porušení primární povinnosti je ohrožení chráněného zájmu. Mezi protiprávním jednáním a ohrožením chráněného zájmu existuje příčinná souvislost a protiprávní jednání se vyznačuje společenskou škodlivostí. Konečně, subjekt páčející protiprávní činnost musí být způsobilý být právním subjektem správněprávní odpovědnosti (Jančářová a kol. 2016, 585–591).

Základní rysy trestní odpovědnosti jsou v zásadě stejné, hlavním rozdílem oproti správněprávní odpovědnosti je tak pravděpodobně vyšší míra společenské škodlivosti a princip *ultima ratio* (tj. aplikace pouze na nejzávažnější případy) (Jančářová a kol. 2016, 642–643).

Ať už se jedná o odpovědnost správněprávní, nebo trestní, zákonodárce musí vhodně definovat skutkové podstaty protiprávní činnosti tak, aby bylo možné nežádoucí činnost efektivně sankcionovat. Skutkové podstaty mohou v praxi dopadat na všechny oblasti nelegálního obchodu – neoprávněné hledání archeologických nálezů, neodevzdání nálezů vlastníkovu nebo prodej a nákup nálezů v rozporu s právními normami. Skutkové podstaty by mohly zahrnovat i některé činnosti facilitátorů, i když jejich činnost by mohla být rovněž považována za spolupachatelství.

Samotné tresty by měly plnit funkci:

- odstrašující – odradit potenciálního pachatele od spáchání protiprávního činu,
- nápravnou – naučit pachatele rozlišovat mezi povoleným a nepovoleným chováním,
- izolační – chránit společnost (zároveň je to nejcitelnější újma),
- restituční – napravit pachatele (Lata 2007, 19–30).

Nakonec lze připomenout, že správněprávní a trestní odpovědnost se v zásadě vzájemně vylučují, a to díky uplatnění principu *ne bis in idem*, tedy „ne dvakrát v téže věci“²² (Jančářová a kol. 2016, 580–584).

21 Odpovědnost za ekologickou újmu je specifickým druhem odpovědnostních vztahů. Tato odpovědnost se vztahuje výhradně na újmu, která je měřitelná a má závažné nepříznivé účinky na vybrané přírodní zdroje, tj. chráněné druhy volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin a jejich přírodní stanoviště, povrchové nebo podzemní vody a půdu (MŽP).

22 Právní princip, který ukládá, že nikdo nesmí být za týž skutek stíhán nebo potrestán dvakrát.

1.4.6 Nástroje prevence a ochrany pro účely práce

Na základě kritického hodnocení a porovnání metod prevence s nástroji ochrany bylo nakonec definováno pět oblastí opatření, kterým je v zájmu eliminace nelegálního obchodu s archeologickými nálezy třeba věnovat pozornost:

- sociální prevence,
- koncepční nástroje,
- administrativní nástroje,
- ekonomické nástroje,
- sankční nástroje.

Jejich využití v českém prostředí bude podrobněji zhodnoceno a v přiměřeném rozsahu bude reflektováno při pohledu na vnitrostátní normy vybraných zemí, avšak bez jejich výslovného adresování, které by zbytečně rozbíjelo plynulost textu. Nástroje budou podrobně rozpracovány v rámci návrhů *de lege ferenda* tak, aby byl předložen ucelený soubor opatření k regulaci zkoumané problematiky.

2

Archeologický nález a jeho hodnota

Movité archeologické nálezy jsou základní součástí archeologického, a tedy i kulturního dědictví, které se státy rozhodly chránit. Ochrana těchto statků je tradičně veřejným zájmem, který jednotlivé státy deklarují v různých právních předpisech. Česká republika vyjadřuje svůj zájem chránit kulturní bohatství výslovně již v preambuli Ústavy České republiky. Aby bylo možné archeologické nálezy úspěšně chránit, je v první řadě nutné je správně definovat. Jednotlivé země k tomu přistupují odlišně, proto je v obecné rovině vhodné nejprve přihlédnout k odborné, archeologické definici.

Archeologie jako věda nevnímá archeologické dědictví primárně jako objekt veřejného zájmu, ale jako předmět vlastního vědeckého zkoumání. Jednotlivé složky archeologického dědictví proto nazývá archeologickými prameny. Ty mohou být přímé a nepřímé. Přímý archeologický pramen zahrnuje památky hmotné kultury (artefakty) včetně jejich náleзовých okolností. Vladimír Podborský dělí archeologické prameny na imobilní a mobilní terénní prameny, tj. dnešní terminologií movité a nemovité terénní artefakty. Mezi imobilní prameny řadí např. sídlištní památky (sídliště, hradiště apod.), funerální (pohřebiště), sakrální nebo tzv. depoty.²³ Mobilní prameny se dále dělí na artefakty vyrobené člověkem (zbraně, nástroje, ozdoby), artefakty člověkem vyprodukované (pozůstatky rostlinné výroby), artefakty člověkem použité (zvířecí kosti) a pozůstatky člověka (antropologický materiál) (Podborský 2012,

37–42). Vzhledem k tomu, že vědecký zájem se v průběhu času přirozeně mění a rozšiřuje, na rozdíl od právních předpisů v tomto konceptu není vymezeno stáří předmětných artefaktů. Do oblasti zájmu totiž neustále přibývají nová období.

Pozornost je třeba věnovat také velikosti prvků archeologického dědictví. V rámci výše uvedených kategorií a ohledem na myšlenku koncepční, územní ochrany prezentovanou v kapitole 1.4.2 je nutné rozlišovat minimálně mezi archeologickými lokalitami (vymezené území s ověřeným výskytem movitých a nemovitých archeologických nálezů, které jsou ve vzájemných vztazích, např. sídliště, pohřebiště) a konkrétními movitými a nemovitými archeologickými nálezy (stavby, objekty, keramika atd.). Popsaný přístup k definici prvků archeologického dědictví by mohl přispět k efektivnějšímu zacílení ochrany s ohledem na konkrétní chráněnou věc. Podobné členění lze nalézt např. ve slovenském právním řádu, který kromě archeologických nálezů rozlišuje i pojem archeologické naleziště.²⁴

Archeologické dědictví, a tedy i archeologické nálezy jsou jako součásti kulturního bohatství České republiky předmětem chráněným ve veřejném zájmu. Důvodem ochrany jsou hodnoty, jichž jsou tyto objekty nositelem. Archeologické nálezy jsou díky legální i nelegální činnosti součástí různých společenských vztahů a situací, přičemž se v nich jejich význam a hodnota liší. Archeologický nález jako pramen vědeckého bádání nese vědeckou hodnotu, která

23 Minimálně z hlediska právního rozlišování věcí movitých a nemovitých se zařazení depotů do kategorie „imobilní“ jeví poněkud kontroverzní. Z právního hlediska jsou tyto artefakty zásadně movitými archeologickými nálezy.

24 Podle zákona je jím „nemovitá věc na topograficky vymezeném území s odkrytými nebo neodkrytými archeologickými nálezy v původních nálezových souvislostech“ (Zákon o ochraně památkového fondu SR, § 2 odst. 6). Současně však lze uvést, že nemovité archeologické nálezy zákon nerozlišuje; o archeologických nálezech hovoří výhradně jako o věcech movitých.

je však jedinečná pro archeology. Archeologické nálezy jsou však také předmětem ilegálního obchodu, takže v tomto druhu vztahů mají převážně tržní hodnotu. Stát, který prezentuje veřejný zájem na ochraně kulturního bohatství, zase chrání tzv. kulturně-historickou hodnotu, kterou mají nálezy pro celou společnost. Tyto tři druhy hodnot na sobě nejsou zcela závislé, ale do jisté míry se navzájem ovlivňují.

2.1 Vědecká hodnota archeologického nálezu

Vědecká hodnota archeologického nálezu je z něj extrahována v rámci vědeckého bádání. Tuto hodnotu nelze vyčíslit, ale je ovlivněna několika faktory. Jak bylo uvedeno, archeologickým pramenem je artefakt včetně svých nálezových okolností, přičemž právě ty jeho hodnotu mohou podstatně zvýšit nebo snížit. Čím větší je množství dostupných informací, tím větší je vědecká hodnota archeologického nálezu. Na základě výše uvedeného je možné vyčlenit tři hlavní úrovně vědecké hodnoty archeologického nálezu.

2.1.1 Nálezové okolnosti

Úkolem archeologie v 21. století není jen hromadění co nejvyššího počtu archeologických nálezů, ale také záchrana množství doprovodných informací, získaných v průběhu exkavace. Na tuto potřebu odkazuje ve výše uvedeném výkladu Podborský, ale také definice archeologického dědictví z tzv. Maltské konvence, která uvádí, že do archeologického dědictví patří jeho jednotlivé prvky „a také jejich související prostředí nacházející se jak na souši, tak pod vodou“ (Maltská konvence, čl. 1, odst. 3).

Tyto tzv. nálezové okolnosti²⁵ v podstatě odrážejí skutečnost, že totožné předměty mohou mít pro vědecké bádání různý přínos či význam. Tentýž předmět může pocházet z různých kontextů – z hrobové jámy jako součást pohřební výbavy, může být ztracen a následně zachován v nášlapové vrstvě podlahy nějaké stavby, nebo se může jednat o nález získaný bez dalších informací povrchovým sběrem z ornice. Takový předmět lze také interpretovat různými způsoby, např. jako odpad, předmět ztracený, opuštěný nebo uložený (Kuna 2004, 187). Názorně tento problém dokládá obr. 2 (podle Těsnohlídek, Popelka 2014).

Obr. 2. Tentýž archeologický nález může pocházet z různých kontextů (nášlapový horizont podlahy zaniklého domu, výplň zahloubeného sídlištního objektu, narušení hrobové jámy), ale po jeho neodborném vyzvednutí již není možné důležité informace o těchto kontextech získat. Grafika M. Filip, upraveno podle Těsnohlídek, Popelka 2014.

Otázka ochrany nálezových okolností je vzhledem k jejich nehmotné povaze komplikovaná, ale jejich zachování je v souvislosti s nelegálním obchodem zásadní. Skutečnost, že archeologické nálezy si nesou hodnotu spojenou s místem, si nakonec uvědomil již Giuseppe Mazzucca v 19. století (viz podkapitola 1.1.1), který porovnával ochranu *in situ* vs. *in fondo* (Marešová 2012, 31). U těchto nálezů bez kontextu, které John Henry Merryman nazývá sirotky (Merryman 2005, 29), není možné vysledovat pohyb předmětu před a po procesu archeologizace,²⁶ a už vůbec ne po jeho vykopání. To v konečném důsledku značně limituje možnosti repatriace do země původu.

²⁵ Ve stejném významu se používají také termíny nálezový kontext nebo nálezové souvislosti.

²⁶ Archeologizace je proces proměny historické skutečnosti v archeologickou nálezovou situaci, ke kterému dochází poté, co se předmět anebo nemovitá věc ocitne mimo běžné užívání. V definici archeologického nálezu je tato okolnost vyjádřena místem, kde se našel. U zajištěných movitých nálezů bez známých nálezových okolností je třeba se řídit jejich stářím (Glaser-Opitzová, Feníková 2012, 6).

2.1.2 Archeologický nález získaný v průběhu archeologického výzkumu

Největší množství náleзовých okolností lze získat jen v rámci archeologického výzkumu s využitím vědeckých metod zkoumání. Odborné postupy umožňují nejen odhalit samotný artefakt, ale také vysledovat jeho prostorové umístění na lokalitě či jeho vazby na archeologický terén, v němž byl předmět uložen. Nezanedbatelným faktorem je také možnost zkoumat více nálezů v jejich vzájemných souvislostech, a vytvořit tak komplexnější obraz o historii a vývoji dané lokality.

Právě díky těmto skutečnostem má archeologický nález získaný v průběhu archeologického výzkumu největší potenciál obohatit vědecké poznání, a tím pádem nese největší vědeckou hodnotu.

2.1.3 Ojedinělý archeologický nález – zdokumentovaný

V praxi však běžně dochází i k nálezům mimo archeologické výzkumy, ať už jde o nálezy náhodné nebo získané protiprávně, např. pomocí detektoru kovů. V případě, že je k nálezu přivolán odborník nebo pokud je nálezce dostatečně znalý problematiky a nález je adekvátně zdokumentován, jsou kromě samotného artefaktu získány alespoň nějaké doplňující informace.²⁷ Právě z důvodu zachování nálezových okolností ukládá památkový zákon nálezci povinnost nález ohlásit a ponechat jej spolu s nálezovým terénem až do obhlídky archeologem (PamZ 1987, § 2 odst. 6).

Takto získaný archeologický nález je teoreticky možné spojit s informacemi pocházejícími z jiných výzkumů nebo ojedinělých nálezů, ale zřejmě neposkytne tak komplexní obraz, jako kdyby byl získán v rámci archeologického výzkumu. Jeho vědecká hodnota je proto poněkud nižší než v předchozím případě.

2.1.4 Ojedinělý archeologický nález – nezdokumentovaný

Přestože mnoho laiků má dnes představu, jak v případě archeologického nálezu postupovat, stále se objevuje velké množství případů, kdy nálezové okolnosti nejsou nijak zaznamenány. V případě, že se takový nález dostane do rukou odborníků, poskytuje nanejvýš doklad o své vlastní přítomnosti na území České republiky. Pokud však nejsou zaznamenány další údaje a nález není ani např. prostorově

zaměřen, není možné jej propojit s dalšími, již známými, informacemi.

Takový předmět má tedy výrazně nižší, někdy až nulovou, vědeckou hodnotu a za archeologický nález jej lze považovat vlastně jen na základě vědomosti, že předmět byl vyzvednutý ze země. Například předměty bez kontextu z 19. či 20. století by tak mohly být považovány za běžné starožitnosti, které ani nepodléhají režimu památkového zákona.

2.2 Tržní hodnota archeologického nálezu

Tržní hodnota neboli podle dikce zákona cena obvyklá je „*cena shodného nebo z hlediska užití porovnatelného nebo vzájemně zastupitelného zboží volně sjednáváná mezi prodávajícími a kupujícími, kteří jsou na sobě navzájem ekonomicky, kapitálově nebo personálně nezávislí na daném trhu, který není ohrožen účinky omezení hospodářské soutěže*“ (Zákon o cenách, § 2 odst. 6).

Ve chvíli, kdy se archeologické nálezy dostanou do nabídky, lze na ně aplikovat výše uvedenou definici tržní nebo obvyklé ceny. I archeologické nálezy tedy mají svou tržní hodnotu, která se odvíjí např. od vzácnosti předmětu, materiálu, z něhož je vyroben, nebo od stavu jeho dochování. Vzhledem k tomu, že tyto předměty pravděpodobně kolují primárně mezi sběrateli, a nikoli mezi vědeckými pracovníky, vědecká hodnota vyplývající např. z nálezových okolností pravděpodobně nebude mít na stanovení hodnoty žádný vliv.²⁸

2.3 Kulturně-historická hodnota archeologického nálezu

Pojem „kulturně-historická hodnota“ používá v § 23 např. zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů (PamZ 1987), ale jeho definice v předpisu absentuje. Stejně tak jej blíže nevysvětluje ani vyhláška č. 66/1988 Sb., kterou se provádí zákon ČNR č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů, která v § 19 odst. 3 upravuje odměňování za náhodné archeologické nálezy také na základě kulturně-historické hodnoty.²⁹ Kromě toho, že zákonodárce tento pojem nedefinuje, v některých jiných právních předpisech

²⁷ Například poloha, hloubka nálezu nebo charakter terénu, ve kterém byl předmět uložen.

²⁸ Navíc by se nepochybně jednalo o nelegální činnost, proto by prodávající existenci nálezových okolností pravděpodobně nepřiznal.

²⁹ Vyhláška č. 66/1988 Sb., kterou se provádí zákon ČNR č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů.

ho dokonce ani nepoužívá v této podobě. Například v § 1 odst. 2 písm. c) vyhlášky č. 420/2008 Sb. ze dne 28. listopadu 2008, kterou se stanoví náležitosti a obsah plánu ochrany památkových rezervací a památkových zón, používá namísto toho pojem „kulturní hodnota“.³⁰

Vzhledem k absenci definic v právních předpisech je nutné se řídit např. výkladem Národního památkového ústavu, který prezentují např. Karel Kuča a Věra Kučová. Podle jejich výkladu jsou pojmy kulturně-historická hodnota, kulturní hodnota a památková hodnota synonymy reprezentujícími „*hodnoty historické, architektonické, urbanistické, krajinné, ale též hodnoty tradice, historické paměti a podobně*“ (Kuča, Kučová 2015, 13 pozn. 12).

V případě archeologického nálezu je možné k výše uvedenému přičíst i jeho vědeckou hodnotu, resp. poznatky vyplývající ze zkoumání daného artefaktu, neboť i ty mají vliv na jeho význam pro kulturu a historii České republiky.

Ze zákona o státní památkové péči a navazující vyhlášky vyplývá, že kulturně-historickou hodnotu archeologického nálezu určuje odborný posudek Archeologického ústavu AV ČR nebo Národního muzea, konkrétní podrobnosti určení hodnoty však opět nejsou známy. Z tohoto důvodu jsou nejvhodnějším zdrojem poznatků samotné znalecké posudky.

Luboš Jiráň a Jan Mařík ve znaleckém posudku č. 16 ze dne 12. října 2017 stanovili kulturně-historickou hodnotu souboru 147 předmětů pocházejících ze soukromé sbírky. Na základě zachování předmětů autoři předpokládali, že se jedná o archeologické nálezy, avšak absence náleзовých okolností limitovala možnosti jejich interpretace, což následně vedlo ke snížení kulturně-historické hodnoty:

„Podle stavu nálezů, zejména povrchové patiny a probíhající korozní procesy lze soudit, že většina posuzovaných předmětů byla delší dobu uložena v zemi ... Přestože se znalecký posudek se nezabýval otázkou původu posuzovaných předmětů, lze se domnívat, že se tak stalo při systematickém vyhledávání archeologických nálezů při patrně nelegálních archeologických výzkumech. Nicméně místo a dobu, kdy došlo k vyjmutí archeologických nálezů ze země nelze jednoznačně určit. Posuzovaný soubor nedoprovázela žádná dokumentace, která by umožnila určit původ archeologických nálezů. Tato skutečnost byla výraznou komplikací pro přesné časové zařazení, což také v některých případech vedlo i ke snížení hodnoty nálezů.“

Hodnotu dále ovlivnil např. stav dochování nebo poškození jednotlivých předmětů. Samotné vyčíslení hodnoty pak bylo provedeno na základě cen obvyklých v zemích, ve kterých lze s podobnými předměty obchodovat (Mařík, Jiráň 2017).

Obdobným způsobem postupovali Jiří Militký a Petr Schneider ve znaleckém posudku č. 26/2016/HM, když jako podklad pro výpočet použili tržní hodnotu oceňovaných předmětů. Vzhledem k významu nálezu byla jeho kulturně-historická hodnota stanovena jako minimálně trojnásobek tržní ceny:

„Hodnotu nálezu z Opatova u Lubů II nelze vyjádřit pouze mechanickou tržní cenou odpovídající současné sběratelské hladině (tj. 488 850 Kč). Vzhledem k tomu, že jde o kompletně dochovaný a takto také odevzdáný náleзовý soubor se známými náleзовými okolnostmi, stoupá jeho hodnota minimálně trojnásobně.“ (Militký, Schneider 2016).

Uvedené příklady ukazují, že pro vyčíslení kulturně-historické hodnoty není možné stanovit jednoznačná, konkrétní pravidla. Proces tedy zohledňuje výše popsané hodnoty – tržní a vědeckou. Proto absence náleзовých okolností v prvním případě kulturně-historickou hodnotu výrazně snížila a jejich zachování v druhém případě ji zvýšilo.

Stát dnes nechrání nálezy čistě kvůli jejich vědecké hodnotě, která může zůstat části veřejnosti skryta. Protože nejsou předmětem běžného obchodu, nejsou chráněny ani výhradně kvůli své tržní hodnotě. Archeologické nálezy (podobně jako ostatní součásti kulturního dědictví) je třeba chránit pro jejich celkovou, kulturně-historickou hodnotu. Právě ta je v konečném důsledku předmětem veřejného zájmu.

Aby nedošlo ke snížení této hodnoty, je optimální nálezy co nejdéle chránit *in situ*. V případech, kdy dochází k ohrožení nálezů nebo je možné zkoumat je v rámci vědeckého bádání, je nezbytné, aby byly vyzvednuty archeology za použití odborných metod. Tak mají nálezy nejvyšší šanci na zachování a také na záchranu doprovodných náleзовých okolností. Situace, kdy nálezy vyzvedávají amatéři, by proto bylo nejlépe omezit na minimum, případně by bylo vhodné jinak zabezpečit jejich patřičnou dokumentaci. S tímto vědomím je třeba přistoupit k tvorbě právních norem, které by stanovily adekvátní úroveň ochrany. Archeologické nálezy jsou totiž důležitou (i když ne jedinou) součástí kulturního dědictví, a jejich ohrožení, poškození nebo ztráta proto mohou vést ke snížení jeho hodnoty jako celku.

30 Vyhláška č. 420/2008 Sb., ze dne 28. listopadu 2008, kterou se stanoví náležitosti a obsah plánu ochrany památkových rezervací a památkových zón.

2.4 Právní definice jako základ ochrany archeologických nálezů před nelegálním vývozem a obchodem³¹

Po objasnění odborného významu pojmu „archeologický nález“ a popisu jeho hodnoty je třeba se podívat na to, jakým způsobem může zákonodárce předmětný objekt v zájmu jeho ochrany definovat. V rámci odborné diskuze se objevuje velké množství pojmů, které jsou více či méně kompatibilní. Obecně se používá např. termín „starožitnosti“³², který však zahrnuje nejen archeologické nálezy, ale i jiné předměty, např. umělecké či architektonické povahy. Vnitrostátní, ale i mezinárodní normy využívají také pojmy jako „kulturní předměty“, „objekty“ nebo „statky“, které lze považovat téměř za synonyma. Velmi podobný bude i pojem „předmět kulturní hodnoty“, používaný v zákoně č. 71/1994 Sb., o prodeji a vývozu předmětů kulturní hodnoty, ve znění pozdějších předpisů (ZoPKH, § 1).

Definice kulturních statků je přitom klíčová, neboť právě ony určují věcný rozsah aplikace právních předpisů, a veškeré nejasnosti a rozdíly v definicích mohou být důvodem, proč nelze zákon řádně uplatnit. Shoda na správných definicích však na mezinárodní úrovni není snadná a problematické jsou i další pojmy, jako např. „kradený“ nebo „nezákonně vyvezený“ (Pauknerová 2023, 296).

Archeologické nálezy jsou často jedním z prvků zahrnutých v těchto pojmech, svou povahou jsou však značně specifické a v určitých ohledech vyžadují zvláštní přístup.

Právní definice archeologického nálezu je proto úplně prvním veřejnoprávním aspektem, který je potřeba adresovat tak, aby následné nástroje ochrany dopadaly na správné druhy a správný objem předmětů. Příliš úzká definice může znamenat, že část předmětů nebude požívat potřebné ochrany, a *vice versa*, příliš široká definice může dopadat i na předměty, které ochranu nevyžadují, a tím např. neúměrně zasahovat do vlastnických práv potenciálních majitelů. Zákonodárce proto musí vyvažovat veřejný a soukromý zájem tak, aby zajistil přiměřenou ochranu

archeologického dědictví bez přílišného omezování lidí. Definice z různých zemí³³ ukazují dva až tři základní přístupy k vymezení chráněného statku.

První přístup většinou akcentuje vědeckou (nebo kulturně-historickou) hodnotu artefaktů a informace o minulosti, které tyto artefakty nesou. Vzhledem k povaze dané disciplíny je základním předpokladem objevení předmětu pod zemí nebo pod vodou. Tento přístup je dlouhodobě zaveden např. v České republice, na Slovensku či v Maďarsku.

Druhý přístup je zhmotněn v tzv. pokladních regálech.³⁴ Nález pokladu je jedním z možných originálních způsobů nabytí vlastnictví, který je součástí většiny občanskoprávních kodexů. Jak naznačuje už název tohoto institutu, bývá zvykem klást hlavní důraz na ekonomickou hodnotu předmětů. Stále platným příkladem je Spojené království, resp. Anglie, která za poklad považuje např. předměty z drahých kovů, jako je zlato a stříbro. Orientace pouze na tento druh hodnoty však neposkytuje ochranu širokému spektru archeologických nálezů – předmětům z běžných kovů, keramice, kostem apod.³⁵ Některé pokladní regály se s tímto problémem nasetkávají, protože mají širší záběr. Příklad lze nalézt opět na Britských ostrovech – právní regulace ve Skotsku přisuzuje Koruně všechny nálezy pokladů a věcí ztracených, které nemají vlastníka (blíže viz podkapitola 6.4). Právě absence vlastníka je v mnoha definicích základní charakteristikou pokladu. Důležitým aspektem těchto definic však je skutečnost, že primárně nechrání archeologické nálezy, regulace může dopadat i na předměty, které nemají historickou nebo archeologickou hodnotu, např. z důvodu stáří, ale třeba se pouze v nedávné minulosti ztratily.

Důležité je zmínit, že např. Ministerstvo kultury České republiky považuje i českou definici archeologického nálezu za pokladní regál.³⁶ To je v souladu také např. s odbornou německou literaturou, která pokladní regál popisuje jako vlastnické právo suveréna k archeologickým nálezům (Dieter, Kreuzberger 2022, 296–297). Autor se však domnívá, že pokladní regál v českém právním řádu

31 Podkapitola vychází z příspěvku Antal, Lewis 2024.

32 Obě anglická slova „antiques“ a „antiquities“ se do češtiny překládají jako starožitnosti, obsah pojmů v angličtině je ale odlišný. První pojem odpovídá českým starožitnostem, druhý se vztahuje spíše na malé artefakty, které jsou často archeologickými nálezy – např. Portable antiquities scheme (viz podkapitola 6.4).

33 Některé z definic jsou podrobněji rozepsány v kapitolách 5 a 6, rozsáhlejší porovnání následuje s ohledem na logiku práce v kapitole 9.

34 Německy „Schatzregal“, anglicky „Treasure Act“.

35 Konkrétní příklady budou uvedeny v rámci srovnávací kapitoly 7 jako základ pro popis mezinárodní situace a formulaci návrhů *de lege ferenda*.

36 Viz např. Zápis z jednání odborného týmu náměstka ministra kultury Ing. Vlastislava Ourody, Ph.D. ve věci přípravy nového památkového zákona (NPZ). Praha, Ministerstvo kultury – Nostický palác, 15. květen 2018.

je výhradně úprava nálezu věci podle soukromého práva (Občanský zákoník, § 1045). Při jazykovém výkladu pojmů se totiž česká definice archeologického nálezu od tohoto termínu vzdaluje, neboť neadresuje tržní hodnotu ani případná vlastnická práva, naopak cílí pouze na vědecké a kulturně-historické hodnoty. Pro potřeby odlišení rozdílných přístupů (viz např. Nizozemsko) proto v této práci zužuji výklad pojmu pokladní regál pouze na tyto „ryzí“ pokladní regály, které budou vnímány jako alternativa k definicím založeným na odborné, archeologické podstatě předmětů.

O něco méně zřejmá je distinkce v případě třetí skupiny zemí. Ty leží někde mezi výše popsány „extrémy“, přičemž kombinují aspekty obou. Lze se tak setkat s definicemi „movitých kulturních objektů“, archeologického dědictví obecně a dalšími, ve kterých není opomenuta archeologická hodnota, celkově však mají tyto pojmy širší záběr, než jsou pouze archeologické nálezy. Na tuto definici poté navazuje stanovení vlastnického práva státu na předměty, které byly nalezeny pod zemí nebo pod vodou a jejichž vlastník není znám. V první části jsou tak zdůrazněny vědecké a kulturně-historické hodnoty, vlastnické právo je pak určeno v souladu s běžnou úpravou nálezů pokladů nebo věcí skrytých. Příkladem tohoto přístupu je Dánsko, které definuje archeologické kulturní dědictví. Jeho součástí jsou i movité předměty. Idea pokladního regálu se následně odráží v určení vlastnického práva – předměty z cenného materiálu nebo se zvláštní kulturně-historickou hodnotou, u nichž nikdo nedokáže doložit vlastnické právo, jsou majetkem státu (Bekendtgørelse af museumsloven). Někde na pomezí se nachází také systém využívaný v Nizozemsku, kde vedle sebe fungují jak definice archeologického nálezu, tak pokladní regál. Podle právních norem je archeologickým nálezem předmět nalezený v průběhu archeologického výzkumu, předměty nalezené náhodně nebo pomocí detektoru kovů však spadají pod úpravu pokladu. Zákonodárce tedy v tomto případě částečně reflektuje vědeckou povahu předmětných artefaktů, jejich status však odvozuje spíše od okolností nálezu, než od jeho vědecké či tržní hodnoty. Teoreticky tak mohou mít dva totožné předměty různý status (blíže viz podkapitola 6.3).

Kromě základních charakteristik předmětu je rozhodující také otázka, jak starých předmětů se právní úprava týká. I k této otázce přistupují státy odlišně, s ohledem na vlastní historii a představy o jejím významu a její ochraně. Mnoho zákonů určitým časovým vymezením disponuje, přičemž rozlišit

lze dvě základní varianty. První je určení rozhodného roku, který stanovuje, zda je předmět chráněn, či nikoli. Například, památkami podle řeckého práva jsou artefakty do roku 1830. Tato vymezení však nemusí sloužit jen k definování toho, co je (a není) chráněno, ale také k určení vlastnického práva. Řecký zákon proto disponuje i dalším hraničním rokem – předměty z doby před rokem 1453 (včetně) spadají do výhradního vlastnictví státu, zatímco mladší artefakty mohou být i v soukromém vlastnictví (blíže viz podkapitola 6.2). Druhou variantu představuje určení stáří předmětů – např. v Itálii jsou chráněny předměty staré nejméně 50 let. Výhodou takového přístupu by mohla být automatická aktualizace, kdy by se každý rok dostávaly pod ochranu nové předměty bez potřeby zásahu zákonodárců. Problémem by však pravděpodobně bylo praktické posuzování protiprávnosti činnosti, např. při hledání artefaktů. Nalezení a ponechání si předmětu, který je příliš mladý, by nebylo problémem až do chvíle, kdy by jednoho roku dopadla ochrana i na něj. V takových situacích by hrozilo, že vlastník nebude schopen doložit, kdy a jak předmět získal, a tedy zda je legální, a správní orgány nebudou schopny prokázat, že nálezce předmět našel v době, kdy byl již chráněn. Z tohoto pohledu se tedy jako lepší varianta jeví pevná hranice.

Vytvořením právní definice chráněného statku (ať už jde o archeologický nález, kulturní předmět nebo poklad) a nastavením vlastnických práv zákonodárce vlastně vytváří jakési síto či filtr, kterým se věci třídí na ty, které další ochranu nepotřebují, a ty, které ji vyžadují a s nimiž bude nakládání dále regulováno. Zjednodušeně je možné konstatovat, že zákonodárce musí správně určit věci, které chce zákonem chránit (jaké hodnoty, jaké druhy předmětů, jak staré předměty), a osoby, které tyto objekty mohou vlastnit. Až následně může přistoupit k navazující úpravě nakládání s archeologickými nálezy, tedy i k regulaci exportu a importu. Zároveň lze předpokládat, že čím větší budou rozdíly mezi definicemi, tím náročnější bude chránit artefakty ve chvíli, kdy překročí hranice země původu. Tato teze bude ověřena v kapitolách 7 a 8.

2.4.1 Archeologický nález, nebo starožitnost?

V předchozím textu je uvedeno, že v rámci odborné diskuze o nelegálním obchodování bývá často používán termín starožitnosti a v těchto případech jsou součástí této kategorie i archeologické nálezy. Z povahy věci mají obě skupiny určitý přesah, proto někdy může být náročné rozlišit, do které z nich konkrétní předmět patří.

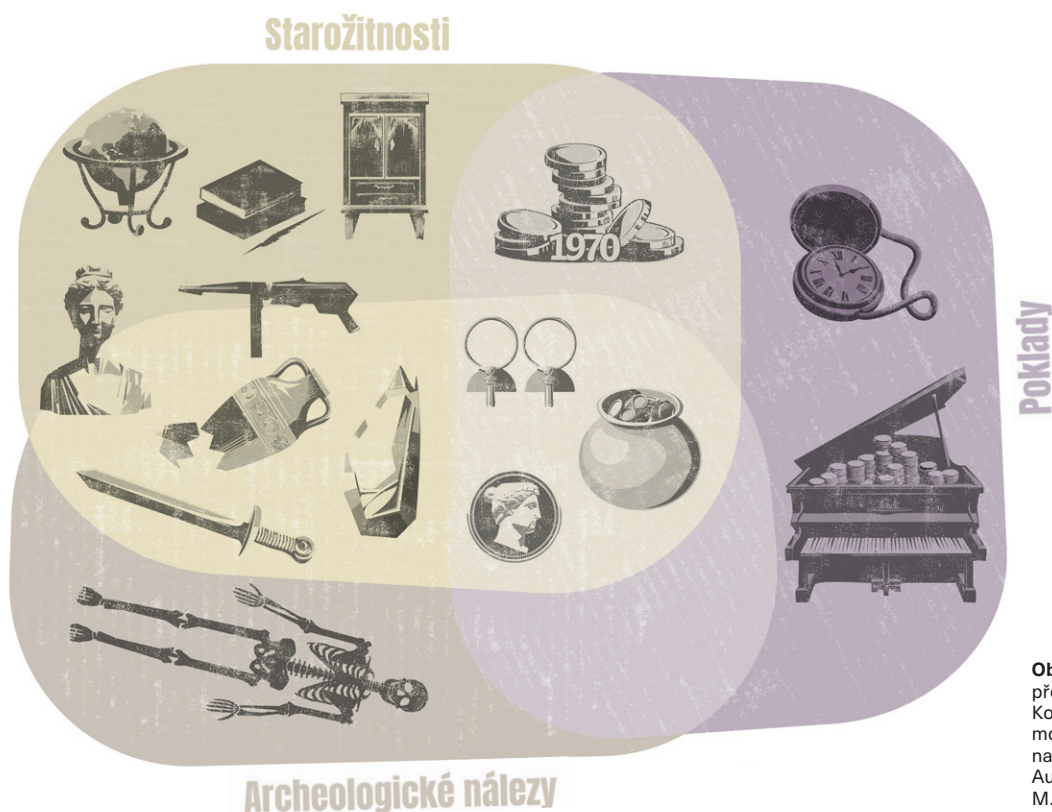
Právní předpisy definici starožitností neobsahují, avšak pomoc může poskytnout kupříkladu zákon o prodeji a vývozu předmětů kulturní hodnoty, podle kterého jsou předměty kulturní hodnoty např. „přírodniny nebo lidské výtvořiny nebo jejich soubory, které jsou významné pro historii, literaturu, umění, vědu nebo techniku a splňují kritéria obsažená v příloze č. 1 tohoto zákona“ (ZoPKH, § 1 odst. 1). Mezi předměty kulturní hodnoty patří mimo jiné např. militaria do roku 1950, předměty z oboru numismatiky starší 50 let nebo různé umělecké předměty, nábytek a mnohé další. Z numismatické skupiny jsou vyloučeny předměty z oboru archeologie,³⁷ což naznačuje, že některé předměty by mohly být zařazeny do více než jedné skupiny (ZoPKH, Příloha 1).

Existuje několik neoficiálních definic starožitností, uvést lze např.:

- *Starožitnosti jsou sběratelsky zajímavé předměty, které se už delší dobu nevyrábějí ani nepoužívají a jsou tedy poměrně vzácné. Obvykle bývají ručně vyrobené a často i umělecky a historicky cenné. Někdy se pro starožitnost stanovuje minimální stáří, vzhledem k rychlým změnám výroby i módy se však tato hranice stále snižuje* (Lipka 2020).

- *Starožitnosti jsou věci staré, které svým provedením charakterizují (reprezentují) určité slohové období, vyskytují se obvykle v omezeném množství a jejich reprodukce je obtížná, nikoli nemožná. Právě v rámci omezenosti výskytu dochází ke střetu nabídky a poptávky, jejíž výslednicí je cena* (Lipka 2020).
- *Starožitnosti se v tuzemsku myslí věci, které byly vyrobeny před rokem 1945, případně 1950. Podle prezidenta Asociace starožitníků Jana Neumanna se mezi starožitnosti řadí takové předměty, jež pocházejí z první republiky. V praxi to znamená cokoliv, co bylo vyrobeno před rokem 1938. Jen pro srovnání ve Velké Británii se starožitností myslí skvosty starší 100 let. V tuzemsku pro to stačí o tři desetiletí méně* (Lipka 2020).
- *Za starožitnost zpravidla označujeme předmět, který je starý alespoň 50 let a má jistou uměleckou či historickou hodnotu. Starožitnosti jsou také obvykle předmětem sběratelství. Jednoznačná definice starožitnosti však chybí. Přesnější kritéria, co lze a nelze považovat za starožitnost, u nás nejsou dána žádným zákonem, normou nebo jiným oficiálním vymezením* (ANTIKPRAHA).

³⁷ Stejně by však bylo vhodné postupovat i u militarií – např. chladné zbraně ze starších období mohou být velmi významnými archeologickými nálezy.

Obr. 3. Vizualizace přesahu pojmů. Konkrétní průniky se mohou lišit v závislosti na zvolených definicích. Autor R. Antal, grafika M. Filip, upraveno podle Antal, Lewis 2024.

Z uvedeného vyplývá několik obecně uznávaných znaků starožitností. Těmi jsou např. umělecká a historická hodnota, vzácnost nebo omezená dostupnost. Kromě toho jsou předměty objektem sběratelství a měly by být určitého stáří, to se však v definicích liší. Vzhledem k tomu, že žádná definice neuvádí maximální stáří starožitností, lze do této skupiny zařadit mnoho předmětů běžně považovaných za archeologické nálezy, aniž by došlo k rozporu s těmito definicemi.

V souladu s literaturou a předloženými definicemi se tak nabízí úvaha, že archeologické nálezy jsou skutečně podskupinou starožitností, která požívá zvláštní ochrany. V praxi bude mít částečný obsahový přesah s uvedenými také poklad, v duchu některých

zahraničních zákonů, ten však bude zahrnovat i předměty mimo kategorii starožitností (obr. 3).

Otázkou tak zůstává, co přesně odlišuje archeologické nálezy od jiných starožitností. Určujícím rozdílem je skutečnost, že archeologické nálezy se zachovávají pod zemí a tradičně jsou získávány v průběhu archeologického výzkumu. Čistě teoreticky tak může být tentýž předmět jak starožitností, tak archeologickým nálezem, jen v závislosti na místě či okolnostech nálezu.³⁸ V některých případech je možné tyto okolnosti odhalit v rámci prozkoumání nálezů při vypracování znaleckého posudku, a to např. na základě vnějšího poškození vzniklého při exkavaci předmětů. Bez této indicie by však závěry posudku nemusely být tak jednoznačné.³⁹

38 Příklady i s přesahem do mezinárodního prostoru jsou prezentovány v případových studiích v podkapitole 7.5.

39 ARÚB tak učinil např. v rámci znaleckého posudku Komoróczy, Macháňová, 2014.

Teoretické přístupy k vlastnictví, přístupnosti a ochraně archeologických nálezů⁴⁰

Česká republika, stejně jako většina zemí, chrání své kulturní dědictví s cílem zachovat ho a zpřístupnit veřejnosti. Jeho ochrana je ve veřejném zájmu, který je deklarován v preambuli Ústavy České republiky a následně v čl. 34 ods. 2 a čl. 35 ods. 3 Listiny základních práv a svobod (LZPS). Zatímco první dokument hovoří o společném odhodlání střežit a rozvíjet zděděné kulturní bohatství, druhý hovoří o tom, že přístup k tomuto bohatství je zabezpečený na základě zákona.

Při interpretaci daného práva je v první řadě třeba zamyslet se nad obsahem pojmu „přístup ke kulturnímu bohatství“. Podle obdobného práva Všeobecné deklarace lidských práv se jedná o „*právo svobodně se účastnit kulturního života společnosti, užívat plodů umění a podílet se na vědeckém pokroku a jeho vý-
těžcích*“ (VDLP, čl. 27). Jak vykládá Jan Kratochvíl, účelem tohoto práva je zabezpečit každému přístup ke kultuře komunity. Kulturou se rozumí např. způsob života, jazyk, literatura, hudba, náboženství, rituály, obřady, sport, přírodní a člověkem vytvořené prostředí, jídlo, umění, oděv nebo zvyky a tradice. Podle Kratochvíla je nejzřetelnějším projevem práva povinnost chránit kulturní památky a zajistit veřejnosti přístup k nim (Kratochvíl 2016, 505–506).

Vzhledem k zaměření práce je právě tento důraz práva na přístup ke kulturnímu bohatství nejdůležitější. Zde je třeba poznamenat, že na první pohled se jedná o dvě samostatné záležitosti – ochranu kulturních památek a přístup k nim. Kromě samotné preambule však Ústava České republiky ani Listina základních práv a svobod žádné jiné ustanovení ochrany památek nededikují, takže je velmi

pravděpodobné, že je skutečně vtělena do práva na přístup ke kulturnímu dědictví. Tento výklad podporuje i v praxi velmi úzké propojení obou aspektů – bez ochrany kulturních památek nebude k čemu zajišťovat přístup, a naopak bez možnosti přístupu veřejnosti nemá ochrana kulturních památek ve veřejném zájmu smysl. Pro potřeby práce autor interpretuje právo na přístup ke kulturnímu bohatství v tomto širším smyslu, primární pozornost však bude věnovat právě zajištění skutečného přístupu veřejnosti k archeologickému kulturnímu dědictví.

Ustanovení ústavních předpisů svou obecnou povahou tradičně neposkytují odpovědi na konkrétní otázky jejich naplňování, pouze definují hlavní záměr. Je proto nutné se pozastavit u jejich bližšího rozboru a interpretace.

Jednou z prvních otázek tak je, komu jsou daná ustanovení, resp. práva a svobody, určeny, tedy kdo je jejich nositelem nebo osobou oprávněnou. Bezpochyby jsou to fyzické osoby, ale s ohledem na povahu konkrétních práv se může jednat i o právnické osoby. V případě některých práv může být cílová skupina konkrétního práva zúžena, typicky se jedná např. o občanská práva, která jsou vázána na status státního občana. V jiných případech je často už z formulace ustanovení zřejmé, že právo je určeno skutečně všem lidem („*každý má právo...*“) (Bartoň et al. 2016, 62). V případě přístupu ke kulturnímu bohatství předmětné ustanovení osobní působnost nezužuje, ani nepoužívá výraz „každý“, ale z povahy věci lze dovodit, že toto právo je určeno všem, a to včetně cizinců.

Proti nositelům stojí adresáti, z nichž hlavním je samozřejmě stát jako základní subjekt veřejné

⁴⁰ Kapitola vychází z článku Antal 2022a.

moci. Ten je povinen základní práva respektovat, chránit a naplňovat. S postupným nárůstem počtu veřejnoprávních korporací rostl i počet adresátů; dnes do této skupiny patří např. subjekty územní či zájmové samosprávy vykonávající veřejnou moc. Do jisté míry lze za adresáta považovat i každou soukromou osobu, která by se měla chovat tak, aby práva ostatních nenarušovala. Jejich ochrana však stále spočívá na bedrech státu, a proto se tito adresáti horizontálního působení základních práv někdy označují jako adresáti zprostředkování (Bartoň et al. 2016, 69–71). Za adresáta, který má zajišťovat přístup ke kulturnímu bohatství, bude v této práci považován především stát, který tak koná (zejména) prostřednictvím své legislativní činnosti.

Další otázkou je posouzení absolutnosti a relativnosti práva na přístup ke kulturnímu bohatství. Absolutní práva jsou taková práva, jejichž porušení není přípustné a nelze je legitimizovat. Relativní práva však je možné omezit, a to tradičně v případě, když se dostanou do kolize s jiným základním právem. Posuzování těchto střetů je individuální, s cílem jejich správného vyvážení a optimalizace (Bartoň et al. 2016, 76). Právo na přístup ke kulturnímu bohatství je relativním právem – jak ukáží následující kapitoly, toto právo je v podstatě v neustálém konfliktu např. s právem vlastnit majetek.

Jak bylo uvedeno výše, cílem práva na přístup ke kulturnímu dědictví je zajistit možnost toto dědictví „konzumovat“ každému bez rozdílu. Jakým způsobem je tento přístup zabezpečený a hraje v této problematice roli, komu kulturní dědictví patří? V praxi je vidět, že přístup k českému kulturnímu dědictví mají i cizinci, a stejně tak občané České republiky mají možnost přistupovat ke kulturnímu dědictví v zahraničí. Zdá se tedy, že v této základní rovině je předmětné základní právo zajištěno dostatečně.

Mám za to, že při hodnocení uplatňování tohoto práva se nelze omezit výhradně na zhodnocení míry přístupu jednotlivých subjektů, ale stejně tak je důležité posuzovat, jakým způsobem je vhodné tento přístup zabezpečit a jaký objem kulturního dědictví by měl být veřejnosti přístupný. Dalo by se říci, že odpovědi na tyto otázky tvoří základní premisy, na nichž by měla památková péče stát a z nichž by měla vycházet. Právě při zodpovězení těchto otázek je zjevné, že různé země se k umožnění přístupu veřejnosti staví odlišně, i když se výsledky mohou zdát podobné. Hlavní rozdíly lze spatřovat v definici chráněných statků, úpravě vlastnického práva nebo péči o památky. Zatímco v České republice v zásadě neprobíhá dlouhodobá diskuze o koncepčních

přístupech k památkové péči, v zahraničí je problematika vlastnictví a uchovávání kulturního dědictví podrobována rozsáhlé odborné debatě. Jejím účelem je dospět k závěru, jakým způsobem nejvhodněji zabezpečit přístup ke kulturnímu dědictví nejen jednotlivcům, ale i kulturním skupinám či celým národům. V zemích, kde je přípustné soukromé vlastnictví archeologických nálezů, mohou mít tyto modely značný přesah do soukromě-právní roviny. Jak ukáže následující výklad, v případě České republiky je tento přesah v současné době marginální.

V roce 2006 profesor James O. Young představil teoretický pohled na vlastnické právo archeologických nálezů. Definoval přitom čtyři skupiny kandidátů na právoplatného vlastníka nálezů – jednotlivce, kulturní skupiny, národy a lidstvo jako celek (Young 2006, 15–16). Je třeba poznamenat, že zejména v případě poslední skupiny nelze hovořit o vlastnictví v právním smyslu, ale spíše o duchovním vztahu ke statkům kulturního dědictví.

3.1 Vlastnictví jednotlivce

Pod pojmem vlastnictví jednotlivce Young rozumí nejen fyzické, ale i právnické osoby. Vhodnější je proto používat formulaci „soukromé vlastnictví“. V rámci fyzických osob ve výčtu uvádí v první řadě hledače archeologických nálezů, ale také osoby, které tyto nálezy kupují. Pod právnickými osobami si Young představuje především muzea a další podobné instituce (Young 2006, 15). Jako obhajobu nároku hledačů na vlastnické právo k jimi učiněným nálezům používá Young skutečnost, že tito hledači vykonávají svou aktivitou důležitou službu společnosti, za kterou by měli být kompenzováni. Pokud by zákonodárce zvolil jiný model vlastnických práv, měli by být hledači kompenzováni jiným způsobem. Nedocnění jejich přínosu totiž může vést ke ztrátě zájmu o zveřejňování nálezů a ochranu archeologického dědictví (Young 2006, 30–31).

V praxi archeologické památkové péče však tento model nenachází velké uplatnění. V závislosti na definici chráněných statků je vždy velká část archeologických nálezů veřejným majetkem. Jak ukazuje Karel Sklenář ve svém exkurzu do vývoje památkové péče na území dnešní České republiky, právě snaha o ochranu a zpřístupnění kulturního dědictví veřejnosti vedla k postupnému omezování soukromého vlastnictví (viz podkapitola 1.1.3). Důvody jsou pochopitelné – připuštění soukromého vlastnictví archeologického nálezu znamená zamezení přístupu zbytku veřejnosti. Taková ztráta

jednotlivých nálezů se může zdát zanedbatelná, avšak *ad absurdum* by tento přístup mohl znamenat, že pro veřejnost nebudou existovat celé archeologické sbírky. Volnější přístup v souladu s tradicí *common law* uplatňuje např. Spojené království, která si nárokuje vlastnictví pouze tzv. pokladů a předměty, které do této definice nespádají, mohou být předmětem soukromého vlastnictví.

Zároveň je třeba poznamenat, že přístup např. Britského muzea v Londýně a mnoha dalších se v průběhu času mění. V sedmdesátých letech 20. století muzea přebírala, zkoumala a vystavovala nelegální sbírky (a umožňovala tak přístup ke kulturnímu dědictví jak laické, tak odborné veřejnosti) s tím, že se jedná o významné památky, které by neměly být přehlíženy. Postupně však začala být tato praxe považována za neetickou a nepřijatelnou kvůli tomu, že jejím prostřednictvím dochází k legalizaci nezákonných archeologických výzkumů (Jones 2014, 152). Tento vývoj dle mého ukazuje, jak důležité je jednoznačně odpovědět na otázky, které součástí kulturního dědictví chránit a za jakých podmínek (a za jakou cenu?) k nim umožnit přístup. Zodpovězení těchto otázek by však nemělo příslušet jednotlivým muzeím, ale zákonodárci. Přístup České republiky k této problematice bude podrobněji rozebrán v následujících kapitolách.

3.2 Vlastnictví kulturní skupiny

Model, ve kterém jsou vlastníkem příslušníci určité kulturní skupiny, nemusí být ve své podstatě špatný, ve střeoevropském prostoru by však ve vztahu k archeologickému dědictví velké uplatnění pravděpodobně nenašel. Význam tohoto přístupu se projevuje spíše u zemí, kde mají kulturní skupiny stále výrazné postavení. Jako příklad mohou posloužit různé skupiny původního obyvatelstva v Severní Americe. Pokud jde o platnost nároku, Young tvrdí, že jej lze vysledovat buď přímo od původních příslušníků kultury k těm dnešním (koncept dědictví), nebo jej lze odvodit od toho, pro koho budou mít artefakty nejvyšší přínos (koncept kulturní hodnoty) (Young 2006, 17–18). Tento přístup uplatňuje např. americký zákon Native American Graves Protection and Repatriation Act, tzv. NAGPRA, tedy zákon o ochraně a repatriaci hrobů původního amerického obyvatelstva. Na základě tohoto předpisu jsou

kmenům navraceny předměty, které kdysi byly individuálním vlastnictvím jejich příslušníků (Brown 2014, 177).

Na území České republiky by bylo možné v minulosti považovat za takovou samostatnou kulturní skupinu Habány;⁴¹ samostatnou kulturu včetně ochrany kulturního dědictví si ve světě udržují např. židé.⁴²

3.3 Vlastnictví národa

Model národního vlastnictví je relativně běžný jak v evropských, tak dalších zemích. V rámci států, které jsou předmětem bádání této práce, sem patří Česká republika a Slovenská republika a částečně též Spojené království, i když konkrétní podoba majetkových práv se liší. K modelu národního vlastnictví též inklinuje např. Úmluva UNESCO o opatřeních k zákazu a zamezení nedovoleného dovozu, vývozu a převodu vlastnictví kulturních statků (UNESCO 1970, preambule). Přestože tento model reflektuje právní úprava mnoha zemí, podle některých autorů v současné době ztrácí své opodstatnění. John Boardman např. tvrdí, že genetické a kulturní vazby moderních národů na minulé kultury jsou dnes minimální (Boardman 2014, 132). Čím starší je dané období, tím jsou vazby slabší. Odvozovat proto historii národa od kultur např. doby bronzové nemá velký smysl. Naopak čím mladší jsou objekty kulturního dědictví, tím jsou vazby na dnešní obyvatelstvo silnější. Tato problematika se nevyhýbá ani území bývalého Československa. Za účelem budování národní identity byl např. velkomoravský kníže Svatoopluk některými politiky a historiky nazýván „králem Slováků“ (např. Smatana 2009). Podle Boardmana může používání termínu „národní dědictví“ vést ke zbytečným komplikacím, za vhodnější považuje termíny globální dědictví, dědictví lidstva (*global heritage, heritage of man*) nebo jednoduše dědictví (Boardman 2014, 131).

3.4 Vlastnictví lidstva

Právě model vlastnického práva lidstva jako celku je posledním z konceptů, které Young předkládá. Tento přístup se nejeví jako přínosný z hlediska praktických otázek ochrany archeologického dědictví a je v rámci vnitrostátních norem poměrně nevídaný. Reálně tento přístup k archeologickým

41 Více o skupině např. Pajer 2006.

42 Osobně se v rámci své činnosti průběžně setkávám s angažovanou židovskou komunitou, např. v souvislosti s archeologickými nálezy náhrobních kamenů nebo záchrannými archeologickými výzkumy na místech židovských hřbitovů.

nálezům naznačuje např. Haagská úmluva o ochraně kulturních statků za ozbrojeného konfliktu (Haagská úmluva 1958) nebo Úmluva UNESCO o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví (tab. 1) (UNESCO 1972). Pro ochranu konkrétních nálezů však tento koncept nemůže být dostačující, protože neřeší otázku vlastnictví nálezů a specifika jejich ochrany. Významným se tento model stává při diskuzi o repatriaci součástí archeologického dědictví, která rovněž velmi úzce souvisí s přístupem určitých skupin obyvatelstva. Voudouri např. píše, že principy UNESCO neodkazují k vlastnictví jako takovému, ale ke kolektivní odpovědnosti za ochranu kulturního dědictví (Voudouri 2008, 129).

Dokument	Model vlastnictví
Úmluva o ochraně kulturních statků za ozbrojeného konfliktu a protokol k ní	Světové vlastnictví, vlastnictví lidstva
Úmluva o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví	Světové vlastnictví, vlastnictví lidstva
Úmluva o opatřeních k zákazu a zamezení nedovoleného dovozu, vývozu a převodu vlastnictví kulturních statků	Národní vlastnictví
Úmluva o ochraně archeologického dědictví Evropy (revidovaná)	Národní vlastnictví

Tab. 1. Přehled mezinárodních úmluv a model vlastnictví, ke kterému se přiklání.

3.5 Principy ochrany archeologického dědictví

Jak bylo uvedeno na začátku kapitoly, před právou samotné právní normy je třeba zvážit, jakým způsobem chce zákonodárce přístup ke kulturnímu dědictví zajistit. Kromě už probrané otázky vlastnictví je vhodné zvážit také principy památkové péče. Young definuje tři z nich (Young 2006, 28–30):

1. Především jde o princip ochrany a údržby nálezů. Zákonodárce by měl při řešení otázky, komu by měly nálezy náležet a kde by měly být uloženy, zvážit, kdo je nejspolehlivější se o nálezy adekvátně postarat.
2. Důležitý je samotný princip přístupu veřejnosti, a to jak odborné, tak laické. Vzhledem k tomu, že ochrana kulturního dědictví je ve většině zemí veřejným zájmem, archeologické nálezy by měl držet ten, kdo k nim dokáže zajistit rovný přístup.

3. Neméně důležitým by měl být princip integrity. Nálezové celky by měly být uloženy pohromadě tak, aby byla zachována jejich kulturně-historická a případně i estetická hodnota.

Tyto teoretické principy by měly být jedním ze zásadních faktorů při rozhodování, jakým směrem se při ochraně archeologických nálezů ubírat. Krátký exkurz do České republiky si zaslouží hlavně druhý princip. K tomu je nutné konstatovat, že laická veřejnost dnes reálně nemá přístup k většině archeologických nálezů, které jsou uloženy v muzejních depozitářích. Při diskuzi na toto téma během zasedání Jihomoravské archeologické komise dospěli účastníci ke shodě, že veřejnosti je přístupné přibližně 1 % všech archeologických nálezů. Zbytek není vystaven z několika důvodů, jako jsou nedostatečné prostory pro vystavení, špatný stav dochování nálezů, nálezy totožné nebo velmi podobné již vystaveným nálezům, nedostatečná hodnota či zajímavost předmětů.⁴³

3.6 Aplikace představených modelů

Jak bylo uvedeno, koncept světového dědictví není z hlediska ochrany konkrétních nálezů dostačující. Geoffrey Belcher např. poukazuje na fakt, že ani u objektů ze seznamu lokalit světového dědictví UNESCO nemá tato organizace na jejich ochranu žádný reálný vliv. Důvodem jsou např. soukromé zájmy vlastníků pozemků či nemovitostí a mnohé jiné (Belcher 2014, 183).

V obzvlášť velkém rozporu může být světové dědictví s dědictvím národním nebo dědictvím určité kulturní skupiny. Asi nejznámějším příkladem jsou již zmíněné Parthenonské mramory, dnes uložené v Britském muzeu v Londýně. Vzhledem k tomu, že byly vyvezeny z Athén na základě dohody s tureckými autoritami, které území v té době spravovaly (Leaman 2006, 33), Řecko dnes primárně neargumentuje vlastnickým právem k nálezům, v osmdesátých letech bylo dokonce ochotno připustit vlastnické právo Spojeného království (Jones 2014, 165), ale principy integrace a ochrany a údržby. Řekové se domnívají, že je nezbytné, aby se mramory znovu spojily s městem, z něhož pocházejí a v němž o ně bude náležitě postaráno (Leaman 2006, 33). V této souvislosti stojí za zmínku, že na konci 19. století dochází v řecké odborné obci k „helenizaci“ byzantského období (Voudouri 2008, 127), čímž je poněkud

⁴³ Zasedání Jihomoravské archeologické komise [zasedání]. Územní odborné pracoviště Národního památkového ústavu v Brně. Brno. 13. červen 2023.

uměle vytvářena kontinuita mezi starověkým a moderním Řeckem. To se jeví jako klíčový aspekt budování národní identity, který tak v případě Řecka propojuje model vlastnictví kulturní skupiny s modelem národního vlastnictví, což je v této situaci v rozporu s názory britských autorů o chybějících vazbách mezi kulturami včerejška a národy dneška.

Jak však tvrdí Boardman, mramory by tak jako tak nebyly umístěny na Parthenonu, jejich přítomnost v Londýně naproti tomu významně formuje rozvoj vědy a vzdělávání široké veřejnosti z celého světa (Boardman 2014, 133). V zásadě tak tvrdí, že ponecháním Parthenonských mramorů v Londýně je zajištěn lepší a komplexnější přístup k řeckému kulturnímu dědictví, které je tak možné „konzumovat“ i za hranicemi dnešního Řecka.⁴⁴ V souladu s výše prezentovaným Boardmanovým poukazem na slabé etnické a kulturní vazby mezi současným a minulým obyvatelstvem Leaman navíc zpochybňuje oprávněnost nároku Řeků jako kulturní skupiny, když tvrdí, že mramory již nemají svůj původní náboženský význam. Podle Leamana se jedná o otázku jak právní, tak morální – kdo má právo co vlastnit? Kdo má právo vlastnit části kulturního dědictví a tím *de facto* omezovat přístup veřejnosti k nim? Znamenala by repatriace Parthenonských mramorů omezení přístupu veřejnosti ke kulturnímu dědictví v takové míře, že by byla neakceptovatelná? Argumentace britských autorů je samozřejmě do značné míry účelová, jistá vnitřní logika se jí ale odepřít nedá. V praxi to však proti sobě staví dva principy – princip integrity a princip přístupu, přičemž pouze jeden z nich je možné ztotožnit s obecně akceptovaným lidským právem.

Národní vlastnictví by mělo bez problémů zajišťovat dodržování principu ochrany a údržby a do značné míry principu přístupu veřejnosti, neboť jsou tyto předměty tradičně uloženy v muzeích a jiných podobných institucích. Princip integrity by měl být v zásadě rovněž garantovaný – pokud jsou všechny nálezy majetkem národa, resp. státu, neměl by být problém uložit je společně tak, aby nebyly porušeny jejich vzájemné vztahy (přehled naplnění principů jednotlivými modely vlastnictví je uveden v tab. 2).

Model vlastnictví	Ochrana a údržba	Přístup veřejnosti	Integrita jednotek
Individuální	⓪ ⁴⁵	⓪ ⁴⁶	ⓧ
Kulturní skupina	✓	✓	✓
Národ	✓	✓	✓
Lidstvo	✓	✓	ⓧ ⁴⁷

Tab. 2. Schopnost zaručit naplnění hlavních principů ochrany archeologických nálezů prostřednictvím aplikace jednotlivých modelů vlastnictví.

Na území bývalého Československa se tento přístup uplatňuje již od dob Rakouska-Uherska, i když tehdy byla motivace shromažďování cenných předmětů spíše ekonomická. Postupem času se pozornost přesunula spíše na kulturně-historickou hodnotu archeologických předmětů, následně se objevuje snaha zachovat je v muzeích ve veřejném zájmu (viz podkapitola 1.1.3). Na tuto tradici navazuje právní úprava v Česku i na Slovensku, pouze v odlišných verzích – zatímco v České republice je většina movitých nálezů majetkem krajů, na Slovensku jsou všechny nálezy majetkem státu (blíže viz kapitoly 5 a 6).

Soukromé vlastnictví nemusí být nutně v rozporu s uvedenými principy, protože jednotlivec, tj. fyzická nebo právnická osoba, může bez obav z případných postihů své nálezy zveřejnit a umožnit veřejnosti přístup k nim. Toto rozhodnutí je však zásadně na vlastníkově a stát nemá správu přístupu plně pod kontrolou. Sporná je i míra ochrany a údržby nálezů. Ta nemusí být u fyzických osob dostatečná. Rovněž může být ohrožen princip integrity, amatérští hledači totiž nemusí vždy odhalit kompletní nálezové celky, případně nálezy spolu související mohou být ve vlastnictví odlišných osob. Kulturní dědictví tak velmi pravděpodobně není možné prezentovat uceleně a jeho hodnota je pak ohrožena. Ve srovnání s ostatními modely v tomto případě při střetu práva na přístup ke kulturnímu bohatství a práva vlastnického výrazně vyhrává druhé uvedené.

V konečném důsledku je úlohou zákonodárců vhodně vyvážit všechny zájmy tak, aby byly všechny tři principy co nejvíce dodržovány bez toho, aby bylo archeologické dědictví příliš poškozováno nebo aby byla dotčena práva občanů.

⁴⁴ Stejněho efektu lze však dosáhnout i jinými způsoby, problematice vývozu archeologických nálezů za účelem vystavení bude též věnována pozornost v následujících kapitolách.

⁴⁵ Za předpokladu dostatečné kontroly ze strany státu si lze představit, že i v soukromé držbě by mohly být artefakty bezpečně uloženy.

⁴⁶ Umožnění přístupu laické veřejnosti by bylo v zásadě na rozhodnutí vlastníka, přístup odborné veřejnosti by mohl být zakotven spolu s kontrolou soukromých sbírek.

⁴⁷ Parthenonské mramory ukazují, že tento model není vždy ve prospěch principu integrity.

Podrobný popis přístupů k úpravě vlastnického práva bude obsahem kapitol 5 a 6, obecné porovnání bude zase prezentováno v kapitole 7. Na tomto místě je vhodné se alespoň stručně zmínit o základních režimech. Pokud jde o veřejné vlastnictví, lze se často setkat s vlastnictvím státu (např. Slovensko) nebo s vlastnictvím územních samosprávných celků (Česká republika). V případě soukromého vlastnictví se specifická úprava vztahuje především na náhodné a detektorové nálezy. V duchu římské tradice ctí řada zemí odkaz římského práva (např. Nizozemsko; viz podkapitola 6.3) a uplatňuje na tyto artefakty tzv. hadriánské dělení⁴⁸ (termín používaný primárně v německém prostředí (JURAFORUM) bude pro zjednodušení využit i v této práci). Jedná se o koncept dělbý vlastnického práva mezi nálezce a vlastníka pozemku. Pokud mezi těmito subjekty absentuje dohoda o hledání, náleží polovina nálezů vlastníkovu pozemku a polovina nálezci. Hadriánské dělení se původně pojilo k nálezů pokladu.⁴⁹ Podobná úprava byla v minulosti běžná, což dokazuje např. právní úprava v Rakousku-Uhersku (viz podkapitola 1.1.3), a její pozůstatky lze stále spatřovat v některých právních definicích.

3.7 Kulturní internacionalismus a kulturní nacionalismus

Nárok (nebo myšlenka vlastnictví) celého lidstva na kulturní dědictví bývá v literatuře označován také jako tzv. kulturní internacionalismus. Jeho hlavní ideou je, že každý člověk má zájem na uchování kulturního dědictví bez ohledu na to, kde je umístěno nebo odkud pochází (Marešová 2012, 12). Tento princip často prezentují tzv. univerzální muzea, mezi něž patří i Britské muzeum v Londýně. Jeho zakládací listina mimo jiné uvádí, že veškeré umění a věda jsou vzájemně propojeny. V tomto duchu se univerzální muzea snaží vytvářet komplexní sbírky, které by uspokojily potřeby celé společnosti, nikoli jen její části (Marešová 2012, 15–16). Mnohá významná univerzální muzea se nikoliv náhodou nacházejí ve významných cílových zemích vývozu kulturního dědictví.⁵⁰

Na druhé straně barikády stojí národní muzea, ale hlavně státy, které se v duchu kulturního nacionalismu snaží chránit kulturní dědictví v zemi, k níž má

toto dědictví vazby. Cílem kulturního nacionalismu a národních muzeí je např. snaha o sebeurčení národa a budování národní identity.⁵¹ V případě střetu kulturního internacionalismu s kulturním nacionalismem tak proti sobě stojí státy zdrojové a státy cílové. Na kulturní nacionalismus totiž navazuje tzv. kulturní retencionismus, tedy snaha o zadržení kulturního dědictví v zemi původu. Extrémní snaha bránit artefaktům v (byť i legálním) pohybu může naopak podněcovat nelegální aktivity, protože prakticky zabraňuje přístupu veřejnosti (Marešová 2012, 18–20).

Z výše uvedeného se může zdát, že kulturní internacionalismus je tím správným přístupem k potřebám společnosti. Neměly by se však přehlížet nedostatky konceptu kulturního dědictví lidstva. Navzdory jeho uplatnění v několika mezinárodních úmluvách nebyl nikdy rozpracován tak podrobně, aby byl reálně aplikovatelný a vymahatelný v rámci mezinárodního práva. Podle několika autorů jej lze použít nanejvýš ve smyslu společného „opatrovnictví“ kulturních statků, nikoli však ve smyslu vlastnictví jako takového. To by mělo znamenat sdílení benefitů, ale také zátěže v podobě nákladů, transferu technologií, konzervace apod. Právě v této roli by se podle Craiga Forresta (2007, 151) mohlo UNESCO v blízké budoucnosti více angažovat.

Jakmile kulturní internacionalismus přestane být vnímán jako směr legislativy, ale začne být nahlídžen jako ideový přístup ke kulturnímu dědictví, rozpor s kulturním nacionalismem se umenší. Z hlediska skutečné, praktické ochrany prvků kulturního dědictví je druhá možnost rozhodně lepší alternativou. To však neznamená, že by se při nakládání s kulturními statky neměla zohledňovat možnost přístupu celého lidstva a nehledat způsoby jejich ochrany a prezentace (např. dočasně) i mimo zemi původu apod. V konečném důsledku, podobně jako v případě jiných problémů, se jeví, že zlatou cestou je ta střední. Zatímco krajní kulturní internacionalismus by mohl prakticky znamenat ztrátu kontroly nad ochranou a pohybem statků, extrémní nacionalismus a retencionismus by znamenaly absolutní upřednostnění ochrany před veřejným zájmem. Protože je však ochrana kulturního dědictví motivována i veřejným zájmem, lze úvahu uzavřít poukazem na nutnost vyvarovat se extrémů a hledat kompromisy.

48 Dig. 41.1.63.2 Tryphonius 7 disp.

49 Problematiku podrobně popisuje např. Salák 2019.

50 Signatáři Deklarace o důležitosti a hodnotě univerzálních muzeí jsou muzea z Německa, Spojených států amerických, Spojeného království, Francie, Nizozemska, Španělska či Ruska. Blíže k deklaraci viz podkapitola 4.10.

51 Tuto potřebu lze znovu vidět ve snaze Řecka získat Parthenonské mramory, další okolnosti budování národní identity Řeků jsou popsány v podkapitole 1.1.2 a 6.2.

4

Mezinárodní úprava

Pro ochranu kulturního dědictví v České republice, ale i v jiných zemích, jsou zásadní normy vnitrostátního práva (k těm více v kapitolách 5 a 6), nelze však opomenout ani mezinárodní dohody, které problematiku upravují a jimiž jsou státy vázány. Ochrana kulturních předmětů byla historicky velmi úzce spjata s ozbrojenými konflikty, během nichž bývaly významné artefakty vyváženy jako válečná kořist.

4.1 Vývoj mezinárodního práva od poloviny 17. do poloviny 20. století

Umění a starožitnosti coby předměty velké hodnoty byly v průběhu válečných konfliktů zabavovány a převáženy do země vítěze jako válečná kořist, případně ničeny s cílem demoralizovat protivníka. Jejich vnímání se však ve společnosti v průběhu času měnilo a jejich ochrana se zlepšovala. První náznaky změny, kterou dokumentují následující podkapitoly, lze vysledovat již v polovině 17. století. Například Vestfálský mír, kterým byla 24. října 1648 ukončena třicetiletá válka, je spojen s první restitucí kulturních statků.

Potřebou ochrany kulturních statků během ozbrojených konfliktů se postupně začali zabírat osvícenští filozofové, zmínit lze např. Antoine-Chrysostoma Quatremère de Quincy, který se v roce 1796 vymezil proti zabavování kulturních statků jako válečné kořisti s odůvodněním, že jsou dědictvím všeho lidu. De Quincy považoval vyjmutí artefaktů z kontextu za jejich zničení. Zastával také názor, že kulturní statky nelze považovat za běžné předměty, a proto vyžadují specifický přístup, proto kritizoval jejich komercializaci a export za účelem zisku (Visconti 2021, 222).

Tyto myšlenky se postupně šířily, až se nakonec dostaly do právních norem. Za první předpis kodifikující zákon války je považován tzv. Lieber Code z roku 1863, který se vztahuje k americké občanské válce. Předpis v čl. 35 a 36 deklaruje potřebu chránit kulturní dědictví a umění (Lieber Code, čl. 35, 36). Ty však stále v podstatě spadají do kategorie válečné kořisti, která podle zákona patří vládě. Článek 36 říká, že za účelem ochrany je možné tyto předměty zabavit a „odebrat“ s tím, že vlastnické právo k nim bude vypořádáno po skončení konfliktu v rámci mírové dohody. Lieber Code tedy nevylučuje přechod vlastnického práva ke kulturním statkům ze země původu na zemi, která v konfliktu zvítězila. To neplatí pro soukromý majetek, který může být podle čl. 38 zabaven pouze pro vojenské potřeby armády (Lieber Code, čl. 38).

Dalším, avšak neúspěšným pokusem o úpravu vedení války, který mohl mít dopad na ochranu kulturního dědictví, byla Bruselská deklarace z roku 1874. Ta měla přiblížit válečnou praxi myšlenkám humanismu. V závěrečném protokolu sice strany tento záměr vyjádřily, ale samotnou deklaraci žádný ze států nepřijal a neratifikoval (Koprda 2017, 30).

Prvenství na poli mezinárodních smluv v této oblasti získala Úmluva o zákonech a obyčejích války pozemní, která byla uzavřena v roce 1899 v Haagu a na konferenci na stejném místě byla v roce 1907 rozšířena. Úmluva se v čl. 56 dotýkala také kulturního dědictví:

„S majetkem občanských společenstev, náboženských, charitativních a edukačních institucí, uměním a vědou, i v případě, že jsou zároveň majetkem státu, má být nakládáno jako se soukromým majetkem. Každé

obsazení, zničení nebo úmyslné poškození takových institucí, historických památek, uměleckých a vědeckých děl je zakázáno a mělo by být předmětem soudního řízení.“ (Haag 1907, čl. 56, překl. autora).

Úmluva *de facto* vyjímá kulturní statky z kategorie válečné kořisti a začleňuje je do kategorie předmětů, které až na výjimky nelze zabavit. Ve druhé větě navíc vyjadřuje potřebu kriminalizace opačného jednání.

První světová válka bohužel ukázala neefektivitu úmluvy, když byla tato ustanovení často porušována. Spravedlnosti bylo učiněno zadost až po roce 1919, kdy byly na základě Versaillské dohody identifikovatelné kulturní statky restituovány (Visconti 2021, 223).

Zejména Německo během druhé světové války ukázalo, že se mnoho nezměnilo. Za války bylo zkonfiskováno přibližně 22 000 uměleckých děl, přičemž tyto aktivity odstartovaly již v roce 1938 v rámci opatření proti Židům (Koprda 2017, 57).

K uvedenému lze ještě doplnit, že ochrany kulturního dědictví se dotkl i Statut Mezinárodního vojenského tribunálu v Norimberku, který v čl. 6 definoval válečný zločin plenění veřejného nebo soukromého majetku neodůvodněného potřebami armády (Koprda 2017, 68). V duchu předchozího výkladu bylo válečným zločinem i zabavování umění a jiných kulturních předmětů. Zosobněním těchto válečných zločinů a zločinů proti lidskosti byl např. Alfred Rosenberg. Ten byl shledán vinným z organizovaného plenění veřejného i soukromého majetku v Evropě, když na Hitlerův rozkaz vytvořil pracovní skupinu Einsatzstab Rosenberg, která rabovala muzea a knihovny a konfiskovala umělecké poklady a sbírky. Výsledkem jeho činnosti byla např. výstava 21 903 uměleckých a kulturních předmětů v Německu roku 1944 (Judgement: Rosenberg). Obě světové války tak ukázaly, že limitem chování nakonec nejsou mezinárodní závazky, ale pouze vůle suveréna.⁵²

V reakci na události druhé světové války vznikla takzvaná Londýnská deklarace, která formálně vyjadřovala varování před rabováním, kořistěním, pleněním a konfiskací uměleckých děl. Jejím členem bylo i nově vzniklé Československo (Londýnská deklarace). Přestože deklarace nemá žádný vliv na ochranu archeologických nálezů, dokládá skutečnost, že povědomí o nutnosti ochrany kulturních statků postupně sílilo.

4.2 Úmluva na ochranu kulturních statků za ozbrojeného konfliktu (1954)

Zvláštní ochranu kulturního dědictví v ozbrojených konfliktech upravuje Úmluva na ochranu kulturních statků za ozbrojeného konfliktu z roku 1954, kterou Československo ratifikovalo v roce 1957 (Haag 1954). Jejím obsahem je zajištění ochrany kulturního dědictví při ozbrojených konfliktech, a to z toho důvodu, že s rozvojem vojenské techniky je stále více ohroženo. Úmluva vnímá kulturní dědictví jako dědictví světové, resp. lidstva jako celku, bez ohledu na to, kterému národu kulturní statek patří (Haag 1954, preambule). Úmluva tedy rozlišuje mezi otázkou, komu dědictví jako celek přináleží, a tím, kdo má skutečné vlastnické právo k jednotlivým chráněným statkům. Z hlediska zaměření práce je namístě uvést, že úmluva mezi chráněnými statky rozlišuje také archeologická naleziště a předměty archeologického významu (bez bližší specifikace) (čl. 1).

Velká část dokumentu má primárně za úkol chránit kulturní dědictví před poškozením nebo zničením, ale některá ustanovení mají také větší dopad na naplnění principu integrity a přístupu (v místě původu). Jedná se o články Hlavy III, které upravují transport kulturního dědictví na území původu i mimo něj – transport má v případě ozbrojeného konfliktu zajistit ochranu dotčených předmětů (čl. 12, 13). V takových situacích je dočasně jistě důležitější ochrana nálezů, která v budoucnu umožní jeho zpřístupnění veřejnosti než princip integrity, jehož dodržení by v takových situacích mohlo vést k jeho zničení.

Úmluva rovněž upravuje důležitou problematiku ochrany kulturního dědictví při okupaci území během ozbrojeného konfliktu a v této souvislosti i povinnost států vrátit vyvezené předměty do země původu.

První protokol Haagské úmluvy stanovuje povinnost prevence, tedy poškození a vývozu kulturního dědictví předcházet, druhý stanovuje okupujícímu státu povinnost chránit kulturní statky před vývozem. Tato povinnost vyplývá i z mezinárodních zvyklostí, ty však podle názoru Sofie Pouloupoulou nejsou dostatečnou zárukou repatriace kulturních statků. Z povahy věci je pochopitelné, že tyto povinnosti nemohou být odpovědností okupovaného státu, který není schopen vykonávat správu okupovaného území. Část povinnosti dopadá i na členské státy, které nejsou stranami konfliktu. Ty jsou povinny vrátit kulturní statky, které do nich

⁵² Uvedené nakonec potvrzuje i příklad konfliktu na Ukrajině prezentovaný v podkapitole 1.2.4.

byly dovezeny. Není však známo mnoho příkladů takové repatriace. Jak autorka upozorňuje, problémem může být i míra závazku jednotlivých členských států, z nichž ne všechny přistoupily k dodatkovým protokolům Haagské úmluvy. Vzhledem k tomu, že Haagská úmluva nezavazuje přímo jednotlivce, např. Nizozemsko přijalo zákon, který stanovuje povinnosti související s importem kulturních statků i jednotlivcům (Poulopoulou 2021, 175–179).

Haagská úmluva rovněž pracuje s několika kontrolními mechanismy – členské státy mají např. předkládat implementační reporty, ale tato povinnost je plněna jen asi na 20 %. Kontrola plnění závazků se proto jeví jako neúčinná (Poulopoulou 2021, 180–181). Kromě toho mají probíhat setkání států (*Meeting of the States*), ani z nich však nelze vyvodit podstatné závěry. Určité snahy chránit kulturní dědictví lze spatřovat alespoň v zakládání *ad hoc* komisí, např. Mezinárodní koordinační komise pro ochranu kulturního dědictví Iráku (International Coordination Committee for the Safeguarding of the Cultural Heritage of Iraq) (Poulopoulou 2021, 182–188).

4.3 Úmluva UNESCO o opatřeních k zákazu a zamezení nedovoleného dovozu, vývozu a převodu vlastnictví kulturních statků (1970)

Model národního vlastnictví reprezentuje úmluva z roku 1970, k níž Československo přistoupilo mezi prvními již v roce 1977. Cílem úmluvy je zamezit nelegálnímu pohybu předmětů kulturního dědictví (UNESCO 1970). Preambule úmluvy o opatřeních k zákazu a zamezení nedovoleného dovozu, vývozu a převodu vlastnictví kulturních statků sice zdůrazňuje potřebu přístupu ke kulturnímu dědictví i za hranicemi států původu s tím, že výměna statků prohlubuje poznání lidské civilizace, obohacuje kulturní život a vzbuzuje vzájemnou úctu, ale zdůrazňuje také povinnost států chránit kulturní statky na svém území (UNESCO 1970, preambule). Za ty se považují statky státem označené za významné pro archeologii, prehistorii, historii, literaturu, umění nebo vědu a ty, které spadají do dalších stanovených kategorií. V souvislosti s archeologickým dědictvím úmluva vyčleňuje pojmy archeologické vykopávky (oprávněné i tajné) a archeologické objevy (čl. 1). Podle úmluvy je nelegální vývoz, dovoz a převod kulturních statků jednou z hlavních příčin ochuzování kulturního dědictví (čl. 2).

Úmluva stojí na třech hlavních pilířích (Pauknerová 2023, 297):

1. prevence na národní úrovni, má bránit nedovolenému oběhu kulturních statků,
2. navrácení odcizených nebo nezákonně vyvezených kulturních statků,
3. mezinárodní spolupráce při kontrole dovozu, vývozu a obchodu.

Ve snaze eliminovat nelegální aktivity je úmluva příkladným ztělesněním všech třech Youngem uvedených principů – ochrany a údržby, přístupu i integrity – a to na území státu původu chráněného majetku. Pauknerová však poukazuje na významnou slabinu úmluvy: na státy sice apeluje, aby přijaly potřebná opatření ve vnitrostátním právu, ponechává jim však volnost v konkrétním způsobu. Státy proto postupují podle vlastních představ a zájmů, ty však často nejsou totožné (Pauknerová 2023, 297).

4.4 Úmluva UNESCO o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví (1972)

Jako světové vnímá kulturní dědictví také úmluva UNESCO o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví (UNESCO 1972), která uvádí, že zničení jakékoli položky kulturního dědictví představuje nenahraditelné ochuzení dědictví všech národů světa, a také zdůrazňuje potřebu chránit toto specifické vlastnictví bez ohledu na to, kterému národu patří (UNESCO 1972, preambule). Závazky vyplývající z úmluvy platí *erga omnes partes* (tedy „vůči všem smluvním stranám“), třetí strany ale pochopitelně úmluva nezavazuje ani navzdory tomu, že se v ní hovoří o ochraně dědictví celého lidstva (O’Keefe 2004, 190–191). Z hlediska věcného vymezení úmluva v kategorii památníků rozlišuje prvky a struktury archeologické povahy a v kategorii lokalit místa archeologických nálezů (UNESCO 1972, čl. 1). Zejména v čl. 4 a 5 úmluva opakovaně zdůrazňuje potřebu prezentace dědictví veřejnosti a v obecné rovině také uvádí, jakými způsoby tohoto cíle dosáhnout.

Společně s Haagskou úmluvou bere na vědomí, že jednotlivé kulturní statky patří národům (a vlastnické právo je řešeno vnitrostátními normami), kulturní dědictví jako celek však vnímají jako společné pro celé lidstvo, což je opravňuje chránit jej v podstatě na celém světě (čl. 6).

Úmluva sice zdůrazňuje potřebu podpořit stanovená pravidla sankcemi, ale ponechává na členských státech, zda se bude jednat o sankce trestní nebo správněprávní. Stefano Manacorda se domnívá, že opěrným bodem kontroly nezákonného oběhu jsou nástroje správního práva (což potvrdí i pohled na národní předpisy v kapitolách 5 a 6) a nástroje soukromého práva (Manacorda 2011, 92). V návaznosti na to Visconti prezentuje názor, že úmluva v boji proti nelegálnímu obchodu s kulturními statky marginalizuje trestní právo, resp. jeho nástroje (Visconti 2021, 227).

4.5 Vzorová mezinárodní dohoda OSN (1990)

Zajímavý počín přinesl 8. kongres OSN k prevenci kriminality a zacházení s pachateli v roce 1990. Na kongresu byla vypracována vzorová dohoda o prevenci trestné činnosti poškozující kulturní dědictví lidstva v podobě movitých statků.⁵³ Vzor obsahuje ustanovení, která se týkají exportu i importu, navrhuje tresty za akvizice a obchod s nelegálně získanými předměty a adresuje i problém „mezinárodních konspirací“, tj. mezinárodních organizovaných skupin. Dokument však v této podobě samozřejmě není závazný (Visconti 2021, 228–229).

4.6 Úmluva o ochraně archeologického dědictví Evropy (revidovaná) (1992)

Takzvaná Maltská konvence zavádí oproti předchozím dokumentům nový pojem evropského archeologického dědictví (Maltská konvence, preambule) a nastiňuje obecná opatření na jeho ochranu. Chráněnými statky jsou pozůstatky, objekty a jiné stopy lidstva z minulých věků, jejichž zachování a studium umožňuje vysledovat vývoj lidstva a jeho vztah k prostředí, o nichž jsou hlavním zdrojem informací vykopávky, objevy a jiné metody výzkumu lidstva a které jsou situovány na jakémkoli místě v jurisdikci stran (čl. 1 odst. 2). Konvence vyzývá k ochraně dědictví za účelem jeho zachování (čl. 2) a zajištění přístupu jak odborné (čl. 7), tak laické (čl. 9) veřejnosti uvnitř státu i na mezinárodní úrovni (čl. 8).

Nelegálního obchodu se přímo dotýká i čl. 10, jehož obsahem je předcházení nezákonnému oběhu součástí archeologického dědictví. Smluvní strany se v úmluvě zavazují:

- zajistit výměnu informací o nezákonných vykopávkách mezi příslušnými orgány a vědeckými institucemi,
- oznamovat zemím původu nabídky, u nichž existuje podezření, že pocházejí z nezákonných vykopávek nebo byly odcizeny z povolených vykopávek,
- přijmout taková opatření, aby muzea podléhající státní kontrole nezískávala součásti archeologického dědictví, u nichž je podezření, že pocházejí z nepovolených vykopávek nebo byly odcizeny z povolených vykopávek,
- omezovat přesuny součástí archeologického dědictví prostřednictvím osvěty, zvyšování informovanosti a dalších nástrojů.

Touto úmluvou smluvní strany rovněž přispěly k vytvoření prostředí příznivého pro ochranu archeologického dědictví.

4.7 Úmluva UNIDROIT o odcizených nebo nezákonně vyvezených předmětech kulturní hodnoty (1995)

Jako další lze zmínit Úmluvu UNIDROIT o odcizených nebo nezákonně vyvezených předmětech kulturní hodnoty z roku 1995, která se primárně zabývá restitucí kulturních předmětů (UNIDROIT 1995). Slovensko k této úmluvě přistoupilo v roce 2003 (UNIDROIT), Česká republika se v současné době na přistoupení zvolna připravuje (Pauknerová 2023, 290).

Úmluva rozvíjí myšlenky Úmluvy UNESCO 1970 a snaží se zaplnit její mezery. Pauknerová uvádí jako důležitý rozdíl přímou použitelnost úmluvy – její samovykonatelnost bez nutnosti vnitrostátní implementace. Ministerstvo kultury České republiky se však domnívá, že před ratifikací úmluvy je nutné nejprve vnitrostátně implementovat níže popsáné unijní předpisy, relevantní i pro tuto úmluvu.⁵⁴

Provázanost s úmluvou z roku 1970 Pauknerová (2023, 298) spatřuje v základních principech tohoto dokumentu – těmi jsou:

- povinnost navrácení odcizených nebo nezákonně vyvezených předmětů,
- právo na odškodnění v případě prokázání řádného vlastnictví,
- stanovení promlčecí lhůty,
- uznání předpisů omezujících vývoz kulturních statků.

⁵³ Volný překlad.

⁵⁴ Vyplyvá z konzultace s pracovníky Samostatného oddělení ochrany kulturních statků Ministerstva kultury České republiky.

Kulturní předměty relevantní pro téma práce jsou definovány jako předměty náboženského nebo světského charakteru, které jsou důležité z hlediska archeologie (UNIDORIT 1995, čl. 2). Držitel odcizeného kulturního předmětu je povinen tento artefakt vrátit. Posouzení, zda byl předmět odcizen, závisí na příslušném vnitrostátním právu. Legitimní vlastník se v této věci může obrátit přímo na soudy všech členských států, kterým je uložena povinnost zajistit navrácení. Subjektivní lhůta pro požadavek na restituci je tři roky, objektivní lhůta činí v základním režimu až padesát let od krádeže. Držitel odcizené věci má nárok na náhradu za navrácení, a to za předpokladu, že nevěděl nebo logicky nemohl vědět, že byl předmět odcizen (čl. 3, 4). Úmluva tedy upravuje také problematiku *due diligence* (ANALYTIQ), přičemž důkazní břemeno dopadá na držitele, který musí postup v souladu s nároky na *due diligence* dokázat (Schneider 2016, 154).

Článek 5 následně upravuje postup státu a v návaznosti na to orgánů dožádaného státu v případě žádosti o navrácení nezákonně vyvezeného kulturního předmětu, přičemž lhůty jsou stejné jako v případě odcizených statků. V případě navrácení se nezohledňuje dobrá víra držitele (UNIDORIT 1995, čl. 5), což podle Pauknerové vedlo mnoho států k tomu, že k úmluvě nepřistoupily. Jedná se především o země, kde je obchod s kulturními statky významný, např. Švýcarsko, Německo, Francii či Nizozemsko (Pauknerová 2023, 299).

4.8 Úmluva OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu (UNTOC)

Narůstající obavy z rozsahu mezinárodního organizovaného zločinu vedly na počátku milénia k přijetí Úmluvy OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu (UNTOC), která upravuje spolupráci při prevenci, vyšetřování a stíhání závažných trestných činů mezinárodní povahy (UNTOC). Úmluva se dotkla také obchodování s kulturním dědictvím, které se díky zavedeným pašeráckým trasám, malé hrozbě trestů a velkým rozdílům v národních předpisech pomalu stávalo atraktivním hřištěm pro hráče na černém trhu (Visconti 2021, 230). V tomto období začala Hospodářská a sociální rada OSN (ECOSOC) doporučovat Úřadu OSN pro drogy a kriminalitu (UNODC) přímé zapojení do vytváření strategií proti nelegálnímu obchodu s kulturním dědictvím. Prvním krokem mělo být lepší využívání UNDOC. Vytvoření samostatného, specifického protokolu pro danou problematiku bylo zavrženo, a tak

ECOSOC alespoň povzbuzoval státy v uplatňování této regulace na relevantní případy. Tento proces měl v první řadě zahrnovat např. úpravu zločinů s trestním odnětím svobody minimálně v délce čtyř let, a to s cílem dostat nelegální obchod do působnosti úmluvy. To by následně umožnilo využití jejích ustanovení o kriminalizaci a dalších opatřeních proti praní špinavých peněz, zabavování a konfiskaci nebo zvláštních vyšetřovacích metodách. Na podporu boje proti nelegálnímu obchodu s kulturními předměty následně vzniklo několik doprovodných manuálů. Ty obsahovaly různá doporučení k harmonizaci právních norem a spolupráci policie a soudů, jakož např. i návrhy preventivních opatření (Visconti 2021, 230–231).

4.9 Evropská právní úprava

Evropa, resp. Evropská unie má ze své pozice pouze omezené možnosti, jak oblast obchodu s kulturními statky regulovat, v zásadě se jedná jen o úpravu vnitřního oběhu v rámci společného trhu. Přesto byla vypracována řada předpisů, z nichž nej důležitější je vhodné nyní zmínit.

Jedním z prvních pokusů Rady Evropy o regulaci předmětné oblasti byla Evropská úmluva o trestných činech směřujících proti kulturním statkům, vytvořená v roce 1985 v Delfách. Takzvaná Delfská úmluva definovala několik trestných činů, jejichž podstata spočívala v odcizení předmětů kulturního dědictví, a zavazovala státy k jejich postihu. Dokument však nedosáhl potřebných tří ratifikací, a proto nikdy nevstoupil v platnost. Za příčiny tohoto neslavného výsledku jsou považovány všeobecná absence povědomí o problematice, rozdílné zájmy zdrojových a dovozních států a také přílišné zasahování do suverenity zemí (Visconti 2021, 229).

V roce 2017 byla Radou Evropy vytvořena nová verze úmluvy. Nikósijská úmluva obsahuje menší počet protiprávních činů, zaměřuje se především na movité věci a zavádí také odpovědnost právnických osob (Visconti 2021, 232). Úmluva shromáždila třináct podpisů a v roce 2022 i šest ratifikací (pět členských států Rady Evropy, jeden nečlenský stát), čímž vstoupila v platnost. Česká republika mezi signatáři zatím nefiguruje (RADA EVROPY).

Dalším z řady dokumentů, které měly regulovat obchod s kulturními statky, bylo unijní Nařízení Rady (EHS) č. 3911/92 o vývozu kulturních statků. To zavedlo povinnost vydávat licence na vývoz kulturních statků mimo celní území společenství a členské státy navíc zavázalo k přijetí vhodných

sankčních opatření v případě porušení tohoto nařízení (Nařízení Rady [EHS] č. 3911/92).

I toto nařízení se dočkalo revize, a to roku 2008. Nařízení Rady (ES) č. 116/2009 ze dne 18. prosince 2008 o vývozu kulturních statků (kodifikované znění) se stále týkalo téměř výhradně vývozních licencí a provádění jednotných kontrol v případě vývozu zboží za hranice Evropské unie (Nařízení Rady [EHS] č. 116/2009). V České republice bylo nařízení adaptováno prostřednictvím zákona č. 214/2002 Sb., o vývozu některých kulturních statků z celního území Evropské unie, který je popsán v podkapitole 5.4.

Repatriací vyvezených předmětů se jako první zabývala Směrnice Rady 93/7/EHS z 15. března 1993 o navrácení kulturních statků neoprávněně vyvezených z území členského státu (Směrnice Rady 93/7/EHS). Díky této směrnici, která upravovala navrácení předmětů v rámci Evropského hospodářského společenství, „žádající členský stát může proti vlastníku, případně držiteli vznést před příslušným soudem dožadového členského státu žalobu na navrácení kulturního statku, který byl neoprávněně vyvezen z jeho území“ (Směrnice Rady 93/7/EHS, čl. 5).

Dnes stále platnou revizí této směrnice je Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2014/60/EU z 15. května 2014 o navrácení kulturních statků neoprávněně vyvezených z území členského státu a o změně nařízení (EU) č. 1024/2012 (přepřpracované znění). Směrnice podrobně upravuje spolupráci mezi státy a odpovědnými orgány, mimo jiné při pátrání po konkrétních předmětech, a blíže popisuje průběh soudního řízení o navrácení předmětů. V souladu s Úmluvou UNIDROIT o odcizených nebo nezákonně vyvezených předmětech kulturní hodnoty směrnice rovněž zavádí lhůty pro uplatnění práva na navrácení předmětů (Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2014/60/EU). Do českého práva je směrnice implementována zákonem č. 101/2001 Sb., o navrácení nezákonně vyvezených kulturních statků (podrobněji popsán v podkapitole 5.6).

Všechny uvedené nařízení a směrnice definovaly chráněné archeologické dědictví jako předměty starší 100 let, pocházející z vykopávek a nálezů na zemi nebo pod vodou, z archeologických lokalit nebo archeologických sbírek. Skutečnost, že předpisy definují součásti archeologického dědictví, je nepochybně velmi důležitá, neboť představuje základní předpoklad harmonizace na evropské úrovni. Polemizovat lze o tom,

zda je současná definice dostatečně konkrétní, aby tento účel plnila. Kapitoly 6 a 7 totiž ukážou, že státy definují chráněné prvky různými způsoby, existuje zde tedy prostor pro rozdílnou interpretaci.

Z obecněji zaměřených předpisů lze zmínit Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2019/880 ze 17. dubna 2019 o vstupu a dovozu kulturních statků, které se zaměřuje na dovoz zboží ze zemí mimo Evropskou unii.⁵⁵ Stejně jako předchozí, také tento předpis odkazuje na Úmluvu UNIDROIT o odcizených nebo nezákonně vyvezených předmětech kulturní hodnoty. Nařízení zakazuje dovoz ze země původu, pokud byly předměty vytvořeny nebo získány v rozporu s právními předpisy, a zavádí dovozní licence. Nařízení rovněž počítá se zavedením efektivních sankcí (Visconti 2021, 233). Jeho cílem je omezit nezákonný obchod, bojovat proti financování terorismu a také stanovit společnou definici kulturních statků při dovozu (preambule). Nařízení rovněž využívá definici kulturních statků z výše uvedené mezinárodní úmluvy, ale v samotné definici archeologických prvků se odchyluje od předchozích evropských dokumentů tím, že vypouští časovou hranici 100 let, což lze považovat za pozitivní, neboť chrání i mladší předměty. Naopak negativně lze vnímat vypuštění výslovné ochrany předmětů z archeologických sbírek, i když se tento rozdíl nemusí při aplikaci významně projevit (Příloha, Část A). Nařízení rovněž předpokládá zřízení a využívání elektronických evidenčních systémů (čl. 8, 9), ty však dosud nebyly realizovány. Podle pracovníků Samostatného oddělení ochrany kulturních statků Ministerstva kultury České republiky je s tímto krokem spojena řada nejasností. Například nejsou známy požadavky na tyto evidenční systémy, což prakticky brání tomu, aby mohly být na národní úrovni vyvíjeny. Bez podrobnějších praktických informací o náležitostech evidenčního systému je však nemožné připravit technické řešení, které by bylo v souladu jednak s nařízením a jednak s postupem ostatních zemí.⁵⁶ Závěrem lze zmínit, že Spojené království v rámci dohod o brexitu nařízení odmítlo (Liscia 2021).

4.9.1 Regulace obchodu v kontextu ozbrojených konfliktů a terorismu

Evropská unie se zabývala také problémem ničení kulturního dědictví a obchodování s ním v souvislosti s ozbrojenými konflikty a terorismem.

⁵⁵ Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2019/880 ze dne 17. dubna 2019 o vstupu a dovozu kulturních statků.

⁵⁶ Za informace děkuji Ondřeji Kašpaříkovi ze Samostatného oddělení ochrany kulturních statků Ministerstva kultury České republiky.

Článek 3 nařízení Rady (ES) č. 1210/2003 ze 7. července 2003 o některých zvláštních omezeních hospodářských a finančních vztahů s Irákem a o zrušení nařízení (ES) č. 2465/96 proto výslovně zakazuje „dovoz nebo uvedení na území Společenství, vývoz nebo přemístění z území Společenství a obchodování s iráckými kulturními statky a jinými předměty, které mají archeologickou, historickou, kulturní nebo mimořádnou vědeckou či náboženskou hodnotu, včetně předmětů uvedených v příloze II, jestliže byly protiprávně odvezeny z míst v Iráku, zejména jestliže:

- i. dotyčné předměty tvoří nedílnou součást bud' veřejných sbírek zapsaných v inventářích iráckých muzeí, archivů nebo fondů knihoven, anebo inventářů iráckých náboženských institucí nebo
- ii. existuje důvodné podezření, že dotyčné předměty byly z Iráku přemístěny bez souhlasu jejich zákonného vlastníka nebo v rozporu s iráckými právními předpisy.“

Zákaz však neplatí, pokud byly předměty vyvezeny před rokem 1990, nebo pokud je cílem obchodu jejich návrat do Iráku (Nařízení Rady [ES] č. 1210/2003, čl. 3). Stanovení sankcí za porušení nařízení přísluší jednotlivým státům (Nařízení Rady [ES] č. 1210/2003, čl. 15). Nařízení neobsahuje definici chráněného archeologického dědictví.

Podobné zákazy lze nalézt také v platném znění Nařízení Rady (EU) č. 36/2012 z 18. ledna 2012 o omezujících opatřeních vzhledem k situaci v Sýrii a o zrušení nařízení (EU) č. 442/2011 (Nařízení Rady [EU] č. 36/2012). Článek 11c zakazuje dovoz, vývoz a převoz syrských předmětů kulturního dědictví, jakož i poskytování zprostředkovatelských služeb souvisejících s těmito činnostmi, pokud byly vyvezeny ze Sýrie bez souhlasu vlastníka nebo v rozporu se syrským nebo mezinárodním právem. Podobně jako v případě „iráckého“ nařízení se zákaz nevztahuje na předměty, které se navracejí do země původu, ani na předměty vyvezené před 15. březnem 2011 (Nařízení Rady [EU] č. 36/2012, čl. 11c). Definice archeologického dědictví uvedená v příloze XI je totožná s výše uvedenou definicí použitou v ostatních nařízeních a směrnicích (Nařízení Rady [EU] č. 36/2012, Příloha XI).

Závěrem lze ještě přiblížit usnesení Evropského parlamentu ze 30. dubna 2015 o ničení kulturních památek příslušníky ISIS/Dá'íš (2015/2649(RSP)), které důrazně odsuzuje ničení památek v Sýrii a Iráku a vyzývá k přijetí vhodných kroků k ukončení nezákonného obchodu s kulturními statky, k přijetí bezpečnostních opatření na vnějších hranicích

Evropské unie, k rychlé a bezpečné výměně informací, k vytvoření vzdělávacích programů zaměřených na orgány veřejné správy či k zahájení informačních kampaní pro veřejnost.

4.10 Další mezinárodní dokumenty

Prvním právně nezávazným dokumentem, který si zaslouží pozornost, je Profesní etický kodex muzeí Mezinárodní rady muzeí (ICOM) pro muzea, který byl vydán v roce 1986 a je průběžně revidován. Současná verze byla formulována v roce 2004. Kodex stanovuje normy chování a profesionálního jednání pro muzea a jejich zaměstnance. K nelegálnímu obchodu s kulturními statky se vztahuje několik článků, přičemž hned druhý uvádí, že sbírky by měly být vytvářeny v zájmu společnosti a jejího rozvoje. Pro akvizici nových předmětů je vyžadován doklad o vlastnictví a muzea jsou navíc povinna ověřovat původ artefaktů. Článek rovněž stanovuje správný postup při setkání s nelegálním zbožím. Akvizici artefaktů pochybného původu ponechává pootevřené dveře článek 2.11, který deklaruje, že kodex nezakazuje ukládání předmětů neznámého nebo nelegálního původu. Článek 3.4 dodává, že ve veřejném zájmu může být nezbytné uchovat i takový významný předmět, jehož původ nebyl doložen. To vyvolává otázku, zda etický kodex paradoxně neposkytuje muzeím návod a argumenty pro neetické chování. Článek 6 se z velké části zabývá repatriací, resp. slovníkem kodexu restitucí. Dokument stanovuje, že muzea musí být připravena jednat o navrácení předmětů kulturní hodnoty do země původu a předměty vrátit, pokud se ukáže pravdivým předpoklad nelegálního vývozu a země původu podá žádost. Muzea by se také měla zdržet akvizice předmětů z okupovaných území. Samozřejmostí je povinnost respektovat mezinárodní a vnitrostátní předpisy (čl. 7). Článek 8 ukládá povinnosti přímo pracovníkům muzeí, kteří se nesmí podílet na nelegálním obchodu, musí chránit důvěrné informace a v případě potřeby spolupracovat s policií (Profesní etický kodex ICOM pro muzea).

V roce 1999 byl vytvořen Mezinárodní etický kodex UNESCO pro obchodníky s kulturními statky. Ten v prvním článku stanovil zákaz dovozu a vývozu artefaktů v případě důvodné domněnky, že dané předměty byly ukradeny, nelegálně odciženy nebo exkavovány, případně nelegálně vyvezeny. Další články se týkají zákazu neposkytnutí záruky vlastnictví, a naopak povinnosti informovat kupujícího o osobě prodávajícího, výjimek ze zákazu

v čl. 1 – obchodování se souhlasem země původu, jakož i povinnosti spolupracovat při navrácení předmětu, pokud o to země původu usiluje, zákazu podpory prodeje nelegálního zboží a zákazu rozebírání a dělení předmětů kulturního dědictví (UNESCO1).

K problematice nelegálního obchodu s archeologickými nálezy se vyjádřila také Deklarace o významu a hodnotě univerzálních muzeí (Declaration on the Importance and Value of Universal Museums) z roku 2002. Devatenáct významných světových muzeí v ní odsoudilo nelegální obchod, ale zároveň deklarovalo potřebu zohledňovat v případech starších akvizic odlišnost doby, ve které byly předměty získány. Následně je zdůrazněn kontext uložení předmětů, který se sice nemůže rovnat původnímu kontextu, ale přesto je významný. Tento význam plyne z možnosti porovnávat artefakty různých kultur na jednom místě. V neposlední řadě muzea zdůrazňují potřebu přistupovat k repatriaci předmětů individuálně a s ohledem na to, že předměty v univerzálním muzeu slouží občanům všech národů, nikoliv pouze jediného (Marešová 2012, 50).

Na závěr lze zmínit Deklaraci o navrácení Parthenonských mramorů, která reagovala na průzkum veřejného mínění ve Spojeném království. Zmíněný průzkum ukázal, že až 92 % účastníků souhlasí s repatriací. Deklarace Evropského parlamentu uvedla, že repatriace mramorů by pomohla prezentaci společného evropského kulturního dědictví, vyzývala vládu v Londýně, aby kladně posoudila řeckou žádost o repatriaci, a pověřovala předsedu parlamentu, aby s prohlášením seznámil Radu, Komisi, vlády a parlamenty Spojeného království a Řecka, UNESCO a generálního tajemníka OSN (Marešová 2012, 52–53).

4.11 Dopad mezinárodní úpravy na nelegální obchod s archeologickými nálezy

Navzdory velkému množství mezinárodních dokumentů a postupně rostoucímu úsilí o ochranu kulturního dědictví lze stále vnímat neochotu silných států zavazovat se a omezovat se (Visconti 2021, 226). Současný stav též stále poskytuje velký prostor pro různé kriminální aktivity, a to např. kvůli velkým rozdílům v národních normách, řada autorů proto apeluje na větší harmonizaci v mezinárodním prostředí (Visconti 2021, 234–235). Například na nedostatečnou shodu v definici pojmu „*antiquity*“ upozorňují Kösekahyaoglu a Özüşen (2018, 738), tuto skutečnost nakonec na příkladu archeologického dědictví dokládá většina výše popsanych dokumentů.

Mezinárodní úmluvy a evropské předpisy do značné míry zajišťují společný postup členských států při řešení určitých problémů a jsou dobrým předpokladem pro harmonizaci a sbližování práva. Samy o sobě však často nejsou přímo aplikovatelné na jednotlivé případy,⁵⁷ sankční nástroje mnohdy upravují vágně. Nastavení konkrétních pravidel je stále úkolem států, což znemožňuje dosažení stejných práv a povinností v každé zemi. Jak ukáže pohled na národní legislativy a jejich srovnání, pravidla regulující export, import a repatriaci jsou již v současné době zeměmi implementována.

Jako pozitivní lze vnímat přístup k regulaci na evropské úrovni, kde jsou jednotlivé směrnice a nařízení provázány s mezinárodními předpisy, což nebývá vždy zvykem (Pauknerová 2023, 302) – přinejmenším formálně se tak sbližuje aplikační praxe. Otázkou je, zda současná regulace přináší očekávaný a žádoucí účinek při omezování nelegální činnosti.

⁵⁷ Praktický příklad tzv. Krymského zlata přibližuje podkapitola 8.4.2.

Česká republika – ochrana archeologických nálezů v teorii a praxi

Po představení problematiky archeologického nálezu jako objektu zájmu a vlastnického práva a vymezení mezinárodního rámce je vhodná chvíle nahlédnout do jádra zkoumaného problému. Tím je právní úprava a praktická stránka nelegálního obchodu s archeologickými nálezy v České republice.

Před tím se však vrátím k vývoji památkové péče, kterého jsem zanechal v první kapitole na počátku 20. století, a na nějž navážu v období druhé světové války. Vývoj právních norem od roku 1941 totiž dokumentuje definitivní ustanovení veřejného vlastnického práva k archeologickým nálezům a následně i regulaci jejich prodeje a exportu.

5.1 Vývoj archeologické památkové péče ve 20. století

Vývoj archeologické památkové péče ve 20. století prakticky začíná až po první světové válce a vzniku první republiky. Tehdy byly rakousko-uherské právní normy převzaty tzv. recepční normou, čímž byla zabezpečena právní kontinuita i v oblasti ochrany archeologického dědictví (Zákon č. 11/1918 Sb., o zřízení samostatného státu československého). Absence nových právních norem nutně nebránila výkonu památkové péče – řešeno bylo mnoho případů porušení zákona, např. hraběnka Coudenhove byla dokonce stíhána za nesplnění ohlašovací povinnosti nálezu.⁵⁸

V meziválečném období se opět objevily snahy o nový památkový zákon. Návrhů bylo více, ale nikdy

nedošlo k takové názorové shodě, aby byl některý schválen. Archeologická památková péče tak byla závislá na ministerských vyhláškách a předpisech, což se do druhé světové války nezměnilo (Sklenář 2011, 47–49).

5.1.1 Vládní nařízení č. 274/1941 Sb., o archeologických památkách

Zřetelný odklon od tradičního vnímání „pokladního regálu“ lze spojit s vládním nařízením č. 274/1941 Sb., o archeologických památkách (dále jen „Vládní nařízení 1941“).⁵⁹ Tento předpis byl v době svého přijetí vnímán pozitivně a jako moderní, a to mimo jiné s ohledem na definici chráněného statku, jež pracuje s pojmem „archeologická památka“ (Böhm 1941, 84–85). Kladně se k nařízení vyjádřil např. Jaroslav Böhm, který v roce jeho přijetí také podrobně popsal základní myšlenku při tvorbě definice:

„Vodítkem nebyl vnitřní obsah památky, ani její vnější znaky, nýbrž metoda, jíž je památka získávána. Poněvadž v současné mezinárodní terminologii pojem archeologie stále více nabývá rázu metodického, to jest označuje se jím soubor metod, jimiž se určitý druh pramenů historických získává bez ohledu na to, jakého jsou stáří nebo druhu, byla dána přednost označení „památka archeologická“ (Böhm 1941, 84).

Nařízení definovalo archeologické památky jako „výtvary lidských rukou nebo přírodniny užité člověkem, které pocházejí z doby pravěké a ranně historické, jsou nebo budou získávány výkopy nebo

⁵⁸ Podrobný přehled případů s popisem skutkového stavu uvádí Sládek 2019, 61–62.

⁵⁹ Vláda byla oprávněna vykonávat nutná opatření formou nařízení, a to i v případě, že by jinak bylo třeba přijmout zákon. Tuto pravomoc stanovil ústavní zákon č. 330/1938 Sb. z. a n., o zmocnění ke změnám ústavní listiny a ústavních zákonů republiky Česko-Slovenské a o mimořádné moci nařizovací, čl. II.

nahodilými nálezy a jichž zachování je ve veřejném zájmu pro jejich vědeckou, uměleckou nebo vlastivědnou hodnotu“, předpis také držiteli stanovil povinnosti řádného hospodáře a zakazoval změnu nebo zničení památky (Vládní nařízení 1941, § 1–2).

Podle nařízení mohl výzkumy provádět Archeologický ústav a s jeho souhlasem také muzea (§ 4–5). Zatímco vlastnictví nálezů získaných archeologickým výzkumem v této době již náleželo státu, resp. Protektorátu Čechy a Morava, náhodné nálezy se stále řídily pokladním regálem občanského práva, a mohly být soukromým majetkem (§ 7). Tehdejší právní úprava pamatovala i na protiprávní jednání a za přestupky stanovovala možný finanční postih až do výše 300 000 protektorátních korun nebo trest odnětí svobody až na šest měsíců (§ 10). Bohužel aplikační praxe ani konkrétní případy porušení zákona nejsou známy.

Přestože bylo nařízení přijato v době, která nebyla pro stát příznivá, jednalo se o kvalitní právní předpis, který výrazně posunul archeologickou památkovou péči kupředu. Změnu v úpravě provádění výzkumů a vlastnických práv zdůvodnil Böhm následovně:

„Památky po předcházejících generacích ... nemožnou býti ... považovány za majetek vlastníka pozemku, nýbrž kolektiva, reprezentovaného veřejnými orgány. ... Společnost nevzdává se však svého ideálního vlastnického práva k těmto památkám a proto určuje svými orgány podmínky, za nichž se má výzkum provádět. ... Ochrana archeologických památek vyrostla ze soukromé iniciativy. Vydané vládní nařízení obrací se zde zdánlivě proti této průkopnické činnosti velmi stroze. Má to své dobré důvody v tom okamžiku, kdy ochrana archeologických památek se stává eminentním veřejným zájmem a archeologické památky majetkem kolektiva“ (Böhm 1941, 85).

5.1.2 Zákon č. 22/1958 Sb. o kulturních památkách

Poválečný zákon č. 22/1958 Sb., o kulturních památkách, ve znění pozdějších předpisů, v mnoha ohledech na předchozí nařízení navázal, ale rozšířil jeho zaměření na další druhy památek – např. za účelem adekvátní ochrany těch nejvýznamnějších zavedl institut národní kulturní památky (PamZ 1958, § 3). Pokud jde o archeologické dědictví, i podle nového předpisu mohl výzkumy provádět

pouze Archeologický ústav Československé akademie věd a v případě dohody s ním muzea s vědecky vyškolenými odborníky (§ 15).

Změny nastaly v úpravě nakládání s movitými archeologickými nálezy, kdy se všechny náhodné nálezy musely hlásit a všechny nálezy se bezvýhradně stávaly majetkem státu. Jako kompenzaci zákon zavedl možnost poskytnout nálezci odměnu, která činila 10 % muzejní (kulturně-historické) hodnoty nálezu z drahého kovu nebo jiných cenných surovin (§ 17 odst. 2).

Na rozdíl od předchozí právní normy neobsahoval zákon o kulturních památkách žádnou úpravu přestupků či jiného protiprávního jednání, ani s tím souvisejících sankcí. Jak uvádí Marek Krejčí, důvodem bylo obsažení sankcí v obecných právních předpisech (zákon č. 88/1950 Sb., trestní zákon správní, ve znění pozdějších předpisů; zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, a další). V praxi býval uplatňován též přestupek podle zákona č. 60/1961 Sb., o úkolech národních výborů při zajišťování socialistického pořádku, ve znění pozdějších předpisů.⁶⁰ Krejčí také zmiňuje, že v praxi byly správní orgány a prokuratura kritizovány za laxní přístup při objasňování a stíhání protiprávní činnosti, což často vedlo k zastavení řízení. Ve výjimečných případech dokonce pracovníci památkové péče iniciovali řízení v souvislosti se zneužitím pravomoci veřejného činitele (Krejčí 1999, 73). Aplikační praxe opět není známa.

5.2 Ochrana archeologických nálezů podle zákona 20/1987 Sb., o státní památkové péči

Tradici předchozích právních předpisů zachoval i stále platný zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů (PamZ 1987). Ten ale v platnost uvedl specifickou definici archeologického nálezu, kterým je *„věc (soubor věcí), která je dokladem nebo pozůstatkem života člověka a jeho činnosti od počátku jeho vývoje do novověku a zachovala se zpravidla pod zemí“* (PamZ 1987, § 23 odst. 1).

Na první pohled běžná, obecná definice obsahuje minimálně jeden problém – nejednoznačnost pojmu novověk, který neumožňuje jasné stanovení horní hranice pro označení předmětu jako archeologického nálezu. Sporným momentem je dnes

⁶⁰ „Přestupku na úseku školství a kultury se dopustí ten, kdo zničí, poškodí, neoprávněně vyveze nebo se pokusí vyvézt do ciziny předmět muzejní hodnoty nebo umělecké dílo anebo kdo nesplní povinnost stanovenou k ochraně předmětů muzejní hodnoty“ (Zákon č. 60/1961 Sb., o úkolech národních výborů při zajišťování socialistického pořádku, ve znění pozdějších předpisů, § 11 písm. b)).

např. období druhé světové války, jejíž hmotné pozůstatky jsou předmětem velkého zájmu odborné i laické veřejnosti.⁶¹ Vzhledem k tomu, že praxe přináší situace, které ohrožují archeologické dědictví, k věci muselo zaujmout stanovisko i Ministerstvo kultury České republiky. To v souladu s odborným názorem Archeologického ústavu AV ČR, Praha, v. v. i., vyhodnotilo, že pojem novověk je třeba chápat v širším smyslu, který zahrnuje renesanci, raný novověk a moderní dobu.⁶² Ministerstvo při tom také reflektovalo archeologické výzkumy lokalit z druhé světové války či romských koncentračních táborů a na základě předložených skutečností dospělo k závěru, že „*odkrytí pozůstatků vojenské techniky z 2. světové války s výjimkou funkčních střelných zbraní a munice – příkladem trosky sestřelené německé stíhačky nalezené pod ornici – lze s ohledem na výše uvedené úvahy podřadit pod pojem archeologický nález*“ (Stanovisko MK ČR 2021).

Otázkou definice archeologického nálezu se v roce 2013 zabýval Okresní soud v Opavě, a to ve věci přečinu poškození cizí věci podle § 228 odst. 1, odst. 3 písm. c) a d) zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, kterého se měl dopustit stavebník tím, že prováděl zemní práce před dokončením záchranného archeologického výzkumu, čímž měl poškodit archeologické nálezy. Soud se zabíral mimo jiné otázkou, zda lze dva kamenné stavební prvky nalezené při výzkumu považovat za archeologický nález. Tyto prvky byly v minulosti druhotně použity v základech rekonstruované budovy, a neplnily tedy svůj původní účel. Podle oprávněné organizace byly součástí náleзовé situace, soud se však přiklonil k názoru, že šlo o stavební materiál, který se sekundárním použitím stal součástí nemovitosti, a tedy součástí majetku stavebníka.⁶³ Soud tím *de facto* zúžil definici archeologického nálezu (Antal 2023, 188).

Vlastnické právo k předmětům, které splňují zákonné předpoklady archeologického nálezu, zákon přisuzuje primárně krajům, na jejichž území byl nález učiněn, ale stanovuje i případy, kdy je vlastníkem stát nebo obec (PamZ 1987, § 23a). Soukromé vlastnictví movitých archeologických nálezů je tak v České republice i nadále v základním režimu prakticky vyloučeno. Možnosti převodu vlastnického práva budou zmíněny níže.

Zatímco určení vlastnického práva je poměrně jednoduché, vysvětlení, proč nemůže hledat archeologické nálezy kdokoliv, tak přímočaré není. Zákondárce zřejmě nepředpokládal takový zájem veřejnosti, jaký lze spatřit v praxi dnes, a proto jí vyhledávání archeologických nálezů výslovně nezakázal. Zákon pouze určuje osoby, které mohou provádět archeologické výzkumy ze zákona nebo na základě povolení Ministerstva kultury (§ 21), a jejich neoprávněné provádění označuje za přestupek. Horní hranice sankce v takových případech činí 4 000 000 Kč (§ 35 odst. 2 písm. g) a § 39 odst. 2 písm. g), § 39 odst. 5 písm. a) a § 39 odst. 5 písm. b)). Pohled do praxe však ukáže, že takto vysoké pokuty správní orgány neukládají.

Problém vyjasnilo až Ministerstvo kultury, když na základě odborné literatury (konkrétně Kuna 2004, 185–194) zaujalo následující stanovisko: „*Jestliže uváděný nálezce nalezl archeologické nálezy v rámci své činnosti, jejímž primárním účelem bylo hledání archeologických nálezů (což nálezce opakovaně uváděl), a tuto činnost prováděl za použití detektoru kovů, může být tato jeho činnost posouzena jako provádění archeologického výzkumu.*“ (Stanovisko MK ČR 2007).

V protikladu k cílenému hledání archeologických nálezů stojí náhodné nálezy, které zákon také upravuje. Kromě toho, že stanovuje povinnosti při nakládání s nimi, adresuje také otázku odměn (PamZ 1987, § 23). Ty mají, pokud se jedná o drahé kovy či jiné cenné materiály, hodnotu ceny materiálu, v ostatních případech 10 % jejich kulturně-historické hodnoty. Ze zmiňovaného stanoviska Ministerstva kultury však vyplývá, že odměňovat lze pouze skutečně náhodné nálezy. Odevzdání aktivně hledaných nálezů není možné ocenit odměnou, neboť byly získány v rámci neoprávněného archeologického výzkumu (Stanovisko MK ČR 2007).

Na základě výše uvedeného lze shrnout, že zákon (za přispění ministerstva kultury) definuje archeologické nálezy, svěřuje vlastnické právo k nim územním samosprávným celkům a státu a (za přispění ministerstva kultury) zakazuje jejich hledání osobám bez oprávnění. Teoreticky zákon řeší všechny veřejnoprávní aspekty nezbytné k tomu, aby artefakty kulturně-historické hodnoty a archeologické povahy nebyly nekontrolovaně získávány, ať už za účelem vytváření soukromých sbírek, nebo obohacení. Rozdíl mezi teorií a praxí ukáže podkapitola 5.9.

61 O subjektech, které se mohou aktivně podílet na výkonu archeologické památkové péče, jsem přednášel např. na odborném semináři Moravskoslezského kraje (Antal 2022b).

62 K obdobným závěrům dospěli i autoři komentáře k zákonu Zídek, Tupý, Klusoň 2019, 345.

63 Rozsudek Okresního soudu v Opavě ze dne 30. 4. 2013, č. j. 27 T 41/2012.

Dotknout se lze i koncepční, územní ochrany, kterou představují především nemovité kulturní památky archeologické povahy, památkové zóny a památkové rezervace (PamZ 1987, § 2, § 5, § 6). Ty jsou dnes využívány k ochraně archeologického dědictví, neboť pro činnosti zasahující do chráněných objektů a území platí řada omezení a povinností (§ 9–14, §6a). Protože PamZ 1987 výslovně neřeší hledání archeologických nálezů, nepojí se s ochranou těchto objektů žádná speciální pravidla chování. Vzhledem k tomu, že hledání archeologických nálezů je archeologickým výzkumem, mohou jej provádět pouze osoby s povolením. V zásadě tedy není tedy důvod těmto osobám ve výkonu této činnosti bránit, neboť ji vykonávají na základě zákona a v souladu s ním. Pokud je laik (spolu)pracovníkem takové osoby, je jeho činnost její zodpovědností. Vzhledem k tomu, že osoba bez povolení nemůže hledání samostatně provádět nikde, není důvod jí tuto činnost ještě zvláště zakazovat v chráněných územích. Pohled do praxe ukáže, že realita se od teorie bohužel liší. Lze se proto domnívat, že územní ochrana v České republice nevyužívá plný potenciál tohoto druhu nástrojů.

Nakonec je třeba dotknout se i problematiky vývozu kulturních a národních kulturních památek podle zákona o státní památkové péči (§ 20) a vysvětlit, proč jim v práci není věnována pozornost. Jak bylo popsáno, v podstatě všechny movité archeologické nálezy jsou veřejným majetkem, přičemž kraje, obce ani stát s nimi neobchodují, a to bez ohledu na to, zda jsou prohlášeny za kulturní památku či nikoliv. Pokud k (nelegálnímu) obchodu s českými archeologickými nálezy v praxi dochází, děje se tak bez vědomí státních a orgánů veřejné moci, takže je víceméně nereálné, aby byl obchodovaný movitý archeologický nález prohlášen za kulturní nebo národní kulturní památku.⁶⁴

5.3 Zákon č. 71/1994 Sb., o prodeji a vývozu předmětů kulturní hodnoty

Veřejné vlastnictví a uložení archeologických nálezů v muzeích však neznamená, že tyto předměty nemohou cestovat. Legální možnosti pohybu archeologických nálezů upravuje zákon č. 71/1994 Sb., o prodeji a vývozu předmětů kulturní hodnoty, ve

znění pozdějších předpisů (ZoPKH). Tento zákon stanovuje podmínky, za kterých lze předměty kulturní hodnoty („přírodniny nebo lidské výtvořiny nebo jejich soubory, které jsou významné pro historii, literaturu, umění, vědu nebo techniku a splňují kritéria obsažená v příloze č. 1 tohoto zákona“ [§ 1 odst. 1]) vyvézt nebo prodat – to je možné pouze na základě osvědčení. Předměty kulturní hodnoty z oblasti archeologie jsou pro účely zákona definovány jako „archeologické nálezy, které jsou dokladem života člověka od počátků jeho vývoje a zachovaly se v zemi nebo pod vodou včetně kosterních nálezů lidských a zvířecích“ (Příloha zákona č. 1, II.). Na rozdíl od zákona o státní památkové péči tento zákon neuvádí žádné časové vymezení. Je otázkou, zda se jedná o chybu, nebo o záměr.

Nálezy určené k prodeji musí být opatřeny osvědčením k trvalému vývozu, jehož tři kopie musí být předány kupujícímu. Nabízením k prodeji se rozumí také vystavování předmětů ve veřejných prodejních prostorách, na aukcích a sběratelských trzích (§ 3). Osvědčení předmětům archeologické povahy vydává Národní muzeum, Moravské zemské muzeum v Brně a Slezské zemské muzeum, které mají územní působnost rozdělenou podle krajů. Osvědčení předmětům z oboru klasické archeologie může na území celé České republiky vydat pouze Národní muzeum (Příloha zákona č. 2).

Vzor osvědčení je uveden v Příloze 3 zákona. Osvědčení obsahuje základní údaje o předmětu, jako je název, autor/výrobce, sloh, původ, materiál, rozměry nebo stav, a zahrnuje rovněž slovní popis daného předmětu (Příloha zákona č. 3).

Úkoly celního úřadu vyplývající ze zákona jsou do jisté míry administrativní, kdy potvrzuje předložená osvědčení při vývozu nebo zpětném dovozu předmětů kulturní hodnoty, avšak v případě podezření na vývoz předmětu kulturní hodnoty bez osvědčení může celní úřad předmět zajistit. Poté uvědomí příslušnou odbornou organizaci za účelem ohledání věci, a tato organizace do 15 dnů vyhotoví posudek, zda se jedná o předmět kulturní hodnoty (§ 7–7a).

Podle zákona je přestupkem nabízení předmětu z oboru archeologie k prodeji bez osvědčení, neumožnění ohledání předmětu a neposkytnutí součinnosti nebo včasné nedovezení předmětu kulturní hodnoty

⁶⁴ Jakkoliv je to nepravděpodobné, situaci, kdy by skutečně došlo k odcizení archeologického nálezu, který je prohlášený za kulturní památku, nelze úplně vyloučit. Takovýto nález by měl být pravděpodobně v souladu se zákonem uložen v příslušném muzeu, k odcizení by tedy mohlo dojít asi zejména krádeží. Pro naplnění skutkové podstaty trestného činu není památková ochrana relevantní, takže by se následný postup policie nelišil při odcizení prohlášeného a neprohlášeného archeologického nálezu. Jedním z nástrojů, který by v rámci vyšetřování a pátrání po předmětu mohla policie využít, je mezinárodní databáze kradených předmětů INTERPOLu. K problematice viz blíže podkapitola 8.2.

zpět do České republiky (v případě vývozu na dobu určitou). Za první a třetí uvedenou skutkovou podstatu hrozí pachateli pokuta až do výše 5 000 000 Kč, v případě druhého přestupku je horní hranice stanovena na 20 000 Kč. Přestupky projednává Ministerstvo kultury České republiky (§ 8).

Vývozu sbírek za účelem vystavení je věnována samostatná úprava. Sbírky zapsané v centrální evidenci lze vyvézt z území České republiky pouze na dobu určitou a na základě povolení vydaného Ministerstvem kultury. Povolení vydá Ministerstvo za předpokladu, že vývozem nebude ohrožena fyzická podstata sbírky nebo jednotlivých sbírkových předmětů a že jsou poskytnuty dostatečné právní záruky pro návrat sbírky do České republiky (Zákon o ochraně sbírek muzejní povahy, § 11 odst. 1 s 3). Právní úprava tak zabezpečuje dostatečné nástroje pro umožnění přístupu k archeologickému kulturnímu dědictví i v zahraničí. Obecně lze říci, že tento proces není z hlediska nelegálního obchodu s archeologickými nálezy místem, kde by docházelo ke ztrátám, nicméně kauza archeologických nálezů z Krymu představená v podkapitole 8.4.2 ukáže, že i při dodržování právních předpisů mohou nastat situace, kdy je třeba řešit otázku repatriace.

5.4 Zákon č. 214/2002 Sb., o vývozu některých kulturních statků z celního území Evropské unie

Specificky na vývoz z celního území Evropské unie se zaměřuje zákon č. 214/2002 Sb., o vývozu některých kulturních statků z celního území Evropské unie, ve znění pozdějších předpisů (Zákon o vývozu z EU), který pro české potřeby adaptuje nařízení Rady (ES) č. 116/2009 o vývozu kulturních statků. Zákon stanovuje další podmínky pro vývoz kulturních statků nad rámec předchozího předpisu. Konkrétně upravuje vydávání vývozních povolení, které je v dikci Ministerstva kultury, v případě archiválií Ministerstva vnitra. Vydání povolení je vázáno na předchozí vydání souhlasu, povolení nebo osvědčení podle jiných předpisů, ve vztahu k archeologickým nálezům je to především výše popsaný zákon o prodeji a vývozu předmětů kulturní hodnoty (Zákon o vývozu z EU, § 1–5). Je otázkou, zda se nejedná o zbytečně duplicitní proces, který by bylo možné v budoucnu zjednodušit. Obdobný názor zastává např. Pauknerová (2023, 302).

Zákon následně dává celnímu orgánu možnost zajistit předmět, pokud má podezření, že je vyvážěn bez vývozního povolení, a informovat o tom příslušné ministerstvo. Pokud je české ministerstvo příslušné k vydání povolení, vydá do 15 dnů od předložení informací posudek celnímu úřadu a vývozci. V opačném případě informuje orgán členského státu příslušný k vydání povolení o zajištění předmětu. Vývozce musí strpět úkony nezbytné pro identifikaci předmětu, a kromě toho v případě prokázání porušení zákona uhradit náklady spojené se zajištěním předmětu (Zákon o vývozu z EU, § 6).

Podle zákona je vývoz kulturního statku bez vývozního povolení přestupkem, za který může ministerstvo uložit pokutu až do výše 1 000 000 Kč. Druhou skutkovou podstatou, kterou je vhodné zmínit, je nestrpění úkonů nezbytných k identifikaci a zkoumání podezřelého předmětu. Horní hranice pokuty činí 50 000 Kč (§ 7).

5.5 Zákon č. 362/2022 Sb., o vstupu a dovozu některých kulturních statků na celní území Evropské unie

Samostatný právní předpis se zabývá pohybem kulturních statků opačným směrem. Je jím zákon č. 362/2022 Sb., o vstupu a dovozu některých kulturních statků na celní území Evropské unie a o změně některých souvisejících zákonů (Zákon o dovozu do EU), který nabyl účinnosti 15. prosince 2022. Podle definice je kulturním statkem „*předmět, který je významným pro archeologii, prehistorii, historii, literaturu, umění nebo vědu a je uveden v části A přílohy k přímo použitelnému předpisu Evropské unie o vstupu a dovozu kulturních statků*“ (Zákon o dovozu do EU, § 2 písm. a)). Tato definice je odlišná od ostatních, důvodem je podle autorů zákona snaha rozlišit kulturní statky zemí Evropské unie a třetích zemí.⁶⁵ Přímo použitelným předpisem je v tomto případě nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) o vstupu a dovozu kulturních statků. Jak je uvedeno v podkapitole 4.9, Příloha, část A, mezi kulturní statky se řadí také archeologické vykopávky, prováděné legálně i tajně, a archeologické nálezy na souši i pod vodou. Nařízení pro archeologické nálezy nestanovuje žádné časové vymezení.

Obdobně jako stanovuje předchozí zákon pro vývoz, i v případě dovozu na celní území Evropské unie je dovozce povinen předložit celnímu úřadu

65 Důvodová zpráva (volební období 2021–2025). Vládní návrh č. 150/0 zákona o vstupu a dovozu některých kulturních statků na celní území Evropské unie a o změně některých souvisejících zákonů, Obecná část.

povolení k vývozu nebo jinou zákonem předepsanou dokumentaci. V případě podezření na porušení tohoto zákona nebo souvisejícího nařízení dovozem předmětu může celní úřad zboží zajistit. O zajištění informuje ministerstvo kultury, které je příslušným orgánem, a poskytne mu fotodokumentaci a popis předmětu. Ministerstvo do pěti pracovních dnů posoudí oprávněnost zadržení a oznámí celnímu úřadu, zda předmět může být vrácen, nebo zda bude zadržen na delší dobu a celní úřad ho má předat ministerstvu. V takovém případě je předmět uložen v odborné organizaci určené ministerstvem. Ta do 30 dnů vypracuje pro ministerstvo zprávu o tom, zda je předmět kulturním statkem, jaká je země jeho původu, případně zda se nachází na seznamech ohrožených nebo odcizených předmětů. Na základě této zprávy ministerstvo informuje celní úřad, že právní předpisy porušeny nebyly, nebo vydá rozhodnutí o zabavení zadrženého předmětu. Náklady spojené se zadržením předmětu hradí osoba, které byl předmět zadržen (§ 3–8). Česká republika se následně stává vlastníkem zajištěného předmětu a ministerstvo jejím jménem jedná o vydání předmětu se zemí původu (§ 11).

Jedinou skutkovou podstatou přestupku je podle zákona dovoz nebo účast na dovozu kulturních statků na celní území Evropské unie v rozporu s unijním nařízením. Horní hranice sankce je v tomto případě stanovena až na 15 000 000 Kč, k projednání přestupku je příslušné ministerstvo kultury (§ 12–13).

Jak bylo uvedeno v podkapitole 4.9, evropské nařízení v budoucnu zavede i elektronické evidenční nástroje, současná česká právní úprava je tedy také pouze prvním krokem jeho adaptace. Na základě dosavadní praxe Ministerstvo kultury předpokládá, že se nová právní úprava dotkne pouze jednotek případů ročně. Případná změna situace v praxi by podle ministerstva musela být spojena s nárůstem zájmu o Českou republiku jako cílovou nebo tranzitní zemi.⁶⁶

5.6 Zákon č. 101/2001 Sb., o navrácení nezákonně vyvezených kulturních statků

Kromě předpisů regulujících prodej a vývoz obsahuje český právní řád také zákon upravující náležitosti repatriace z nebo do České republiky. Zákon č. 101/2001 Sb., o navrácení nezákonně vyvezených

kulturních statků, ve znění pozdějších předpisů (Zákon o navrácení), implementuje do českého právního řádu směrnici Evropského parlamentu a Rady 2014/60/EU o navrácení předmětů kulturní hodnoty nezákonně vyvezených z území členského státu. Zákon nejprve definuje pojem kulturní statek (odlišně od předchozího zákona), čímž do českého právního řádu přidává další definici této skupiny předmětů. Podle zákona se kulturním statkem rozumí věc,

- „která
- a) je součástí národního kulturního pokladu České republiky,
 - b) nebo je součástí národního kulturního pokladu a zároveň kulturním statkem podle právních předpisů členského státu“ (§ 2 odst. 1).

Národním kulturním pokladem jsou podle zákona „věci nebo soubory věcí, které jsou vymezeny zvláštními právními předpisy jako kulturní památky a národní kulturní památky, sbírky muzejní povahy a jednotlivé sbírkové předměty, archiválie nebo předměty kulturní hodnoty, pokud tyto předměty splňují podmínky pro prohlášení za kulturní památku podle zvláštního právního předpisu“ (§ 2 odst. 2). Z hlediska hierarchie se tedy jeví, že pojem kulturní statek má nejširší a nejvyšší postavení, když zahrnuje např. předměty kulturní hodnoty nebo kulturní a národní kulturní památky.

Ústředním orgánem pověřeným agendou repatriace je Ministerstvo kultury České republiky, v případě archiválií Ministerstvo vnitra České republiky. Ústřední orgán na žádost dožadujícího státu zahájí pátrání po nelegálně vyvezeném předmětu a v případě jeho nalezení o této skutečnosti informuje dožadující stát. Ten se následně musí do šesti měsíců zúčastnit jeho obhlídky. V případě následných jednání o navrácení předmětu vystupuje ústřední orgán (jedno z ministerstev) jako prostředník (§ 3 odst. 1, § 4, 6).

Navrácení kulturního statku lze dosáhnout také v rámci soudního řízení, které ústřední orgán žadatele iniciuje podáním žádosti o navrácení nezákonně vyvezeného kulturního statku. V návrhu musí být uveden podrobný popis nezákonně vyvezeného kulturního statku a důkazy prokazující, že se jedná o kulturní statek nezákonně vyvezený z území dožadujícího státu. Dožadující stát si musí být vědom promlčecí lhůty – ta subjektivní je stanovena na 3 roky poté, co se ústřední orgán o vývozu dozvěděl, objektivní na 30 let od vývozu, případně 75 let,

66 Důvodová zpráva (volební období 2021–2025). Vládní návrh č. 150/0 zákona o vstupu a dovozu některých kulturních statků na celní území Evropské unie a o změně některých souvisejících zákonů, Obecná část.

pokud je předmět součástí veřejné sbírky nebo církevního majetku (§ 9, § 11).

V řízení soud rovněž rozhoduje o povinnosti dožadujícího státu poskytnout vlastníkově předmětu přiměřenou náhradu, a to za předpokladu, že při nabývání kulturního statku postupoval s náležitou péčí. Právě v této souvislosti soud posuzuje, zda vlastník ověřil dokumentaci o provenienci a povolení k vývozu, zda přihlédl k důvěryhodnosti zúčastněných stran a k zaplacené ceně, případně zda nahlédl do veřejně přístupných registrů odcizených kulturních statků a konzultoval nákup s dotčenými osobami a správními orgány (§ 12). Zákon tedy nepomíjí ani otázku *due diligence*.

Česká republika má coby žadající stát totožná práva jako ostatní státy v procesu navrácení kulturních statků z České republiky, proto není nutné je blíže popisovat. Postupy související s navrácením kulturních statků do Česka jsou specifikovány v části třetí předmětného zákona (§ 13–16). Pro úplnost jsou v části čtvrté stanoveny povinnosti týkající se orgánů veřejné správy a dalších právnických a fyzických osob a přestupky, kterých se mohou dopustit. Je důležité poznamenat, že skutkové podstaty se týkají výhradně procesu navrácení a zmíněné součinnosti, ale nezahrnují samotný ilegální obchod (§ 17–19). To je zcela pochopitelné, protože zákon se nelegálním dovozem nezabývá, řeší pouze otázku navrácení na základě žádosti.

5.7 Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

Zatímco správněprávní odpovědnost je upravena v jednotlivých zákonech, specifická trestní odpovědnost chybí. Žádná skutková podstata vymezená v zákoně č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů (Trestní zákoník), se výslovně netýká nedovoleného hledání archeologických nálezů nebo obchodování s nimi. Relevantní jsou pouze skutkové podstaty poškozování cizí věci (§ 228) (movité nálezy jsou majetkem kraje, obce nebo státu, činností mohou být navíc poškozeny i dotčené pozemky) nebo zatajení věci, které se výslovně vztahuje na přisvojení si cizí věci získané nálezem (§ 219). Ve vztahu k nelegálnímu obchodu lze zmínit i trestný čin porušování předpisů o oběhu zboží ve styku s cizinou (§ 261). Uvedené skutkové podstaty dosud nebyly aplikovány na movité archeologické

nálezy, proto není třeba trestní odpovědnosti věnovat další teoretickou pozornost. Závěrem lze konstatovat nedostatky české právní úpravy a aplikační praxe, které se projeví zejména při pohledu na rozbor právních norem a praxe na Slovensku.

5.8 Právní úprava optikou teoretických modelů ochrany a přístupu k archeologickým nálezům

Ochrana kulturního dědictví je veřejným zájmem, a proto je přirozené, že některé součásti dědictví budou majetkem státu nebo jeho složek. Z tohoto pohledu lze vlastnické právo státu a územních samosprávných celků vnímat pozitivně, právě stát by měl mít největší zájem na ochraně těchto statků. Podíváme-li se na předložený model prostřednictvím teoretických principů prezentovaných v kapitole 5, lze konstatovat, že ochrana a údržba nálezů by měla být v zásadě zachována, neboť tyto jsou uloženy v muzeích a podobných institucích, které mají potřebné znalosti a prostředky k tomu, aby různé typy nálezů adekvátně konzervovaly. Zároveň je zajištěn i přístup veřejnosti, protože archeologické nálezy jsou v těchto institucích tradičně prezentovány. V České republice jsou díky vlastnictví krajů a obcí archeologické nálezy uloženy na území, kde byly nalezeny, proto by taková prezentace měla být pro veřejnost relevantnější. Tento aspekt umožňuje realizovat princip integrity, protože artefakty nejsou zcela odtrženy od původního místa nálezů. Na základě teoretických informací se současný přístup k vlastnickým právům jeví (ve srovnání s modelem výlučného soukromého vlastnictví) jako správný. Případná úvaha o koncepci se zavedením soukromého vlastnictví by proto vyžadovala rozsáhlejší změny, zejména pokud jde o kontrolu péče soukromých osob o artefakty. I takové modely jsou v Evropě přítomné, kapitola 7 některé z nich přiblíží.

5.8.1 Spolupráce veřejnosti při hledání archeologických nálezů

Názory odborné veřejnosti na činnost amatérských hledačů se různí, od absolutního odmítání až po vlastní iniciativu spolupráce.⁶⁷ V zájmu ochrany archeologického dědictví přistupují mnozí archeologové ke spolupráci na hraně platného práva, když např. přebírají nálezy získané nelegální činností,

67 Této problematice bylo věnováno celé 2. číslo 58. ročníku časopisu Archeologické rozhledy. Viz např. Šedo 2006, 291–301; Vencel 2006, 307–309; Vích 2006, 301–306.

aby zabránili jejich ztrátě a také ztrátě dalších relevantních informací, což není trend nijak výjimečný. Detektorová prospekce by však měla být zásadně prováděna v režimu badatelských výzkumů. Jedná se o výzkum, který se provádí na území aktuálně neohroženém (např. stavební činností), a to především z vědeckých důvodů. Na základě dohod mezi oprávněnými organizacemi a Akademií věd České republiky jsou tyto organizace povinny požádat Archeologický ústav o stanovisko k provedení výzkumu v případě, že jsou použity destruktivní metody. Při interpretaci detektorové prospekce jako destruktivního či nedestruktivního výzkumu nepanuje jednoznačná shoda. Archeologický ústav považuje tento typ činnosti za málo destruktivní, takže u něj nevyžaduje žádost o stanovisko jako v jiných případech (ARUB1). Avšak vzhledem k tomu, že dochází k (minimálnímu) destruktivnímu zásahu do terénu a zničení nálezového kontextu, považují někteří odborníci tuto metodu za destruktivní (Kuna 2006, 323–328).

Z právního hlediska spolupráci v rámci badatelských výzkumů nic nebrání a v několika případech v současnosti aktivně probíhá. Příkladem může být iniciativa Společnými silami za poznáním společného archeologického dědictví Jihomoravského kraje, na které participuje např. Archeologický ústav Akademie věd České republiky, Brno, v. v. i. (ARÚB), a několik regionálních muzeí (Komoróczy et al. 2019). Ta se od roku 2019 snaží zapojit poctivé zájemce o archeologii do poznání minulosti v duchu principů občanské vědy. Reaguje tak jak na nedostatečnou a zatím nepřilíživě úspěšnou právní regulaci, tak mezinárodními úmluvami podporované úsilí směřující k většímu zapojení veřejnosti. Kromě tištěných materiálů zahrnuje iniciativa např. pravidelné přednášky pro veřejnost v jednotlivých regionálních muzeích.

V České republice se navíc pomalu začíná projevovat vliv od roku 2021 fungujícího Portálu amatérských spolupracovníků (dále jen AMČR-PAS) na prostředí amatérského hledání (AMČR-PAS). Účelem informačního systému je

- jednotná evidence samostatných nálezů, které byly dosud evidovány pouze v rámci muzeí, kam byly odevzdávány,
- zlepšení doposud velmi omezeného povědomí odborné veřejnosti o konkrétních nálezech,
- poskytnutí platformy pro evidenci spolupráce odborné a laické veřejnosti.

Systém funguje na principu vytváření badatelských projektů, k nimž se mohou spolupracující hledači přihlásit. Projekty jsou územně a časově omezeny, tyto limity musí spolupracovníci samozřejmě respektovat. Hledači dostávají potvrzení o spolupráci, takže např. policie dokáže v terénu snadno ověřit, že daný detektorář dodržuje stanovená pravidla. Naopak, pokud spolupracovník pravidla poruší, vystavuje se postihu. Podle informací poskytnutých JUDr. Miluší Sedláčkovou z Krajského úřadu Olomouckého kraje k takové situaci již došlo, když spolupracovník ARÚB chtěl hledat archeologické nálezy mimo stanovené území v Jihomoravském kraji. Vzhledem k anonymizované podobě rozhodnutí nelze identifikovat, o který z níže prezentovaných případů se jedná.

Názory na nový systém evidence se různí. Archeologickým ústavům je často vytýkána právě skutečnost, že některé osoby s osvědčením o spolupráci a vymezenou územní působností vykonávají činnost i v rozporu s dohodnutými pravidly a mimo stanovené lokality, čímž *de facto* opět nedodržují zákon a páchají přestupky. V tomto ohledu nelze oponovat. Naopak z případu z Olomouckého kraje lze dovodit, že poučené osoby by měly být za porušování pravidel a zákona náležitě potrestány, přičemž potvrzení o spolupráci, a tedy jejich znalost pravidel, musí být považovány za přitěžující okolnost.

Priměřená opatrnost je však na místě při zaměňování individuálních selhání za nefunkčnost systému. Vůle jednotlivce porušovat zákony není chybou systému, který má za cíl podporovat legální a veřejnosti přínosnou spolupráci založenou na principech občanské vědy.

5.9 Hledání archeologických nálezů

Třetím veřejnoprávním aspektem je hledání archeologických nálezů. V praxi lze sledovat několik indikátorů, které poskytují relevantní, avšak ne zcela ucelené informace. Především je to činnost správních orgánů při ukládání sankcí za porušení zákona. Druhým zdrojem poznání je již výše zmíněný, společný informační systém obou archeologických ústavů AV ČR – AMČR-PAS. Třetím indikátorem je množství archeologických nálezů sdílených na internetu (vybrán byl jeden z nejpopulárnějších portálů – Lovec pokladů). Přehled počtu sankcí, resp. evidovaných nálezů v posledních letech přináší tab. 3.

Rok	Sankce	Portál amatérských spolupracovníků	Lovec pokladů ⁶⁸
2016	4	130	32 117
2017	2	63	31 421
2018	3	27	32 133
2019	1	9	26 354
2020	4	255	34 920
2021	6	401	27 807
2022	8	665	20 051
2023	10	1763	17 308

Tab. 3. Přehled dostupných ukazatelů o hledání archeologických nálezů v letech 2016–2023.

Sankce mapují rozsah nelegální činnosti, kterou bylo možné penalizovat v rámci správněprávní odpovědnosti, AMČR-PAS zase částečně ukazuje rozsah legální spolupráce mezi laickou a odbornou veřejností. Ani jeden z těchto ukazatelů nedokáže dostatečně přesně zachytit skutečný rozsah (ne)legální činnosti veřejnosti, proto je do přehledu zařazen internetový portál Lovec pokladů. I zde je třeba brát v úvahu neúplnost evidence. Jak bude postupně objasněno, zmapovat aktivity veřejnosti v celé jejich šíři není dnes možné.

Nejprve je třeba porovnat uložené sankce s počtem nálezů zaznamenaných na internetu. Z údajů v tab. 3 je zřejmý značný nepoměr, který je způsoben především latentní povahou protiprávní činnosti. Hledání nálezů často není vnímáno negativně, naopak se zdá, že veřejnost považuje společenskou škodlivost za relativně malou.⁶⁹

Na to navazují praktické možnosti odhalování protiprávních aktivit. Tomu nepomáhá např. skutečnost, že často probíhají v lesích a v noci. Oznamování přestupků občany je spíše sporadické, naopak archeologové se snaží být v tomto ohledu aktivní, ale nedokážou plošně monitorovat území celé republiky. Oznámením přestupku občas projeví svou nespokojenost majitelé dotčených pozemků. O velkém rozhořčení vlastníků pozemků v okolí Pohořelic v Jihomoravském kraji mě například informovali pracovníci krajského úřadu v roce 2021 s tím, že přestupky v danou chvíli řešili pouze napomenutím. Vzhledem k přetrvávající absenci přestupkového

řízení tento přístup pravděpodobně dosud nedoznal žádné změny. Na druhou stranu je právě Jihomoravský kraj při směřování občanů k legální spolupráci velmi aktivní – připomenout lze již zmíněnou iniciativu Společnými silami za poznáním společného archeologického dědictví Jihomoravského kraje.

Výsledkem uvedeného je, že se před správní orgán dostane pouze absolutní minimum případů, a navíc ne všechny skončí uložením sankce. Základní přehled činnosti správních orgánů poskytuje tab. 4.⁷⁰ V porovnání s jednotkami uložených sankcí působí tisícovky nálezů sdílených na portálu Lovec pokladů až děsivě, přičemž nepochybně ukazují věrohodnější obraz o rozsahu činnosti veřejnosti. Nelze vyloučit ani to, že část prezentovaných nálezů mohla být získána legální spoluprací a v souladu se zákonem odevzdána do muzeí, ale i v případě výrazného průniku těchto množin by se ztráty pravděpodobně stále počítaly ve stovkách nálezů.

Zajímavý průsečík se objevil i mezi internetovým portálem a uloženými sankcemi. V roce 2021 rozhodoval Krajský úřad Královéhradeckého kraje ve věci nelegální činnosti na území krajinné památkové zóny Území bojiště u Hradce Králové (NPÚ). Úřad zahájil řízení z moci úřední na základě sdílení nálezu pachatelem na portálu Lovec pokladů:

„Dnešní smutný nález uprostřed tisíckrát prohledaného pole. Slabý hluboký signál. Dlouho kopu a první se vylouplo jablíčko. Kamarád mě gratuluje. Hrábnu rukou do zelené hlíny a vytahuji orla. Radost veliká. Povídám ze srandy, tak ještě aby tam byla hlava. A ona tam byla!!! Hrozný pocit. Vyndal jsem z díry projektily i se strážákem, skleněného panáka a nějaké mosazné předměty. Pietně jsem vrátil kousky kostí do díry a vše dal do původního stavu, aby nadále mohl odpočívat v pokoji.“⁷¹

Podle Muzea východních Čech v Hradci Králové se jednalo o hrob vojáka z roku 1866, což později potvrdil i Vojenský historický ústav Praha. Nálezce byl spolupracovníkem muzea, ale v tomto případě porušil dohodu o spolupráci, a tedy prováděl neoprávněný výzkum a porušoval zákon.⁷² Z tohoto pohledu byl případ nakonec jednoznačný, ale je vhodné se zamyslet nad důvody dosud nejvyšší pokuty pro fyzickou osobu nelegálně hledající

⁶⁸ Lovec Pokladů.cz 2.

⁶⁹ V případě tohoto konstatování vycházím z vlastních pracovních zkušeností.

⁷⁰ Údaje poskytly jednotlivé kraje na základě žádostí o informace.

⁷¹ Rozhodnutí Krajského úřadu Královéhradeckého kraje sp. zn. KUKHK-17749/KP/2020-11.

⁷² Vojenský historický ústav Praha správně upozornil, že mohlo dojít k porušení několika zákonů – zákona č. 122/2004 Sb., o válečných hrobech a pietních místech a o změně zákona č. 256/2001 Sb., o pohřebnictví a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, zákona č. 256/2001 Sb. o pohřebnictví a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, nebo zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů. Z hlediska zaměření této práce však není nutné tyto přesahy blíže rozebírat.

Kraj	Výsledek	Pokuta	Další sankce	Právní akt	Spisová značka / číslo jednací	Ze dne
Olomoucký	Uložení sankce	20 000 Kč	Propadnutí detektoru	Rozhodnutí KÚ	Sp. zn. KÚOK/89632/2015/OKPP/685	15.02.2016
Moravskoslezský	Řízení přerušeno			Rozhodnutí KÚ	Sp. zn. ÚPS/13205/2016/Bla	05.08.2016
Olomoucký	Uložení sankce	500 Kč	Propadnutí detektoru	Rozhodnutí KÚ	Sp. zn. KÚOK/87374/2016/OSR/685	11.10.2016
Olomoucký	Uložení sankce	5 000 Kč	Propadnutí detektoru	Záznam o usnesení KÚ	Sp. zn. KÚOK/92494/2016/OSR/685	21.11.2016
Olomoucký	Uložení sankce	4 000 Kč		Rozhodnutí KÚ	Sp. zn. KÚOK110005/2016/OSR/685	21.12.2016
Pardubický	Přerušení řízení			Rozhodnutí KÚ	Sp. zn. SpKrÚ-63558/2016 OKSCR OKPP	07.03.2017
Pardubický	Přerušení řízení			Rozhodnutí KÚ	Sp. zn. SpKrÚ-64334/2016 OKSCR OKPP	23.03.2017
Olomoucký	Uložení sankce	5 000 Kč	Propadnutí detektoru	Rozhodnutí KÚ	Sp. zn. KÚOK/391104/201716/OSR/685	29.06.2017
Pardubický	Uložení sankce	500 Kč		Rozhodnutí KÚ	Sp. zn. SpKrÚ-6923/2017 OKSCR OKPP	05.10.2018
Pardubický	Uložení sankce	500 Kč		Rozhodnutí KÚ	Sp. zn. SpKrÚ-69148/2017 OKSCR OKPP	15.10.2018
Pardubický	Uložení sankce	1 000 Kč		Rozhodnutí KÚ	Sp. zn. SpKrÚ-69178/2017 OKSCR OKPP	15.10.2018
Pardubický	Přerušení řízení			Rozhodnutí KÚ	Sp. zn. SpKrÚ-69194/2017 OKSCR OKPP	31.10.2018
Olomoucký	Uložení sankce	2 000 Kč	Propadnutí detektoru	Rozhodnutí KÚ	Sp. zn. KÚOK/119034/2019/OSKPP/685	19.12.2019
Olomoucký	Uložení sankce	2 000 Kč	Propadnutí detektoru	Rozhodnutí KÚ	Sp. zn. KÚOK/131422/2019/OSKPP/685	17.03.2020
Olomoucký	Uložení sankce	17 000 Kč		Rozhodnutí KÚ	Sp. zn. KUOK/4293/2020/OSKPP/685, Sp. zn. KOUK 68674/2020	17.06.2020
Olomoucký	Uložení sankce	2 000 Kč	Propadnutí detektoru	Rozhodnutí KÚ	Sp. zn. KUOK/4293/2020/OSKPP/685, Sp. zn. KOUK 66107/2020	17.06.2020
Královohradecký	Uložení sankce	5 000 Kč		Rozhodnutí KÚ	Sp. zn. KUKHK-25625/KP/2020-11	13.11.2020
Královohradecký	Uložení sankce	50 000 Kč		Rozhodnutí KÚ	Sp. zn. KUKHK-17749/KP/2020-11	11.01.2021
Olomoucký	Uložení sankce	2 000 Kč	Propadnutí detektoru	Rozhodnutí KÚ	Sp. zn. KUOK/117192/2020/OSKPP/685	22.03.2021
Olomoucký	Uložení sankce	2 000 Kč	Propadnutí detektoru	Rozhodnutí KÚ	Sp. zn. KUOK/42998/2021/OSKPP/685	25.05.2021
Jihočeský	Uložení sankce	8 000 Kč		Rozhodnutí KÚ	Sp. zn. OKPP 145869/2020/misi SS	09.08.2021
Moravskoslezský	Uložení sankce	25 000 Kč		Rozhodnutí KÚ	Sp. zn. MSK 128284/2021	08.11.2021
Moravskoslezský	Uložení sankce	23 000 Kč		Rozhodnutí KÚ	Sp. zn. MSK 139894/2021	29.11.2021
Moravskoslezský	Uložení sankce	10 000 Kč		Rozhodnutí KÚ	Sp. zn. KPP/19882/2022/Kra	09.08.2022
Moravskoslezský	Uložení sankce	10 000 Kč		Rozhodnutí KÚ	Sp. zn. KPP/19891/2022/Kra	09.08.2022
Moravskoslezský	Uložení sankce	10 000 Kč		Rozhodnutí KÚ	Sp. zn. KPP/19870/2022/Kra	09.08.2022
Moravskoslezský	Uložení sankce	10 000 Kč		Rozhodnutí KÚ	Sp. zn. KPP/19821/2022/Kra	09.08.2022
Pardubický	Uložení sankce	9 000 Kč		Rozhodnutí KÚ	Sp. zn. SpKrÚ - 45721/2021 OKSCR OKPP	30.09.2022
Pardubický	Uložení sankce	9 000 Kč		Rozhodnutí KÚ	Sp. zn. SpKrÚ - 45722/2021 OKSCR OKPP	30.09.2022
Moravskoslezský	Uložení sankce	10 000 Kč		Rozhodnutí KÚ	Sp. zn. KPP/19876/2022/Kra	02.12.2022

Kraj	Výsledek	Pokuta	Další sankce	Právní akt	Spisová značka / číslo jednací	Ze dne
Hlavní město Praha	Uložení sankce	2 000 Kč		Rozhodnutí KÚ	Není známo ⁷³	2022
Pardubický	Uložení sankce	9 000 Kč		Rozhodnutí KÚ	Sp. zn. KPP/2633/2023/Kra	19.01.2023
Moravskoslezský	Uložení sankce	10 000 Kč		Rozhodnutí KÚ	Sp. zn. KPP/2628/2023/Kra	25.01.2023
Moravskoslezský	Uložení sankce	10 000 Kč		Rozhodnutí KÚ	Sp. zn. SpKrÚ – 45709/2021 OKSCR OKPP	25.01.2023
Pardubický	Uložení sankce	9 000 Kč		Rozhodnutí KÚ	Sp. zn. SpKrÚ – 83335/2021 OKSCR OKPP	25.01.2023
Pardubický	Uložení sankce	9 000 Kč		Rozhodnutí KÚ	Sp. zn. SpKrÚ – 83335/2021 OKSCR OKPP	09.02.2023
Pardubický	Uložení sankce	500 Kč		Rozhodnutí KÚ	Sp. zn. SpKrÚ – 45715/2021 OKSCR OKPP	28.02.2023
Pardubický	Uložení sankce	500 Kč		Rozhodnutí KÚ	Sp. zn. SpKrÚ – 45713/2021 OKSCR OKPP	13.03.2023
Pardubický	Uložení sankce	500 Kč		Rozhodnutí KÚ	Sp. zn. SpKrÚ – 83332/2021 OKSCR OKPP	16.03.2023
Pardubický	Uložení sankce	5 000 Kč		Rozhodnutí KÚ	Sp. zn. SpKrÚ – 38137/2023 OKSCR OKPP	28.06.2023
Středočeský	Uložení sankce	7 000 Kč		Rozhodnutí KÚ	Sp. zn. SZ_052857/2023/ KUSK/11	29.06.2023

Tab. 4. Přehled sankcí uložených fyzickým osobám za provádění neoprávněného archeologického výzkumu v letech 2016–2023. Plné bibliografické zápisy použitých správních rozhodnutí jsou v Seznamu použitých zdrojů.

archeologické nálezy. Faktorem pravděpodobně budou okolnosti nálezu a narušení piety, přitěžující okolností mohla být i skutečnost, že pachatel vykonával činnost v chráněném území, účelem jehož vyhlášení byla mimo jiné ochrana archeologických nálezů. V případě těchto dvou faktorů se jedná čistě o mou úvahu, neboť rozhodnutí důvody výše pokuty nezmiňuje. Jako jedinou přitěžující okolnost správní orgán uvádí velkou hloubku (40 cm) výkopů, naopak uvádí řadu polehčujících okolností – nepřehledné informace na internetu, dlouhodobou spolupráci a odevzdávání nálezů muzeu, nedbalostní charakter přestupku, absenci předchozích přestupků obdobné povahy.⁷⁴ Přesto je sankce výrazně vyšší, než je běžná praxe, lze tedy předpokládat, že správní orgán zohlednil předkládané důvody.

Na základě prezentovaného rozhodnutí lze uvažovat nad přínosem územní ochrany archeologických lokalit v aplikační praxi. Spáchání přestupku na zvláště chráněném území by nepochybně mělo být přitěžující okolností, větší využívání těchto nástrojů ochrany by tak správním orgánům umožnilo ukládat přísnější tresty. To by mělo následně potenciální pachatele více odrazovat.

Předmětem zamyšlení může být také to, zda předchozí spolupráce pachatele s muzeem je polehčující okolností. Spolupracující laik by měl disponovat alespoň základními informacemi o právní regulaci, měl by být archeologem poučen, jak má při činnosti správně postupovat, a hlavně – měl by se držet rozsahu výzkumného projektu, na kterém se podílí. Aktivní spolupráce podle mého názoru svědčí o velmi dobré orientaci v problematice a porušování pravidel navzdory těmto znalostem by mělo být spíše přitěžující okolností.

Tabulka 4 ukazuje, že ne všechna řízení vedou k uložení pokuty. Důvodem může být např. obtížnost unesení důkazního břemene, jak dokládá jedno usnesení z Moravskoslezského kraje. V tomto případě hledač vysvětloval svou činnost s detektorem kovů jako hledání ztracených klíčů, vysvětlení měl i pro přítomnost nástrojů používaných ke kopání – vzhledem k intenzivní polnohospodářské činnosti na daném místě předpokládal, že se klíče mohly dostat hlouběji pod povrch. V okamžiku, kdy byl přistižen při činu, neměl u sebe žádné archeologické nálezy, ani zmíněné klíče. Účel jeho činnosti proto nebylo možné jednoznačně prokázat. Správní orgán dospěl

⁷³ Autor nemá rozhodnutí k dispozici, informace byly čerpány z konferenčního příspěvku Patrik 2023.

⁷⁴ Rozhodnutí Krajského úřadu Královéhradeckého kraje sp. zn. KUKHK-17749/KP/2020-11.

k závěru, že tvrzení ohledně polnohospodářské činnosti odpovídají skutečnosti, a jelikož víc nebylo možné prokázat, věc odložil s tím, že obdržené oznámení neodůvodňovalo zahájení řízení o přestupku.⁷⁵ Jak však ukazuje tab. 4, i v Moravskoslezském kraji bylo od té doby uloženo několik sankcí, ačkoli pachatelé u sebe žádné archeologické nálezy neměli.

Dlouhodobě aktivní je Olomoucký kraj, který ve sledovaném období řešil nejvyšší počet přestupků. Z dostupných informací vyplývá, že správní orgán neukládá sankce pouze na základě památkového zákona, který stanovuje téměř výhradně finanční postihy, ale uchýlil se i k uložení trestu propadnutí věci. K tomu jej opravňoval tehdy platný zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů, který umožňoval uložit trest propadnutí věci, pokud tato patří pachateli a byla užita nebo určena ke spáchání přestupku (§ 15 odst. 1 písm. a).⁷⁶ Dvě uložené sankce značně převyšují ostatní – dosahují hodnoty 20 000 Kč a 17 000 Kč. Důvodem pro uložení pokuty ve výši 17 000 Kč byla nemožnost uložit sankci propadnutí věci, neboť detektor kovů, který pachatel použil, nebyl jeho majetkem. Protože pachatel projevil vůli tento detektor v budoucnu od majitele odkoupit za 15 000 Kč, správní orgán sankci o tuto hodnotu navýšil. Svůj postup obhájil snahou znemožnit opakované páchaní přestupku, což obvykle činí právě odnětím věci použité ke spáchání přestupku.⁷⁷

Většina sankcí uložených v Olomouckém kraji se týká nelegální činnosti na území kulturní památky v Němčicích na Hané, která je častým cílem detektorářů. Policie je proto naučena lokalitu precizněji střežit, a některé potenciální pachatele přestupků zvládne zastavit dříve, než stačí zapnout detektor kovů. V souvislosti s dělením ochranných opatření podle Mackenzieho lze tuto policejní činnost podřadit pod situační opatření. Také na této lokalitě lze často slyšet výmluvy, že dotyční nevědí, že jde o kulturní památku. Označení lokality by jim tuto výmluvu vzalo z úst. Zároveň, velká aktivita detektorářů potvrzuje myšlenku, že v takových případech nemá smysl lokalitu skrývat.⁷⁸

5.9.1 Náhodné nálezy a kontroverze s nimi spojené

Známa je také řada případů odměn za náhodné nálezy, za všechny lze jmenovat alespoň některé – nález zlatého drátu při venčení psa (Tůmová 2019), nález 60 zlatých mincí z 16. a 17. století (Půlpán 2020), denárový poklad století (Hubený 2016) nebo poklad mincí z 15. až 17. století (Králová 2019). Praxe ukazuje, že někteří nálezci použití detektoru kovů nepřiznávají a nálezy spojují se sběrem hub, půdou rozrytou divočáky apod. Bohužel bez osobní znalosti zmíněných případů je téměř nemožné posoudit jejich věrohodnost, přinejmenším u prvního z nálezů však působí popis okolností pochybně.

Složitostí problematiky se zabývaly i servery Aktuálně.cz (Novák 2020) a iRozhlas (Hurban 2020), když popsaly, za jakých okolností je lepší použití detektoru kovů nepřiznávat. Přestože je potřeba se problémem zabývat a diskutovat o něm, podobné zprávy mohou nepochybně část veřejnosti nabádat k porušování zákona. Zmiňovaný denárový poklad století byl navíc oceněn odměnou 2 000 000 Kč. Odměna v takové výši sice může detektoráře odradit od prodeje nálezů na černém trhu, ale jen těžko je odradí od dalšího hledání.

5.10 Prodej archeologických nálezů v praxi

Vhled do společenské reality obchodu s archeologickými nálezy lze začít propojením s jejich hledáním, jak to dokumentuje např. nález tzv. boskovického pokladu – hliněný džbán plný stříbrných mincí byl objeven v roce 2010. Nálezce archeologické nálezy zatajil a část prodal soukromému sběrateli za 850 000 Kč. Na protiprávní činnost následně policii upozornil anonym. Práce policie přinesla úspěch v roce 2013, kdy bylo zahájeno trestní stíhání nálezce (trestný čin zatajení věci), i sběratele (podílnictví). Depot se nepodařilo zachránit celý, většina z něj skončila na černém trhu, přičemž jeho hodnota byla vyčíslena až na 1 100 000 Kč (Bořil 2013). Tento případ dobře vysvětluje motivaci obohatit se na úkor archeologického dědictví. Věc byla nakonec vyřešena odklonem (Taušová 2013) a zbylé nálezy byly vystaveny v Moravském zemském muzeu (Pad'ourová 2014).

⁷⁵ Rozhodnutí Krajského úřadu Moravskoslezského kraje, sp. zn. ÚPS/13205/2016/Bla.

⁷⁶ Dnes tuto možnost stanovuje ust. § 48 zákona č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich, ve znění pozdějších předpisů, § 15 odst. 1 písm. a).

⁷⁷ Rozhodnutí Krajského úřadu Olomouckého kraje, sp. zn. KÚOK/4293/2020/OSKPP/685.

⁷⁸ V případě této konkrétní lokality ARÚB inicioval opravu veřejně dostupných informací v památkovém katalogu Národního památkového ústavu, kde popis památky nezahrnoval všechna dotčená katastrální území a parcely. Návštěvníci webových stránek tak byli při snaze ověřit rozsah památky uvedeni v omyl. K nápravě došlo v roce 2021.

Českou republiku nemíjí ani prodej na internetových portálech, praxi dokládá např. portál Aukro.cz. Vnitrostátní prodej dokumentuje např. keramická nádoba z období 2800–1800 př. n. l., prodaná za 10 900 Kč (Aukro1), nebo jiná nádoba, s evidenčním číslem na dně, prodaná za 12 000 Kč (Aukro2). Na prodej byly také dvě hlavice mečů – ze 14. století za 2800 Kč (Aukro3) a z 11. století za 4300 Kč (Aukro4). Povahu archeologických nálezů by mohly mít také římské mince dražené v aukčním domě Zezula (Aukční dům Zezula).

Z komunikace s muzei, která mají vydávat osvědčení pro prodej a trvalý vývoz, však vyplývá, že v zásadě žádná osvědčení nevystavují.⁷⁹ Ačkoli nelze bez další opory tvrdit, že předměty jsou nelegálního původu nebo se s nimi obchoduje nelegálně, je to velmi pravděpodobný scénář. V případě všech předmětů (včetně mincí prodaných v Aukčním domě Zezula) chybí průvodní dokumentace a informace o původu, resp. tyto údaje nejsou volně dostupné a ověřitelné.

Průběh správních řízení a praktické slabiny procesu lze ilustrovat na prodeji mincí na sociální síti Facebook, kde byly v červenci 2023 ve Zlínském kraji prodány fyzickou osobou keltské mince za 9 000 Kč. Na tento případ bylo Ministerstvo kultury upozorněno ARÚB, neboť dle dostupných informací bylo možné předmětné artefakty považovat za archeologické nálezy (Oznámení o podezření ze spáchání přestupku 1).

Vzhledem k tomu, že osoby na internetových portálech často nepoužívají skutečné osobní údaje, muselo Ministerstvo kultury požádat Krajské ředitelství policie Zlínského kraje o ztotožnění prodejce. Ten byl následně vyzván k podání vysvětlení. V něm uvedl, že mince koupil od svého známého, který byl ve finanční tísní, a protože není sběratelem mincí, rozhodl se je prodat. Ohledně hodnoty mincí se obrátil na webový portál, kde ho na právní regulaci neupozornili. Protože nebyl znalý poměrů a nevěděl, že by měl disponovat osvědčením k prodeji. Sám osvědčení od svého známého neobdržel.

Ministerstvo v usnesení rovněž uvedlo, že podezřelý se obchodováním s předměty kulturní hodnoty neživí, nemá na něj živnostenské oprávnění a podobné předměty ani nesbírá. Ačkoli to ministerstvo v usnesení přímo nekonstatuje, v kontextu skutečnosti, že se prodejce musel pro ocenění mincí obrátit na portál, mám za to, že skutečně neměl v úmyslu spáchat přestupek.

Pokud jde o samotné předměty, v čase řešení případu byly již prodány, nebylo proto možné je ohledat a rozhodnout, zda se skutečně jednalo o archeologické nálezy. Ministerstvo navíc vyloučilo spojitost podezřelého s nelegálním hledáním archeologických nálezů pomocí detektoru kovů.

V tomto případě se tedy ministerstvo domnívalo, že dokazování neposkytlo dostatek důkazů k odstranění všech pochybností. Podezřelý bude veden v evidenci přestupků, neboť znaky jeho protiprávního jednání odpovídají přestupku a mohou být ve správním řízení zahájeném *pro futuro* posouzeny jako přestupek v souhrnu. Na základě všech výše uvedených skutečností ministerstvo usnesením věc odložilo (Usnesení MK ČR 2023).

Podobných případů je několik, z činnosti ARÚB lze vybrat další dvě odložené věci. V prvním případě podrobnosti odložení nejsou známy (Oznámení o podezření ze spáchání přestupku 2), ve druhém policie na základě podnětu ztotožnila podezřelou osobu prodávající potenciální archeologické nálezy na portálu Aukro.cz, aby následně konstatovala, že daná osoba již nemá v držbě žádné předměty, které by mohly být považovány za archeologické nálezy, ani tato osoba neprovádí nelegální archeologický výzkum. V době kontroly byl navíc této osobě zrušen účet na internetovém portálu z důvodu porušení interních pravidel. Policie proto dospěla k závěru, že nebyl prokázán žádný přestupek ani trestný čin (Oznámení o podezření ze spáchání přestupku 3).

V souladu s uvedeným a na základě konzultace s pracovníky Samostatného oddělení pro ochranu kulturních statků Ministerstva kultury⁸⁰ lze k ochraně archeologických nálezů před nelegálním obchodem uvést několik poznatků. Mnoho případů řeší ministerstvo až ve chvíli, kdy prodej artefaktů proběhl, takže není možné artefakty odborně prozkoumat a vyhodnotit, zda se jednalo o archeologické nálezy. To se týká obzvláště mincí, které spadají do dvou kategorií předmětů kulturní hodnoty a nemusí tak být jednoznačně archeologickými nálezy. Problematická je i otázka nabytí archeologických nálezů v případech, kdy spojitost s nelegálním hledáním není zřejmá. Podezřelí často vysvětlují nabytí nálezů dědictvím nebo např. i nálezem artefaktů po zakoupení nemovitosti. V této souvislosti pracovníci ministerstva upozorňují na skutečnost, že teprve zákon č. 22/1958 Sb., o kulturních památkách, zavedl výhradní veřejné vlastnictví. Soukromé vlastnické

79 Za poskytnuté informace děkuji kolegům z dotčených institucí.

80 Za konzultaci děkuji Magdě Němcové a jejím kolegům.

právo k náhodným nálezům nebylo vyloučeno. Legální vlastnictví archeologických nálezů tedy není úplně vyloučeno ani v České republice, což podle ministerstva komplikuje řešení případů. Na druhou stranu ani v těchto případech nezaniká potřeba opatření osvědčení, větším problémem by tedy měla být zmiňovaná identifikace předmětů jako archeologických nálezů.

Kolegové z Ministerstva kultury zmínili také zvláštní situace nastávající s předměty sakrální povahy – osvědčení k prodeji nebo vývozu se vydávají např. pro sošky Buddhů, které nemají žádnou vazbu na kulturní dědictví České republiky, pod regulaci zákona ale spadají.

Uvedené problémy demonstrují nedostatky zákona, které lze spatřit i při pohledu na ochranu archeologických nálezů. V jejich případě chybí časové vymezení, kvůli čemuž mohou vznikat problémy při interpretaci nebo aplikaci zákona. Nabízí se proto úvaha o potřebě další novelizace, která by mohla zavést časové a finanční omezení pro předměty, jejichž prodej a vývoz vyžadují osvědčení. To by mělo problematiku výrazně zpřehlednit. Samostatné oddělení ochrany kulturních statků doplňuje, že by rovněž ocenilo větší flexibilitu ve vymezení předmětů kulturní hodnoty. Současné řešení s přílohou implementovanou přímo v zákoně totiž prakticky znemožňuje přizpůsobit platná pravidla době, která se od roku 1994 výrazně změnila.

Zákon navíc nedává ministerstvu téměř žádné rozumné možnosti kontroly či zadržení předmětů, takže se musí spoléhat na spolupráci s policií, celní správou a v případě snahy o kontrolu kamenných obchodů i s Českou obchodní inspekcí.

Přínos stručného zákona o vývozu některých kulturních statků z celního území Evropské unie pro ochranu archeologických nálezů lze těžko posoudit. Vzhledem k tomu, že se ani neobjevují žádosti o osvědčení k prodeji či vývozu podle zákona o prodeji a vývozu předmětů kulturní hodnoty, není v zásadě možné ani to, aby Ministerstvo kultury vydalo vývozní povolení podle tohoto zákona. Lze tedy předpokládat, že k legálnímu vývozu archeologických nálezů z celního území Evropské unie nedochází. Vzhledem ke krátké době platnosti je nutné v případě zákona o vstupu a dovozu některých kulturních statků na celní území Evropské unie, který je

účinný od 15. prosince 2022, s hodnocením přínosu pro praxi ještě počkat.

V neposlední řadě je možné připomenout i soudní řízení s pozitivním výsledkem. V roce 2008 Nejvyšší správní soud posuzoval kasační stížnost ve věci nabídky předmětů kulturní hodnoty k prodeji bez zákonem požadovaného osvědčení. Jednalo se o předměty sakrální a kultovní povahy (konkrétně šest polychromovaných dřevorezeb), které, stejně jako archeologické nálezy, spadají pod § 3 zákona o prodeji a vývozu předmětů kulturní hodnoty. Všechny závěry soudu jsou tedy potenciálně aplikovatelné i na případný prodej archeologických nálezů. V tomto případě byly předměty vystaveny v kamenné prodejně žalobce, což Ministerstvo kultury považovalo za nabídku k prodeji. Předměty však nebyly opatřeny vyžadovaným osvědčením, proto byla žalobci⁸¹ uložena pokuta ve výši 300 000 Kč. Následný spor se nesl v rovině posuzování toho, co lze považovat za nabídku k prodeji, a také vztahu odsouhlasení prodeje podle předchozího zákona k osvědčení k prodeji podle zákona o prodeji a vývozu předmětů kulturní hodnoty. Dva z dotčených předmětů, které byly vystaveny v prodejně, nebyly podle žalobce určeny k prodeji, nebyly však označeny jako neprodejné. Žalobce argumentoval, že předměty vlastní a vystavuje od roku 1992, resp. 1993, takže pokud by byly určeny k prodeji, byly by již dávno prodány. Toto tvrzení neobstálo, navíc žalobce ve snaze vysvětlit absenci potvrzení k prodeji uvedl, že prodej předmětů byl odsouhlasen a zapsán do účetních knih v souladu s předchozí právní normou. Tím žalobce *de facto* přiznal, že předměty k prodeji jsou, jinak by odsouhlasení nepotřeboval. Soudy proto dospěly k závěru, že vystavení v kamenném obchodě, bez označení uvádějícího opak, lze považovat za nabídku k prodeji.⁸²

Zajímavější byla otázka (ne)potřebnosti osvědčení k prodeji podle zákona o prodeji a vývozu předmětů kulturní hodnoty v situaci, kdy byl prodej v minulosti odsouhlasen v souladu s předchozí právní úpravou. Případ totiž poukázal na nedostatek nového zákona, který postrádal přechodná ustanovení řešící vztah mezi oběma právními normami. Potřebu nového osvědčení považoval žalobce za nepřipustnou retroaktivitu, soud však dospěl k závěru, že se jedná o retroaktivitu nepravou. Zákon nepůsobí do minulosti, původní odsouhlasení *de facto* neruší,

81 Uložení pokuty žalobci může znít kontra intuitivně, rozsudek Nejvyššího správního soudu však byl konečným rozhodnutím v rámci soudní kontroly veřejné správy, kterou vyvolala žaloba prodejce nespokojeného s předešlým rozhodnutím Ministerstva kultury. V kontextu soudních řízení byl tedy pachatel přestupku žalobcem.

82 Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 9. 10. 2008, sp. zn. 9 AS 95/2007.

pouze vyžaduje i osvědčení nové. Minulé právní poměry tedy zákon chrání a skutečnost, že vznikly na základě *legis priori* a změněny byly účinností *lex posterior*, na této skutečnosti nic nemění. Soud dále zvažoval intenzitu zájmu na ochraně veřejného zájmu a dospěl k závěru, že je dostatečná pro akceptaci takovéto nepravé retroaktivity, navíc v situaci, kdy samotné vlastnické právo předmětných artefaktů není dotčeno. Schválení prodeje podle předchozí právní úpravy tedy s konečnou platností nenahrazuje osvědčení k prodeji podle zákona o prodeji a vývozu předmětů kulturní hodnoty.⁸³

5.10.1 Celní kontrola

Praktické možnosti kontroly zboží ze strany celního úřadu jsou v současné době vzhledem k otevíranému pohybu v rámci Evropské unie značně limitovány – jedná se zejména o administrativní funkci. Protože Česká republika hraničí výhradně se zeměmi, které jsou součástí tzv. schengenského prostoru, není na hranicích přítomna žádná celní správa. Potvrzování dokumentace celním úřadem se tak stalo formalitou, kdy úřad potvrzuje skutečnosti, na které v praxi nemůže dohlížet (CELNÍ SPRÁVA ČR). Vzhledem k tomu, že celní správa nevykonává praktickou kontrolu na hranicích, lze předpokládat, že vývoz, dovoz nebo převoz archeologických nálezů např. osobním vozidlem je poměrně dobře uskutečnitelný. Jedinými místy, kde by mohly být chráněné předměty zadrženy, jsou hraniční přechody na vnějších hranicích schengenského prostoru.

Ondřej Kašpařík ze Samostatného oddělení ochrany kulturních statků v rámci konzultace zasadil tuto skutečnost do kontextu legislativy. Podle něj není problémem absence použitelné právní úpravy (ta je v potřebné míře obsažena jak v mezinárodních úmluvách, tak v evropských předpisech), ale výkon dozoru na státních či jiných hranicích.

5.11 Facilitátoři v České republice

Také v České republice je odborné obci známo, že někteří příslušníci Policie České republiky se ve svém volném čase věnují hledání archeologických nálezů. Například jeden z příslušníků Policie České republiky autorovi potvrdil, že jeho kolegové mají lepší soukromé vybavení (detektory kovů) než samotná policie. Samozřejmě s dodatkem, že neví, k čemu je používají, ale pokud je to vyhledávání archeologických nálezů, tak nepochybně pouze v rámci legální spolupráce s organizacemi oprávněnými k provádění archeologických výzkumů.

Aktivita archeologů, jež jsou v nesouladu se zákonem, jsou v odborné obci v Česku neoficiálně známy. Tito odborníci mnohdy pomáhají detektorářům obohatit se na úkor krajů. Někdy totiž archeologové instruují nálezce, jak nález prezentovat, aby si mohli nárokovat odměnu. V praxi se pak lze setkat s historkami, jak archeologický nález našli divočáci, pes, muž pochovávající psa nebo houbař. Nálezce sice formálně získává odměnu za náhodný nález, často jsou však artefakty nacházeny cíleně s úmyslem se obohatit. S vědomím, že archeologické nálezy jsou majetkem kraje, lze konstatovat, že v některých případech si tak kraje *de facto* kupují od nálezců svůj vlastní majetek. Bez znalosti konkrétních případů však není možné posoudit, kdy se jedná o invenci nálezce a kdy o radu archeologa. Nelze ani vyloučit, že se několik případů odehrálo tak nepravděpodobně, jak je média zprostředkovávají.

Důvodem, proč někteří odborníci takto jednájí, je snaha získat předměty kulturního dědictví pro účely ochrany a zkoumání, nebo aby se nedostaly na černý trh. Bohužel tím podporují hledače v pátrání po archeologických nálezech s vidinou dalšího obohacení. V takových případech archeologové nevystupují jako facilitátoři na začátku procesu, ale na jeho konci.

83 Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 9. 10. 2008, sp. zn. 9 AS 95/2007.

6

Ochrana archeologických nálezů ve vybraných evropských zemích

Po seznámení se s právní úpravou a praxí v České republice je třeba se podívat na legislativu v zahraničí. Mnohé země upravují zkoumanou problematiku odlišným způsobem, mohou dosahovat odlišných výsledků nebo se setkávat s jinými problémy.

Znalost situace v Evropě umožňuje zvolit správnou cestu při aktualizaci českých norem. Následující seznam je přehledem zemí, které budou v této kapitole zkoumány. Seznam zároveň informuje o šíři a důvodech zkoumání legislativy dané země:

1. Slovensko	Širší pohled	Při stejné výchozí pozici ukazuje pravděpodobné důsledky zpřísnění právní úpravy. Ukazuje také praktické možnosti potírání nelegálního obchodu.
2. Řecko	Širší pohled	Země je zasažena exportem archeologických nálezů od 18. století, proto má s ochranou nálezů dlouholeté zkušenosti. Ukazuje budování národní identity prostřednictvím kulturního dědictví a také úpravu soukromých sbírek.
3. Nizozemsko	Širší pohled	Jedna z mála zemí, která plně reflektuje mezinárodní úmluvy ve svém vnitrostátním právu, a to včetně dovozu kulturních předmětů. Proto může poskytnout náhled na potenciální přínosy podobné úpravy. Právní řád disponuje definicí jak pokladu, tak archeologického nálezu.
4. Spojené království	Širší pohled	Angloamerický právní systém má odlišný přístup k občanským právům, vlastnictví, a tedy i k zacházení s archeologickými nálezy. Definice chráněného majetku je velmi specifická.
5. Estonsko	Stručný pohled Teorie	Postkomunistická země, jež jde (na rozdíl od Slovenska) cestou částečné legalizace činnosti veřejnosti. Právní předpisy zavedly systém udělování licencí, který by mohl být vzorem pro Českou republiku.
6. Německo	Stručný pohled Praxe	Jako jedna z nejdůležitějších cílových zemí v Evropě podrobně analyzovala problematiku importu a navrhla možná řešení nelegálního obchodu.
7. Slovinsko	Stručný pohled Praxe	V roce 2008 byla v zemi vyhlášena amnestie na archeologické nálezy, což vedlo k masivnímu odevzdávání těchto předmětů. Sbírky byly obohaceny a podařilo se zachránit velkou část kulturního dědictví. Podobné aktivity mohou být nejen jednorázovou záchranou, ale také způsobem, jak zahojit nezákonné situace z minulosti před zavedením nové legislativy.

6.1 Ochrana archeologických nálezů před nelegálním obchodem na Slovensku

Společná historie právní úpravy památkové péče byla podrobně popsána v předchozí kapitole, dnes však mezi oběma zeměmi existují značné rozdíly. V Česku stále platný zákon č. 20/1987 Sb.,

o státní památkové péči, platil na Slovensku do roku 2002, kdy zákonodárce přistoupil k radikální aktualizaci předmětných norem a pravidla nastavil v mnoha ohledech přísněji. Pohled na teorii a praxi na Slovensku tak nabízí zajímavou vizi, předpoklad toho, jak by se mohla vyvíjet situace v České republice, pokud by se zákonodárce rozhodl ubírat stejným směrem.

6.1.1 Zákon č. 49/2002 Z. z., o ochraně památkového fondu

Hlavním předpisem památkové péče na Slovensku je zákon č. 49/2002 Z. z., o ochraně památkového fondu, ve znění pozdějších předpisů. Předpis oproti zákonu z roku 1987 výrazně upřesnil definici archeologického nálezu: „*movitá věc, která je dokladem o životě člověka a o jeho činnosti od nejstarších dob do roku 1918 a zpravidla se našla nebo nachází v zemi, na jejím povrchu nebo pod vodou.*“ Zákon mezi archeologické nálezy řadí i další předměty, patří mezi ně např. „*zbraň, munice, střelivo, součást uniformy, vojenská výstroj nebo jiný vojenský materiál, který se našel v zemi, na jejím povrchu nebo pod vodou a pochází z doby před rokem 1946*“ (Zákon o ochraně památkového fondu SR, § 2 odst. 1).

Časové vymezení jasně definuje období, jehož předměty jsou nyní považovány za archeologické nálezy. Konkrétní určení roku, po kterém již předměty nejsou archeologickými nálezy, odstraňuje interpretační rozdíly, stejně tak zákonodárce pamatoval na sporné období druhé světové války, a proto mezi archeologické nálezy zařadil i militaria z tohoto období.

Obecný přístup k vlastnictví archeologických nálezů na Slovensku se zásadně nezměnil, ale existují odchylky. Každý nález je majetkem Slovenské republiky, liší se pouze správce v závislosti na tom, kým byl nález učiněn – může jím být Archeologický ústav Slovenské akademie věd, muzeum zřízené ústředním orgánem státní správy nebo Památkový úřad (§ 40 odst. 6).

Z hlediska ochrany lze existenci jediného vlastníka nálezů považovat za pozitivní skutečnost, neboť by teoreticky měl zajistit stejný přístup k ochraně všech nálezů. Větší počet institucí v roli správce nálezů by zase měl přispět k naplnění Youngových zásad. Archeologický ústav, muzea nebo Památkový úřad jsou vzhledem ke své odbornosti vhodným místem pro uložení archeologických nálezů tak, aby nedocházelo k jejich degradaci či poškozování. Všechny uvedené subjekty dokážou zabezpečit přístup odborné veřejnosti, muzea umožňují navíc přístup i veřejnosti laické. Instituce nejsou soustředěny na jednom místě, proto ani není problém uložit nálezy v regionech, ze kterých pocházejí a pro které mají největší význam a hodnotu.

Kromě rozdílu v osobě vlastníka archeologických nálezů se právní úprava na Slovensku liší ve způsobu jejich ochrany a vymezení protiprávního jednání

fyzických osob. S úpravou nakládání s archeologickými nálezy proto koresponduje vymezení přestupků. Podle zákona se přestupku dopustí ten, kdo „*provádí bez rozhodnutí krajského památkového úřadu památkový výzkum na kulturní památce, památkovém území nebo archeologickém nalezišti nebo neoprávněně vyhledává, vykope nebo z místa nálezu vyzvedne, přemístí nebo přechovává archeologický nález.*“ (§ 42 odst. 1 písm. m), přičemž mu za tuto činnost může být uložena pokuta až do výše 200 000 eur.⁸⁴ Zákon rovněž umožňuje věc postoupit orgánům činným v trestním řízení v případě, že hrozí trvalé poškození archeologického nálezu nebo naleziště (§ 42 odst. 2).

6.1.2 Zákon č. 300/2005 Z. z., Trestný zákon

Kromě zákona o ochraně památkového fondu se přísnější přístup k problematice promítá i do zákona č. 300/2005 Z. z., trestný zákon, ve znění pozdějších předpisů. Trestněprávní odpovědnost je zakotvena ve skutkové podstatě zaměřené na vyhledávání, vykopávání (případně jiné vyzdvihování a přemísťování) a přechovávání archeologických nálezů a jiné poškozování archeologického dědictví. Základní trestní sazba je odnětí svobody až na dva roky, v případě spáchání trestného činu s použitím detektoru kovů se sazba pohybuje v rozmezí od jednoho do pěti roků (Trestný zákon SR, § 249).

Nedostatkem zákona je absence skutkové podstaty obchodování s předměty kulturní hodnoty, a tedy i s archeologickými nálezy, nicméně, jak ukáží vybrané případy z praxe, tento fenomén se daří částečně potírat v rámci přechovávání archeologických nálezů.⁸⁵

6.1.3 Zákon č. 207/2009 Z. z., o podmienkach vývozu a dovozu predmetu kultúrnej hodnoty

Základní myšlenka a koncepce zákona č. 207/2009 Z. z., o podmienkach vývozu a dovozu predmetu kultúrnej hodnoty a o doplnení zákona č. 652/2004 Z. z. o orgánoch štátnej správy v colníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ve znění pozdějších předpisů (Zákon o vývoze a dovoze SR), je obdobná jako u odpovídající právní normy v České republice. Vývoz předmětů kulturní hodnoty je možný pouze s povolením, které na žádost vlastníka vydává Ministerstvo kultury. Celý postup při vydávání povolení je v zákoně podrobně popsán, organizační a technické detaily není třeba

⁸⁴ Přibližně 5 200 000 Kč.

⁸⁵ Za připomínku děkuji Matúši Sládkovi z Krajského památkového úřadu v Trnavě.

podrobně rozebírat – jsou v podstatě shodné s úpravou v Česku (§ 2).

Rozdíl v uspořádání právní úpravy představuje část zákona věnovaná importu předmětů kulturní povahy, která je v Česku upravená samostatným předpisem. Zákon o vývoze a dovoze SR v § 5 stanovuje, že „*předmět kulturní hodnoty, který je chráněn podle právního řádu jiného státu, nelze dovézt na území Slovenské republiky*

- a) *bez souhlasu příslušného orgánu státu, ze kterého má být dovezen nebo přepraven, je-li zaručena vzájemnost,*
- b) *je-li zřejmé, že jde o předmět, který byl nezákonně vyvezen nebo přepraven ze státu původu nebo ze třetího státu,*
- c) *je-li zřejmé, že jde o odcizený předmět, předmět kulturní hodnoty získaný nezákonným obchodem, neoprávněným přivlastněním nebo drancováním v prostředí ozbrojeného konfliktu, předmět kulturní hodnoty získaný nezákonnými archeologickými vykopávkami nebo nezákonným vyzvednutím z moře, řeky nebo jezera.“*

Zákon rovněž zakazuje obchodování s těmito předměty. Porušení obou zákazů je klasifikováno jako přestupek, za který může Ministerstvo kultury uložit pokutu až do výše 100 000 eur (přibližně 2 500 000 Kč), resp. 200 000 eur (přibližně 5 000 000 Kč) (§ 7b, § 10).

Zákonodárce na Slovensku nezanedbává ani problematiku navrácení předmětů, které byly do země přivezeny nelegálně. V případě podezření na porušení § 5 celní úřad předmětný artefakt spolu s průvodní dokumentací zadrží a neprodleně informuje Ministerstvo kultury. Spolu s oznámením doručí ministerstvu také popis a fotodokumentaci předmětu. Ministerstvo následně rozhodne o důvodech zadržení, a pokud se potvrdí, informuje o nich celní úřad a určí odbornou instituci, kde bude předmět dočasně uložen. Tato instituce do 15 dnů od obdržení předmětu vypracuje odborné stanovisko, „*v ktorom posúdi zadržaný predmet kultúrnej hodnoty z pohľadu jeho zaradenia do konkrétnej kategórie kultúrneho dedičstva, určí jeho pôvod, pamiatkovú hodnotu a uvedie stanovisko k dôvodom*“ (§ 9c odst. 1). Ministerstvo poté ověří, zda se předmět nachází

na seznamech ohroženého kulturního dědictví země původu, případně v mezinárodních registrech INTERPOLu. Do 90 dnů od původního předložení předmětu celnímu úřadu ministerstvo celnímu úřadu oznámí, že k porušení § 5 nedošlo, nebo rozhodne o zabavení předmětu. Slovenská republika se v této chvíli stává vlastníkem zabaveného předmětu a ministerstvo zahájí řízení o navrácení. Vlastnické právo Slovenské republiky následně zaniká nabytím účinnosti dohody o vydání zabaveného předmětu do země původu (§ 9a–9f).

6.1.4 Praxe na Slovensku

Pohled na praxi na Slovensku lze rozdělit do tří oblastí – nelegální hledání archeologických nálezů, vnitrostátní obchod a mezinárodní obchod.

Co se týče první oblasti, obdobně jako v České republice ani na Slovensku není evidováno velké množství řízení. Reprezentativně vybraná správní řízení – pokuta 50 eur v Bratislavském kraji v roce 2015⁸⁶ nebo 200 eur v Košickém kraji v roce 2016⁸⁷ – ukazují, že výše uložených pokut je podobná jako ve správních řízeních v České republice.

Větší počet případů vyústil v trestní řízení, které ve všech případech vedlo k uložení sankce (tab. 5).⁸⁸ Média informovala o jednom rozhodnutí ve věci závažné trestné činnosti z října 2017, které se mělo týkat organizované skupiny „vykřadačů nálezů“. Tento případ však vyústil pouze v uložení dvouletého podmíněného trestu (Getting 2017).⁸⁹

Je třeba zdůraznit, že ve většině případů se detektoráři zaměřili na období druhé světové války, což jen dokládá zájem o tento typ nálezů, a tím i potřebu zvýšené pozornosti ze strany zákonodárce v České republice.

Vhled do fungování nelegálního (především vnitrostátního) obchodu s archeologickými nálezy poskytují soudní rozhodnutí a usnesení okresních prokurátorů, přehledně shrnuté v tab. 6.

Zajímavým aspektem kauz s vazbou na obchod s archeologickými nálezy je skutečnost, že všechna řízení se formálně týkají stejné skutkové podstaty jako řízení v tab. 2. Podstatou je přechovávání archeologických nálezů (někdy v kombinaci s jejich hledáním), nikoliv prodej či nákup, které jsou identifikovatelné pouze z popisu skutkového stavu.

86 Rozhodnutie Krajského pamiatkového úradu Bratislava zo dňa 22. 12. 2015, sp. zn. KPÚBA-2015/14023-7/92000/MAC.

87 Rozhodnutie Krajského pamiatkového úradu Košice zo dňa 09. 12. 2016, sp. zn. KPUKE-2016/23495-04/95942/TM.

88 Soudní rozhodnutí z let 2015–2023 byla získána z portálu Ministerstva spravedlnosti Slovenské republiky a měla by odpovídat stavu k 28. 7. 2023. Podrobnější rozbor správních a trestních řízení jsem zpracoval v diplomové práci (Antal 2018, 55–60) a následně publikoval v periodiku Správní právo (Antal 2020a, 419–434).

89 Samotné rozhodnutí nebylo možné dohledat.

Kraj	Výsledek	Zkušební doba (tzv. „podmínka“)	Další sankce	Právní akt	Spisová značka/ číslo jednací	Ze dne
Košický	Trest 2 roky	2,5 roku		Rozsudek OS Rožňava	Sp. zn. 1T/39/2015	13.04.2015
Nitriansky	Trest 1 rok	1 rok		Trestní rozkaz OS Komárno	Sp. zn. 3T/50/2015	04.08.2015
Banskobystrický	Trest 2 roky	3 roky		Rozsudek OS Veľký Krtíš	Sp. zn. 3T/88/2015	07.01.2016
Nitriansky	Trest 2 roky	30 měsíců		Rozsudek OS Levice	Sp. zn. 2T/43/2016	09.05.2016
Žilinský	Trest 2 roky	4 roky		Rozhodnutie OS Martin	Sp. zn. 1T/36/2016	12.07.2016
Trnavský	Trest 1 rok	18 měsíců	Propadnutí detektoru	Rozsudek OS Trnava	Sp. zn. 7T/74/2014	06.12.2016
Trnavský	Trest 1 rok	1 rok	Propadnutí detektoru	Rozsudek OS Trnava	Sp. zn. 0T/276/2018	23.11.2018
Košický	Trest 10 mesiacov	20 měsíců		Rozsudek OS Košice okolie	Sp. zn. 5T40/2019	16.04.2019
Trnavský	Trest 18 mesiacov	2 roky		Rozsudek OS Trnava	Sp. zn. 34T/33/2019	23.09.2019
Banskobystrický	Trest 2 roky	2 roky		Rozsudek OS Zvolen	Sp. zn. 5T/112/2019	30.10.2019
Trnavský	Trest 1 rok	18 měsíců	Propadnutí rýče	Rozsudek OS Senica	Sp. zn. 1T/215/2017	21.01.2020
Banskobystrický	Trest 3 roky Trest 18 měsíců	3 roky 24 měsíců		Rozsudek OS Veľký Krtíš	Sp. zn. 3T/67/2020	06.08.2020
Trnavský	Trest 1 rok Trest 1 rok	1 rok 1 rok	Propadnutí detektoru a rýče. Propadnutí nože a kladiva	Trestní rozkaz OS Senica	Sp. zn. 2T/163/2019	25.08.2020
Bratislavský	Trest 3 roky	3 roky	Propadnutí detektoru s příslušenstvím a dalším nářadím	Rozsudek OS Galanta	Sp. zn. 1T/24/2020	05.10.2020
Banskobystrický	Trest 2 roky Trest 9 měsíců	30 měsíců 16 měsíců	Propadnutí detektoru, ručního detektoru a krumpáče. Propadnutí detektoru s příslušenstvím a krumpáče	Rozsudek OS Banská Bystrica	Sp. zn. 1T/87/2020	19.01.2021
Banskobystrický	Trest 2 roky	2 roky		Rozsudek OS Zvolen	Sp. zn. 2T/82/2021	12.07.2021
Prešovský	Trest 1 rok	16 měsíců	Vyhoštění ze Slovenské republiky	Rozsudek OS Kežmarok	Sp. zn. 0T/46/2021	14.12.2021

Tab. 5. Trestní řízení v letech 2015–2023 v souvislosti s hledáním archeologických nálezů (zveřejněno ke dni 28. července 2023) na Slovensku. Plně bibliografické zápisy použité judikatury jsou v Seznamu použitých zdrojů.

Následující popis případů vychází z poznatků citovaných dokumentů doplněných o informace Krajského památkového úřadu v Trnavě.⁹⁰

První rozhodnutí z roku 2017 se týkalo přechovávání (rozuměj prodeje) archeologických nálezů v roce 2015 na burze starožitností před hradem Červený kameň. Z trestního příkazu bohužel není mnoho známo – uvádí pouze výčet předmětných archeologických nálezů, odhaduje škodu na necelých 1 000 eur a peněžitý trest 300 eur s náhradním trestem odnětí svobody na dva měsíce.⁹¹

Podobně stručné je i usnesení Okresní prokuratury v Rožňavě, které podmíněně zastavilo trestní stíhání a uložilo zkušební dobu 24 měsíců. Pachatel v tomto případě nálezy protiprávně vyhledával, směňoval, a nakonec nabízel k prodeji na internetovém portálu Bazoš.sk. Hodnota nálezů činila necelých 1200 eur.⁹²

Stejným výsledkem skončil i jiný pokus o prodej archeologických nálezů na portálu Bazoš.sk, tentokrát z roku 2018. Z popisu skutkového stavu vyplývá, že pachatel při rybaření vytáhl z řeky Váh dvě

⁹⁰ Za informace děkuji Matúši Sládkovi, KPÚ Trnava.

⁹¹ Rozsudok Okresného súdu Pezinok, sp. zn. 38T/132017-184.

⁹² Uznesenie Okresnej prokuratúry Rožňava, č. j. Pv 109/17/8808-16.

Kraj	Výsledek	Zkušební doba (tzv. „podmínka“)	Další/jiné sankce	Právní akt	Spisová značka/ číslo jednací	Ze dne
Bratislavský	Peněžní trest ve výši 300 eur		Alternativní trest odnětí svobody v délce 2 měsíce	Rozsudek OS Pezinok	Sp. zn. 38T/132017-184	03.05.2017
Košický	Podmínečné zastavení trestního stíhání	24 měsíců		Usnesení OP Rožňava	Č. j. Pv 109/17/8808-16	03.08.2017
Trnavský	Podmínečné zastavení trestního stíhání	25 měsíců		Usnesení OP Trnava	Č. j. 4 Pv 65/18/2207-16	17.07.2018
Žilinský	Podmínečné zastavení trestního stíhání	12 měsíců		Usnesení OP Žilina	Č. j. 3 Pv 98/18/5511-12	13.09.2018
Prešovský	Trest 3 roky	3 roky		Rozsudek OS Prešov, potvrzen Rozhodnutím KS Prešov	Sp. zn. 41T/98/2016 Sp. zn. 8To/22/2019	13.03.2019 19.09.2019
Prešovský	Smír (dobrovolné odevzdání nálezů)			Usnesení OP Humenné	Č. j. 2 Pv 421/19/7702-11	30.03.2020
Košický	Smír			Usnesení OP Spišská Nová Ves	Č. j. anonymizované	05.05.2020
Prešovský	Smír			Rozsudek OS Prešov	Sp. zn. 3T/31/2021	23.06.2021
Trenčiansky	Smír			Usnesení OP Nové Mesto nad Váhom	Č. j. Pv 560/20/3304-28	26.10.2021
Banskobystrický	Trest 2 roky	1 rok		Rozsudek OS Brezno	Sp. zn. 4T/1/2022	02.02.2022
Nitriansky	Trest 2 roky	2 roky	Zákaz účasti na veřejných burzách starožitností po dobu trvání zkušební doby	Rozsudek OS Nové Zámky	Sp. zn. 3T/21/2023	04.05.2023

Tab. 6. Trestní řízení v letech 2017–2023 v souvislosti s obchodováním s archeologickými nálezy (ke dni 28. července 2023) na Slovensku. Plné bibliografické zápisy použité judikatury jsou v Seznamu použitých zdrojů.

dřevěné piloty s kovovými hroty, které pocházely z mostní konstrukce z druhé poloviny 14. až přelomu 17. a 18. století. Kromě toho, že se nepochybně jednalo o archeologické nálezy, jsou zbytky mostu navíc evidovány jako významná technická památka města Hlohovec. Pachatel svým jednáním způsobil škodu ve výši 600 eur.⁹³

Poloviční zkušební doba byla uložena pachatelce usnesením Okresní prokuratury v Žilině o podmíněném zastavení trestního stíhání. Pachatelka archeologické nálezy – mince – prodávala ve filatelistické prodejně, přičemž nedokázala náležitě doložit původ artefaktů. Podle svých slov mince získala od neznámého muže v srpnu 2017.⁹⁴ Tentokrát stručné usnesení obžaloby poskytuje alespoň malý podklad pro interpretaci případu. Při popisu fungování nelegálního obchodu s archeologickými nálezy byl několikrát kladen důraz na průvodní dokumentaci

a provenienci obchodovaných artefaktů. Tento případ je praktickým důkazem jejich významu. Pachatelka pravděpodobně artefakty získala, aniž by jí prodejce předložil potvrzení o původu, sama se o něj patrně nezajímala. Avšak zodpovědným trváním na předložení dokumentace a její následnou kontrolou by se vyhnula spáchání přečinu. Snad se i díky podobným případům sběratelé a prodejci naučí upřednostňovat obchod s artefakty známého původu, a takovým předmětům přisuzovat větší hodnotu.

Po skutkové stránce nejrozsáhlejší případ dokumentují rozsudek Okresního soudu v Prešově a související usnesení odvolacího soudu. Pachatel od roku 2014 nakupoval archeologické nálezy exkavované na různých místech Slovenska, přičemž před soudem argumentoval tím, že neznal původ předmětů, nezná žádné detektoráře a artefakty jsou pouze archeologickými předměty, nikoliv archeologickými nálezy.

93 Uznesenie Okresnej prokuratury Trnava, č. j. 4 Pv 65/18/2207-16.

94 Uznesenie Okresnej prokuratury Žilina, č. j. 3 Pv 98/18/5511-12.

Soubor předmětů měl být jeho soukromou sbírkou, kterou postupně vytvořil nákupem na různých burzách na Slovensku i v zahraničí. Soud správně konstatoval, že rozlišování archeologických nálezů a archeologických předmětů je právně irelevantní, a poukázal také na to, že podle právních předpisů není možné nabývat archeologické nálezy do soukromého vlastnictví už od roku 1958. Vzhledem k tomu, že pachatel se dlouhodobě věnoval obchodu se starožitnostmi a archeologickými nálezy, považoval soud většinu argumentů za účelovou. Navíc neznalost původu předmětů vyvrátili svědci, archeologové, kteří přivolali policii na burzu, kde pachatel předměty prodával. Podle svědků je pachatel informoval, že předměty pocházejí od jiných detektorářů – svědci navíc jako archeologové dokázali posoudit, že předměty byly dlouho uloženy v zemi a nebyly následně dostatečně ošetřeny. Předmětný soubor artefaktů tvořilo 137 kusů v celkové hodnotě 33 252 eur.⁹⁵ Z hlediska kontextu publikace spočívá význam tohoto případu také v dokumentaci fungování nelegálního obchodu na Slovensku v souladu se schématem prezentovaným v kapitole 1. V prvním kroku byly archeologické nálezy nelegálně exkavovány, načež byly prodány pachateli, který byl (prvním) překupníkem, jehož prostřednictvím by se předměty dostaly ke koncovému zákazníkovi. Nálezy nedisponovaly žádnou dokumentací a byly z velké části datovány do doby římské. Teoretická případová studie v podkapitole 7.5, zaměřená právě na římské mince, demonstruje, jak snadno lze takové předměty legalizovat v průběhu mezinárodního obchodu.

Případ Okresní prokuratury v Humenném skončil v roce 2020 smírem a zastavením trestního stíhání. Na rozdíl od předchozích se však nejednalo o prodej archeologických nálezů, ale o jejich nákup. Na informace o skutkovém stavu skoupé usnesení alespoň vypočítává předmětné artefakty z doby římské a militaria z období světových válek. Celková škoda byla vyčíslena na 899 eur. Pachatel předměty dobrovolně vydal policii.⁹⁶ Podle informací Krajského památkového úřadu v Trnavě se obchod opět uskutečnil na portálu Bazoš.sk.

Archeologické nálezy, převážně mince, na tržišti a dalších místech přechovával (a tedy zřejmě

i prodával) pachatel v případě, který smírem a zastavením trestního stíhání ukončila Okresní prokuratura ve Spišské Nové Vsi. Způsobená škoda dosáhla hodnoty 342 eur.⁹⁷

Na první pohled okrajovým je případ, v němž bylo dosaženo smíru před Okresním soudem v Prešově. Doloženo bylo přechovávání jedné mince z roku 1885 a škoda 3 eura.⁹⁸ Podle informací, které má k dispozici Krajský památkový úřad v Trnavě, se však jedná o velmi aktivního sběratele, který dlouhodobě obchodoval s archeologickými nálezy na internetu. O policejním vyšetřování se prý dozvěděl, což mu umožnilo archeologické nálezy z bytu včas vyklidit.

Obchodování na portálu Bazoš.sk se podle Krajského památkového úřadu v Trnavě věnoval i pachatel, jehož případ skončil rovněž smírem. Usnesení Okresní prokuratury v Novém Městě nad Váhem předkládá seznam 253 předmětů z doby římské, jejichž kulturně-historická (podle usnesení „společenská“) hodnota činí 1366 eur.⁹⁹

Předposlední případ, opět neoficiálně spojený s činností na portálu Bazoš.sk, přinesl podmíněný trest odnětí svobody na dva roky. Pachatel obchodoval (podle rozsudku se jednalo primárně o nákup) s archeologickými nálezy z období obou světových válek. Případ má přesah do mezinárodního obchodu, protože část artefaktů nakoupil na různých burzách v České republice.¹⁰⁰

Nákupu a prodeji archeologických nálezů – zejména prstenů z různých historických období – se věnoval i pachatel z posledního případu. Celý soubor měl hodnotu necelých 1200 eur, a proto soud pachatele za spáchání trestného činu odsoudil k trestu odnětí svobody v délce 2 let s podmíněným odkladem a zkušební dobou 24 měsíců.¹⁰¹

Co ukazují popsání případy? Především pří-
mou souvislost mezi nelegálním hledáním archeologických nálezů a následným obchodem s nimi. Doplňují také význam dokumentace a potřebu jejího ověřování při nákupu předmětů kulturní hodnoty. Pokud jde o způsob obchodování s nálezy, stále jsou zjevně populární obvyklé burzy starožitností, kde se archeologické nálezy snadno ztratí, ale i na Slovensku očividně získávají na oblibě internetové portály, které obchodování značně usnadňují. Popsané

95 Rozsudok okresného súdu Prešov, sp. zn. 41T/98/2016, potvrzený rozhodnutím Krajského súdu Prešov, sp. zn. 8To/22/2019.

96 Usnesení Okresního státního zastupitelství v Humenném č. j. 2 Pv 421/19/7702-11.

97 Usnesení Okresní prokuratury Spišská Nová Ves, č. anonymizováno.

98 Rozsudek Okresního soudu v Prešově, sp. zn. 3T/31/2021.

99 Usnesení Okresní prokuratury Nové Mesto nad Váhom, č. j. Pv 560/20/3304-28.

100 Rozsudok Okresného súdu Brezno, sp. zn. 4T/1/2022.

101 Rozsudok Okresného súdu Nové Zámky, sp. zn. 3T/21/2023.

případy však ukazují, že prodej na těchto běžných portálech usnadňuje práci i policii, která dokáže snadněji nelegální obchod vyšetřit. Je tedy pravděpodobné, že potrestání „obchodníci“ neměli dostatek zkušeností, aby si tyto skutečnosti uvědomili, a že též existuje velké množství osob, které tyto portály při obchodování obcházejí.

Dále je možné konstatovat, že přísnější trestní právní úprava umožňuje stíhat podobné případy efektivněji než v České republice. Zároveň nelze předpokládat, že soudní řízení dokumentují celý rozsah nezákonné činnosti na Slovensku.

6.2 Ochrana archeologických nálezů před nelegálním obchodem v Řecku

Dlouholeté zkušenosti s vývozem kulturního dědictví a velké úsilí o co největší eliminaci tohoto problému¹⁰² činí z Řecka vhodný příklad možného přístupu. Historický exkurz kromě konkrétních případů vývozu zmapoval i vývoj legislativy do konce 19. století, proto je vhodné na něj navázat.

Značně benevolentní přístup k ochraně archeologického dědictví představoval zákon z roku 1932, který stále nevylučoval soukromou držbu a nakládání s archeologickými nálezy. Vlastník¹⁰³ mohl tyto předměty prodávat uvnitř státu, ten měl spolu se soukromými sběrateli předkupní právo. Vlastníci pozemků mohli dokonce na vlastní náklady uhradit provedení archeologického výzkumu a část nálezů si ponechat.¹⁰⁴ Osoby držící/vlastníci nálezy mohly požádat o povolení soukromé sbírky a v případě jeho udělení měly dovoleno nakupovat artefakty v Řecku i v zahraničí. Vývoz památek byl i nadále možný pouze na základě povolení (Pantos 1989, 1–2).

Pravidla se však změnila pro obchod nebo výměnu památek – zákon umožňoval prodej nebo výměnu nadbytečných nebo bezvýznamných předmětů, což mělo mimo jiné zabránit zahlcení muzeí. Jelikož však z vědeckého hlediska nelze v zásadě žádnou památku považovat za bezvýznamnou, tato ustanovení nebyla v praxi nikdy uplatněna (Voudouri 2008, 128).

V roce 1977 došlo ke zpřísnění zákona, v duchu doporučení UNESCO z roku 1976 (UNESCO2) byl zcela zakázán vývoz archeologických nálezů

pocházejících z vykopávek. V této době byly také revidovány sankce za porušení zákona. Jak však upozorňuje Pantos A. Pantos, problém nelegálního hledání a vývozu nebude vyřešen, dokud pro památky bude existovat trh. Koncoví zákazníci by proto měli odmítat předměty pochybného původu a památky vyvezené nebo prodané na základě nelegální činnosti by měly být repatriovány. Požadavek na repatriaci je podle Pantose v těchto případech zcela legitimní, zásadní však vždy bude dohoda daných států a institucí (Pantos 1989, 4).

Současná právní úprava, jež vstoupila v platnost roku 2002, navazuje na tradici založenou předchozími normami. Zákon rozlišuje:

- obecnou skupinu památek do roku 1453,
- památky z let 1453 až 1830, které sestávají z nálezů z vykopávek nebo jiných archeologických výzkumů nebo byly odstraněny z nemovitých památek, stejně jako ikony a jiné náboženské předměty z daného časového rozpětí,
- památky z let 1453 až 1830, které nepatří do předchozích kategorií a jsou jako památky klasifikovány na základě jiné hodnoty (společenské, technické, folklorní...).

Na rozdíl od jiných právních systémů rozlišuje řecké právo tři různé tituly pro osoby disponující movitými památkami – vlastník, držitel s úmyslem vlastnit (v anglickém překladu *possessor*) a držitel bez úmyslu vlastnit (*holder*).¹⁰⁵ Památky do roku 1453 jsou majetkem státu a nelze je převést do držby jiné osoby. Importované památky z období před rokem 1453 a památky po roce 1453 lze převést do vlastnictví držitele (*possessor*), pokud jsou splněny zvláštní podmínky.

Držitelem může být jak fyzická, tak právnická osoba. Držba může být povolena za předpokladu, že předmět nemá velký vědecký nebo umělecký význam, že žadatel prokáže vhodné podmínky pro uložení a ochranu předmětu a že žadatel nebyl v minulosti odsouzen za porušení tohoto zákona. V případě nálezů menšího vědeckého a tržního významu s ním může držitel po jeho zaevidování nakládat podle vlastního uvážení.

Držitel nebo vlastník památky je povinen oznámit Archeologické službě¹⁰⁶ přesné umístění

102 Pantos A. Pantos připomíná, že neexistuje žádný mezinárodní dokument o ochraně kulturního dědictví / obchodu s ním, na němž by Řecko nemělo nejvýznamnější textový podíl (Pantos 2006).

103 V literatuře se někdy stírá rozdíl mezi držitelem a vlastníkem, ale z povahy věci se jedná spíše o vlastníky.

104 Někteří odborníci považovali soukromé sběratele za „cenné pomocníky“ památkové péče (Voudouri 2008, 127).

105 Je možné dedukovat, že se jedná např. o náhodné nálezy, kteří nemají skutečný zájem si nalezené předměty ponechat.

106 Αρχαιολογική Υπηρεσία, za pomoc s vhodným překladem děkuji Věře Klontze.

předmětu, umožnit pravidelnou nebo *ad hoc* kontrolu, umožnit fotografování a studium památky odborníkům, kteří k tomu dostali povolení, a zpřístupnit ji na požádání na přiměřenou dobu za účelem vystavení veřejnosti (HSLA1).

Držitel nebo vlastník movitých památek může být uznán za sběratele na základě udělení licence. S tímto postavením se pojí rozšířené povinnosti a práva. Do první skupiny patří povinnost vést evidenci předmětů s úplným popisem a fotodokumentací, odevzdávat kopii evidence Archeologické službě, umožnit studium předmětů odborníkům s povolením, umožnit zpřístupnění/návštěvy sbírky a zachovávat její integritu. Práva zahrnují právo vytvářet a šířit fotografie a repliky uchovávaných předmětů, jakož i přednostní právo publikace nového předmětu po dobu tří let.

Převod sbírky nebo její části je možný, lze je převést jiným sběratelům nebo muzeím, a to po oznámení záměru Archeologické službě. Jelikož se jedná o narušení integrity sbírky, je k převodu jednotlivých předmětů potřeba povolení ministra kultury, (HSLA2).

Ani v tomto případě zákonodárce nezapomněl na základní právo na přístup ke kulturnímu dědictví, když v důvodové zprávě k zákonu uvedl, že občanům náleží možnost navštěvovat nejen historické a archeologické lokality, ale i místa, kde jsou uchovávány soukromé sbírky, protože držba kulturního dědictví jednotlivcem nesmí omezovat přístup občanů k němu (Pantos 2016, 76).

V neposlední řadě je z hlediska zaměření práce zásadní regulace dovozu a vývozu památek. Ty mohou být volně importovány za předpokladu, že je dodrženo mezinárodní právo. Dovoz musí být oznámen Archeologické službě. Vlastnické právo je dotčeno pouze tehdy, pokud byl daný předmět vyvezen z Řecka v posledních padesáti letech před importem nebo pokud byl nelegálně odňat z nemovité památky, archeologické lokality apod. V takových případech, pokud Archeologická služba prokáže výše uvedené skutečnosti, připadne vlastnické právo státu.

Vývoz je zakázán, s výjimkou situací, kdy se jedná o památku zvláštního významu pro kulturní dědictví a nebude narušena integrita významných sbírek. Vývoz je rovněž možný, pokud byl předmět do Řecka dovezen dočasně nebo pokud byl dovezen během posledních padesáti let a nebyl z Řecka dříve exportován. Povolení k vývozu uděluje ministr

kultury. Vývoz za účelem výstavy je samozřejmě také možný, opět s povolením ministra kultury (HSLA3).

Zákon rovněž umožňuje zápůjčku archeologických nálezů na dobu pěti let. Přípustná je také výměna nálezů, které neobohacují významné sbírky a mají malý význam, za předměty obdobné hodnoty. Tato úprava nahradila možnost prodeje nevýznamných nálezů, jež nebyla nikdy využita (Pantos 2004, 184).

Na práva a povinnosti navazuje úprava následků protiprávního jednání. Za (pro tuto práci relevantní) zločiny jsou považovány (Pantos 2004, 181):

- krádež a zpronevěra památek,
- nakládání s památkami, které jsou produktem trestného činu,
- nelegální vykopávky a neoprávněný archeologický výzkum,
- nelegální vývoz památky (i pokus),
- selhání zpětného importu dočasně vyvezené památky.

Za všechny tyto trestné činy hrozí pachateli trest odnětí svobody na pět až deset let, ve výjimečných případech až na dvacet let.

Výrazně kratší tresty (deset dní až pět let) hrozí pachatelům, kteří se dopustí některého z následujících přečinů (Pantos 2004, 1–2):

- porušení povinnosti nahlásit památku při dovozu,
- nezákonný převod vlastnictví nebo držby památky,
- nelegální obchod s památkami,¹⁰⁷
- nelegální archeologický výzkum a nelegální používání detektorů kovů,
- selhání zpětného dovozu dočasně vyvezené památky ve stanovené lhůtě,¹⁰⁸
- nezákonné „nenavrácení“ předmětů kulturní hodnoty chráněných mezinárodními dohodami.

V porovnání s Českou a Slovenskou republikou se jedná o bohatý výčet protiprávních činností, které lze trestat, zákon se podrobně zabývá jednotlivými fázemi procesu od exkavace nálezu až po jeho obchodování či vývoz.

6.2.1 Hledání a prodej archeologických nálezů v praxi

Ani zákon, který svědomitě upravuje mnohé náležitosti ochrany archeologických nálezů, nedokáže zcela vymýtit nelegální činnost. Je úkolem policie, správních orgánů a soudů potírat nelegální

107 Toto ustanovení pravděpodobně dopadá na domácí obchod.

108 V porovnání se zločinem byla tedy památka dovezena, ale ne včas.

činnost a vymáhat dodržování zákona. Velká část jejich práce je zaměřena na ochranu archeologických lokalit, kde probíhají nelegální vykopávky, jejichž plody, archeologické nálezy, jsou pak zbožím pro černý trh. Kromě nahlašování a následného vyšetřování známých případů se autority snaží k věci přistupovat také preventivně a ohrožené lokality střežit. Problémem je jejich vysoký počet a rovněž skutečnost, že ne všechny lokality jsou dnes známy. Hrozí tedy, že část nelegálních výzkumů bude probíhat na místech, jejichž potřeba ochrany není známa. I přes výše uvedené je možné pozorovat postupný pokles počtu zaznamenaných případů nelegálních vykopávek (Nikolentzos, Voutsas, Koutsothanasis 2017, 353–355).

V rámci postupného zpřísnění zákona byla roku 2012 upravena také problematika detektorů kovů – lze je používat pouze s licenci a všechny nálezy majitelů detektorů musí být digitálně evidovány. Důvodem byl velký nárůst počtu zájemců o detektory kovů a hledání nálezů kolem roku 2010, tento nárůst lze dát do souvislosti s ekonomickou krizí (Nikolentzos, Voutsas, Koutsothanasis 2017, 373–374). Zatímco v letech 2003 až 2009 bylo registrováno 951 detektorářů, jen v roce 2010 jich bylo 1474, nárůst potenciálních hledačů a obchodníků byl tedy rapidní. Změna právní úpravy pomohla situaci regulovat, ale i tak je ročně registrováno několik stovek detektorů (Nikolentzos, Voutsas, Koutsothanasis 2017, 362).

Neméně důležitá je snaha o eliminaci obchodu a vývozu památek, které se nepodařilo zachránit před nelegální exkavací. Z let 2011–2015 je známo více než 200 případů zabavení předmětů; jen v roce 2014 bylo zachráněno přes 35 000 předmětů. Na těchto aktivitách intenzivně spolupracuje řecká policie s ministerstvem kultury a zdá se, že jejich činnost přináší ovoce (Nikolentzos, Voutsas, Koutsothanasis 2017, 357–359). Zajímavým příkladem je nelegální činnost místního archeologa, který v letech 1999–2014 v rozporu se zákonem vytvářel soukromou archeologickou sbírku. Tento archeolog disponoval více než 1 188 sáčky s archeologickými nálezy, jejichž hodnota přesahovala 600 000 eur. Archeolog byl odsouzen k odnětí svobody na 10 let (NEWSIT 2019).

Řecko je jednou ze zemí historicky nejvíce postižených nezákonným obchodem s kulturním dědictvím, a tím pádem i jedním z nejvýznamnějších bojovníků proti tomuto problému. Přestože velkou část nelegální činnosti provádí amatérská veřejnost, zákonodárce nikdy nezanevřel na její zapojení do ochrany archeologického dědictví. Právě

naopak, sice regulovaně, ale přece umožňuje fyzickým a právnickým osobám držet archeologické nálezy a vytvářet soukromé sbírky, čímž s nimi udržuje těsné propojení. Zároveň zákonodárce nastavuje velmi přísné sankce za porušení zákona, jehož dodržování se snaží vymáhat.

Řecko tak vhodně kombinuje vlastnictví jednotlivce, kulturní skupiny a národa do konceptu, který přiměřeně zabezpečuje naplnění všech zásad ochrany a údržby, přístupu a integrity, a to i v případech, kdy jsou nálezy v držení fyzických a soukromých právnických osob. Zákonodárce se nesnaží spravovat všechny památky ve vlastní režii, ale usiluje o jednoznačné rozlišení mezi legálně nabytými předměty a těmi, jejichž původ je pochybný. Z pohledu jiných právních řádů je netradiční teoretická možnost legální výměny nálezů za nálezy obdobné hodnoty, tedy vědomé zbavování se předmětů vlastního kulturního dědictví. Uplatnění tohoto konceptu by mohlo znamenat zlepšení přístupu ke kulturnímu dědictví druhé země za cenu relativně malé ztráty vlastních památek. Ačkoli tento postup nebyl v praxi nikdy uplatněn, naznačuje, že úvahy o volnějším pohybu a sdílení kulturních statků jsou na místě.

Ani tato přepracovaná právní úprava však nelegální činnost zcela neeliminuje, a proto se Řecko nadále potýká s neoprávněnými vykopávkami a prodejem archeologických nálezů.

6.3 Ochrana archeologických nálezů před nelegálním obchodem v Nizozemsku

Památková péče v Nizozemsku prošla v roce 2016 zásadní revizí – v platnost vstoupil nový zákon, který tuto oblast veřejného práva v podstatě kodifikoval. Zákon sloučil několik starších předpisů dohromady a odstranil řadu zbytečných ustanovení (RVHCE1). Nový zákon s populárním názvem Erfgoedwet (Erfgoedwet) (v překladu památkový zákon) upravuje problematiku sbírkotvorné činnosti, ochranu památek a archeologického dědictví import a nelegální obchod s kulturními předměty, finanční a organizační zabezpečení památkové péče či kontrolu (RVHCE2). Cílem zákonodárce bylo svěřit co nejvíce odpovědnosti přímo odborníkům v oblasti památkové péče, kteří problematice rozumí nejlépe, a odstranit zbytečnou kontrolu ze strany státu (RVHCE1).

Stejně jako jiné země, používá i Nizozemsko odbornou definici archeologického nálezu, za který považuje pozůstatek, předmět nebo jinou stopu

lidské přítomnosti v minulosti, která pochází z archeologické památky. Archeologickou památku představuje terén, který tvoří součást kulturního dědictví z důvodu pozůstatků, předmětů nebo jiných stop lidské přítomnosti v minulosti, včetně těchto pozůstatků, předmětů a stop (Erfgoedwet, čl. 1.1). Definice archeologické památky tak interpretaci neupřesňuje, protože jde v podstatě o definici kruhem. Vytknout jí lze rovněž absenci časového určení, bez něhož není jasné, jak staré předměty jsou za archeologické nálezy považovány.

Pokud jde o vlastnické právo, lze v nizozemských právních předpisech vysledovat paralely s českou úpravou. Nálezy exkavované v rámci archeologických výzkumů (a nálezy, jejichž vlastníka nelze určit) patří regionu, obci nebo státu (Erfgoedwet, čl. 5.7). Pro náhodné nálezy platí odlišná úprava, přičemž zákon do této kategorie řadí i nálezy učiněné za využití detektorů kovů. V jejich případě platí obdobná oznamovací povinnost jako v České republice, ale vlastnictví se určuje podle pokladního regálu, který se řídí tradičním hadriánským dělením (RVHCE3).

V Nizozemsku je tedy přístup k zapojení veřejnosti poměrně liberální, archeologické nálezy lze až na výjimky hledat všude, a to až do hloubky 30 cm od povrchu. Detektory kovů není možné používat v prostoru archeologických památek a v místech, kde probíhá standardní archeologický výzkum. Navíc mohou používání detektorů na svém území omezit obce (RVHCE4).

Článek 4.22 zákona upravuje vývoz kulturních předmětů ze země, přičemž zavádí standardní povinnost získat povolení k vývozu. Ustanovení se vztahuje především na předměty ve veřejných sbírkách, ale dopadá i na archeologické nálezy získané v rozporu se zákonem (Erfgoedwet, čl. 4.22). Obchodování s nálezy, které spadají do kategorie náhodných nálezů a jsou v soukromém vlastnictví, však zakázáno není a zákon ho navíc nijak nereguluje.

Podkapitola¹⁰⁹ 6.1 zákona upravuje problematiku dovozu kulturních statků, přičemž v čl. 6.3 odkazuje na pravidla stanovená v Úmluvě UNESCO z roku 1970. Další články stanovují postup při nakládání s importovanými předměty. V případě podezření na nelegální dovoz může ministerstvo předmět zadržet na dobu nejvýše 12 týdnů a v případě

potřeby dobu zadržení jednou prodloužit na dalších maximálně 12 týdnů. O zadržení musí být pořízen záznam. Zadržení končí uplynutím doby zadržení nebo zajištěním předmětu na pokyn státu původu. Nárok na vrácení předmětu se poté uplatní v souladu s procesními postupy země původu nebo oprávněného vlastníka předmětu. Uvedená pravidla se vztahují pouze na případy, které vyvstaly po 1. červnu 2009 (Erfgoedwet, čl. 6.3–6.8).

Erfgoedwet rovněž velmi precizně aplikuje pravidla importu kulturních statků plynoucích z Haagské úmluvy z roku 1954. Ta jsou v mnoha ohledech podobná pravidlům pro „běžný“ dovoz, rozdíl spočívá v nahrazení dvanáctitýdenní lhůty dobou potřebnou, v možnosti přenést náklady na zabavení na osobu, která porušila zákaz dovozu, a v rozsáhlejší úpravě ukončení zabavení. Kromě vrácení předmětu autoritám okupovaného území může být zabavení ukončeno zamítnutím nároku země původu, stažením nároku země původu nebo z jiných závažných, avšak zákonem nespecifikovaných důvodů (Erfgoedwet, čl. 6.9–6.14).

6.3.1 Hledání a prodej archeologických nálezů v praxi

Praktické uplatňování právních norem bylo konzultováno s pracovníkem památkové inspekce (Inspectie Overheidsinformatie en Erfgoed) Nicem Atenem, který objasnil, jak inspekce interpretuje ustanovení upravující vlastnické právo k náhodným nebo detektorovým archeologickým nálezům. Hadriánské dělení se totiž nevztahuje na všechny z nich. Předměty, které měly nyní již neznámého majitele, jsou považovány za poklad. Mnoho předmětů, dnes archeologických nálezů, však bylo původním vlastníkem v minulosti vyraženo či vyhozeno;¹¹⁰ takový nález nesplňuje definici pokladu a připadá do výlučného vlastnictví nálezce. Takto mohou být učiněny i významné nálezy, ale stát nemá žádný nástroj, kterým by k nim mohl uplatňovat vlastnické právo. Nanejvýš může nález prohlásit za kulturní statek, takže jej nelze bez povolení vyvézt. S archeologickými nálezy v soukromém vlastnictví lze totiž jinak obchodovat bez omezení. V praxi se to týká i obchodování za hranicemi Evropské unie, které je však již (v souladu s evropskými předpisy) protiprávní. Skutečný objem obchodu není podle Ateny znám.

109 Zákon tyto části označuje jako „§“, aby však nedocházelo k omylům vyvolaným odlišným označováním v České republice a na Slovensku, práce používá označení podkapitola. Zároveň se nejedná o chybu, když číslování 6.1 odkazuje na podkapitolu a 6.3 na článek. Zákon užívá zvláštního číslování, kdy souběžně disponuje jak podkapitolou 6.1, tak i článkem 6.1, který se v této podkapitole nachází. Článek 6.3 je pak třetím článkem této podkapitoly.

110 Např. obsah jímek a odpadových jam.

Cílem právní úpravy je především dokumentovat informace o archeologických nálezech, nikoliv hromadit artefakty, takže i předměty patřící do soukromého vlastnictví musí být ohlášeny a po dobu šesti měsíců k dispozici ke zkoumání. Poté stát nepovažuje legální obchodování s archeologickými nálezy v soukromém vlastnictví za problém.¹¹¹

Nizozemská celní správa dlouhodobě spolupracuje při regulaci dovozu s Památkovou inspekcí, která v praxi provádí úkony popsané v předchozí části. Pracovníci celní správy jsou speciálně vyškoleni v oblasti památkové legislativy a rozpoznávání kulturních předmětů a umění. Kromě úvodního školení se koná jedno nebo dvě průběžná školení ročně. Cílem není nutně vychovat odborníky, ale zajistit, aby pracovníci celní správy byli schopni identifikovat podezřelé zboží, měli přehled o aktuálních krádežích těchto typů předmětů apod. Inspekce poskytuje celní správě analýzu rizik, z níž plynou např. země původu, z nichž je třeba zásilky kontrolovat pečlivěji. Podle dostupných zdrojů se celní správa pravidelně setkává s nelegálně přepravovanými předměty, konkrétní statistiky se však nepodařilo dohledat (van Heese 2018).

6.4 Ochrana archeologických nálezů před nelegálním obchodem ve Spojeném království¹¹²

Po velmi dlouhou dobu regulace nálezů v Anglii a Walesu vycházela ze zvykového práva¹¹³ o pokladech. Za poklady byly považovány pouze záměrně ukryté zlaté a stříbrné předměty a ty, pokud byly nalezeny, připadly Koruně. V 19. století se pomalu začalo přihlížet i k jině než finanční hodnotě pokladů, proto v roce 1886 vláda vyhlásila, že nálezy budou nově nabízeny muzeím a nálezcům bude vyplácena finanční odměna. Majitelé pozemků, na nichž byly poklady nalezeny, žádnou náhradu nedostávali (Bland 2005, 440–441).

Tento systém fungoval relativně dobře až do sedmdesátých let 20. století, kdy se i ve Spojeném království začalo rozšiřovat používání detektorů kovů. Problémy, které v praxi vznikaly, velmi dobře ilustruje případ Attorney-General for the Duchy of Lancaster v. G. E. Overton (Farms). Spor se týkal

nálezů 8 000 mincí ze 3. století n. l., které si nálezcé nárokoval pro sebe. Vzhledem k tomu, že mince obsahovaly pouze 0,2 až 6 % stříbra, nemohly být podle platného práva považovány za poklad, a tak nakonec skutečně připadly nálezcům. Případ ukázal, že aktuální pravidla vylučují mnoho významných nálezů z definice pokladu, čímž mohla Koruna přicházet o velkou část svého archeologického dědictví.

V roce 1996 byl přijat tzv. Treasure Act, tedy zákon o pokladech. Tento právní předpis nepoužívá pojmy jako archeologický nález a rozhodně jej nelze považovat za obdobu českého zákona v tom ohledu, že by komplexně upravoval ochranu kulturního dědictví země. Kromě povinnosti ohlásit nález pokladu do 14 dnů upřesnil zákon platný v Anglii, Walesu a Severním Irsku definici pojmu poklad. Od roku 1996 do této skupiny patří např:

- všechny předměty kromě mincí staré nejméně 300 let s minimálním obsahem drahých kovů 10 %,
- všechny skupiny mincí z jednoho nálezů staré nejméně 300 let,
- jiné předměty nalezené společně s jiným pokladem,
- skupiny prehistorických kovových předmětů z jednoho nálezů.

Za odevzdání pokladu nálezcům náleží odměna podle tržní hodnoty, naopak za jeho nenahlášení a neodevzdání hrozí pokuta, tříměsíční trest odnětí svobody nebo kombinace obojího (Fincham 2008, 352–353).

Samotná definice pokladu, tedy nálezů patřícího Koruně, stále opomíjí velké množství typů nálezů, které mohou mít značný dopad na poznání kulturního dědictví (Cole 2012, 230). Z tradičních archeologických nálezů lze zmínit např. keramiku, skleněné předměty, kosterní pozůstatky (lidské i zvířecí) nebo kamenné nástroje. Chybí též nálezy jednotlivých mincí a dalších kovových předmětů. Všechny tyto předměty lze považovat za poklad pouze za předpokladu, že jsou součástí většího nálezů, neboť definice primárně cílí pouze na skupiny artefaktů. Za jiných okolností tyto předměty zákonu nepodléhají. Naopak díky materiálovému kritériu definici splňují i předměty, které nelze považovat za archeologické nálezy – objev mincí z let 1974 a 1975

111 Rád bych poděkoval Nicu Atenovi z Inspectie Overheidsinformatie en Erfgoed za zodpovězení všech mých otázek.

112 Podkapitola vychází z článku Antal 2020b, 378–384.

113 Kontinentální a anglosaský právní systém vykazují v mnoha ohledech zásadní odlišnosti. Nicméně i ve Spojeném království je evidována rozsáhlá činnost amatérských hledačů, která nutí zákonodárce věnovat pozornost problematice ochrany archeologického dědictví. Při hledání vhodného modelu vlastnictví a související ochrany archeologických nálezů je proto vhodné reflektovat i přístupy vycházející z jiných právních tradic a systémů.

učiněný v roce 2020 (Cobby) nebo nález mincí ukrytých v pianu.¹¹⁴

Nedostatečnost takové ochrany prokázal např. nález 1700 let staré římské bronzové přilby v roce 2010. Jelikož v té době nesplňoval parametry pokladu, mohl zůstat v soukromém vlastnictví a následně byl prodán za 2 300 000 liber (Gibbon 2019).

Právě takové případy iniciovaly změnu zákona, která vstoupila v platnost v létě 2023. Podle nových kritérií je za poklad považován i předmět, který „je z kovu a poskytuje výjimečný vhled do některého aspektu národní nebo regionální historie, archeologie nebo kultury“. Změnila se také časová definice, předmět musí být nyní starý 200 let namísto 300 let (Bennett 2023).

Pokud jde o pravomoci správních orgánů, autority mohou zadržet nález nesplňující definici pokladu za předpokladu, že k němu není jednoznačně vyřešeno vlastnické právo. Tradičně se jedná o spory mezi nálezci a vlastníky pozemků z důvodu absence úpravy vlastnického práva k nálezům, které nejsou pokladem. V případě, že si majitel pozemku nárokuje navrácení takového nálezu, může být záležitost předmětem občanskoprávního sporu.¹¹⁵ Odborníci proto hledačům doporučují, aby ještě před zahájením hledání uzavřeli s vlastníky pozemků písemnou dohodu o všech relevantních aspektech (UK PAS 1). Zásadní, i když pro zpracovávané téma okrajová, je také skutečnost, že žádný právní předpis nevyžaduje, aby archeologické výzkumy prováděly výhradně osoby se vzděláním v oboru archeologie. Jedinou podmínkou je, že výzkum na chráněných lokalitách musí být schválen příslušnými orgány (Fincham 2008, 354).

Výše popsaná pravidla však neplatí v celém Spojeném království. Skotské zvykové právo předepisuje v mnoha ohledech odlišný přístup k nálezům – ačkoli ani zde není pojem pokladu neznámý, běžně se na tyto předměty uplatňuje pojem *bona vacantia*, tj. věc bez majitele. Za předpokladu, že neexistuje žádný důkaz nebo domněnka vlastnictví, bez ohledu na hodnotu a materiál předmětu či zda byl předmět ukryt nebo ztracen, náleží takový nález Koruně, která je odpovědná za jeho řádné uložení v muzeu. Při výkonu práv k archeologickým nálezům se orgány spoléhají na doporučení expertního orgánu známého jako Scottish Archaeological Finds Allocation Panel. Všechna uvedená pravidla se do zákona dostala v roce

2008. Ten předpokládá i variantu, kdy nález zůstává v držení nálezce, jenž však nemůže nabýt vlastnictví, dokud není proces vyhodnocení nálezu ukončen. Stejně jako ve zbytku Spojeného království nemá vlastník pozemku žádná majetková práva, stejně tak ani investor financující organizovaný archeologický výzkum (Cole 2012, s. 239, pozn. 42).

6.4.1 Právní úprava vývozu a dovozu archeologických nálezů

Spojené království samozřejmě reguluje taktéž obchodování s kulturními předměty, a to v zákoně Dealing in Cultural Objects (Offences) Act 2003.¹¹⁶ Podle tohoto zákona je zakázáno obchodovat s „poskvrněnými“ (*tainted*) kulturními předměty, přičemž kulturními předměty jsou podle tohoto zákona předměty historické, architektonické nebo archeologické hodnoty. Předmět je poskvrněn, pokud je mimo jiné nezákonně odstraněn

- z budovy historického, architektonického nebo archeologického významu,
- z památky, která je dílem, jeskyní nebo vykopávkou,
- z památky, která je lokalitou sestávající z pozůstatků budov, struktur nebo děl, jeskyní a vykopávek,

nebo byl protiprávně exkavován, přičemž není podstatné, zda se tak stalo ve Spojeném království nebo jinde (Dealing in Cultural Objects (Offences) Act 2003). Zákon zcela zjevně dopadá na archeologické nálezy bez ohledu na místo jejich původu, což lze hodnotit pozitivně. Protiprávním jednáním je jak samotné obchodování, tak i navádění k němu (čl. 4). Možné tresty jsou odnětí svobody až na sedm let nebo peněžitý trest (bez horní hranice), případně kombinace obou (čl. 1).

6.4.2 Hledání a prodej archeologických nálezů v praxi

Ne všechny předměty, které lze považovat za archeologické nálezy, splňují definici pokladu a stávají se majetkem Koruny. Místní památkáři si tuto skutečnost uvědomili a zavedli tzv. Portable Antiquities Scheme (dále PAS), volně přeložitelný jako „Evidence movitých starožitností“¹¹⁷ (UK PAS 2). Jde v podstatě o dobrovolný systém pro zaznamenávání

114 Za informaci děkuji prof. Michaelu Lewisovi.

115 Příkladem může být spor *Waverley Borough Council v. Fletcher* [1995] 4 All E.R. 756, C.A., o kterém informoval Palmer 1996, 157.

116 Včetně akvizice, dispozice, exportu, importu, darování, nakupování, půjčování nebo vypůjčení si.

117 Připomínám rozdíl mezi anglickými pojmy *antiques* a *antiquities*, a jejich stejný překlad do češtiny.

archeologických nálezů amatérských hledačů v Anglii a Walesu a teoreticky by do něj měly být zařazeny všechny nálezy, které nespádají do kategorie pokladů (Kelleher, Leins 2011, 22). Podle Richarda Kellehera a Iana Leinse je systém užitečným nástrojem pro sbližování archeologů, numismatiků a hledačů a představuje také příležitost, jak oslovit širší veřejnost. Z odborného hlediska spatřují v systému potenciál pro otevření nových výzkumných otázek (Kelleher, Leins 2011, 24).

Podle výroční zprávy za rok 2013 byl v systému za 17 let zaznamenán přibližně 1 000 000 archeologických nálezů. Jen za rok 2013 to bylo téměř 81 000 nálezů, přičemž 90 % z nich pocházelo od amatérských hledačů. Byly také objeveny nové archeologické lokality a nahlášeno bylo téměř 1 000 pokladů (Lewis 2014, 3–4). Zdá se tedy, že systém umožňující soukromé vlastnictví přináší určité úspěchy. Hledači jsou si vědomi, že jim nehrozí žádné sankce, pokud dodrží zákonné podmínky, a proto se nebojí o své nálezy veřejně podělit. Vzhledem k tomu, že z odborného hlediska nejsou vždy nejdůležitější samotné předměty, ale informace o nich (Lewis 2016, 134), lze teoreticky říci, že nedochází tedy k zásadnímu poškozování kulturního dědictví tím, že si nálezci své objevy ponechají. Koneckonců nejvýznamnější nálezy jsou považovány za poklady a jsou uloženy v místních muzeích.

Stejně jako v jiných zemích však není ani zde situace jednoznačná. Navzdory liberálnímu přístupu se však stále najde velké množství hledačů, kteří svou činnost vykonávají nelegálně. Jedná se např. o hledání v chráněných lokalitách, zmínit lze známý Hadriánův val (Giordano 2019), který je tím značně poškozován (Halliday 2018). Rovněž lze počítat s tím, že ne všechny nálezy splňující parametry pokladu jsou poctivě hlášeny příslušným úřadům. Samotná činnost hledačů je obtížně kontrolovatelná (Antal 2018, 75–79), ve spojení s liberálním přístupem Spojeného království je tak ochrana archeologického dědictví do značné míry závislá na morálce hledačů.

S tím souvisí i problematika nelegálního obchodu. Známy je např. případ čtyř detektorářů, kteří v roce 2015 neoznámili nález anglosaského a vikingského pokladu. Nález se pokusili prodat na černém trhu, za což jim hrozilo až sedm let vězení (Wood 2018).

Extrémního rozsahu hledání archeologických nálezů dosahují v Anglii takzvané *Detector Rallies*, volně přeloženo detektorářská shromáždění, ve skutečnosti spíše detektorářské nájezdy, které lze považovat za formu podnikání. Některé osoby kupují pozemky, na nichž je předpoklad velkého výskytu archeologických nálezů, a pak pořádají např. víkendové akce na hledání těchto předmětů. Účastníci musí zaplatit za vstup a táboření na pozemku, poté mohou volně hledat. Zásah do archeologického dědictví je potenciálně ničivý, dotyčná lokalita může být během víkendu zcela „odkovená“.¹¹⁸ Mnoho nálezů navíc nesplňuje definici pokladu, takže není povinnost je odevzdat. Evidence v systému PAS je dobrovolná, takže velká část informací se k archeologům nedostane.¹¹⁹ Podle Keitha Westcotta se takových akcí někdy účastní na 2000 lidí. Westcott také uvádí, že podle posledních průzkumů se hledání archeologických nálezů ve Spojeném království věnuje přibližně 40 000 lidí. Z toho pouze něco přes 2 500 hledačů své nálezy oficiálně eviduje (Westcott 2023).

Uplatňování principů profesora Younga ve Spojeném království se bude pravděpodobně lišit v závislosti na tom, zda se jedná o předměty z kategorie pokladů, či nikoli. V případě pokladů by naplnění principů nemělo být problém, stejně jako v Česku. U archeologických nálezů v soukromém vlastnictví je věc složitější. Díky systému PAS je do značné míry zajištěna zásada přístupu veřejnosti, principy ochrany, údržby a integrity však nemusí být vždy dostatečně naplněny.

6.5 Další relevantní příklady veřejné regulace nelegálního obchodu s archeologickými nálezy

6.5.1 Estonsko – právní úprava činnosti veřejnosti

Estonsko je příklad postkomunistické země s liberální regulací činnosti veřejnosti. Všechny archeologické nálezy jsou zde majetkem státu, přičemž jsou definovány jako předměty nebo soubory předmětů vzniklé lidskou činností, které jsou uloženy nebo ukryty pod zemí, na povrchu, v tělese stavby, ve vodě nebo jejích sedimentech, které mají archeologickou (a v rámci toho historickou, uměleckou,

118 Slangový výraz používaný v archeologii pro případy, kdy je celá lokalita detektoráři zbavena téměř všech kovových archeologických nálezů.

119 Informace prezentovali profesor Michael Lewis a Andrew Long z essexské policie. *Metal-detecting rallies and heritage management – towards best practice* [online workshop]. Brussel, MEDEA/Histories vzw a Vrije Universiteit Brussel, 9. červen 2021. Workshopu jsem se osobně zúčastnil.

vědeckou nebo jinou kulturní) hodnotu, nemají vlastníka nebo ho nelze určit (Muinsuskaitseadus, § 24). Ani Estonsko nepřistoupilo k časovému vymezení archeologického nálezu.

Veřejnost se může aktivně zapojit do hledání archeologických nálezů po splnění několika předpokladů. Každý hledač musí:

1. **Získat povolení od Rady pro ochranu dědictví (Muinsuskaitseamet).** Povolení lze vydat až na pět let, předpokladem je absolvování odborného školení (MUINSUSKAITSEAMET), které poskytují především soukromé právnické osoby, ale jeho obsah kontroluje a schvaluje Rada. Školení se koná přibližně 6–8krát ročně.¹²⁰
2. **Oznámit Radě s předstihem plánované hledání.** V oznámení uvede své jméno, číslo povolení, místo plánovaného hledání (s přesností na katastrální jednotky), datum a čas.
3. **Odevzdat nálezovou zprávu do 30 dní.** Hledač musí uvést místo hledání, souřadnice exkavovaných nálezů, popis místa nálezu a popis nálezu a jeho okolností (MUINSUSKAITSEAMET). Pracovníci Rady poté nálezové zprávy zkontrolují a v případě významných nálezů si vyžádají jejich odevzdání za účelem dalšího prozkoumání.¹²¹ Z těchto informací lze vyvodit, že artefakty, o jejichž předání Rada nepožádá, nejsou formálně považovány za archeologické nálezy a zůstávají u nálezce.¹²²

Podobně jako v jiných zemích, přísluší nálezci odměna, která však nemusí být peněžitá, výjimečné není např. odměňování odbornou literaturou.¹²³ Porušení pravidel je přestupkem, který se trestá až do výše 200 „pokutových jednotek“ (Muinsuskaitseadus, § 83). Hodnota jedné jednotky je 4 eura (§ 47), takže maximální výše pokuty pro fyzickou osobu činí 800 euro. Horní hranice je tedy v absolutních hodnotách nižší než v České republice, ale stále lze uložit sankci přísnější, než je aktuální praxe v Česku.

Estonský systém ukazuje, jak lze umožnit veřejnosti ke kulturnímu dědictví aktivní, avšak náležitě regulovaný přístup. V určitých ohledech vykazuje paralely s portálem amatérských spolupracovníků v Česku, ale významným rozdílem je zakotvení v zákoně, které umožňuje aplikovat pravidla plošně a bez rozdílu.

V souvislosti s nelegálním obchodem lze konstatovat, že Rada se pravděpodobně dozví o nálezech přiznaných v nálezových zprávách, hledačům však mnoho nebrání, aby (významné) nálezy zamlčeli.

6.5.2 Německo – regulace trhu s předměty kulturní hodnoty

V letech 2015–2018 realizovalo Německo rozsáhlý výzkumný projekt zaměřený na nelegální obchod s kulturními předměty, který zkoumal objem obchodu s artefakty ze středomořské oblasti (především Iráku a Sýrie), pravost zboží, jeho průvodní dokumentace a subjekty zapojené do obchodu. Výsledkem byl, kromě vyhodnocení stavu, také soubor doporučených opatření ke zlepšení situace (Hemeier, Hilger 2020, 5).

Výzkum se zaměřil na přibližně 386 500 předmětů prodávaných v kamenných obchodech, na aukcích, internetových stránkách a dalších fórech. Vycházel především z veřejně dostupných zdrojů, přičemž ověřoval např. původ prodávaných artefaktů. Předmětem výzkumu ve formě ankety byli obchodníci, pracovníci aukčních domů, muzeí a policie a odborníci z oboru památkové péče. Kvůli vysoké administrativní zátěži byli z šetření vyloučeni soukromí sběratelé (Hemeier, Hilger 2020, 15–18).

Pro přímo prodávané artefakty výzkum doložil, že až 38,9 % z nich bylo importováno z Iráku a Sýrie. Obecně platným závěrem bylo, že provenience a dokumentace nálezů nebyla ověřitelná, což se netýkalo pouze internetových obchodů, ale také soukromých prodejců a aukčních domů. Ověřitelnost prezentovaných skutečností byla při výzkumu rozdělena do pěti kategorií a vyhodnocena ve vztahu k nárokům

120 Informace prezentovala pracovnice Rady Maria Smirnova, *Metal-detecting rallies and heritage management – towards best practice [online workshop]*. Brussel, MEDEA/Histories vzw a Vrije Universiteit Brussel, 9. červen 2021. Workshopu jsem se osobně zúčastnil.

121 Informace prezentovala pracovnice Rady Maria Smirnova, *Metal-detecting rallies and heritage management – towards best practice [online workshop]*. Brussel, MEDEA/Histories vzw a Vrije Universiteit Brussel, 9. červen 2021.

122 Od kogentních norem veřejného práva se nelze odchýlit. Proto za předpokladu, že je nalezený předmět archeologickým nálezem, musí být odevzdán. Kategorii archeologického nálezu, který si může nálezce ponechat neexistuje. Proto se u předmětů, kterých odevzdání Rada nevyžaduje, nejedná formálně o archeologické nálezy. Nelze úplně vyloučit, že z vědeckého (archeologického) hlediska se o archeologický nález může jednat.

123 Informace prezentovala pracovnice Rady Maria Smirnova, *Metal-detecting rallies and heritage management – towards best practice [online workshop]*. Brussel, MEDEA/Histories vzw a Vrije Universiteit Brussel, 9. červen 2021.

Kvalita provenience	KGSG ¹²⁵	EU – Irák ¹²⁶	EU – Sýrie ¹²⁷	UNESCO 1970 ¹²⁸
5. Ověřitelná provenience (před platností předpisu)	2,1 %	0,4 %	9,6 %	0 %
4. Detailní, ale neověřitelná provenience (před platností předpisu)	16,9 %	10,2 %	10,1 %	1,4 %
3. Nedostatečná, neověřitelná provenience (před platností předpisu)	38,1 %	33,2 %	16,7 %	0,1 %
2. Nedostatečná, neověřitelná provenience (po platnosti předpisu)	31,9 %	48,1 %	62 %	87,5 %
1. Chybějící, zavádějící, falešná provenience	10,9 %	8,1 %	10,9 %	10,9 %

Tab. 7. Procentuální vyjádření objemu kulturních předmětů v pěti kategoriích kvality provenience.

stanoveným právní úpravou,¹²⁴ tab. 7 uvádí procentuální zastoupení artefaktů v jednotlivých kategoriích (Hemeier, Hilger 2020, 20–22).

Tato data ukazují, že právní požadavky na dokumentaci obchodovaného zboží jsou splněny pouze v zanedbatelném počtu případů. Naopak, ve většině případů není dokumentace provenience ani dostatečně podrobná, ani ověřitelná.

Dotazníkové šetření mezi subjekty obchodujícími s předmětným zbožím je třeba brát s rezervou, neboť informace poskytlo pouze 16 % dotázaných obchodníků. Z výsledků vyplývá, že např. v roce 2016 šest obchodníků / aukčních domů s předmětným zbožím vůbec neobchodovalo, jedenáct obchodovalo v rozmezí 1–100 předmětů a pět obchodovalo v rozmezí 101–1000 položek (Hemeier, Hilger 2020, 32–33). Ve větších objemech nikdo údajně neobchodoval. Důvěryhodnost výzkumu v této oblasti je však dle mého sporná.

Ve druhé části výzkumu tým formuloval návrhy opatření ke zlepšení situace v oblasti nelegálního obchodu. Prvním návrhem je zvýšení povědomí o problematice ve společnosti. Doporučenými nástroji jsou informační kampaně, rozšíření učebních osnov na univerzitách nebo výzkum a publikování provenience předmětů, které se již v zemi našly. Druhým návrhem je posílení regulace legálního trhu a zvýšení transparentnosti. Nástroji mohou být digitalizace aukčních katalogů, zveřejňování průvodní dokumentace k artefaktům, databáze kulturních předmětů nebo vzorová vývozní certifikace (za účelem sjednocení dokumentace). Část těchto nástrojů by měla směřovat také ke zvýšení ochrany zákazníků. Na tomto místě autoři výzkumu doporučují

databázi padělaných artefaktů a vytvoření širokého fóra, kterého by se účastnili všechny druhy subjektů. Fórum by bylo místem pro diskuzi o nových opatřeních, tvorbu metodik a dalších mimoprávních opatření. Poslední oblastí je kontrola. Ta se musí i nadále zlepšovat, např. využíváním digitálních nástrojů pro monitorování obchodu. Součástí systému musí být síť odborníků, kteří budou poskytovat podporu správním orgánům a policii (Hemeier, Hilger 2020, 35–44). Všechna tato opatření mohou podle názoru autorů vnést více světla do obchodu s kulturními předměty, proto je na místě zamyslet se nad jejich možnou implementací.

Výsledky projektu a závěrečná zpráva však vyvolaly i odbornou kritiku. Erika Bochereau, generální tajemnice Confédération Internationale des Négociants en Œuvres d'Art (CINOA), obchodní organizace sdružující obchodníky s uměním a starožitnostmi, poukazuje např. na skutečnost, že velikost černého trhu není tak velká, jak zpráva naznačuje. V tomto ohledu je zmíněna i změna na internetových stránkách INTERPOLu, který stáhl informace o rozsahu nelegální činnosti. Kritika směřuje také vůči hře se statistikami, které tak nemají dostatečnou výpovědní hodnotu, chybí rovněž dostatečný kontext k úpravě a specifikům vývozních osvědčení v zemích původu. Kritizována je také německá legislativa, která na dokazování provenience klade přehnané nároky. Autorka uvádí, že většina poctivých obchodníků by ráda splnila požadavky na dokumentaci a prokázání původu, protože by jim to usnadnilo práci, ale to je podle současné německé legislativy téměř nemožné. Bochereau dále poukazuje na to, že není dostatečně podloženo ani financování terorismu (Bochereau 2020).

124 Porovnávány byly: německý zákon na ochranu kulturního dědictví (KGSG), Nařízení Rady (ES) č. 1210/2003 ze 7. července 2003 o některých zvláštních omezeních hospodářských a finančních vztahů s Irákem a o zrušení nařízení (ES) č. 2465/96, Nařízení Rady (EU) č. 36/2012 z 18. ledna 2012 o omezujících opatřeních s ohledem na situaci v Sýrii a o zrušení nařízení (EU) č. 442/2011 a UNESCO 1970.

125 KGSG.

126 Nařízení Rady (ES) o některých zvláštních omezeních hospodářských a finančních vztahů s Irákem a o zrušení nařízení (ES) č. 2465/96.

127 Nařízení Rady (EU) o omezujících opatřeních s ohledem na situaci v Sýrii a o zrušení nařízení (EU) č. 442/2011.

128 Úmluva UNESCO o opatřeních k zákazu a zamezení nedovoleného dovozu, vývozu a převodu vlastnictví kulturních statků.

Závěrečná zpráva projektu a její kritika mohou bez hlubšího studia zůstat v pozici rozdílných odborných názorů a výsledky projektu je třeba vnímat s rezervou. Samotné návrhy opatření na řešení problému, který nepochybně existuje (jen možná v jiných než deklarovaných dimenzích), však lze zohlednit při formulaci návrhů *de lege ferenda*.

6.5.3 Slovinsko – amnestie na soukromé archeologické sbírky

Velmi netradiční přístup k ochraně kulturního dědictví zvolilo roku 2008 Slovinsko, když v novém zákoně o ochraně kulturního dědictví zavedlo možnost legalizace nezákonných soukromých sbírek archeologických nálezů (Zakon o varstvu dediščine, čl. 135).

Po prvním roce doprovodné mediální kampaně bylo evidováno přibližně 200 soukromých sbírek. Ty byly prozkoumány pracovníky muzeí, a pokud se jednalo o sbírku regionálního nebo národního významu, byla uložena v muzeu a oznamovateli byly uhrazeny náklady spojené s uložením sbírky a péčí o ni. Částku stanovilo Ministerstvo kultury. Pokud se nejednalo o soubor významné hodnoty, mohl si jej oznamovatel ponechat v držení (vlastnictví zůstalo státu) (Michalík 2012, 254–255).

Proč tomuto ochrannému nástroji věnovat pozornost? Popsaná „amnestie“ na archeologické nálezy

může teoreticky přinést několik benefitů v oblasti ochrany archeologického dědictví. Především lze zdokumentovat a v případě vysoké hodnoty uložit v muzeích velké množství jinak nenávratně ztracených částí archeologického dědictví. Jedná se tedy o nástroj, který může zachránit vědeckou hodnotu artefaktů a může také zlepšit přístup veřejnosti ke kulturnímu dědictví. Za druhé může motivovat k dlouhodobé spolupráci osoby, které nelegálně hledají archeologické nálezy, ale jejichž primární úmysly nejsou špatné, nicméně hrozba sankce je od odevzdání nálezu odrazuje. Za třetí, úhrada nákladů na údržbu nálezů může motivovat ty, kteří mají zájem o zhodnocení nálezů. Obecně platí, že ať už jsou důvody odevzdání jakékoli, s každým odevzdaným nálezem se snižuje množství potenciálního zboží pro černý trh.

Aby byl tento nástroj efektivní a aby se legalizace sbírek nestala pravidlem, amnestie by měla být časově omezená. Její přínos by mohl být významný např. při plánované novelizaci či reformě právní úpravy – v této chvíli by mohla odstranit některé protiprávní stavy, aby nová regulace mohla vstoupit v platnost bez zátěže v podobě strašáků z minulosti. Aplikace podobného jednorázového nástroje by mohla být využita i v České republice, a proto této myšlence bude věnována pozornost v návrzích *de lege ferenda*.

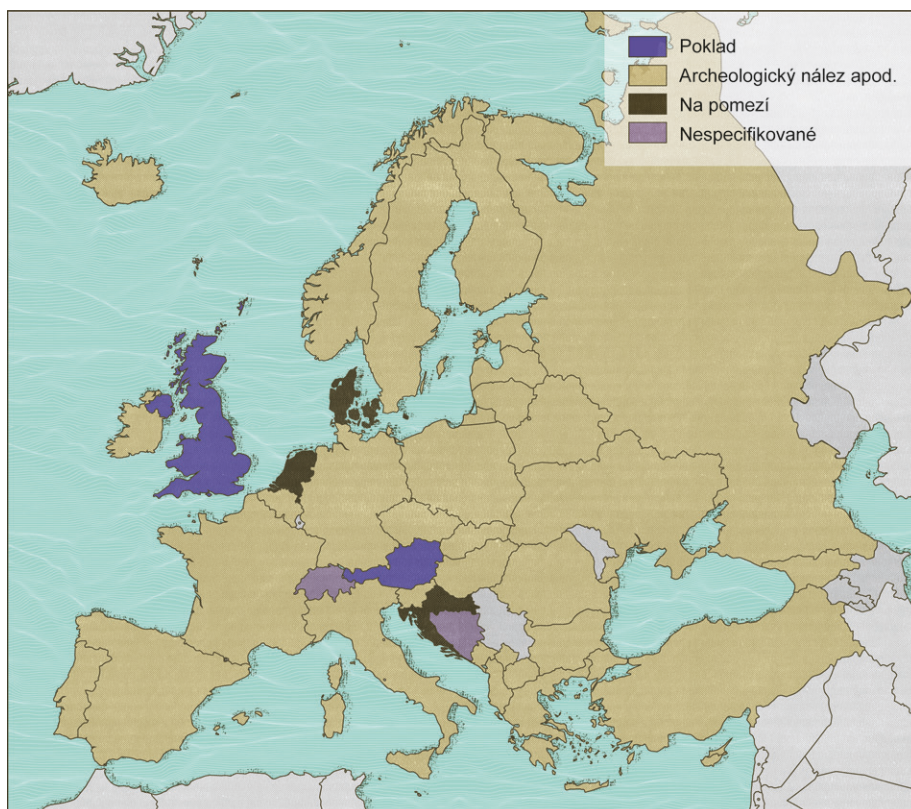
Srovnání veřejnoprávních aspektů obchodu s archeologickými nálezy v České republice a dalších evropských zemích

Po pohledu na právní úpravu a praxi v České republice a vybraných evropských zemích je třeba porovnat podobnosti a rozdíly v řešení jednotlivých veřejnoprávních aspektů. Toto srovnání je důležité jak pro vhled do mezivládní praxe tam, kde se setkávají různé jurisdikce, tak i pro formulaci návrhů *de lege ferenda*.

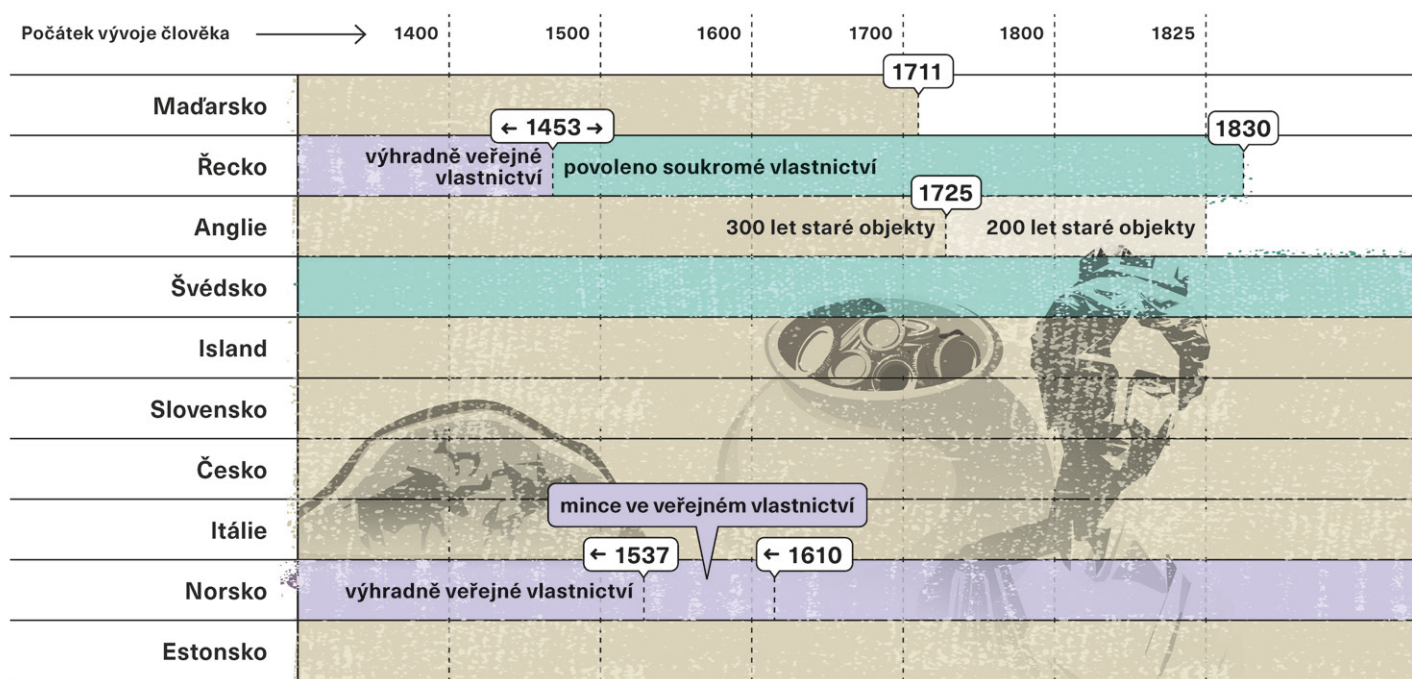
7.1 Veřejnoprávní aspekt 1: Definice archeologických nálezů¹²⁹

V teoretické kapitole věnované prvnímu veřejnoprávnímu aspektu byly představeny hlavní přístupy k definici chráněného statku – archeologický nález (objekt/předmět), pokladní regál a definice nacházející se na pomezí. Mapa na obr. 4 znázorňuje

129 Podkapitola vychází z článku Antal, Lewis 2024.

Obr. 4. Mapa znázorňující přístupy evropských zemí k definici chráněného statku. Autor R. Antal, grafika M. Filip.

Obr. 5. Přehled různých časových vymezení ve vybraných evropských zemích. Plné bibliografické zápisy použitých právních předpisů jsou v seznamu použitých zdrojů. Autor R. Antal, grafika M. Filip.

současné rozložení těchto variant v Evropě a ukazuje, že ryzí pokladní regál postupně ustupuje do pozadí. V praxi se omezuje pouze na Spojené království, přičemž materiální kritéria se uplatňují na artefakty pouze v Anglii a Walesu. Navíc novelizace definice z roku 2023 má za cíl zohlednit také kulturní a historickou hodnotu, což lze považovat za přibližování se k evropským standardům.

Definice pokladu ve Skotsku nebo Rakousku se vztahují na všechny předměty bez ohledu na jejich povahu nebo hodnotu, takže tento přístup ve skutečnosti pokrývá ještě širší škálu předmětů než definice archeologických nálezů. V podkapitole 6.3 byl zmíněn netradiční přístup Nizozemska, kde vedle sebe fungují definice archeologického nálezu a pokladní regál, které se uplatňují podle okolností nálezu (při archeologickém výzkumu nebo mimo něj).

Na základě porovnání definice archeologického nálezu a definic na pomezí usuzují, že dopad na praxi je téměř stejný, ale první přístup je značně přehlednější. Jednoznačná definice umožňuje snadno vyhodnotit, které předměty jsou chráněny, a ve spojení s následnou úpravou vlastnických práv po vzoru Česka nebo Slovenska je určení jejich statusu bezproblémové. Definice na pomezí obvykle nejprve vymezují kulturní objekty jako předměty s (mimo jiné) archeologickou hodnotou a teprve v dalších ustanoveních předpisů adresují otázku vlastnictví

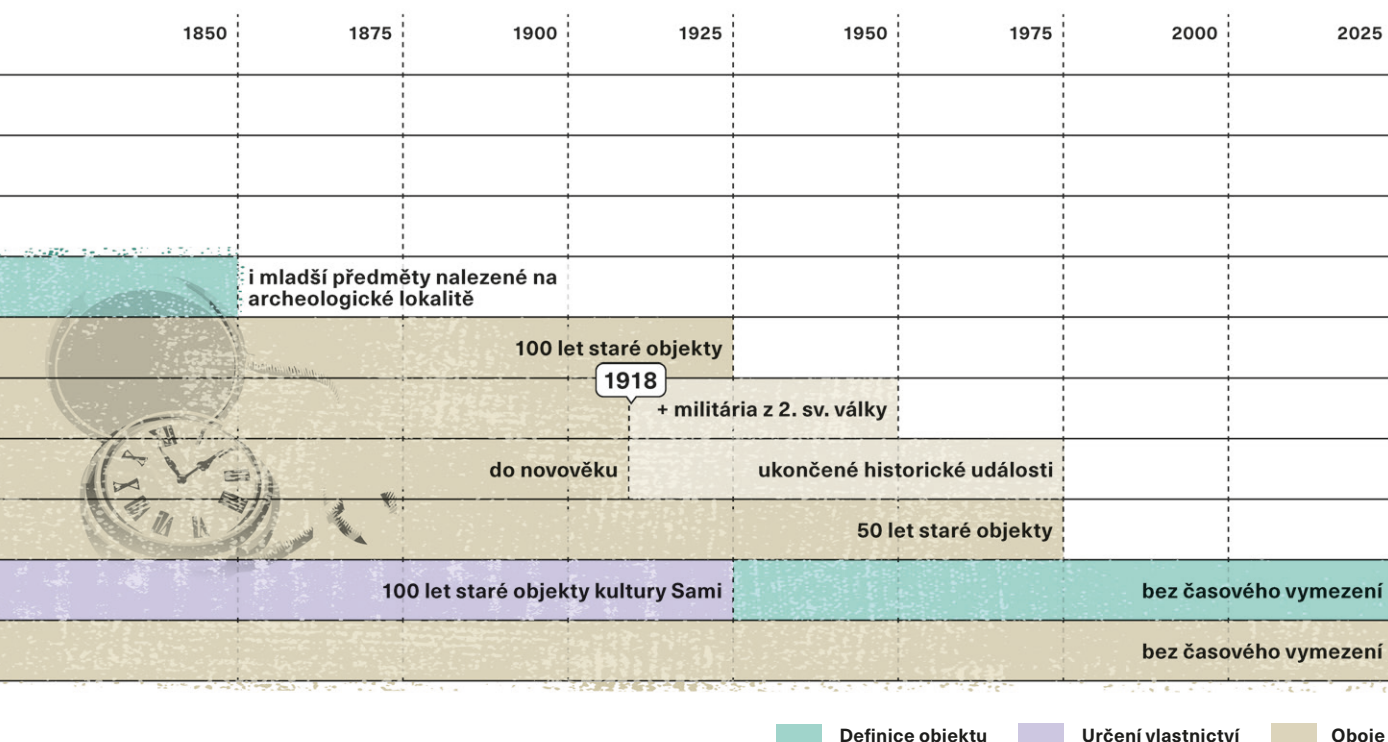
předmětů nalezených pod zemí. Pochopení těchto zákonů vyžaduje podrobnější studium, ale ani tak nemusí být výsledek laikovi zřejmý.

Druhým faktorem, který významně ovlivňuje ochranu archeologických nálezů, je časové vymezení. Obrázek 5 prezentuje různé příklady napříč Evropou, včetně vymezení podle stáří i podle rozhodného roku, přičemž tabulka rovněž ukazuje, kde časové vymezení definuje chráněný objekt a kde determinuje vlastníka. Obecně lze konstatovat, že tam, kde země připouští soukromé vlastnictví archeologických nálezů, vyhrazuje si veřejné vlastnictví pro artefakty ze starších období. Důležitým zjištěním jsou rozdíly v časovém vymezení v jednotlivých zemích, což znamená, že předměty stejného stáří požívají různé úrovně ochrany v závislosti na zemi původu.

Rozdíly ve věcném a časovém vymezení chráněných statků komplikují ochranu archeologických nálezů ve chvíli, kdy vstupují do mezinárodního prostoru. Po srovnání dalších veřejnoprávních aspektů tuto skutečnost doloží dvě případové studie.

7.2 Veřejnoprávní aspekt 2: Vlastnictví archeologických nálezů

Rozlišení vlastnických práv je poměrně jednoduché. Většina zemí si vyhrazuje veřejné vlastnictví alespoň části nejstarších nebo významných nálezů.

Některé, jako Česká republika nebo Slovensko, stanovují veřejné vlastnictví všech archeologických nálezů bez ohledu na jejich hodnotu. Mapa (obr. 6) ukazuje, které země zastávají tento přístup a které jsou v otázce vlastnictví liberálnější. Zmínit lze, že země s pokladním regálem většinou uplatňují hadriánské dělení či jeho modifikace¹³⁰ na nálezy soukromých osob, a také právně regulovanou možnost vytváření soukromých sbírek v Řecku. Toto opatření může teoreticky motivovat veřejnost k dodržování zákona za účelem vytváření legitimních sbírek, aniž by jí hrozily sankce.

7.3 Veřejnoprávní aspekt 3: Hledání archeologických nálezů

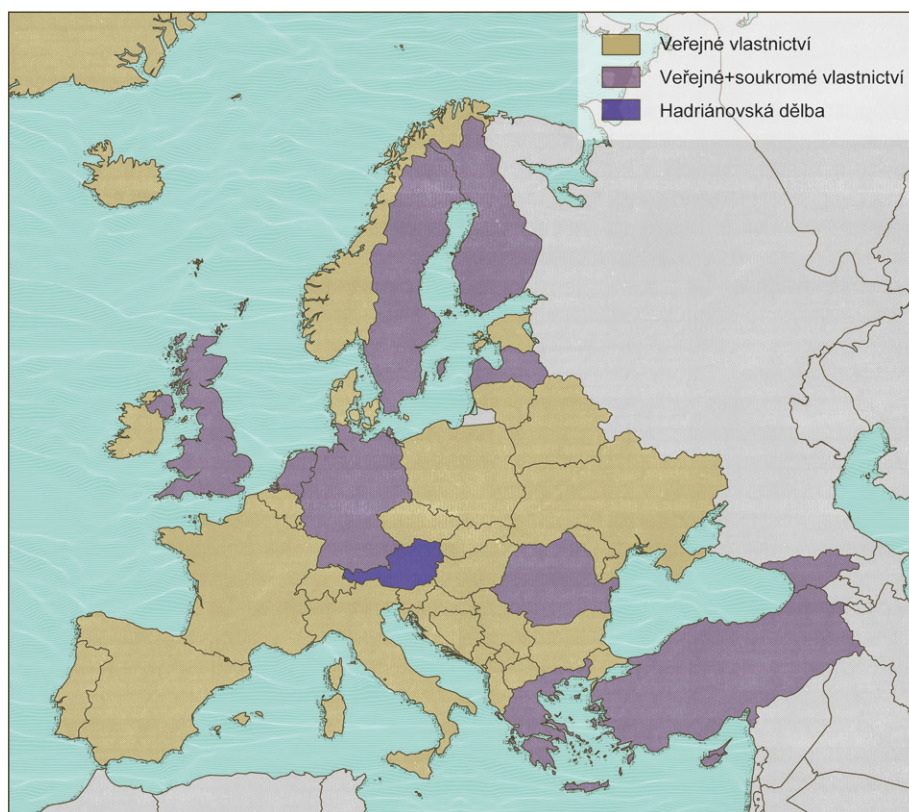
Amatérští hledači jsou v České republice aktivní již řadu let, a přestože jsou negativní dopady jejich činnosti veřejně známy, řešení v podobě zákonů se zatím nedostavilo. Bližší pohled na situaci na Slovensku ukázal body, z nichž by si český zákonodárce mohl vzít příklad. Podrobnější a přísnější právní úpravu je třeba vnímat rozhodně kladně.

Jasně vymezení pojmů archeologický nález a archeologické naleziště a zavedení specifických skutkových podstat, ať už v památkovém, nebo trestním zákoně, nepochybně směřuje k potlačení protiprávní činnosti. Zásahu na těchto změnách nese i Maltská konvence, která dosud není v českém právním řádu řádně reflektována.

Společným znakem je zákaz veřejné činnosti bez spolupráce s archeologem (i když v Česku je spolupráce vnímána volněji). Pohled na počet sankcí uložených za porušení tohoto zákazu ukazuje, že přísný zákon sice vedl k uložení většího počtu trestů, tento nárůst však neodpovídá rozmachu protiprávní činnosti v praxi. Represe samotná tedy zjevně nepřinesla dostatečné výsledky pro vyslovení závěru, že se jedná o správnou cestu, kterou se ubírat.

Inspiraci je proto třeba hledat i v jiných zemích, např. v Estonsku, které se v posledních letech vydalo liberálnější cestou. V zemi je možné po odborném školení získat povolení k hledání archeologických nálezů, ale každý detektorář se musí podřídit příslušné administrativě, tj. musí oznamovat plánované prospekce a odevzdávat zprávy o hledání.

¹³⁰ Extrémem je v tomto ohledu Rakousko, které rozděluje vlastnické právo mezi nálezce a vlastníka pozemku, a to i v případě archeologických nálezů pocházejících z archeologických výzkumů. Nálezcem je v těchto případech organizace provádějící výzkum. Raimund Karl poukazuje na absurditu vykupování vlastnického podílu vlastníka pozemku ke každému jednotlivému nálezu za účelem zabezpečení jeho ochrany. V případě velkých výzkumů cena za všechny nálezy roste do závratných výšin, a to i při ceně 0,01 eur za kus (Karl 2016).

Obr. 6. Mapa znázorňující režimy vlastnického práva k archeologickým nálezům v Evropě. Autor R. Antal, grafika M. Filip.

Na základě výzvy musí předložit vybrané nálezy, které mohou připadnout do vlastnictví státu. Cestou udělování licencí či povolení se v Německu vydalo např. Šlesvicko-Holštýnsko.¹³¹ Tyto liberální přístupy dnes nejsou zcela výjimečné a jsou určitým mezikrokem mezi restriktivním přístupem Česka nebo Slovenska a téměř neomezeným hledáním např. v Anglii.

Jediným veřejnoprávním limitem hledání v Anglii je v zásadě zákaz této činnosti na zapsaných památkách. Přípustnost soukromého vlastnického práva navíc znamená, že mnoho artefaktů se k odborné veřejnosti vůbec nemusí dostat. Ani jeden z těchto extrémů, tj. přísná restrikce a výrazná liberalizace, nevede k uspokojivým výsledkům. Na cestě k účinné regulaci může být nutné učinit krok oběma směry – umožnit regulované hledání, např. po vzoru Estonska, a zároveň zpřísnit tresty, aby veřejnost odrazovala od porušování zákona. V tomto ohledu se pravděpodobně netřeba obávat ani zavedení nových trestných činů po vzoru Slovenska.

7.4 Veřejnoprávní aspekty 4 a 5: Oběh archeologických nálezů

Přesto (nebo právě proto), že je velká část odborné diskuze věnována regulaci exportu a importu, je tato část v teoretické rovině nejméně problematická. Převážná část obchodu probíhá v mezinárodním prostoru, proto je tato problematika dostatečně řešena mezinárodními úmluvami, které sjednocují postupy členských zemí. Proto i Česká republika disponuje úpravou vydávání osvědčení k prodeji a trvalému vývozu archeologických nálezů, i když s nimi jejich vlastníci v současném režimu pravděpodobně nebudou obchodovat. Základní princip vydávání osvědčení nebo licencí pro vývoz je v zásadě stejný, liší se však předměty, na které se tento proces vztahuje. To je však problém správné definice chráněného zboží, popsany výše.

Evropské země včetně České republiky, problematiku importu do jisté míry upravují, je však otázkou, zda dostatečně. Příklady dovozu archeologických nálezů do Česka jsou totiž známy a budou dokumentovány v kapitole 8. Praktickou regulaci importu a exportu proto nelze považovat za dostatečnou.

¹³¹ Autor tento systém podrobněji popsal ve své diplomové práci (Antal 2018, 68–69, dle Majchczak 2016).

Celá idea omezování nelegálního obchodu je založena na myšlence znalosti provenience archeologických nálezů, proto by prodeji mělo předcházet vystavení osvědčení a jeho kontrola při importu by měla umět odhalit porušení zákona. Vymyslet způsob zfalšování provenience je však velmi snadné.

7.5 Případové studie¹³²

V otázce vymezení chráněného statku vystává problém posouzení ochrany ve chvíli, kdy se artefakt dostane do mezinárodního prostoru. Problém se týká především geograficky nespécifických archeologických nálezů, jako jsou např. předměty z doby římské. Ty jsou rozšířeny téměř po celé Evropě, ale v jednotlivých zemích mohou požívat různé ochrany. K problematickým definicím se přidává otázka určení vlastnictví a legální možnosti obchodování. Takovým případem byla zmíněná římská přilba nalezená v Anglii. Podobné nálezy jsou ve většině zemí jednoznačně chráněny.

Problém spojený s věcným vymezením jasně dokumentuje následující srovnání nálezů římských mincí v České republice a v Anglii (tab. 8).

		
Denár, Antoninus Pius, 156–157 n. l.	Denár, Antoninus Pius, 156–157 n. l.	
Okres Brno-venkov, Česká republika ¹³³	Region Yorkshire and the Humber, Anglie ¹³⁴	
Splňuje věcnou definici archeologického nálezu	Nesplňuje věcnou definici pokladu	
Hledání artefaktů bez vazby na oficiální výzkum není možné	Artefakty lze hledat volně, doporučuje se pouze dohoda s vlastníkem pozemku	
Je předmětem veřejného vlastnictví	Je předmětem soukromého vlastnictví	
Majitelé s artefakty neobchodují, je prakticky nemožné, aby se objevily legálně na trhu	Majitelé mohou s artefakty obchodovat, prakticky je možné, aby se legálně objevily na trhu	

Tab. 8. Případová studie římských mincí rozdílné provenience dokumentuje významný vliv původu na ochranu archeologického nálezu.

Obdobným problémem je odlišné časové vymezení, které se projevuje např. v případě předmětů z druhé světové války. Zatímco např. v Česku a Slovensku jsou i takovéto nálezy považovány za archeologické nálezy, odlišné určení hraničního roku v jiných zemích umožňuje obchodovat i s těmito předměty. Navíc vzhledem k tomu, že se jedná o předměty relativně mladé, nemusí vůbec pocházet ze země a splňovat tuto podmínku archeologického nálezu. Srovnání v následující případové studii ukazuje problémy spojené jak s časovým vymezením, tak s rozlišením mezi archeologickým nálezem a starožitností (tab. 9).

	
Německý odznak za zranění, (1939–1945)	Německý odznak za zranění, (1939)
Okres Ostrava-město, Česká republika ¹³⁵	Aukce, Dánsko, původ neznámý ¹³⁶
Splňuje časovou definici archeologického nálezu	Vzhledem k různým časovým vymezením často nesplňuje definici chráněného statku
Hledání artefaktů bez vazby na oficiální výzkum není možné	Artefakty lze často volně hledat, protože nemusí být chráněny
Je předmětem veřejného vlastnictví	Je předmětem soukromého vlastnictví
Majitelé s artefakty neobchodují, je prakticky nemožné, aby se objevily legálně na trhu	Majitelé mohou s artefakty obchodovat, prakticky je možné, aby se legálně objevily na trhu

Tab. 9. Případová studie odznaků z druhé světové války dokumentuje vliv provenience a rozdílného časového vymezení na ochranu archeologického nálezu.

Neznalost skutečné provenience umožňuje využívat rozdíly v úpravě vlastnických práv a úspěšně s předměty obchodovat. Jediným předpokladem je vytvoření falešné dokumentace, což nemusí být vůbec obtížné. Stačí např. vyvézt předmět z Česka do Anglie, ohlásit nález, který nesplňuje parametry chráněného statku (pokladu), a nabýt vlastnická práva. Následně lze získat vývozní licenci a s artefaktem obchodovat. Anglický zákon sice takový prodej zakazuje, ale bez znalosti skutečného původu jej nelze odhalit.

¹³² Podkapitola vychází z článku Antal, Lewis 2024.

¹³³ AMČR1. Foto Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.

¹³⁴ Griffiths 2018. Foto York Museums Trust.

¹³⁵ AMČR2. Foto Slezské zemské muzeum.

¹³⁶ NORDIC MILITARIA. Foto Nordic Militaria.

Výše uvedené závěry potvrzuje i Nico Aten z nizozemské památkové inspekce, který k příkladu římských mincí uvedl, že v případě podezření na nelegální obchod jsou tyto artefakty zadrženy a následně je zkoumána jejich provenience. Ve skutečnosti však zemi původu obvykle nelze určit, a proto jsou předměty zásadně navraceny osobám, kterým byly zadrženy.¹³⁷

7.6 Prostor mezi zákony

Jak tedy hodnotit právní úpravu České republiky ve srovnání a ve vztahu k ostatním evropským zemím? Pokud jde o otázku definic, nelze český přístup hodnotit zásadně negativně, naopak pokrývá téměř nejdelší období lidské minulosti. Pro jeho vylepšení by však bylo vhodné změnit časové vymezení (novověk) na hraniční rok či věk předmětů. Spolu s dalšími zeměmi však i Česko přispívá k vytváření prostoru mezi zákony, který usnadňuje nelegální činnost.

Tento prostor se dále zvětšuje, zohledníme-li různé přístupy k otázce vlastnického práva, které v Evropě rozdělují archeologické nálezy mezi různé druhy subjektů. V tomto případě nelze Českou republiku principiálně kritizovat za ochranu svého archeologického dědictví stanovením výhradního veřejného vlastnictví. Nicméně se nabízí otázka, zda by soukromé vlastnictví vybraných artefaktů nemohlo přirozeně regulovat jejich nelegální oběh.

Rozsah problému navíc umocňuje skutečnost, že v některých zemích je možné hledáním archeologické nálezy legálně získat. Rozdílná vnitrostátní regulace může motivovat detektoráře k cestování za touto činností, například slovenské občany lze očekávat v České republice, kde jsou případné sankce výrazně nižší.

Důsledky těchto rozdílů ukázala případová studie, praktické následky rozdílné regulace, stejně jako úspěšné případy boje proti nelegálnímu obchodu, budou přiblíženy v následující kapitole.

¹³⁷ Za informace děkuji Nicu Atenovi, Inspectie Overheidsinformatie en Erfgoed.

Mezinárodní prodej a export archeologických nálezů v praxi

V předchozích kapitolách bylo popsáno nejen fungování nelegálního obchodu s archeologickými nálezy, ale také teoretický základ v podobě příslušných právních norem na národní i mezinárodní úrovni. Ty pak byly porovnány ve vztahu k jednotlivým zkoumaným veřejnoprávním aspektům, čímž bylo vytvořeno základní teoretické povědomí pro zkoumání praktické interakce zemí v mezinárodním prostoru. Nedostatky či překážky popsané v rámci případové studie tak demonstrují na skutečných případech, které však byly díky mezinárodní spolupráci dovedeny do úspěšného konce v podobě zadržení pachatelů, nelegálního zboží či repatriace vyvezených kulturních předmětů.

8.1 Hledání archeologických nálezů v zahraničí

Nelegální obchod s archeologickými nálezy dostává často mezinárodní rozměr již při exkavaci. Touto turistikou za archeologickými nálezy je postižena většina evropských zemí. Například Německo je zasaženo činností detektorářů z Nizozemska do té míry, že některé archeologické výzkumy musí být střeženy přes noc. Podle místních odborníků nejde o malé přestupky, při nelegální exkavaci dochází k poškozování majetku, krádežím, zpronevěrám či praní špinavých peněz. Artefakty jsou obvykle vyvezeny do Nizozemska, kde jsou prodávány např. na internetových portálech nebo sociálních sítích (Schwedtfeger 2019). Hledání v zahraničí se nevyhýbají ani čeští občané.

Například v roce 2017 byla zadržena dvojice Čechů na Krétě. Neoprávněně hledali archeologické nálezy, a navíc se pohybovali na místě se zákazem vstupu. Díky práci ambasády byli nakonec propuštěni na kauci (ČTK 2017). O něco dále se v roce 2015 dostali čtyři čeští občané. Ti úspěšně z Rumunska vyvezli dácké a římské mince v hodnotě asi 2000 eur a další archeologické nálezy. Díky spolupráci s Českou republikou rumunská policie nálezy získala zpět do Rumunska (ROMANIA INSIDER 2017). Záběr českých občanů je široký, na fóru internetového portálu LovecPokladu.cz se objevují diskuze o hledání v Bulharsku, Slovinsku, Polsku, Švédsku, Německu, Tunisku, Slovensku a dalších zemích (Lovec Pokladů.cz 2).

Naopak české kulturní dědictví poškozují například hledači ze sousedního Polska. Problémem takového přeshraničního hledání je následné vyšetřování a stíhání přestupků, např. kvůli odlišné právní úpravě. Zatímco na Slovensku je vyhledávání archeologických nálezů pomocí detektoru kovů trestným činem, v České republice se jedná pouze o přestupek, takže pachatelé nejsou předáváni k trestnímu řízení.¹³⁸ Polští hledači v Česku mají podobné štěstí. I když je detektorář přistižen při činu, k zahájení správního řízení obvykle nedojde. Řízení by vyžadovalo ústní jednání, ke kterému by se přestupce pravděpodobně nedostavil.¹³⁹ Jak ukázala praktická kapitola o situaci v České republice, nemusí být snadné unést důkazní břemeno, proto pravděpodobně není možné zasílat pokuty do zahraničí podobně jako např. u dopravních přestupků. Vzhledem k tomu,

138 Za informace děkuji Mgr. Matuši Sládkovi, Krajský památkový úřad Trnava.

139 Rád bych poděkoval kolegům z Moravskoslezského kraje za jejich informace.

že problém není jednostranný, ale většina zemí patří jak mezi poškozené, tak i poškozující (prostřednictvím svých občanů), bylo by vhodné zvážit užší spolupráci policejních a správních orgánů v Evropě, aby pachatelé mohli být adekvátně sankcionováni. Spolupráci v tomto duchu na mezinárodní úrovni upravuje např. výše popsaná Úmluva o ochraně archeologického dědictví Evropy (revidovaná) a další mezinárodní smlouvy.

Extrémem, který se však jeví legálním, je pořádání prázdninových zájezdů zaměřených na hledání archeologických nálezů v zahraničí. S takovými praktikami se lze setkat např. ve Spojeném království, kde soukromé osoby nabízejí turistům z USA, Kanady nebo Austrálie možnost legálně hledat archeologické nálezy na místech z doby bronzové, doby římské nebo anglických a velšských bojišť. Kromě toho poskytovatel nabízí i zprostředkování osvědčení k vývozu těch předmětů, které to vyžadují ze zákona. V případě úspěšného procesu si tak turisté odvezou plody své práce ze země (Milligan 2019).

8.2 Zahraniční obchod s archeologickými nálezy

Na již několikrát zmíněném portálu Aukro.cz lze dokumentovat i mezinárodní obchod, velké množství archeologických nálezů pochází např. ze Slovinska.¹⁴⁰ Byl zjištěn např. prodej antického džbánu za 2 250 Kč (Aukro5). Ondřej Kašpařík ze Samostatného oddělení ochrany kulturních statků Ministerstva kultury ČR v rámci konzultace uvedl, že základní postup při řešení obdobných případů stále vychází ze zákona o prodeji a vývozu předmětů kulturní hodnoty, ale ministerstvo navíc vyžaduje vývozní povolení z deklarované země původu. Pokud toto povolení není předloženo, kontaktuje ministerstvo příslušný orgán v zemi původu s nabídkou zahájení procesu navrácení.

Vzhledem k tomu, že velká část obchodu probíhá v online prostoru, stojí za to alespoň stručně zmínit, jak internetové portály bojují proti nelegálnímu obchodu. Jako příklad je možné uvést portál eBay, jehož činnost lze rozdělit do tří skupin:

1. vzdělávání,
2. vymáhání,
3. spolupráce.

V rámci svých pravidel portál informuje uživatele o základních právních předpisech a nařízeních a odkazuje je také na webové stránky INTERPOLu, Červený seznam Mezinárodní rady muzeí a databázi právních předpisů UNESCO.

Součástí vymáhání dodržování právních předpisů jsou algoritmy, které zabraňují zveřejňování obchodních nabídek s potenciálně nelegálním zbožím, a kontroly prováděné zaměstnanci portálu. Porušení pravidel může vést k varování a dočasnému nebo trvalému zákazu činnosti na platformě.

Spolupráce portálu je poměrně široká, mezi institucemi lze nalézt již zmíněný INTERPOL, UNESCO, Komisi EU, různé odborníky z oboru archeologie, muzea, ambasády a policii z různých zemí. Výsledkem spolupráce je třeba zavedení povinnosti poskytovat dokumentaci k prodávaným předmětům. V případě její absence jsou tyto nabídky z obchodu staženy (Netcher). Je třeba poznamenat, že např. Aukro.cz ve svých obchodních podmínkách žádná taková pravidla výslovně nestanovuje (Aukro6), ale odkazuje alespoň na seznam zakázaného zboží, na kterém se archeologické nálezy nacházejí. Samotný zákaz odkazuje na definici archeologického nálezu v zákoně o státní památkové péči a na oznamovací povinnost u náhodných nálezů (Aukro7), ale nereflexuje teoretickou (v případě artefaktů ze zahraničí praktickou) možnost prodeje nálezů s osvědčením. Dodržení těchto pravidel by mělo znamenat, že se na portálu neobjeví ani jeden z předmětů prezentovaných v práci.

Rozsah obchodu dobře dokumentují zprávy o mezinárodních operacích Pandora.¹⁴¹ Ty probíhají každoročně od roku 2016 a cílí speciálně na předměty kulturní hodnoty a rozkládání organizovaných skupin a pašeráckých sítí. Operaci každoročně zajišťuje EUROPOL ve spolupráci s INTERPOlem, Světovou celní organizací a španělskou Občanskou gardou (Guardia Civil). Razie, kontroly a vyšetřování se zaměřují na letiště, hraniční přechody, aukční domy, muzea, soukromé nemovitosti či online prostor. Operace Pandora, zaměřené na evropský prostor, proběhly v letech 2017 a 2019 v koordinaci s operacemi Athena a Athena II, které byly zaměřeny celosvětově. To vysvětluje větší počet zapojených zemí nebo zadržených osob. Hlavní výsledky operací za jednotlivé roky jsou shrnuty v tab. 10.

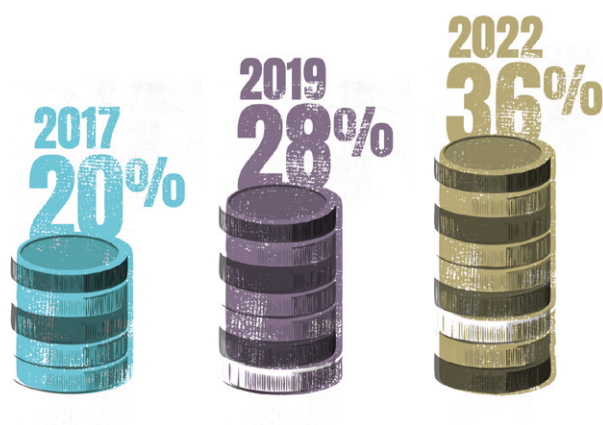
¹⁴⁰ Kromě výše uvedených příkladů byla v průběhu výzkumu řada inzerátů na portálu vymazána.

¹⁴¹ Veškeré informace v textu o operacích Pandora – Pandora VII vycházejí ze zdrojů citovaných v tab. 10.

Rok	Operace	Země	Zadržené osoby	Kulturní objekty (ks)	Další informace
2016	Pandora ¹⁴²	18	60	3 561	Téměř z 50 % archeologické nálezy
2017	Pandora II + Athéna ¹⁴³	81	101	cca 41 000	Téměř z 20 % online obchod
2018	Pandora III ¹⁴⁴	29	59	cca 18 000	Většina kulturních objektů měla původ v Evropě
2019	Pandora IV + Athena II ¹⁴⁵	103	101	> 19 000	Téměř z 28 % online obchod
2020	Pandora V ¹⁴⁶	31	67	56 400	Stovky výbušnin z druhé světové války na Slovensku
2021	Pandora VI ¹⁴⁷	28	52	9 408	Jeden kulturní objekt vypátrán díky mobilní aplikaci
2022	Pandora VII ¹⁴⁸	14	60	11 049	Z více než 36 % online obchod
7 r.	Souhrnné výsledky	37 z Evropy¹⁴⁹	500	cca 158 500	

Tab. 10. Přehled výsledků mezinárodních operací proti nelegálnímu obchodování s kulturními předměty v letech 2016 až 2022.

V průběhu sedmi let bylo zadrženo až 500 lidí a téměř 160 000 předmětů kulturní hodnoty. Tato čísla svědčí o skutečně velkém rozsahu nelegální činnosti a můžeme také vysledovat praktické projevy internetového obchodování. Zatímco v roce 2017 tvořily zabavené předměty z internetového prodeje necelých 20 %, v roce 2019 to bylo již 28 % a v roce 2022 až 36 % (graf 2).

Graf 2. Nárůst prodeje předmětů kulturní hodnoty v online prostředí, dokumentovaný operacemi Pandora a Athena. Grafika M. Filip.

Rok 2020 navíc ukázal, jak důležité je zaměřit se na předměty z období světových válek, když bylo jen na Slovensku zabaveno několik stovek granátů a dalších výbušnin z druhé světové války. Jak ukázalo srovnání právních definic jednotlivých zemí, právě předměty z tohoto období často nejsou chráněny. Je možné spekulovat, že právě legislativa Slovenské republiky, která výslovně militaria mezi archeologické nálezy řadí, umožnila policii tak efektivní práci.

Operace také potvrdily provázanost obchodu s hledáním archeologických nálezů – od roku 2018 jsou průběžně zabavovány také detektory kovů, přičemž jen v roce 2019 jich bylo v Evropě 108 a v následujících dvou letech 50 (2020) a 90 (2021). Rok 2021 také ukázal, jak produktivní dokáže být jedinec s detektorem – ve Francii bylo zabaveno až 4 231 archeologických nálezů v držení jednoho detektoráře.

Další úspěchy operací, které dokumentují nelegální obchod s archeologickými nálezy, prezentuje obr. 7.

Zajímavým způsobem se České republiky dotkla operace Pandora II, při níž byl odhalen prodej archeologických nálezů z Egypta českým občanem. Ten artefakty prodával na portálu eBay. Podle

¹⁴² EUROPOL 2017.

¹⁴³ INTERPOL1.

¹⁴⁴ INTERPOL2.

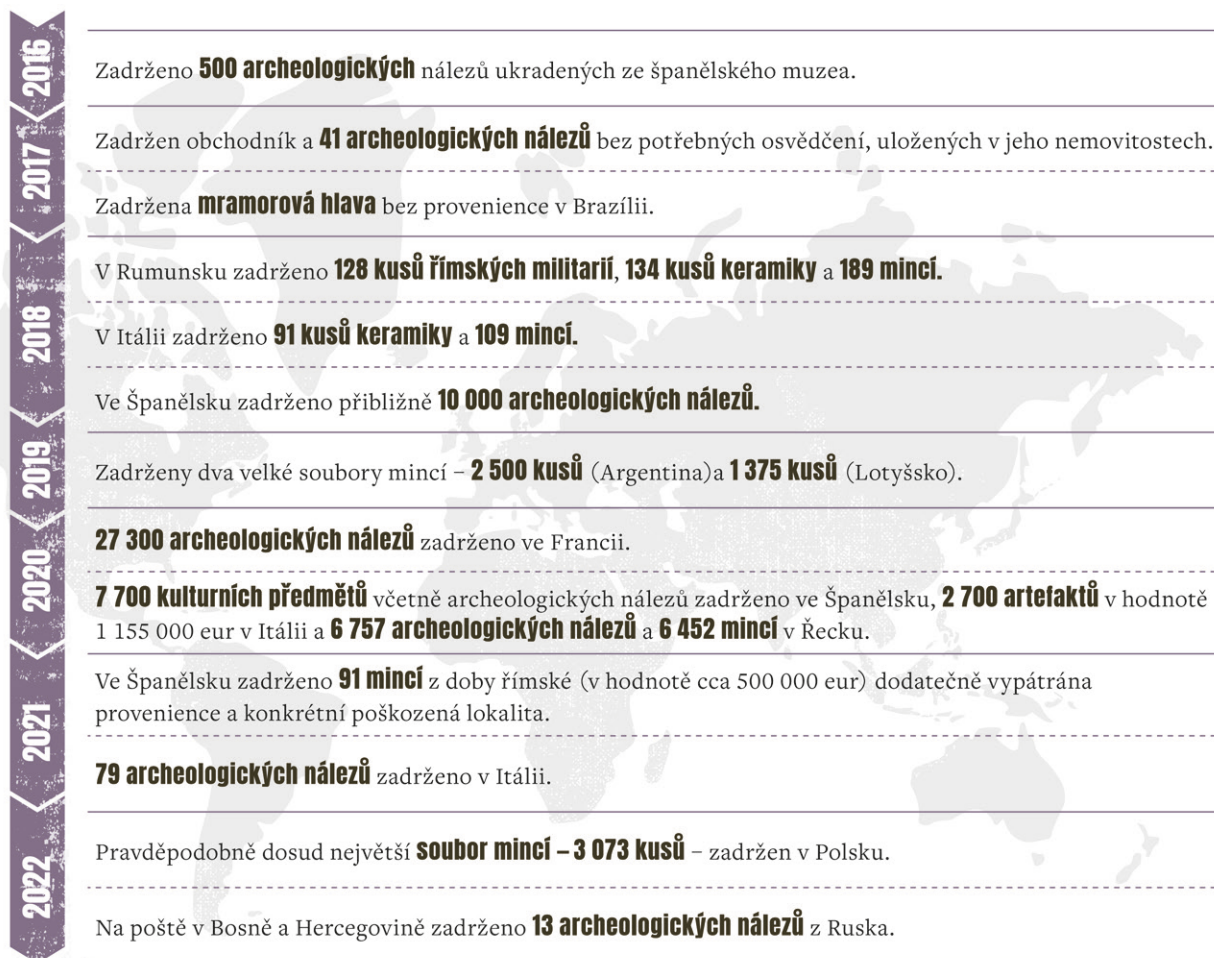
¹⁴⁵ INTERPOL3.

¹⁴⁶ INTERPOL4.

¹⁴⁷ INTERPOL5.

¹⁴⁸ INTERPOL6.

¹⁴⁹ V součtu je zahrnuto i Kosovo.

2016	Zadrženo 500 archeologických nálezů ukradených ze španělského muzea.
2017	Zadržen obchodník a 41 archeologických nálezů bez potřebných osvědčení, uložených v jeho nemovitostech.
2018	Zadržena mramorová hlava bez provenience v Brazílii.
2019	V Rumunsku zadrženo 128 kusů římských militarií, 134 kusů keramiky a 189 mincí.
2020	V Itálii zadrženo 91 kusů keramiky a 109 mincí.
2021	Ve Španělsku zadrženo přibližně 10 000 archeologických nálezů.
2022	Zadrženy dva velké soubory mincí – 2 500 kusů (Argentina) a 1 375 kusů (Lotyšsko).
	27 300 archeologických nálezů zadrženo ve Francii.
	7 700 kulturních předmětů včetně archeologických nálezů zadrženo ve Španělsku, 2 700 artefaktů v hodnotě 1 155 000 eur v Itálii a 6 757 archeologických nálezů a 6 452 mincí v Řecku.
	Ve Španělsku zadrženo 91 mincí z doby římské (v hodnotě cca 500 000 eur) dodatečně vypátrána provenience a konkrétní poškozená lokalita.
	79 archeologických nálezů zadrženo v Itálii.
	Pravděpodobně dosud největší soubor mincí – 3 073 kusů – zadržen v Polsku.
	Na poště v Bosně a Hercegovině zadrženo 13 archeologických nálezů z Ruska.

Obr. 7. Přehled úspěchů mezinárodních operací Pandora a Athena. Autor R. Antal, grafika M. Filip.

egyptských zákonů by pachatel v případě vydání do Egypta hrozil patnáctiletý trest nucených prací, což ho jednoznačně motivovalo k odevzdání předmětů artefaktů.¹⁵⁰

Na tomto místě je vhodné dotknout se kontroly prodeje artefaktů na internetových portálech. V tomto případě byla nabídka k prodeji odhalena a vyřešena, ale mnoho případů z Aukra či případ prodeje mincí na Facebooku, ukazují, že potírání této protiprávní činnosti není v praxi jednoduché. Samotné obchodní podmínky internetových portálů nebrání prodejcům inzeráty zveřejňovat. Policie a správní orgány zase zřejmě nemají kapacity na aktivní kontrolu nabídek, takže bez podnětu (např. od ARÚB) k vyšetřování často nedochází. I v případech

kdy k němu dojde, nemusí být možné prokázat, že obchodované předměty byly skutečně archeologickými nálezy (opět viz případ prodeje keltských mincí popsáný v podkapitole 5.10).

Operace také dokázaly, že databáze odcizeného zboží z dílny INTERPOLu je užitečným nástrojem pro identifikaci nelegálního zboží. Ta je od roku 2021 k dispozici také jako mobilní aplikace (ID-art). Aplikace zaznamenala úspěch hned v červenci 2021, kdy byl díky ní v Rumunsku identifikován kříž ukradený v roce 2016, datovaný do 13. století (INTERPOL7). Databáze aktuálně obsahuje tři archeologické nálezy a šest mincí z území České republiky, bližší informace o jejich původu či okolnostech odcizení však nejsou známy.¹⁵¹

150 Za informace vděčím pracovníkům Samostatného oddělení ochrany kulturních statků Ministerstva kultury České republiky. Přímou k procesu navrácení nebylo možné dohledat oficiální dokumenty, obraz pachatele a jeho sběratelské vášně dokládá několik zpravodajských článků, nepovažuji však za vhodné osobu odkazem na ně nepřímou identifikovat.

151 Kontrolu databáze jsem provedl 11. 9. 2025. Velké nebo časté změny stavu nelze rozumně očekávat – nálezy, které jsou nelegálně obchodovány, jsou získávány protiprávně. Proto nejsou identifikovány a není tedy ani známo, že chybí. Archeologické nálezy by se v databázi měli objevit asi až v případě, že budou ukradeny ty artefakty, které byly získány a uloženy v souladu se zákonem.

V neposlední řadě lze v souvislosti s touto sérií mezinárodních operací zmínit hodnocení zástupců vyšetřovacího týmu, kteří zdůrazňují, že před nelegálním obchodem s kulturními předměty nelze zavírat oči, protože financuje terorismus a je zdrojem bohatství teroristických skupin. Operace navíc odhalily, že jsou do tohoto obchodu zapojeny ty samé skupiny, které obchodují s drogami či zbraněmi, a to z prostého důvodu, jelikož jde o zdroj velkého množství peněz.

Operací zaměřených na ochranu archeologického dědictví a zamezení nelegálnímu obchodu je však více. Například v roce 2015 National Geographic informoval o několika kauzách, třeba když italská policie zadržela 137 000 ukradených, pašovaných nebo padělaných předmětů. V jiném případě se podařilo vysledovat celou cestu antické sochy od vyrábění italské archeologické lokality v sedmdesátých letech 20. století, přes zastávku ve Švýcarsku, pobyt v soukromé sbírce známého britského sběratele až po prodej do Muzea J. Paula Gettyho v Los Angeles. Zatímco britský sběratel sochu koupil za 1 500 000 dolarů, prodal ji za závratných 18 000 000 dolarů (Viviano 2015).

Nelegální vykopávky archeologických nálezů s vazbou na mezinárodní obchod byly v roce 2018 předmětem policejní operace ve Španělsku. Bylo zabaveno přibližně 50 předmětů kulturní hodnoty, jedna z razií navíc nalezem kokainu a přesných vah jednoznačně prokázala výše zmíněné propojení s obchodem s drogami (Kuner 2018).

Bylo by možné uvést více konkrétních příkladů nelegálního mezinárodního obchodu, ale i úspěšných snah o jeho potírání, nicméně výše uvedené problematiku dostatečně demonstruje. Kašparík je na základě své praxe toho názoru, že úspěšné případy repatriace kulturních statků (ne však nutně archeologických nálezů, pozn. autora) jsou v České republice také zásluhou příspěvkových organizací, které jsou téměř výhradně českým specifickým. Tyto organizace jsou totiž schopny poskytnout ministerstvu potřebnou odbornou oporu, která v některých jiných zemích chybí.

Z předložených informací vyplývá, že samotná spolupráce funguje dobře a že se do ní průběžně zapojuje mnoho (evropských) zemí. Některé úspěchy navíc dobře ukazují, že mnoho artefaktů stále „cestuje“ bez potřebných osvědčení a licencí. Z toho lze vyvodit

další potřebu úpravy právních norem a postupů jak na vnitrostátní, tak na mezinárodní úrovni.¹⁵²

8.2.1 Činnost dealerů – falšování dokumentace a legalizace archeologických nálezů

Kvazilegální prodej archeologických nálezů by však dnes nemělo být možné uskutečnit bez alespoň nějakého dokladu o původu. Průvodní dokumentace proto bývá často falšována a očištění často napomáhají i přímo aukční domy. Místem „praní špinavých artefaktů“¹⁵³ bylo dlouho např. Švýcarsko. Překupníci tam dováželi kontraband a po nezbytně nutnou dobu jej uskladňovali. Artefakty pak prodávali aukčním domům, přičemž průvodní dokumentace deklarovala jako původ např. „soukromou sbírku švýcarského gentlemana“. Častým řešením je i převážení nelegálních předmětů společně s těmi legálními za využití oficiální dokumentace. Vzhledem ke slabší regulaci dovozu lze k předmětům postupně přiřadit oficiální celní prohlášení, a vytvořit tak zdání legálního původu artefaktů (Kersel 2006, 193).

Několik soudních procesů na počátku tisíciletí ukázalo, že většina dnes už odsouzených dealerů v určitém momentě procesu používala Ženevu jako „pračku špinavých artefaktů“ (Watson 2006, 93). Švýcarsko proto přijalo novou právní úpravu s cílem nelegální tok kulturních předmětů omezit. Nicméně podle švýcarského práva je nákup v dobré víře legální, i za předpokladu, že je předmětem obchodu nelegální zboží. Nový zákon se proto zaměřil i na tuto oblast a stanovil nové parametry *due diligence*, aby nebylo tak snadné o každém nákupu tvrdit, že se jednalo o nákup v dobré víře:

„Při obchodování s uměním a obchodování prostřednictvím aukcí lze kulturní statky převést pouze tehdy, pokud převádějící osoba může na základě okolností dojít k závěru, že dané kulturní statky

- a) *nebyly odcizeny, ztraceny proti vůli vlastníka a nebyly nezákonně vytěženy,*
- b) *[nebyly] nelegálně dovezené“* (Gerstenblith 2006, 77).

Zákonem stanovená úroveň ověřování se jeví jako vhodná regulace nelegálního obchodu. Zatím však není možné posoudit, jaký efekt má nová právní úprava v praxi.

152 Výzkum v této oblasti iniciují např. Nizozemsko a Belgie v rámci evropského programu spolupráce Customs 2020. Cílem projektu je poskytnout národním celním správám možnost vytvářet a vyměňovat si informace a odborné znalosti s využitím standardizované pracovní metodiky, kterou budou uplatňovat správní orgány v rámci celé Evropské unie (van Heese 2018). Výsledky projektu se nepodařilo dohledat.

153 V angličtině se pro tento proces běžně používá termín „laundring“.

Jakou roli hrají aukční domy? Názorným příkladem jsou praktiky odsouzeného dealera Giacomu Mediciho. Ten předměty s nejasnou proveniencí prodával např. do aukčního domu Sotheby's a poté je odkupoval zpět. Zatímco v době prodeje se dokumentace odkazovala např. na neznámou švýcarskou sbírku, po zpětném odkupu již obsahovala jméno renomovaného aukčního domu a důvěryhodnost původu se tak výrazně zvýšila. Podle Petera Watsona slouží popsany mezikrok ještě k dalšímu účelu – stanovuje cenu daného artefaktu. Předmět neznámé nebo nejasné proveniencí by měl pravděpodobně nižší cenu, než na jakou by jej po prozkoumání ocenil aukční dům. Dealerům tento postup umožňuje postupně prodávat zboží za vyšší sumy (Watson 2006, 94) a aukční domy fungují jako facilitátoři, kteří jsou pro legalizaci artefaktů nepostradatelní.

I na černém trhu však existují archeologické nálezy, které nelze úspěšně prodat. Do této situace se dostal dealer Robin Symes, který prodával antikou slonovinovou hlavu sochy (zřejmě) Apollóna, jejímž autorem byl pravděpodobně Feidiás – jeden z nejvýznamnějších řeckých sochařů. Žil v 5. století př. n. l. a vytvořil 12 m vysokou sochu Dia pro chrám v Olympii nebo 11,5 m vysokou sochu Athény pro athénský Parthenon. Obě sochy jsou chryselefantínové, tj. vyrobené ze slonoviny a zlata (Adkins, Adkins 2011, 399). Je velmi pravděpodobné, že dotyčná hlava byla součástí podobného díla. Takové sochy byly vzácné a drahé již ve starověku, takže jejich výskyt je dnes ještě raritnější.

Symes prodával hlavu za 10 000 000 dolarů, ale kupující ji přestal splácet již po 700 000. Důvodem bylo, že nález nedokázal dále prodat do aukčních domů, kterým bylo až příliš jasné, že jde o nelegálně vykopaný artefakt. V případě tak výjimečného předmětu nechtěly riskovat ani ony (Watson 2006, 95–97).

V neposlední řadě lze alespoň naznačit, jakým objemem starožitností dealeři disponují. V době svého zadržení měl Symes ve skladech kolem 17 000 artefaktů v hodnotě asi 250 000 000 dolarů, přičemž hlavními aukčními domy projde odhadem 10 000 položek ročně. I jeden z velkých dealerů by tak byl schopen ukojit světovou poptávku na téměř dva roky (Watson 2006, 94). Prohlídky Symesových skladů navíc potvrdily, že absolutní většinu předmětů tvoří artefakty bez známé proveniencí, zejména nelegálně vykopané archeologické nálezy.

Zdá se, že problémem je skutečnost, že členské státy mezinárodních úmluv nezašly v regulaci vývozu a dovozu dostatečně daleko, tj. nevytvořily

praktické nástroje kontroly. Vytvořily předpoklady pro relativně podobné vydávání licencí nebo osvědčení ve všech zemích, nezabezpečily už ale jejich společnou evidenci. Tím pádem je obtížné ověřovat pravost dokumentace, která nepochází z oficiálního zdroje. Podle názoru autora by bylo přínosné, kdyby se veškerá dokumentace od začátku (převod vlastnického práva na soukromou osobu) až do konce (dovoz do jiné země než země původu) procesu evidovala společně.

8.3 Repatriace

Úspěšná mezinárodní spolupráce by měla nakonec vést k navrácení zabavených předmětů do země původu. Souběžně však stále probíhá repatriace předmětů vyvezených do zahraničí v minulosti, což svědčí o snaze odstraňovat historické křivdy. Vybrané případy repatriace obou typů, z nichž některé mají vazbu na Českou republiku, budou popsány níže.

8.3.1 Předměty vyvezené v minulosti

Na úvod lze znovu zmínit Parthenonské mramory, jejichž repatriace je stále živým tématem. Z této záležitosti se v praxi stává spíše politická než právní otázka. O mramorech se velmi hlasitě mluvilo např. v souvislosti s brexitem, přičemž jejich navrácení mělo být jednou z podmínek uzavření oboustranně výhodných dohod o odstoupení (Payne 2020). To byla pravděpodobně jedna z největších příležitostí Řecka, ale britská vláda tyto podmínky odmítla, takže mramory zůstávají stále v Londýně (Mahmood 2020).

Naopak, mnoho zemí a institucí repatriaci různých kulturních předmětů iniciuje nebo ji minimálně neblokuje. Ze zemí, kterým je v práci věnována pozornost, lze zmínit Nizozemsko. Nejnovějším případem je navrácení 479 kulturních předmětů z koloniálního období do Indonésie a na Srí Lanku, k němuž došlo v roce 2023. Převod vlastnictví by měl být datován k 10. červenci 2023 (Adams 2023).

O návratu římské busty z Clevelandského muzea do Itálie informovala média v roce 2017 (Katz 2017), řecký skyfos se do vlasti navrátil roku 2019 (TASR 2019). Podle dostupných informací bylo v letech 1945–2008 do Řecka vráceno 1 938 artefaktů. Ze 78 případů bylo 15 výsledkem soudního řízení, 37 bylo zajištěno mimosoudními dohodami, v šesti případech Řecko předmětné artefakty odkoupilo a ve 21 případech se předmětů dobrovolně vzdala osoba, která je měla v držení (Sykka 2011).

Za zmínku stojí také úloha UNESCO při repatriaci kulturních památek. Repatriací pod záštitou úmluvy z roku 1970 zaznamenalo UNESCO v letech 2018 až 2023 celkem 29 případů, a to u zemí z celého světa, včetně Německa, USA, Kanady, Mexika, Egypta, Guatemaly a dalších (UNESCO3). Kromě toho byl v roce 1978 zřízen Mezivládní výbor pro podporu navrácení kulturních statků do země původu nebo jejich restituci v případě nezákonného přivlastnění (ICPRCP), který je na Úmluvě z roku 1970 nezávislý. Na tento výbor se může obrátit kterýkoli stát, včetně těch, které nejsou členskými státy Úmluvy. Úkolem výboru je například:

- usnadnění dvoustranných jednání o repatriaci, včetně předkládání návrhů na zprostředkování nebo smírčí řízení,
- podpora mnohostranné a dvoustranné spolupráce při repatriaci,
- podpora výzkumu a studií pro vytvoření ucelených programů pro vytváření reprezentativních sbírek v zemích, jejichž kulturní dědictví bylo rozptýleno,
- podpora veřejné informační kampaně o otázkách repatriace,
- řízení návrhu a realizace programu činností UNESCO v oblasti repatriace,
- podpora zřizování a posilování muzeí a dalších institucí, jakož i školení vědeckého a technického personálu,
- podpora výměny kulturních statků (UNESCO4).

Případů úspěšné repatriace po zapojení výboru sice není mnoho, ale existují. Poslední z nich se odehrál v roce 2011, kdy byla z Německa do Turecka vrácena okolo 3 000 let stará chetitská sfinga. Dalších pět případů pochází z let 1983 až 2010 (UNESCO5). Kromě výše uvedených případů uvádí webová stránka dalších 23 případů repatriace v letech 2017 až 2022 (UNESCO6).

8.3.2 Předměty vyvezené po druhé světové válce

Z běžných případů repatriace ve 20. a 21. století lze zmínit repatriaci 30 000 artefaktů do Bulharska, která nastane po ukončení soudního procesu se skupinou překupníků. Ta nálezy kupovala od vykradačů a následně je pašovala do Španělska. Operace proběhla ve spolupráci bulharské a španělské policie (Novinite 2019).

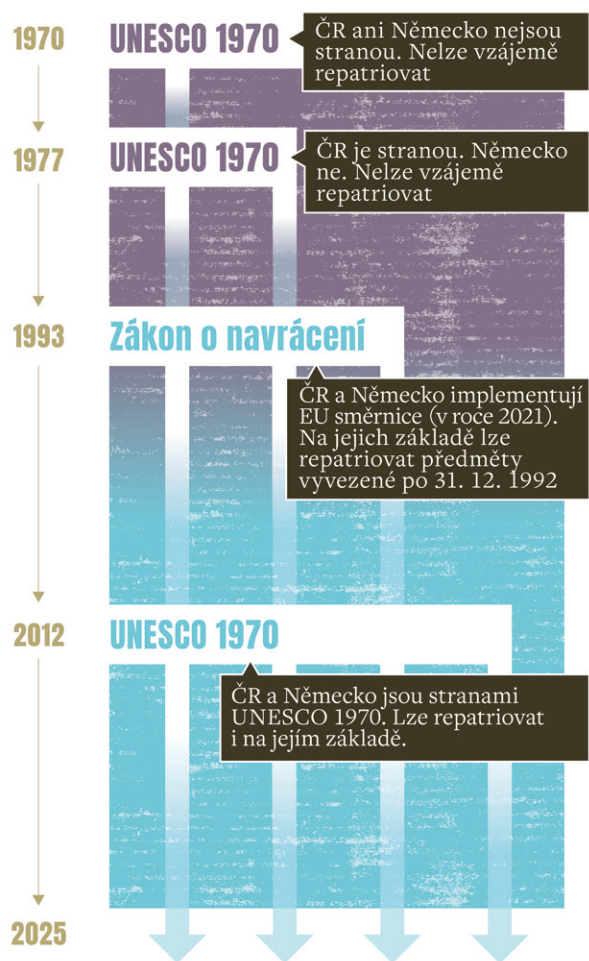
Více než 500 artefaktů bylo s pomocí rakouské policie vráceno do Rumunska (ROMANIA INSIDER 2018) a v souvislosti s Rumunskem lze znovu připomenout

repatriaci archeologických nálezů ve výše zmíněném případě nelegální činnosti čtyř Čechů.

V roce 2017 došlo také k repatriaci první části ukradených archeologických nálezů do Řecka. Zadrženo více než 2 000 mincí a dalších artefaktů bylo výsledkem dlouhodobé operace řecké policie, která spolupracovala s orgány v Německu, Rakousku, Švýcarsku, Spojeném království a Bulharsku. Operace navíc vedla k odhalení celé organizované skupiny a zatčení jejího vůdce. Skupina dlouhodobě vykrádala naleziště a nálezy prodávala v různých evropských aukčních domech (Karavasili 2020).

Evidovány jsou také případy repatriace zpět do České republiky. Přestože se netýkají přímo archeologických nálezů, ukazují, že v případě úspěšné identifikace konkrétních artefaktů lze účinně aplikovat právní normy a předměty repatriovat. Proto lze alespoň stručně nahlédnout do této praxe. S Policií České republiky spolupracují např. odborníci z Národního památkového ústavu, kteří pomáhají s identifikací a ztotožněním odcizených artefaktů. Aktuální držitelé předmětů často argumentují nabytím předmětů v dobré víře a nevědomostí ohledně nelegálního původu artefaktů, pravdivost těchto argumentů je však těžko ověřitelná. O repatriaci rozhodují zahraniční soudy, právní nárok na podání žaloby má vlastník předmětu. V případě významných předmětů může být žalobcem i Ministerstvo kultury České republiky. Vůli absolvovat celý proces však oslabuje skutečnost, že náklady řízení jsou často vyšší než hodnota předmětného artefaktu (Tichá, bez data). Na základě takového procesu však bylo například v roce 2012 zpětně dovezeno 39 soch z Rakouska, a to na základě rozhodnutí Nejvyššího soudního dvora ve Vídni (Kováč 2012).

Podle informací Samostatného oddělení ochrany kulturních statků je Česká republika především státem žádajícím o navrácení předmětů, avšak v mnoha případech platná legislativa neumožňuje úspěšnou repatriaci kulturních statků. Problém se týká především předmětů vyvezených v druhé polovině 20. století. Jako příklad lze popsat vztahy s Německem, kam byla vyvezena velká část kulturních statků (obr. 8). Zákon o navrácení nezákonně vyvezených kulturních statků (a stejně tak jeho německý ekvivalent), který implementuje unijní směrnici, se uplatňuje pouze na předměty vyvezené po 31. prosinci 1992. Na repatriaci předmětů vyvezených před tímto datem lze tedy aplikovat pouze Úmluvu UNESCO o opatřeních k zákazu a zamezení nedovoleného dovozu, vývozu a převodu vlastnictví kulturních statků z roku 1970, k níž tehdejší Československo

Obr. 8. Vizualizace právních překážek při repatriaci kulturních statků vyvezených v druhé polovině 20. století. Autor R. Antal, grafika M. Filip.

přistoupilo v roce 1977. Německo však k Úmluvě přistoupilo až v roce 2018, takže před rokem 1993 nebyly oba státy současně členskými státy Úmluvy. Praktické možnosti restituce jsou v takových případech téměř nulové. Dalším problémem je, že vzhledem k nelegální povaze vývozu neexistuje celkový přehled o chybějících kulturních statcích.

Pokud se čtenář zamýšlí nad potřebou regulace exportu kulturních předmětů v kontextu ozbrojených konfliktů v 21. století, pak např. Nizozemí se týká případ tzv. Krymského zlata. Případ by vydal na samostatnou studii, je však užitečné představit alespoň základní fakta a problematické aspekty věci.

Na putovní výstavu byla zapůjčena kolekce archeologických nálezů různých kultur a období z pěti ukrajinských muzeí. Čtyři z nich se nacházejí na Krymu. V roce 2014, kdy se předměty nacházely v Nizozemsku, došlo k anexi Krymu Ruskou federací, což značně zkomplikovalo navrácení artefaktů. To požadovalo jak ukrajinské Ministerstvo kultury, tak čtyři krymská muzea. Mezi problematické aspekty patřila např. skutečnost, že vznik autonomní krymské republiky nebyl většinou zemí včetně Nizozemska uznán, navrácení artefaktů muzeím by proto představovalo politický problém a mohlo by posílit pozici autonomní republiky a Ruské federace. Dalším problémem byla vlastnická práva Ukrajiny. Ta je sice právním vlastníkem všech archeologických nálezů, ale Krym měl vždy jak autonomní status, tak právní péči o své kulturní dědictví. Zvažovala se také otázka, komu tato část kulturního dědictví patří, čímž se *de facto* určil jeden z modelů předložených Youngem. Konkrétně se střetávalo vlastnictví národa (Ukrajiny) s vlastnictvím kulturních skupin na Krymu. V této souvislosti bylo třeba vzít v úvahu i princip integrity. Soudy se rovněž zabývaly otázkou, zda by vlastnické právo nemělo být předmětem soudního sporu až po návratu předmětů do země jejich původu.

Soud prvního stupně rozhodl, že archeologické nálezy nebudou vráceny na Krym, ale Ukrajinskému národnímu muzeu, přičemž použil Úmluvu UNESCO o opatřeních k zákazu a zamezení nedovoleného dovozu, vývozu a převodu vlastnictví kulturních statků z roku 1970, nikoli Haagskou úmluvu o ochraně kulturních statků za ozbrojeného konfliktu z roku 1954. Odvolací soud s tímto závěrem nesouhlasil a rozhodl, že otázka vlastnictví je soukromoprávní záležitostí a má být rozhodnuta podle ukrajinských právních předpisů.

Nizozemské muzeum, které archeologické nálezy dočasně přechovává, se rovněž odvolalo (Campfens 2017, 71–94), spor tak dospěl až k nizozemskému Nejvyššímu soudu. Ten rozhodl, že se artefakty vrátí na Ukrajinu, ne na Krym (Russel Advocaten, 2023). Tento případ je nepochybně dobrým příkladem velké komplexnosti a nepřehlednosti vztahů v oblasti ochrany kulturního dědictví.

Návrhy *de lege ferenda*

Srovnání právních norem v České republice s jinými státy ukazuje, že české právo v boji proti poškozování kulturního dědictví v mnoha ohledech stagnuje. Navzdory probíhající odborné diskuzi nepřichází žádná reforma ani novelizace právní úpravy a stav je v podstatě zakonzervován v roce 1988. Poslední rozsáhlý návrh nového zákona z roku 2016 měl adresovat řadu problémů,¹⁵⁴ i tato iniciativa však byla neúspěšná. Věřím, že dříve nebo později k přijetí nového zákona dojde. Proto je důležité vést odbornou diskuzi o možném směřování památkové péče, a tedy i právních norem, které ji budou upravovat. Mým příspěvkem do diskuze jsou kormě samotného výzkumu také návrhy *de lege ferenda*, které prezentují mou úvahu o tom, jak do budoucna regulovat oběh archeologických nálezů.

Různost přístupů a jejich nedostatky se projeví již při pohledu na definice chráněných statků a určování jejich vlastnictví. Pokud jde o další aspekty, praxe ukázala, že různé způsoby regulace detektorového hledání nemusí nutně vést k zásadně odlišným výsledkům, země se proto přibližují k podobným modelům spolupráce odborné a laické veřejnosti s využitím různých systémů evidence archeologických nálezů. Společný postup lze spatřovat i v regulaci samotného oběhu archeologických nálezů. Podle mého názoru by se mělo v dosavadních iniciativách a směřování pokračovat, ale s důrazem na zvyšování efektivity nástrojů vytvořených v mezinárodním prostředí. Dalšímu pokroku však může bránit neochota silných států (cílových zemí) k závazkům a omezením (Visconti 2021, 228). Jak tedy dál?

V následujících návrzích *de lege ferenda* adresuji všech pět veřejnoprávních aspektů, nedovolují si však aspirovat na představení ve všech ohledech vyčerpávající koncepce památkové péče. Každý veřejnoprávní aspekt je v podstatě samostatným výzkumným tématem, kterému je podle mého názoru nutné věnovat v budoucnosti pozornost a odbornou diskuzi. Vyvstanou-li při čtení následujících řádků otázky (např. ohledně způsobu implementace toho kterého návrhu), jsou to pravděpodobně právě ty, které je v budoucnosti potřeba zodpovědět.

9.1 Přístup veřejnosti ke kulturnímu dědictví a účast na jeho ochraně

Před formulováním konkrétních návrhů *de lege ferenda* je vhodné se zamyslet nad základní ideou role veřejnosti ve vztahu ke kulturnímu dědictví, a to z hlediska ústavního práva na přístup k němu a z pohledu účasti na jeho ochraně. Dnes je právo na přístup zaručováno spíše pasivně. Veřejnost má možnost různými způsoby konzumovat výsledky vědecké činnosti a praktické ochrany či záchrany, ale jen velmi malé procento se dokáže na ochraně aktivně podílet. Jedním z důvodů je poměrně přísná regulace subjektů, které v oblasti archeologické památkové péče působí. V České republice se na ochraně archeologického dědictví podílí 600 archeologů a k tomu také pracovníci na výzkumech bez odborného archeologického vzdělání.

¹⁵⁴ Pro podrobnější výčet změn viz např. Antal 2018, 31–33.

Právní normy upravující účast veřejnosti na ochraně životního prostředí (kterého je kulturní dědictví součástí) často cílí např. na přístup k informacím, účast na rozhodování a přístup k právní ochraně (Aarhuská úmluva). To vše jsou administrativně-právní nástroje, které jsou nepochybně důležité, ale je otázkou, zda je takový stav dostatečný nebo dokonce relevantní pro ochranu archeologických nálezů před nelegálním obchodem. Příklady takové účasti veřejnosti lze nalézt např. v zákoně č. 114/1992 Sb. o ochraně přírody a krajiny (§70–72).

Zákon o státní památkové péči zapojení veřejnosti do ochrany archeologického dědictví v podstatě vůbec neumožňuje, neboť se v zásadě omezuje na stanovení postupu při náhodném nálezu. Všechny ostatní činnosti jsou vyhrazeny několika málo osobám s povolením ministerstva kultury. Tím však zákonodárce *de facto* deklaruje, že sice chrání archeologické dědictví ve veřejném zájmu, ale veřejnost přitom může pouze zpovzdálí přihlížet. Navíc, když se ochrana archeologického dědictví konečně dostane na dosah běžnému člověku, je to často v podobě omezení jeho (např. stavební) činnosti. Tím však nelze vybudovat pozitivní vztah k ochraně archeologického dědictví.

Zákonodárce v době psaní aktuálně stále platného zákona zřejmě nepředpokládal, že by se veřejnost chtěla na ochraně aktivně podílet. To přitom ale není nic nového – doklady o angažované veřejnosti z minulosti byly popsány v rámci historického exkurzu. Ochrana archeologického dědictví byla v minulosti postavena právě na zájmu laické veřejnosti. Tento zájem nezmizel dodnes, a proto je nezbytné zabývat se otázkou občanské vědy nejen v odborné obci, ale také na úrovni zákonodárné moci. Ignorování této části veřejnosti její aktivity nezastaví, pouze budou obtížně viditelné, a tudíž obtížně regulovatelné a v důsledku toho pro ochranu veřejného zájmu nepřínosné. Je proto nutné se zájmem veřejnosti nadále pracovat a snažit se jeho škodlivé projevy transformovat v projevy neutrální až přínosné.

Přijetí a vhodné posílení role veřejnosti v ochraně archeologického dědictví může významně přispět k posunu archeologické památkové péče vpřed. Zapojením veřejnosti by se zvýšil počet lidí, kteří se ochraně aktivně věnují a přirozeně by se mohlo dojít k omezení využívání nelegálních cest. Osobně mám za to, že je nejvyšší čas svěřit veřejnosti více zodpovědnosti, umožnit jí větší přístup ke společnému dědictví a zvýšit podíl její účasti na ochraně. Nevyhnutelným se jeví nejen rozšíření práv veřejnosti, ale recipročně i souvisejících povinností tak, aby činnost veřejnosti skutečně přispívala k ochraně kulturního dědictví.

Předložený názor se dotýká všech dílčích oblastí ochrany archeologických nálezů, což budou návrhy *de lege ferenda* reflektovat.

9.2 Sociální nástroje

Zatímco ostatní právní nástroje budou postupně adresovány v rámci jednotlivých veřejnoprávních aspektů, návrhy týkající se sociálních nástrojů lze vyčlenit a formulovat samostatně pro celou zkoumanou problematiku. Do skupiny sociálních nástrojů či opatření patří komunikace s veřejností zaměřená na osvětu a zlepšení vnímání kulturního dědictví ve společnosti.

V tomto směru jsou možnosti zákonodárce omezené a půjde především o zapojení se do komunikace samotné, nikoli její regulaci právními normami. Snaha o stanovení pravidel, jak mají subjekty archeologické památkové péče komunikovat s veřejností, by pravděpodobně pouze limitovala různé druhy aktivit.

Jednou z mála oblastí, kde by zákonodárce mohl přispět úpravou právních norem, je pravděpodobně vzdělávání. Na potřebu úpravy učebních osnov upozornili např. němečtí odborníci při prezentaci výsledků projektu ILLICID. Výuka dějepisu je sice součástí vzdělání, ale zaměřuje se především na fakta a historické události, bohužel již méně reflektuje význam těchto poznatků a důvody ochrany kulturního dědictví a pramenů jeho poznání. Mám za to, že povědomí společnosti je třeba budovat neustále.

Dalším způsobem, jak dostávat informace směrem k veřejnosti, je bezpochyby internet, a sním související sociální sítě, nezbytná digitalizace a otevřené publikování. Aktivity odborné obce našťastí v tomto směru nestagnují – Archeologické ústavy Akademie věd České republiky provozují např. Archeologický informační systém, jehož součástí je i zmíněný Portál amatérských spolupracovníků a další nástroje AMČR, kde může veřejnost najít velké množství informací o výzkumech, amatérských nálezech nebo, jak je archeologicky exponováno některé území. Velké množství dat lze nalézt také na webových stránkách Národního památkového ústavu, např. Památkový katalog obsahuje informace o všech prohlášených kulturních památkách, včetně archeologických (NPÚ).

Tyto informační systémy uchovávají informace, ale aktivně je nutně nešíří. K aktivní komunikaci dnes i subjekty archeologické památkové péče využívají např. sociální sítě, kromě výše uvedených ústavů můžeme zmínit oprávněné archeologické organizace, jako je ARCHAIA Brno z. ú. (Facebook1), nebo Ústav

archeologické památkové péče, v. v. i. (Facebook2), které na svých profilech informují o aktuálních výzkumech, významných nálezích, konzervaci artefaktů apod.

Z projektů zaměřených na přímou, osobní komunikaci lze zmínit dnes již celorepublikovou akci Archeologické léto, při které velké množství subjektů archeologické památkové péče prezentuje archeologické výzkumy a lokality přímo na místě – s výkladem provázejí návštěvníky a umožňují jim tak poznat konkrétní součásti archeologického dědictví (ARUB2).

Pokud lze někde spatřovat nedostatky, pak je to právě ve vysvětlování významu archeologie, historie nebo jiných humanitních oborů pro společnost. Vysvětlit a ukázat, jaké informace výzkum přinesl, je poměrně snadné ve srovnání s vysvětlením dopadu těchto poznatků pro společnost, což je často patrné až s odstupem času. Právě tomuto by měla být věnována větší pozornost, aby veřejnost lépe chápala, jaký prospěch má z ochrany archeologického dědictví.

Na tento základ by následně mělo navázat vysvětlování významu zachování archeologického dědictví *in situ* nebo škodlivosti neodborných zásahů. Dále je třeba objasňovat hodnotu archeologických nálezů a jejich význam nejen pro národní identitu, ale také pro cestovní ruch a turistiku. Odborná veřejnost musí nevyhnutně zdůrazňovat, že kvůli nelegální činnosti je společnost připravena o přístup k části archeologického dědictví. Společnosti je totiž nutné vysvětlit, že kulturní dědictví není výlučné, nemá být pouze důkazem statusu uloženým v soukromí, ale že patří všem. Bez toho se jeho kulturně-historická hodnota ztratí.

A konečně, pokud se už někdo rozhodne obchodovat s kulturními statky nebo je sbírat, je potřebné vysvětlit mu význam provenience a oficiální dokumentace pro hodnotu nálezů. Pouze kontrola těchto dvou aspektů může zaručit zachování hodnoty artefaktů, dodržení právních předpisů, a tím pádem i vyhnutí se sankcím.

9.3 Veřejnoprávní aspekt 1: Definice chráněných statků ve vnitrostátním a mezinárodním právu

Prvním úkolem zákonodárce při ochraně veřejného zájmu je přesně vymezit předmět ochrany – definici archeologického nálezu. Zatímco kapitola 2 poukázala na důležitost této úlohy, srovnání vnitrostátních norem ukázalo, že země volí odlišný

přístup, čímž si vzájemně komplikují regulaci a kontrolu nelegálního obchodu.

Na úrovni České republiky je nutné zdůraznit potřebu úpravy stávající definice, a to zejména z hlediska časového vymezení – nejde ani tak o zpřísnění či rozvolnění, ale spíše o upřesnění; jelikož je problémem nejasnost vymezení, definice musí být jednoznačně podrobnější. Je třeba se zbavit několika možných interpretací souvisejících např. s nálezy ze světových válek.

Již návrh památkového zákona z roku 2016 měl zavést novou definici archeologického nálezu, který měl být nově definován jako „významný hmotný pozůstatek života a činnosti člověka, který již neslouží svému účelu, je starší 70 let a uchoval se mimo prostředí současného života v zemi, na jejím povrchu, pod vodou nebo v hmotě stavby“ (Návrh zákona o ochraně památkového fondu). Navrhované ustanovení pracovalo s věkovou hranicí 70 let, takže cílem bylo poskytnout ochranu i předmětům z obou světových válek. Zvolené řešení by znamenalo postupný nástup ochrany každým rokem, ten by ale mohl představovat problém při posuzování statusu mladých archeologických nálezů (předmět nalezený jako nechráněný, a tedy nijak neevidovaný, by mohl být v určitém roce náhle považován za archeologický nálezu). Proto se autor domnívá, že je vhodnější stanovit konkrétní hraniční rok, který by se v budoucnu podle potřeby aktualizoval. Sedmdesát let v roce 2016 chránilo předměty do roku 1946, dnes by byl hraničním rokem rok 1953. V zájmu vytvoření rezervy by mohl být do diskuze předložen např. rok 1960. Z hlediska věcného vymezení lze definici považovat za kvalitní již v současné podobě, ale mohla by být doplněna další místa nálezů – pod vodou nebo v hmotě stavby – podle výše uvedeného návrhu.

Rovněž by bylo vhodné revidovat pojmy používané v jiných zákonech. Například definice archeologických nálezů v zákoně o prodeji a vývozu předmětů kulturní hodnoty zcela postrádá časové vymezení, samotný pojem předměty kulturní hodnoty není totožný s termínem kulturně cenný předmět v novém stavebním zákoně (Stavební zákon, § 266) a zákon o státní památkové péči podobný pojem nepoužívá vůbec, pouze deklaruje, jaké předměty jaké hodnoty lze prohlásit za kulturní památku.¹⁵⁵ V tomto ohledu zjevně existuje prostor pro zjednodušení a přehlednění právní úpravy.

155 Za kulturní památky podle tohoto zákona prohlašuje Ministerstvo kultury České republiky nemovité a movité věci, popřípadě jejich soubory, které jsou významnými doklady historického vývoje, životního způsobu a prostředí společnosti od nejstarších dob do současnosti, jako projevy tvůrčích schopností a práce člověka z nejrůznějších oborů lidské činnosti, pro jejich hodnoty revoluční, historické, umělecké, vědecké a technické; které mají přímý vztah k významným osobnostem a historickým událostem (PamZ 1987, § 2 odst. 1).

Na mezinárodní úrovni je situace lepší, alespoň pokud jde o pojem kulturní statek. V tomto ohledu jsou si definice blízké, ale jsou příliš obecné a ponechávají členským státům velkou volnost v tom, jak si definice přizpůsobí na národní úrovni. Je otázkou, zda je možné se alespoň na evropské úrovni dohodnout na všemi stranami akceptovatelné definici archeologického nálezů.

Z pohledu autora jsou dobrým základem definice z evropských norem, tj. předměty starší 100 let, které jsou produktem vykopávek a nálezů na zemi nebo pod vodou, archeologických lokalit nebo archeologických sbírek. Zdá se vhodné doplnit základní definici demonstrativním výčtem typů archeologických nálezů a nastavit mechanismus její aktualizace, aniž by byla narušována platnost úmluvy. Současný stav bádání je natolik pokročilý, že by neměl být problém odborně definovat předměty, které jsou chráněny. Seznam by tak mohl specifikovat ochranu např. ve vztahu ke kovovým či keramickým nálezům nebo z hlediska období zabezpečit ochranu předmětům z historických událostí 20. století. Mechanismus aktualizace by umožňoval postupné rozšiřování okruhu chráněných statků v souladu s pokrokem doby a současným směřováním vědy.

Kapitolu lze uzavřít shrnutím, že konečným výsledkem harmonizace by měl být stav, kdy obdobné předměty nebudou moci být zařazeny do různých kategorií z hlediska přípustnosti a pravidel obchodu pouze na základě odlišné definice v zemi původu. Dokud se budou takové situace objevovat, nebude možné obchod skutečně účinně regulovat. Reálně je samozřejmě velmi obtížné tohoto výsledku dosáhnout, navzdory tomu by se o něj podle názoru autora mělo usilovat. Slabá místa plynoucí z odlišných definic napříč zeměmi je navíc potřeba řešit za využití dalších, níže popsaných nástrojů.

9.4 Veřejnoprávní aspekt 2: Vlastnické právo a držba archeologických nálezů

Po definování chráněných statků musí zákonodárce vyřešit také otázku vlastnictví či držby archeologických nálezů. Nejedná se o soukromoprávní aspekty vlastnického práva, ale výhradně o veřejnoprávní pohled na to, jak zákonodárce možnosti vlastnictví archeologických nálezů limituje. Ze čtyř modelů prezentovaných v kapitole 3 v České republice připadají do úvahy pouze dva – vlastnictví národa a vlastnictví jednotlivce. Vlastnictví lidstva bylo vyhodnoceno spíše jako obecná idea ochrany kulturních

statků, která se projevuje více v zajištění přístupu ke kulturnímu bohatství než ve vlastnických poměrech. Vlastnictví kulturní skupiny v českém prostředí nenachází uplatnění, protože zde v zásadě nejsou vyčleněny žádné konkrétní kulturní skupiny.

Vlastnické právo národa je již dnes v zákoně zhmotněno, když jsou vlastníky archeologických nalezišť kraje, obce nebo stát. Tímto způsobem je dobře zajištěn přístup veřejnosti, integrita sbírek a údržba a ochrana archeologických nálezů. Jako základní model se tento přístup jeví jako správný. Pohled za hranice České republiky však ukazuje, že některé země se nebojí svěřit archeologické nálezy i do vlastnictví soukromých osob. V zájmu zlepšení přístupu veřejnosti by úvahy o této možnosti nemusely být marné.

Právní úprava v České republice zásadním způsobem vylučuje obchodování s archeologickými nálezy už jen tím, že vlastnické právo přisuzuje samosprávným územním celkům nebo státu. Obchod s nálezy samozřejmě nebude primárním zájmem těchto subjektů. Naopak, umožnění soukromého vlastnictví je nezbytným předpokladem pro to, aby obchod mohl legálně fungovat. Úplné zřeknutí se vlastnictví archeologických nálezů ze strany státu není vhodné, protože by to vedlo ke ztrátě jakékoli kontroly nad jejich ochranou. Na druhou stranu by určité uvolnění stávajícího stavu mohlo mít pozitivní důsledky.

V situaci, kdy má veřejnost v muzeích přístup pouze k přibližně 1 % archeologických nálezů, by v prvním kroku (přinejmenším) umožnění držby archeologických nálezů soukromými osobami mohlo zlepšit přístupnost nálezů celé veřejnosti. Možnost vytvářet soukromé sbírky by zároveň mohla motivovat soukromé osoby k tomu, aby nálezy neprodávaly, ale ponechaly je v zemi původu. Teoreticky by takový režim umožnil monetizovat činnost veřejnosti, např. vybíráním vstupného, a nálezci by tak nemuseli cítit potřebu nálezy při prodeji jednorázově zhodnocovat. Mám za to, že i za předpokladu, že by všechny soukromé sbírky byly (povinně) veřejně dostupné, by počet vystavených sbírek narostl. Možnost vytvářet soukromé sbírky legálním způsobem by navíc mohla snížit poptávku po nálezech získaných a obchodovaných ilegálně. Nižší poptávka by následně měla vést ke snížení nabídky. Jelikož odborná diskuze na toto téma v Česku zásadně neprobíhá, nelze v této chvíli prezentovat ucelený návrh řešení pro naše prostředí. Mám však za to, že základními předpoklady úspěšné realizace by byly zejména:

- systém povolení pro sběratele nebo sbírky,
- evidence sběratelů a sbírek,
- stanovení náležitostí uložení a ochrany sbírek,
- nástroje kontroly sběratelů a sbírek.

Přímo ve vztahu k obchodu by tedy následně soukromé vlastnictví méně významných nálezů mohlo znamenat změnu v obchodovaném zboží – obchodníci by se mohli zaměřit na méně významné předměty. Tento legální prodej by byl samozřejmě méně rizikový, a mohl by proto přirozeně přispět ke snížení objemu nelegálního obchodu. Aby systém smysluplně fungoval, bylo by nezbytné vytvořit evidenci soukromých sbírek a nástroje jejich kontroly, aby bylo možné ověřit, že daný subjekt disponuje pouze legálně nabytými nálezy a že je o ně řádně pečováno. Od okamžiku převodu do soukromého vlastnictví by měly být i jednotlivé archeologické nálezy evidovány a tato evidence by pak byla v případě dalšího prodeje provázána s dalšími dokumenty, jak je popsáno níže v podkapitolách 9.5 a 9.6. K závěru, že trh s archeologickými nálezy nelze regulovat jinak než prostřednictvím evidence, dospívá v rámci konzultace i Kašpařík, přičemž odkazuje např. na povinnost registrace movitých statků v Íránu, která byla právně zakotvena roku 1930 (UNESCO6).

Jak pro případ držby, tak vlastnictví archeologických nálezů soukromými osobami by bylo nutné přesně definovat, jaké artefakty a za jakých okolností mohou být svěřeny do tohoto režimu. Obecně si můžeme představit např. rozdělení do tří základních skupin:

1. velmi významné nálezy ve vlastnictví územních celků a státu,
2. středně významné nálezy, které by mohly být svěřeny do držby jiných subjektů,
3. málo významné nálezy, které by byly registrovány a následně nabídnuty k převodu do soukromého vlastnictví.

Nastavení pravidel by mělo být dostatečně precizní, aby se zajistilo, že nebude narušena integrita archeologického dědictví – že budou zachovány dostatečně velké vzorky jednotlivých druhů archeologických nálezů. Problematikou výběru v podobě metodické příručky se zabývá např. Evropská archeologická rada (Europae Archaeologiae Consilium), která přináší návrhy postupů selekce při tvorbě archeologických fondů i do České republiky. Autoři metodiky konstatují, že ne všechny archeologické nálezy jsou hodny trvalého uchování. V případě těchto artefaktů navrhuje několik způsobů likvidace:

- převod do jiného fondu,
- redepozice (např. opětovné pochování koster-ních pozůstatků),
- reutilizace (např. při výuce, vzdělávání, osvětě),
- recyklace (použití materiálu, např. v umělec-kých dílech),
- skartace (fyzické zničení předmětů) (Oniszczyk et al. 2022, 12–13).

Domnívám se, že by bylo v pořádku v rámci likvidace části fondu uvažovat i o prodeji archeologických nálezů do soukromého vlastnictví. Lze připomenout situaci v Nizozemsku, kde je soukromé vlastnictví archeologických nálezů možné a obchod s nimi není vnímán jako problém za předpokladu, že dané artefakty byly zaevidovány a prozkoumány.

Soukromé vlastnictví by však zásadně mělo být až druhotným řešením. Veřejné vlastnictví by nepochybně mělo i nadále zůstat primárním režimem.

9.5 Veřejnoprávní aspekt 3: Hledání archeologických nálezů

Pohled na národní legislativu a jejich srovnání ukázaly, že přístup k hledání archeologických nálezů se v jednotlivých zemích liší – od relativně volné činnosti ve Spojeném království přes licencovanou činnost v Německu nebo Estonsku až po restriktivní přístup na Slovensku. Praxe ukazuje, že oba extrémy mají samy o sobě zásadní nedostatky. Evidence archeologických nálezů ve Spojeném království je prakticky založena na čistě dobrovolné bázi. Artefakty splňující definici pokladu patří Koruně a měly by být odevzdány, ale při absenci základní kontroly a evidence hledačů je velmi obtížné odhalit případy nálezů pokladu, pokud se k němu nálezce sám nepřizná. Výsledkem může být ztráta zásadních informací o konkrétních nálezech. Naopak úplný zákaz této činnosti vede k tomu, že se zástupci laické veřejnosti vyhýbají odborníkům, kteří by mohli nálezy evidovat a zkoumat, a to z obavy před potenciálními sankcemi za ilegální činnost. Jak bylo vysvětleno, vyhledávání archeologických nálezů je činnost latentní povahy. Nelze ji snadno odhalit, důkazní břemeno není vždy možné unést. Proto mohou mít hledači tendenci se sami nepřiznávat, nálezy neodevzdávat, a tím pádem se ani nevystavovat riziku. Výsledkem je opět ztráta archeologických nálezů, a navíc větší nevraživost mezi oběma stranami.

Proto se jako nejlepší cesta jeví kompromis, který umožní hledání, a především odevzdávání archeologických nálezů laickou veřejností, ovšem s regulací. Publikace ukázala, jak takové systémy

fungují v zahraničí, a také jak se obdobný systém daří implementovat v České republice. Nedostatkem českého systému je skutečnost, že nemá výraznější oporu v zákoně, a tak se snaží toto prostředí v mezích možností alespoň kultivovat.

Pokud se zákonodárce ztotožňuje se směrem, který se snaží nastavit Archeologické ústavy a který je často využíván i v zahraničí, bylo by vhodné tomu přizpůsobit právní normy.

Navrhovaná opatření v oblasti regulace hledání archeologických nálezů spadají do všech čtyř kategorií nástrojů, které by se měly vhodně doplňovat tak, aby účinně regulovaly činnost veřejnosti.

9.5.1 Koncepční nástroje

Situační prevence v podobě koncepčních nástrojů by měla v praxi optimálně zabraňovat nelegálnímu získávání archeologických nálezů. Zákonodárce by proto měl jednoznačně vymezit, které subjekty se mohou na archeologické památkové péči podílet. Pokud jde o standardní badatelské a záchranné výzkumy, je zjevné, že ze zákona jsou k této činnosti oprávněny Archeologické ústavy, ostatní osoby pak pouze na základě povolení vydaného ministerstvem kultury.

Za nešťastný lze však považovat stav, kdy se o zapojení veřejnosti rozhoduje až na základě výkladu zákona podle odborné archeologické literatury. V tomto ohledu je nutné konstatovat, že zákonodárce by měl odpovědně a jednoznačně stanovit roli veřejnosti. Může potvrdit současný *status quo* a činnost laické veřejnosti v zásadě zakázat, ale pohled do praxe ukazuje, že tím by pravděpodobně archeologické dědictví nebylo chráněno lépe. Alternativně může zákonodárce veřejnosti pootevřít dveře a umožnit jí zákonem regulovanou činnost pod dohledem veřejné správy. Inspiraci lze hledat např. v Estonsku, které vydává detektorářům po jejich proškolení licence a veškerá prospekce podléhá řádné administrativě. Nepochybně by bylo možné i v Česku určit zákonné podmínky, za kterých je činnost veřejnosti přípustná a přínosná. Organizace potřebného školení by mohla být svěřena např. Archeologickým ústavům nebo Národnímu památkovému ústavu, případně by školení mohl poskytovat jakýkoli subjekt, který by splňoval stanovené předpoklady.

Pro kontrolu a uchování informací o archeologických nálezech je nezbytné zajistit přiměřenou evidenci. Vzhledem k tomu, že se odborná obec snaží hledání archeologických nálezů dlouhodobě kultivovat, evidenční systémy již existují. AMČR-PAS, zřízený speciálně pro tento účel, byl již popsán,

všechna muzea také vedou evidenci svých sbírek. Není tedy potřeba začínat od nuly, stačí stávající systémy vhodně zohlednit v právních normách a zajistit jejich vzájemnou kompatibilitu.

Mezi koncepční nástroje dosahující na regulaci hledání archeologických nálezů patří také nástroje územní ochrany, tj. ochrany konkrétních významných archeologických lokalit. Jejich utajování za účelem ochrany bylo odmítnuto v podkapitole 1.4.2, zbývá tedy zvážit opačný přístup – označování lokalit a následné uplatnění vyšších sankcí. Z předložených správních řízení navíc vyplynulo, že častým argumentem pachatelů přestupků je tvrzení, že nevěděli, že se nacházejí na archeologické lokalitě. To by teoreticky mohlo být považováno za polehčující okolnost, a proto by mělo být zváženo, zda detektorářům tento argument definitivně nesebrat.

V této oblasti tedy opět existuje prostor pro úpravu právních norem. Archeologickým nálezům je zabezpečována ochrana buď prostřednictvím institutu kulturní památky, případně památkové rezervace. Jak však již bylo vysvětleno, zákon nereflexuje aktivity veřejnosti, takže se tato problematika nemá, jak projevit při ochraně určitých území. Pokud by zákonodárce zvažoval legální zapojení veřejnosti, musel by revidovat i současnou územní ochranu. Po vzoru většiny zemí, např. Spojeného království, by měl přistoupit k zákazu činnosti v chráněných územích.

Zde se lze krátce dotknout i otázky definic – současný zákon o státní památkové péči archeologické lokality (nebo naleziště) vůbec nedefinuje. V zájmu zabezpečení jejich územní ochrany by proto stálo za úvahu zavedení nového pojmu zahrnujícího územní soubory nemovitých a movitých archeologických nálezů. Rozšíření definičních pojmů by mohlo umožnit zavedení různých stupňů ochrany, na které by se aplikovala různě přísná pravidla chování. Na nejméně významných lokalitách by byla činnost veřejnosti volnější než na označených, zatímco v archeologických rezervacích a kulturních památkách by byla pravidla striktní.

9.5.2 Administrativní nástroje

Administrativní nástroje velmi úzce souvisí s představenými koncepčními nástroji, protože by je v individuálních případech zaváděly do praxe. V první řadě by se jednalo o rozhodování, které konkrétní subjekty mohou vykonávat určité činnosti. Proto je třeba nastavit proces povolování, jehož předpokladem bude školení a průběžné přeškolení zájemců. Zatímco odborná stránka by měla připadnout některé (některým) z oprávněných

archeologických organizací, administrativní proces rozhodování a posuzování jednotlivých případů by měly mít na starosti správní orgány. V rámci přiměřené regulace by povolení mohlo obsahovat minimálně územní a časové vymezení povolení, odborného garanta spolupráce a náležitosti průběžné komunikace s ním. Neměla by samozřejmě chybět ani možnost povolení odebrat, pokud dotyčná osoba nepostupovala při hledání odborně a v souladu se zájmem na ochraně kulturního dědictví, nebo by porušila podmínky povolení či jiná pravidla stanovená zákonem v oblasti památkové péče.

V případě aplikace úpravy vlastnického práva podle návrhu v podkapitole 9.4 by méně významné nálezy mohly být převedeny do vlastnictví nálezce. I takový proces by optimálně měl být předmětem správního řízení, kterému by opět bylo třeba přizpůsobit zákon.

Stručně lze pojednat také evidenci detektorů kovů. Takové návrhy se často objevují v odborných diskuzích, ale já osobně se k tomuto řešení nepřikláním. Koneckonců detektor není srovnatelný např. se zbraní, navíc je snadno použitelný k mnoha jiným, i neškodným účelům (např. sbírání odpadu). Je také otázkou, zda by pouhá registrace detektorů ovlivnila činnost jejich majitelů, ale velký efekt asi není možné očekávat. Problémem totiž není otázka, kdo činnost vykonává, ale její odhalování a trestání v konkrétních případech. Bez těchto informací je seznam vlastníků detektorů zbytečný.

Mezi administrativní nástroje je rovněž možné zařadit prohlašování kulturních památek, památkových rezervací a památkových zón. Opět v závislosti na úpravě koncepce územní ochrany by v těchto aktech mohly správní orgány zároveň stanovovat povolené a zakázané činnosti v závislosti na charakteru a významu chráněného území.

9.5.3 Ekonomické nástroje

Potenciální revize právních norem by neměla opomíjet ani ekonomické nástroje. Například poplatek spojený s povolením k vyhledávání archeologických nálezů, a tedy do jisté míry i poškozováním životního prostředí a případným využíváním jeho zdrojů, by mohl plnit akumulaci funkci. Zpoplatněna by měla být i odborná školení předcházející vydání povolení. Akumulované prostředky by mohly být použity jednak na zajištění fungování související administrativy, jednak na výplatu níže popsanych odměn za nálezy.

Odměny za náhodné nálezy v Česku již nyní plní motivační funkci, když nálezce povzbuzují k odevzdání nálezů a zachování kulturního dědictví. Odměny se v současné době nevztahují na nálezy exkavované v rámci cíleného hledání, ale otázka rozšíření odměn i na nálezy učiněné při amatérské prospekci je v odborné obci často diskutována. Konečně, i z Komoróczyho průzkumu vyplývá, že část hledačů by si nálezy buď ráda nechávala, nebo dostávala odměnu za všechny nálezy.

Při zvažování rozšíření možnosti odměňování je třeba vzít v úvahu dva hlavní faktory. Tím negativním je, že příslib odměny za každý nález, bez ohledu na to, jak byl učiněn, by pravděpodobně vyvolal velkou vlnu amatérského hledání, která by mohla vést ke značnému poškození archeologického dědictví. I za předpokladu, že by všichni hledači postupovali zodpovědně a odborně, by docházelo ke ztrátě části informací a nálezových okolností. Mohlo by také dojít ke zkreslení pohledu na historický vývoj území, protože by byly přednostně zkoumány kovové nálezy, přičemž ostatní by zůstávaly na místě. Výsledný obraz by tak nebyl ucelený.

Pozitivním faktorem je motivace lidí, aby si nálezy nenechávali ve svých soukromých sbírkách nebo je neprodávali na černém trhu. Čistě z hlediska regulace nelegálního obchodu by opatření mohlo pomoci, nálezci by se ale obohacovali na úkor státu. V situaci, kdy všechny archeologické nálezy patří kraji, obci nebo státu,¹⁵⁶ by odměňování každého nálezů navíc působilo, jako by si stát kupoval vlastní majetek.

Sám se proto k této variantě nepřikláním, naopak považuji za vhodné ponechat odměňování v principu bez změny. Otázkou je, zda zasahovat do kalkulace výšky odměny. Odměna musí být dostatečně vysoká, aby nálezce motivovala archeologický nález odevzdat. Příliš nízká odměna by mohla u významných nálezů podněcovat nálezce k nelegálnímu obchodu. V tomto ohledu je nezbytné, aby se čas od času objevily i vysoké odměny, jako tomu bylo v případě denárového pokladu století, jehož hodnota byla vyčíslena na odměnu 2 000 000 Kč (Hubený 2016).

Internalizační a kompenzační funkci lze do systému archeologické památkové péče zakomponovat jen stěží, protože poškození archeologického dědictví v zásadě není možné zahojit – „oprava“ nálezových okolností po jejich zničení není možná a navrácení nálezů do země po jeho vyzvednutí archeologickému dědictví *in situ* hodnotu nenavrátí.

156 I v případě aplikace návrhů v podkapitole 9.4 by tyto celky i nadále v prvním momentě nabývaly vlastnictví. Teprve následně by mohly nálezy prodávat.

9.5.4 Sankční nástroje

Zatímco předchozí skupiny nástrojů představovaly řešení vůči veřejnosti spíše vstřícná, sankční nástroje musí pochopitelně sledovat jiné cíle. Pokud by zákonodárce uvažoval o legálním zapojení veřejnosti do archeologické památkové péče, muselo by být větší množství práv doprovázeno větší mírou zodpovědnosti.

Správněprávní odpovědnost v současnosti není z hlediska závažnosti nastavena špatně, vždyť horní hranice pokuty je až 4 000 000 Kč. Problémem je, že výslovně nereflexuje cílené hledání archeologických nálezů pomocí detektoru kovů. Nutností je proto zavedení skutkové podstaty, která by na tuto činnost cílila. Pro protiprávní činnost velkého rozsahu by bylo na místě zvážit i zavedení skutkové podstaty trestného činu po vzoru Slovenské republiky.

V předložených návrzích *de lege ferenda* má své místo také územní ochrana, což by se mělo projevit i ve správněprávní a trestní odpovědnosti. V prvním případě by šlo o standardní přitěžující okolnost, ve druhém o kvalifikovanou skutkovou podstatu, když by byl trestný čin spáchán v chráněném území.

Diskuze v Česku budí dojem, že existuje jen liberální a restriktivní přístup, ale není tomu tak. Já osobně mám ale za to, že správnou cestou je vhodná kombinace obou prvků – umožnění spolupráce výše popsaným způsobem a sankcionování nelegální činnosti může vytvořit tlak na detektoráře, aby svou činnost vykonávali v souladu se zákonem.

V rámci správněprávní odpovědnosti by připadal do úvahy i přestupek adresující poškození archeologického dědictví při výkonu činnosti podléhající povolení. Obdobná skutková podstata nyní dopadá na činnost oprávněných archeologických organizací (PamZ 1987, § 35 odst. 4), v případě zapojení laické veřejnosti by bylo nutné okruh subjektů odpovídajícím způsobem rozšířit.

Uvedené skutkové podstaty reagují výhradně na proces získávání archeologických nálezů, ale nevztahují se na držbu samotného předmětu. Proto, po vzoru Slovenska, stojí za úvahu vytvoření skutkové podstaty přechovávání archeologických nálezů, a to z následujícího důvodu – základní režim vlastnických práv by zůstal stejný i v případě akceptace návrhů prezentovaných v této publikaci. Archeologické nálezy by byly i nadále uloženy v muzeích zřizovaných vlastníkem. V případě prodeje archeologických nálezů by byla vytvořena příslušná dokumentace a držba nálezů bez ní by byla důsledkem nezákonné činnosti, ať už by se jednalo o nezákonné hledání, neoznámený náhodný nález nebo nelegální nákup. Takto zaměřená skutková podstata by prostupovala napříč celou posuzovanou problematikou.

9.6 Veřejnoprávní aspekt 4: Prodej a nákup archeologických nálezů

Je částečně legální oběh archeologických nálezů cestou k regulaci nelegálního trhu? Jak bylo v práci deklarováno, archeologii 21. století nelze vnímat pouze jako sběratelství archeologických nálezů. Je to právě archeologie jako věda, která klade větší důraz na zkoumání archeologických situací a náleзовých kontextů, přičemž informace často staví nad nálezy. Legalizací soukromých sbírek nebo prodejem nepotřebných či nevýznamných nálezů by se mohly řešit hned dva problémy: nedostatečné kapacity depozitářů a muzeí, které byly též okrajově zmíněny, a zásobování trhu legálním zbožím, které by bylo prozkoumáno, zdokumentováno a jehož ztráta by neznamenal újmu. Byl by znám původ a skutečný význam artefaktů, což by mohlo zvýšit jejich hodnotu na trhu. Takový postup byl popsán na příkladu Řecka, i když i tam měla odborná obec výhrady.

V případě dostatečného zásobování trhu legálními nálezy by však částečně mohla poklesnout potřeba rabování archeologických lokalit. Samozřejmě ne všechny archeologické nálezy by mohly být obchodovány. V rámci tří představených režimů by nakládání s archeologickými nálezy mohlo vypadat následovně:

1. Nejdůležitější nálezy – veřejný majetek; s nálezy se zásadně neobchoduje.
2. Méně významné nálezy – veřejné vlastnictví a možná zápůjčka do soukromé sbírky.
3. Nejméně významné nálezy – prodejné, přípustné vlastnictví soukromé osoby vázané na evidenci.

Právní předpisy již nyní upravují vydávání osvědčení pro prodej a trvalý vývoz, takže není třeba vytvářet zcela nové systémy. Bylo by pouze nutné přizpůsobit normy nově zavedenému systému.

9.6.1 Koncepční a administrativní nástroje

V rámci postupně představované koncepce již byla adresována potřeba evidence archeologických nálezů v soukromém vlastnictví, přičemž členské státy při respektování závazků vyplývajících z mezinárodních úmluv podmiňují prodej archeologických nálezů vydáním osvědčení k prodeji nebo vývozních licencí. V zájmu regulace legálního a eliminace nelegálního obchodu je nutné tyto evidence a dokumentace propojit. Cesta archeologických nálezů musí být ověřitelná od jejich exkavace až po nákup koncovým zákazníkem. Evidenci jednotlivých transakcí by bylo zboží celou dobu pod dohledem a výrazně by se omezil prostor pro dodávky kontrabandu.

V zájmu minimalizace rizika falšování dokumentace bylo by vhodné, aby evidenci a vydávání osvědčení měly na starosti správní orgány, proto se podkapitola souborně zabývá koncepčními a administrativními nástroji. Prostor pro činnost facilitátorů v podobě muzeí nebo aukčních domů by se pravděpodobně zmenšil, pokud by editace záznamů v evidenci byla ponechána výhradně orgánům veřejné moci. V zájmu dosažení přiměřené transparentnosti by však evidence měla být do určité míry přístupná k nahlížení i dalším subjektům, např. samotným obchodníkům.

Toto řešení by se netýkalo pouze národní úrovně, ale také mezinárodní. Vydávání osvědčení je dobrým prvním krokem, završením započaté práce by byla společná evropská (výhledově i světová) databáze obchodovatelných archeologických nálezů, resp. kulturních statků. Legalizace archeologických nálezů by tak bez protiprávní spolupráce se správními orgány v podstatě nebyla možná.

V mezinárodním obchodu by transakce měly být evidovány při prodeji v zemi původu a stejně by měly být zaznamenány, resp. potvrzeny v cílové zemi. Když archeologické nálezy cestují a dostávají se do mezinárodního prostředí, již nepřichází v úvahu např. územní ochrana a osobně bych zároveň nepovažoval za vhodné zavádět povolovací proces zaměřený na subjekty, které s archeologickými nálezy obchodují. Jediným vhodným nástrojem tak dle mého názoru zůstává skutečně odpovědná evidence pohybu konkrétních archeologických nálezů.

Evropská unie naštěstí k tomuto cíli směřuje a systémy evidence plánuje zavést. Adaptace evropských předpisů do České republiky zatím přinesla duplicitu při vydávání certifikátů a vývozních povolení, a proto by bylo vhodné (stejně jako v případě definic) zvážit sjednocení a zjednodušení na národní úrovni.

9.6.2 Ekonomické nástroje

Zatímco fáze hledání archeologických nálezů vytváří prostor pro zavedení různých administrativních poplatků, daň z prodeje archeologických nálezů by mohla být spojena se samotným legálním prodejem. Tímto způsobem by bylo opět možné zajistit finanční prostředky na provoz archeologické památkové péče v relevantním rozsahu. Jestliže bylo v podkapitole 1.4.4 uvedeno, že ekonomické nástroje by měly být přiměřené, aby neodrazovaly subjekty od legálního chování, lze v tomto případě konstatovat, že částečná legalizace trhu by vytvořila zcela nový zdroj příjmů, takže i navzdory zdanění by

si prodávající polepšili. Vzhledem k tomu, že příliš velký trh s archeologickými nálezy by mohl ohrožovat veřejný zájem, je regulace prostřednictvím zdanění žádoucím nástrojem, jako je tomu např. u prodeje alkoholu nebo tabákových výrobků.

9.6.3 Sankční nástroje

Závažnost důsledků nezákonného obchodu se může lišit v závislosti na hodnotě nebo objemu obchodovaných nálezů, takže případné skutkové podstaty lze uvažovat jak v rovině správněprávní, tak trestní. Prodej bez splnění zákonných povinností by měl být každopádně považován za protiprávní jednání. Ve vztahu k prodávajícímu by pravděpodobně bylo nutné vytvoření jedné obecné skutkové podstaty, která by řešila prodej archeologického nálezu bez osvědčení. Obdobná skutková podstata by se mohla vztahovat i na nákup archeologických nálezů. Tímto způsobem by Česká republika vyvinula snahu přispět k ochraně archeologického dědictví i v jiných zemích. Problémem je, že většina zemí necítí potřebu regulovat obchod směrem dovnitř, protože jim tím nevznikají žádné škody.

Je otázkou, zda podobné aktivity dostatečně nepokrývá i výše navrhovaná skutková podstata přechovávání archeologických nálezů – aplikační praxe na Slovensku tuto úvahu podporuje, nicméně podle informací Krajského památkového úřadu v Trnavě existuje i tam zájem o formulaci speciální skutkové podstaty zaměřené na nelegální obchod. Formulování speciálních skutkových podstat pro nelegální obchodování s archeologickými nálezy mohlo navíc přispět také k zvýšení transparentnosti zákonných pravidel.

Při evidenci transakcí by hráli významnou roli pracovníci správních orgánů, kteří by byli optimálně jediným facilitátorem v celém procesu. Proto by měly určité skutkové podstaty dopadat i na jejich činnost. Lze uvažovat o skutkové podstatě falšování osvědčení (např. vědomým uvedením nesprávných údajů) nebo falšování záznamů o evidenci prodeje či nákupu archeologických nálezů.

9.7 Veřejnoprávní aspekt 5: Nelegální import a repatriace archeologických nálezů

Problematikou obchodu se zabývá Samostatné oddělení ochrany kulturních statků Ministerstva kultury České republiky, ale ve vztahu k nelegálně dovezeným předmětům jde především o agendu repatriace. Praktické příklady ukázaly, že proces

funguje oběma směry – archeologické nálezy identifikované v Česku byly vráceny do Rumunska, sochy z Rakouska zase do Česka. Repatriace archeologických nálezů do Česka však zatím není známa.

Praxe doložila případy pokusů o prodej zahraničních archeologických nálezů na území České republiky, možnosti ministerstva jsou však v těchto případech omezené. V případě zjištění mezinárodního přesahu může ministerstvo upozornit zemi původu, která pak může zahájit proces navrácení nelegálně vyvezených archeologických nálezů. Tento problém by však mohly řešit skutkové podstaty přestupků a trestných činů zaměřené na prodej a nákup archeologických nálezů bez osvědčení, které by umožnily potírat i pokusy o nezákonný dovoz do České republiky.

Potřebnou transparentnost a s ní související zjednodušení rozlišení mezi legálním a nelegálním importem by opět přinesla zmiňovaná evidence archeologických nálezů napříč celým procesem.

9.7.1 Repatriace archeologických nálezů vyvezených v minulosti

Univerzální muzea prohlašují, že na v minulosti vyvezené předměty a jejich export je třeba nahlížet optikou doby a tehdejší legislativy. Naopak, poškozené země by rády získaly své kulturní dědictví zpátky bez ohledu na okolnosti, které panovaly v době vývozu. Často argumentují morálkou či etikou a odsuzují období kolonialismu. I když lze takový postoj zdrojových zemí pochopit, uvedená argumentace vyvolává několik zásadních otázek:

- Je možné aplikovat dnešní morálku zpětně na jinou dobu?
- Do jak vzdálené minulosti bychom měli takto postupovat?
- Můžeme kvůli dnešní morálce/etice opomenout právo?

Takový přístup, byť motivován ušlechtilými úmysly, může vytvořit nežádoucí precedens, který by mohl být v budoucnu zneužit. Všechny případy je třeba posuzovat individuálně. Pokud byly akvizice v minulosti provedeny v souladu s tehdy platným právem (bez jeho ohýbání či obcházení), domnívám se, že by nemělo být možné si jejich repatriaci nárokovat. Jednání, které dnes řeší skutkové podstaty trestných činů, v té době trestné nebylo, retroaktivita je přitom v takových případech zakázána (Trestní zákoník, § 1). Z takových případů je třeba se poučit a chyby minulosti neopakovat. Je také namístě snažit se tyto chyby odčinit, ale repatriace věcí vyvezených v minulosti by měla být i nadále

výsledkem spíše diplomatických jednání či ochoty bývalých koloniálních velmocí (viz iniciativu Nizozemska), nikoli soudního řízení.

Pro praktické pochopení výše uvedeného lze naposledy zmínit Parthenonské mramory. Lord Elgin měl k vývozu mramorů povolení (sice velmi vágní a Elginem velmi oportunisticky interpretované) od sultána, tj. od tehdejší hlavy státu. Vývoz se tedy uskutečnil v souladu s tehdy platnými předpisy. Právní nárok Řecka by proto neobstál. Z morálního či etického hlediska Řekové vnímají vývoz mramorů jako historickou křivdu, cítí se být okradeni. Takový postoj je však subjektivní a na rozdíl od právního stavu těžko ověřitelný. Měl by být s právními argumenty rovnocenný? Za předpokladu, že by tomu tak bylo, sportovní terminologií by byl stav mezi Řeckem a Spojeným královstvím 1 : 1. V této nerozhodné situaci by se pak dal zhodnotit přínos uložení nálezů v obou zemích pro společnost jako celek. Repatriace by nepochybně učinila zadost principu integrity, na druhé straně je třeba zvážit přínos univerzálních muzeí, která prezentují artefakty v nových perspektivách. Z hlediska konzumace kulturního dědictví širokou veřejností se mi jeví pozitivní dopad repatriace jako marginální – všichni zájemci mohou plně konzumovat kulturní dědictví Řecka, i za předpokladu, že mramory zůstanou v Londýně. Naopak Britské muzeum by repatriací bylo výrazně ochuzeno a nemohlo by kulturní dědictví Řecka prezentovat tak kvalitně jako dosud. Aspekt přístupu veřejnosti a dalšího významu archeologických nálezů tak v tomto případě vychyluje misky vah ve prospěch Spojeného království.

Tato úvaha by mohla v nadsázce představovat jakýsi test vhodnosti repatriace. Možná právě toto by mohla být cesta, jak objektivně a transparentně adresovat historické křivdy. Stojí proto za úvahou, zda by se normy mezinárodního práva neměly v budoucnu utvářet podobným směrem. Nakonec je však třeba realisticky poznamenat, že otázka repatriace významných artefaktů je, a vždy bude, spíše otázkou politickou než právní.

9.8 Uplatnění navrhovaných změn a amnestie na soukromé sbírky archeologických nálezů

V případě plného přijetí navrhovaných změn právních norem by mohlo dojít k významným změnám zejména v oblasti vlastnického práva či držby chráněných statků, změna definice archeologického nálezu by navíc předefinovala i jejich rozsah a objem.

Vzhledem k tomu, že u archeologických nálezů prakticky nelze rozlišit okamžik exkavace, samotná změna pravidel by se aplikovala obtížně – nebylo by možné určit, které archeologické nálezy podléhají které úpravě. Ve snaze vyhnout se retroaktivní působnosti by se alternativně mohla udělat „tlustá čára“, vyřešit problémy z minulosti a následoval by „nový začátek“.

Pokud tedy mají být v duchu předcházejících kapitol vytvořeny nové definice archeologického dědictví, nové skutkové podstaty trestných činů a přestupků nebo nová pravidla pro zapojení veřejnosti, bylo by vhodné začít s čistým štítem. Proto by mohla pomoci amnestie na soukromé sbírky, která by umožnila nelegálním držitelům beztrestně odevzdat archeologické nálezy a následně případně vytvořit nové legální a registrované sbírky v souladu s novými předpisy. Vzhledem k tomu, že navrhovaná pravidla evidence by neumožňovala vystavovat neznámé archeologické nálezy, byli by potenciální sběratelé v zájmu soukromé prezentace přirozeně motivováni k tomu, aby v rámci amnestie odevzdali své dosavadní nálezy. Kromě beztrestnosti by bylo podle slovinského vzoru možné uvažovat o odměně za nejvýznamnější nálezy. Ta by sběratele motivovala nelegální nálezy přiznat. Nálezy by mohly být v průběhu amnestie rozděleny do tří základních režimů v souladu s výše navrženým rozdělením:

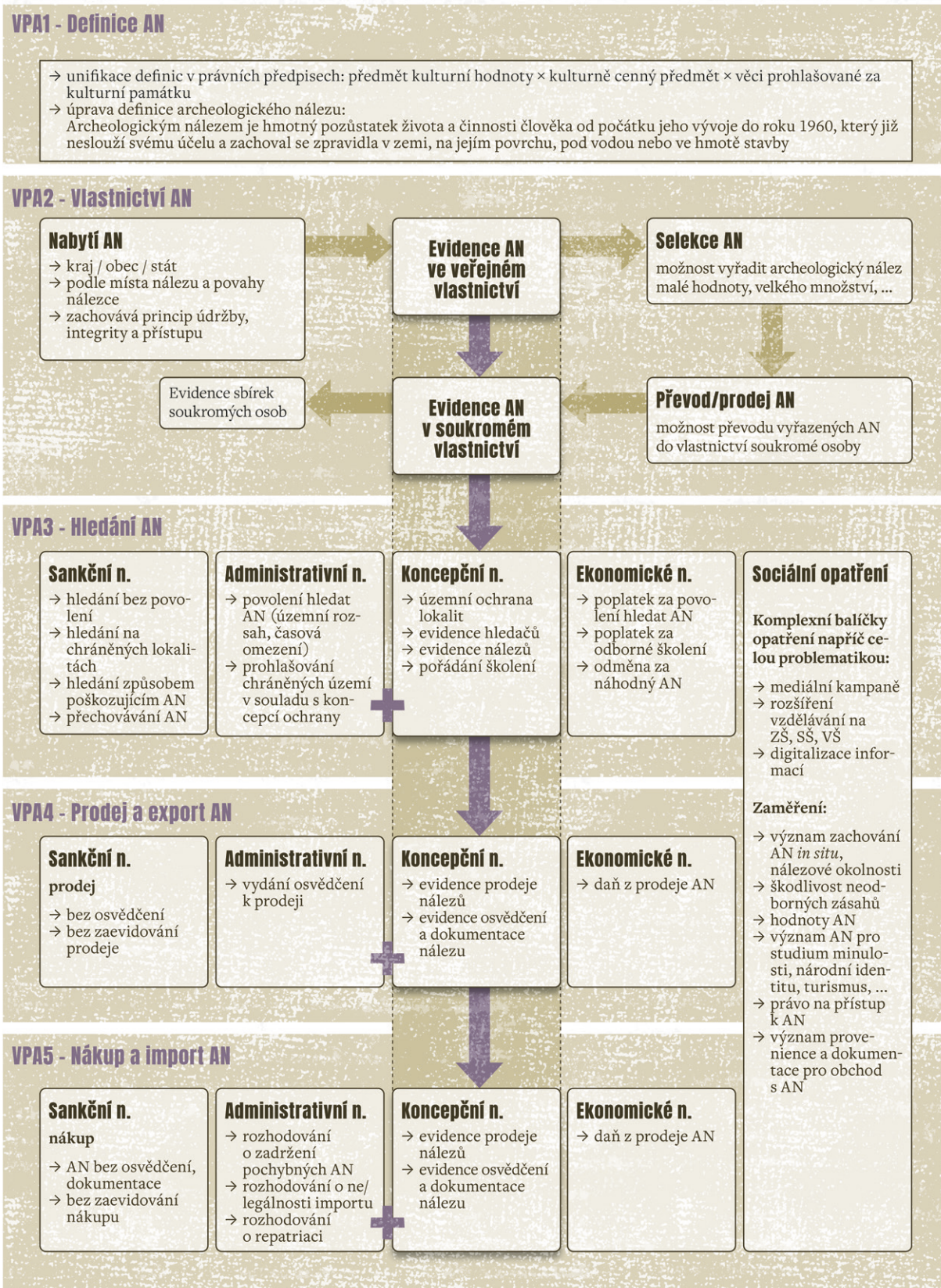
1. Velmi významné nálezy, za které by náležela určitá odměna, ale zároveň by bezpodmínečně přecházely do veřejného vlastnictví.
2. Středně významné nálezy, za které by sice ne náležela odměna, ale které by mohly být v případě zájmu svěřeny do vlastnictví soukromého sběratele v evidované sbírce.
3. Málo významné nálezy, které by byly evidovány a následně nabídnuty k převodu do soukromého vlastnictví.

Takový přístup by mohl zajistit možnost zkoumání dosud neznámého archeologického dědictví nebo odpovídající ochranu významných archeologických nálezů. Mohlo by to mít rovněž za následek snížení objemu kontrabandu směřujícího na černý trh.

9.9 Konkrétní návrh ucelené koncepce archeologické památkové péče ve vztahu k regulaci nelegálního oběhu archeologických nálezů

Pokud by byla zahájena odborná diskuze, bylo by třeba výše uvedené návrhy dále upřesnit a nepochybně by byly podrobeny kritice (nejen) té části odborné veřejnosti, která inklinuje k restriktivním nástrojům regulace. Autor je však přesvědčen, že všechny navrhované změny by měly zajistit větší zapojení veřejnosti a současně i její kontrolu ve vztahu k ochraně archeologického dědictví. Navrhovaná systémová řešení vizuálně demonstruje schéma na obr. 9. Liberalizace na jedné straně je kompenzována hrozbou přísných sankcí na straně druhé. Tento model by měl motivovat širokou veřejnost k chování v souladu se zákonem. Propojená evidence od nabytí archeologického nálezu až po jeho prodej nebo koupi umožňuje přesnější kontrolu archeologických nálezů a zároveň eliminuje proměnné v podobě individuálního vynaložení *due diligence* na prozkoumání provenience a dokumentace. Jediná přijatelná dokumentace by totiž byla ta, kterou evidují správní orgány (tab. 11). Autor se domnívá, že by představený systém posilnil uplatnění principu přístupu veřejnosti, v případě dobře fungující evidence a kontroly by neoslabil dodržování principu ochrany a údržby a vzhledem k velkému množství archeologických nálezů by reálně neohrozil ani princip integrity.

V tomto ohledu je nezbytné mezinárodní řešení bez ohledu na to, jaký obchod a s jakými předměty jednotlivé státy povolí. Mezinárodní databáze bude sloužit svému účelu i za předpokladu, že by např. Česká republika obchod s archeologickými nálezy i nadále zakazovala. Správní orgány cizích států by totiž na základě informací z databáze věděly, že všechny archeologické nálezy z Česka jsou obchodované nelegálně.

Obr. 9. Návrh systému archeologické památkové péče v České republice ve vztahu k obchodu s archeologickými nálezy. AN – Archeologický nález; VPA – veřejnoprávní aspekt. Autor R. Antal, grafika M. Filip.

	Legální postup	Protiprávní činnost	Sankční nástroje
Hledání archeologických nálezů	- Získání licence k hledání - Hledání na povoleném území - Odevzdávání a evidence všech archeologických nálezů	- Hledání bez licence - Hledání na nepovoleném území - Neodevzdání archeologických nálezů	- Přestupek hledání bez licence - Přestupek hledání na nepovoleném území - Trestný čin přechovávání archeologických nálezů
Prodej a vývoz archeologických nálezů	- Vydání osvědčení k prodeji a trvalému vývozu - Prodej archeologických nálezů 3. kategorie do soukromého vlastnictví - Evidence obchodu správním orgánem - Evidence dalších převodů správním orgánem	- Prodej archeologických nálezů 1. a 2. kategorie - Prodej archeologických nálezů 3. kategorie bez osvědčení a evidence - Falšování osvědčení a dokumentace prodávajícím nebo pracovníkem správního orgánu	- Přestupek / trestný čin prodeje archeologických nálezů 1. a 2. kategorie - Přestupek / trestný čin prodeje archeologického nálezu 3. kategorie bez osvědčení - Přestupek / trestný čin falšování osvědčení a dokumentace
Nákup a dovoz archeologických nálezů	- Potvrzení mezinárodního obchodu správním orgánem v cílové zemi	- Nákup archeologických nálezů 1. a 2. kategorie - Nákup archeologických nálezů 3. kategorie bez osvědčení - Úmyslná evidence falešného osvědčení	- Přestupek / trestný čin nákupu archeologických nálezů 1. a 2. kategorie - Přestupek / trestný čin nákupu archeologických nálezů 3. kategorie bez osvědčení - Přestupek / trestný čin falšování osvědčení a dokumentace
Předpokládaný dopad postupu na ochranu archeologických nálezů	Archeologické nálezy nalezené a obchodované tímto způsobem jsou legální a evidované. Jejich původ a převody jsou transparentní. Takové předměty se stávají hodnotnějšími a mohou mít sběratelský nebo investiční potenciál.	Pomineme-li možná pochybení správních orgánů, nelze tímto způsobem nalezené archeologické nálezy legalizovat, protože nemají potřebnou dokumentaci. V okamžiku pokusu o oficiální prodej by měla být odhalena nelegální povaha předmětu. Takové předměty se stávají méně vyhledávanými, protože je nelze legalizovat, a tedy extrahovat jejich plnou hodnotu. Hrozba sankcí za nelegální obchod snižuje poptávku po archeologických nálezech neznámého původu.	

Tab. 11. Předpokládaný dopad navrhovaných změn na legální a nelegální činnost v jednotlivých fázích nelegálního obchodu s archeologickými nálezy.

Závěr

Tato publikace se zabývala veřejnoprávními aspekty obchodu a vývozu archeologických nálezů v České republice a ve vybraných evropských zemích. Jelikož toto téma nebylo v Česku dosud souborně zpracováno, bylo prvním úkolem komplexně popsat zkoumanou problematiku s jejími jednotlivými fázemi a praktickým fungováním. Proto se nejprve historický exkurz zaměřil na vznik zkoumaného problému a motivace, které ho provázejí. Následně byla pozornost věnována nelegální činnosti v rámci hlavních fází nelegálního obchodu. Těmi jsou hledání, prodej a nákup archeologických nálezů. Uvedené oblasti byly identifikovány jako tři z pěti hlavních veřejnoprávních aspektů, kterým je třeba věnovat pozornost. Zbýlými dvěma veřejnoprávními aspekty jsou právní definice chráněných statků a právní úprava vlastnického práva k archeologickým nálezům.

Za účelem komplexního zpracování zkoumané problematiky byly na začátku stanoveny tři výzkumné otázky, které byly v průběhu práce zodpovězeny:

1. Jaké jsou současné nástroje a limity vnitrostátní a mezinárodní právní regulace nelegálního obchodu s archeologickými nálezy?

- a) Právní normy se zabývají všemi fázemi nelegálního obchodu s archeologickými nálezy, od jejich definice přes úpravu vlastnických práv až po regulaci jejich získávání, oběhu a repatriace. Různé země však k této problematice volí odlišný přístup, což představuje zásadní omezení úspěšného boje proti nelegálnímu obchodu. Alespoň procesy týkající se samotného vývozu a dovozu archeologických nálezů jsou relativně harmonizované.

- b) Hlavní limity lze konstatovat v aplikační praxi. Ty vycházejí z latentní povahy nelegální činnosti, nemožnosti unést důkazní břemeno nebo problematické identifikace dotčených předmětů jako chráněných statků.
- c) Ani jeden z předložených národních modelů neposkytuje dokonalé řešení problému.

2. Jaký je rozsah nelegálního obchodu s archeologickými nálezy v České republice a v zahraničí?

- a) Jak v Česku, tak i v zahraničí stále probíhá nelegální obchod s archeologickými nálezy, přičemž mezinárodní operace dokládají, že se ročně jedná o tisíce archeologických nálezů.
- b) Často jsou snadno identifikovatelné pouze ty nabídky k prodeji, které jsou veřejně inzerovány, např. na internetových portálech. V České republice se jedná spíše o jednotky případů ročně.
- c) Organizovaná činnost je skrytější a sofistikovanější, její skutečný rozsah nelze přesně vyčíslit.

3. Jaké právní nástroje by bylo vhodné implementovat za účelem zefektivnění boje proti nelegálnímu obchodu s archeologickými nálezy?

- a) Jedním z hlavních problémů v boji proti nelegálnímu obchodu s archeologickými nálezy je nedostatek ověřitelných informací, a tedy transparentnost celého oběhu. K odstranění tohoto nedostatku je třeba archeologické nálezy lépe evidovat a za předpokladu, že je v některé zemi povolen obchod s nimi, je třeba tyto transakce rovněž evidovat.
- b) Cílem evidence je znát původ a historii převodů příslušných archeologických nálezů. To by vedlo k lepší schopnosti rozlišit legálně a nelegálně obchodované zboží.

- c) Kromě toho lze zvážit nové způsoby legálního zapojení veřejnosti do ochrany archeologických nálezů a umožnění lepšího přístupu k nim. Iniciativa v tomto směru by mohla částečně snížit poptávku po (dnes primárně) nelegálním zboží.

Následuje podrobnější shrnutí závěrů v jednotlivých zkoumaných oblastech. V kapitole 2 byl zpracován první veřejnoprávní aspekt, tj. definice chráněných statků. Nejprve byl předmět zájmu, tj. archeologické nálezy, definován z vědeckého hlediska, přičemž byly vysvětleny hodnoty archeologických nálezů – vědecká, tržní a kulturně-historická. Následný pohled na právní definice ukázal, že jak na národní, tak na mezinárodní úrovni spolu koexistuje velké množství odlišných právních definic, které se vztahují k obecné definici kulturního dědictví, ale stejně tak i k vymezení archeologických nálezů. Jako dva základní způsoby definování chráněného statku byly identifikovány přímá definice archeologického nálezu a právní úprava pokladu. Oba přístupy ve své nejčistší podobě zdůrazňují různé charakteristiky chráněných předmětů – vědecké nebo materiální. V důsledku toho může právní ochrana dopadat na různé okruhy archeologických nálezů, z nichž některé nemusí požívat potřebné ochrany. Tento problém je dále umocněn rozdílným časovým vymezením v jednotlivých zemích. Výsledkem bádání v této oblasti bylo poznání, že pro zajištění rovnoměrné ochrany archeologických nálezů by bylo potřebné harmonizovat právní definice napříč mezinárodním prostorem, úpravu s důrazem na vhodné časové vymezení by navíc potřebovala i definice aktuálně užívaná v českém právním řádu.

Rozdílné definice napříč Evropou ve spojení s neznámou proveniencí problém nelegálního obchodu umocňují. Neznámý a neověřitelný původ archeologického nálezu umožňuje nálezcům nebo prodejcům deklarovat jeho nabytí v zemi s příznivější legislativou a falšovat tak jeho dokumentaci. Důsledkem je také ztráta vědecké hodnoty, která bez znalosti původu a nálezových okolností značně klesá – předmět bez doprovodných informací je často spíše sběratelským artiklem než objektem vědeckého bádání.

Třetí kapitola přesunula pozornost na právní úpravu vlastnického práva, protože vlastnictví, resp. držba je základním předpokladem pro obchod s archeologickými nálezy. V teoretické rovině byly představeny čtyři základní modely vlastnického práva – vlastnictví jednotlivce, kulturní skupiny, národa a celého lidstva. Poslední model byl vyhodnocen spíše

jako základní idea společného úsilí o ochranu kulturního dědictví. Vlastnictví kulturní skupiny může být relevantním modelem v zemích se specifickými skupinami obyvatel (např. původní obyvatelstvo v USA), ale v českém prostředí nemá zásadní uplatnění. Pokud jde o zbývající dvě možnosti, některé země preferují model výlučného národního, veřejného vlastnictví (včetně České republiky), jiné umožňují soukromé vlastnictví archeologických nálezů (Nizozemsko, Spojené království). Samy o sobě tyto varianty nemusí představovat problém, ale ve spojení s dalšími veřejnoprávními aspekty mohou mít zásadní dopad na ochranu archeologických nálezů, zejména z hlediska kontroly, kdo a jak s archeologickými nálezy disponuje. Dílčím závěrem v tomto případě je zhodnocení, že možnost soukromého vlastnictví archeologických nálezů musí být vázána na evidenci archeologických nálezů, aby nedocházelo k jejich záměně a následnému nelegálnímu obchodování.

Kapitola 4 věnovala pozornost hlavním pramenům mezinárodního práva, které tvoří právní základ pro regulaci nezákonného obchodu s archeologickými nálezy. Byl popsán vývoj mezinárodního práva a vnímání kulturního dědictví ve vztahu k ozbrojeným konfliktům, které jsou často katalyzátorem nelegálního oběhu archeologických nálezů, a následně byly popsány současné mezinárodní úmluvy a předpisy evropského práva. Popsané dokumenty v dílčích oblastech vedou členské státy k harmonizaci právních norem. Ta se projevuje především v požadavcích na průvodní dokumentaci v podobě osvědčení k trvalému vývozu, resp. exportních licencí. Konstatování snah o společný postup při regulaci nelegálního obchodu nepochybně představuje pozitivní závěr této části práce.

Pohled na národní legislativy v kapitolách 5 a 6 umožnil popsat odlišné přístupy k vlastnickému právu, zapojení veřejnosti do hledání archeologických nálezů a k právní regulaci obchodu. Cílem této komplexní prezentace právních norem a souvisejících postupů v jednotlivých zemích bylo poskytnout ucelenou představu o stavu v těchto zemích.

V České republice i na Slovensku je hledání archeologických nálezů mimo archeologické výzkumy vedené archeology zakázáno, ale praxe ukazuje, že velká část veřejnosti se této činnosti přesto věnuje. Proto byla v obou zemích analyzována aplikační praxe v podobě správních a soudních rozhodnutí. Tento široký vhled do činnosti správních orgánů a soudů vytváří komplexní představu o situaci v praxi a na příkladech ukazuje současné nedostatky či slabá místa platných právních norem. Při této příležitosti

byly identifikovány hlavní problémy při vymáhání dodržování zákona – latentní povaha činnosti, problém s unesením důkazního břemene a nízká společenská škodlivost přisuzovaná společnost.

Rozdíl mezi zeměmi je především v právní úpravě trestní odpovědnosti, která na Slovensku umožňuje stíhat nelegální obchod s archeologickými nálezy. Podřazení činnosti pod přechovávání archeologického nálezu vedlo k řadě soudních řízení, v nichž byly uloženy podmíněné tresty. Předmětné případy ukázaly, že nelegální obchodování probíhá na burzách nebo v kamenných obchodech se starožitnostmi, ale výjimkou není ani využívání internetových portálů. Tento poznatek je v souladu s pozorováním zahraničních autorů, kteří tvrdí, že s nástupem internetu se mění povaha nelegálního obchodu – malý počet významných a cenných nálezů je postupně nahrazován větším počtem menších a méně cenných nálezů. Podobné inzeráty o prodeji na internetu jsou známy i z České republiky, avšak absence relevantních skutkových podstat neumožňuje adekvátní postih této nelegální činnosti.

Nahlédnutí do Řecka bylo přínosné ze dvou hlavních důvodů – formování státu a právních norem přiblížilo význam kulturního dědictví pro národní identitu a pro evropské prostředí netradiční možnost převodu vlastnických práv k nevýznamným archeologickým nálezům na soukromé osoby ukázala alternativní přístup k ochraně archeologického dědictví. Také Řecko nadále bojuje proti nelegálnímu vyhledávání a prodeji archeologických nálezů, zavedlo proto systém licencí na detektory kovů a hledání s jejich pomocí, všechny nálezy navíc musí být evidovány. V praxi se místním orgánům daří postihovat velkou část nelegální činnosti, k nezákonnému obchodu však stále dochází.

V mnoha ohledech specifický postoj k ochraně archeologických nálezů je zastáván v Nizozemsku. Velmi pestrý je hned v případě rozlišování chráněných statků. Artefakty jsou z právního hlediska archeologickými nálezy pouze tehdy, pokud byly nalezeny při archeologickém výzkumu, ostatní nálezy do této skupiny nepatří. Jejich hledání pomocí detektoru kovů je povoleno, tyto nálezy formálně spadají do kategorie pokladu, na který se uplatňuje hadriánské dělení. Prakticky se však i tato skupina dále dělí – pokladem jsou pouze (materiálově nebo kulturně-historicky) cenné nálezy. Ostatní, běžné nálezy, nespádají ani do této kategorie a připadají do soukromého vlastnictví nálezce, který s nimi může legálně obchodovat. Nizozemsko přitom popsany stav v zásadě nepovažuje za problematický.

Spojené království, které aplikuje pokladní regál a soukromé vlastnictví archeologických nálezů nespňujících definici pokladu, ukazuje, že ani liberální přístup není bez nedostatků. Definice pokladu, která nedopadala na často významné artefakty, musela být v roce 2023 revidována, aby země nepřicházela o své kulturní dědictví. Příští roky ukážou, zda byla změna dostatečná. Hledání archeologických nálezů, které není v zemi nijak regulováno, má někdy podobu detektorových nájezdů, které mohou způsobit značné škody na archeologickém dědictví, ale informace o nálezech se již k odborníkům dostat nemusí. Evidence archeologických nálezů a jejich odborné prozkoumání jsou založeny na dobrovolné bázi a závisí na ochotě konkrétních nálezců. Statistiky ukazují, že ochotu projevuje jen malé procento amatérských hledačů. V teoretické rovině dopadá právní úprava i na „poskvrněné“ archeologické nálezy ze zahraničí, Spojené království tak napohled proaktivně přistupuje i k ochraně kulturního dědictví jiných zemí. Praktické možnosti efektivní aplikace této normy jsou však omezené, problémem je např. už zmíněná provenience a s ní spojené obtíže při identifikaci nezákonně obchodovaných artefaktů. Obdobný názor prezentovalo i několik zahraničních odborníků, kteří se domnívají, že právní úprava proti nelegálnímu obchodu bojuje *de facto* jen naoko.

V rámci vhledu do situace v Estonsku, Německu a Slovinsku byly účelně vybrány aspekty relevantní pro zaměření práce, a to především s ohledem na formulaci návrhů *de lege ferenda* – estonský model licencovaného zapojení veřejnosti do hledání archeologických nálezů by mohl být obdobně aplikován i v České republice, německý projekt ILLICID ukázal nedostatky v dokumentaci provenience obchodovaných předmětů a předložil širokou škálu možných opatření k minimalizaci nelegální činnosti, slovinská amnestie na archeologické nálezy je zase příkladem netradičního způsobu odstranění nelegálních stavů, který by mohl být využit v okamžiku rozsáhlejší novelizace právních předpisů.

Srovnání v rámci kapitoly 7 se zaměřilo na všechny zkoumané veřejnoprávní aspekty, aby poukázalo na rozdíly mezi zkoumanými zeměmi. V případě právních definic bylo zjištěno, že zatímco většina Evropy se ubírá podobným směrem, Spojené království jde vlastní cestou a teprve v roce 2023 se začíná pomalu přibližovat evropskému standardu v podobě ochrany vědecké a kulturně-historické hodnoty archeologických nálezů. Větší rozdíly jsou však patrné v časovém vymezení chráněných statků, což způsobuje rozdíly v rozsahu ochrany napříč Evropou. V důsledku rozdílných definic, ale i úpravy

vlastnického práva jsou v některých zemích archeologické nálezy v soukromém vlastnictví. Stejně předměty tak mohou mít v různých zemích různou ochranu a různé druhy vlastníků. Tento stav však není optimálním předpokladem pro ochranu archeologických nálezů před nelegálním obchodem.

Nefunkčnost čistě restriktivního nebo čistě liberálního přístupu k hledání archeologických nálezů se postupně projevila v kapitolách 5 a 6, ale společný pohled na obě možnosti vybízí k úvaze, zda by situaci neřešilo využití vhodných aspektů obou přístupů.

Souhrnně se lze věnovat regulaci obchodu v zemích Evropské unie. Jak bylo řečeno výše, jednotné úsilí v rámci společenství vede ke sbližování právních předpisů, základní režim obchodu je tedy alespoň teoreticky podobný – vývoz archeologických nálezů je podmíněn vydáním osvědčení nebo obdobné dokumentace a v případě vývozu za hranice unie také povolením Ministerstva kultury České republiky. Obdobné postupy se vztahují, resp. budou vztahovat i na dovoz kulturních statků na celní území unie, čímž bude do jisté míry naplněn i autorův návrh směřující k jednotné evidenci obchodovatelných kulturních statků. Provázanost těchto nástrojů však podle mého názoru není dostatečná na to, aby měla zásadní vliv na rozsah nelegálního obchodu. Stále zůstává otevřeno příliš mnoho mezer, jimiž může nelegální zboží vstupovat na legální trh. Provázání evidence převodu archeologického nálezu do soukromého vlastnictví s následnými administrativními nástroji týkajícími se vývozu a dovozu by tyto mezery zacelilo. Jediným místem, kde by mohly být předměty s pomocí facilitátorů legalizovány, by tak byly správní orgány evidující oběh archeologických nálezů.

Rozsáhlé srovnání bylo uzavřeno dvěma případovými studii, které ukázaly, jak rozdílné právní normy napříč Evropou umožňují relativně snadné falšování provenience a obchodování s archeologickými nálezy. Podkapitola zaměřená na prostor mezi zákony shrnula všechna zjištění ze srovnání.

Posledním nezbytným tématem před formulací návrhů *de lege ferenda* se zabývala kapitola 8, zaměřená na mezinárodní praxi. Nejprve byly zmíněny vybrané případy prodeje archeologických nálezů do zahraničí, zahraniční nabídky na českých internetových portálech a činnost ministerstva kultury v této oblasti. Údaje o činnosti INTERPOLu následně ukázaly velký rozsah nelegálních aktivit, ale také intenzivní snahu mezinárodního společenství o regulaci nelegálního obchodu. Pozitivní zprávou je, že i Česká a Slovenská republika se běžně podílejí na operacích, při nichž bylo zajištěno více než 150 000 artefaktů.

Kromě toho se Česká republika zapojila do případů úspěšné repatriace kulturních předmětů, a to v obou směrech. Tyto případy ukázaly, že když se podaří konkrétní odcizené předměty ztotožnit, umožňuje mezinárodní spolupráce jejich navrácení do země původu. Nicméně ani v tomto případě není současná situace ideální, zmínit lze alespoň náklady celého procesu, které navrácení komplikují. Problematikou je také otázka repatriace předmětů, které byly vyvezeny v minulosti, např. v období kolonialismu. Také v těchto případech se vyskytly situace, kdy byly archeologické nálezy vráceny, ale jedná se spíše o výsledek diplomacie než aplikaci právních norem. Naopak některé země (Spojené království) se repatriaci kulturních statků dlouhodobě brání.

Po obsáhnutí celé problematiky bylo konečně možné přistoupit k formulaci návrhů *de lege ferenda*. Základní myšlenkou těchto návrhů je společenský zájem o kulturní dědictví. Osobně se domnívám, že motivace, která v minulosti vedla ke vzniku zkoumaného problému, je stále přítomna a projevuje se v touze veřejnosti po hledání či nákupu archeologických nálezů. Zájem veřejnosti o kontakt s kulturním dědictvím stále trvá. V duchu výše uvedeného se proto autor pokusil řešení problému uchopit méně konzervativním způsobem. Tím má být umožnění rozsáhlejšího přístupu veřejnosti k archeologickému dědictví legálním, ale kontrolovaným způsobem. V tomto rámci autor předkládá úvahu o zavedení soukromého vlastnictví méně významných archeologických nálezů, možnosti vytváření evidovaných soukromých sbírek a legálního obchodu s těmito méně významnými archeologickými nálezy. Za účelem efektivní kontroly obchodu by podle autora měly být vytvořeny komplexní evidence obchodovatelných kulturních statků na národní a mezinárodní úrovni. Pouze komplexní a veřejnou mocí vykonávaná a kontrolovaná evidence totiž může eliminovat šedé zóny, v nichž se falšuje dokumentace a legalizují archeologické nálezy. Veřejnoprávní aspekty hledání a oběhu archeologických nálezů byly řešeny v rozsahu hlavních nástrojů ochrany životního prostředí – koncepčních, administrativních, ekonomických a sankčních.

Závěrem nezbyvá než vyjádřit přesvědčení, že předložená práce úspěšně obeznámila čtenáře s komplexní problematikou nelegálního obchodu s archeologickými nálezy – ukázala, jak tento obchod funguje, jakým způsobem a nakolik úspěšně ho normy veřejného práva regulují, a předložila několik návrhů, jak v budoucnu postupovat při jeho veřejnoprávní regulaci.

Summary

International trade in archaeological finds from the perspective of public law

The presented study comprehensively examined the public-law aspects of the illicit trade in archaeological finds. Within the analysis, three main research questions were answered:

- What are the current tools and limits of regulation?
- What is the scope/extent of the illicit trade?
- Which legal instruments would it be appropriate to implement?

In order to answer these questions, the study first described the history of trading and transporting cultural property, identified the main phases of illicit trade (see Subchapter 1.2), and pointed out the different values of archaeological finds, along with the related varying legal definitions across different countries (see Chapter 2). In tracing the development of international legislation, the study documented the gradual change in the perception of cultural heritage, whose status gradually evolved from spoils of war to a protected object (see Chapter 4).

Based on the theoretical framework, the study subsequently systematically addressed five key public-law aspects that are essential for the effective protection of archaeological finds and the regulation of their trade:

1. Definition of protected goods
2. Ownership rights and possession of archaeological finds
3. Searching for archaeological finds
4. Sale and purchase of archaeological finds
5. Illicit import and repatriation of archaeological finds.

These aspects are relatively independent yet interconnected areas; therefore, they are addressed

within comprehensive overviews of the legislation of selected countries. In addition to the Czech Republic, these include Slovakia, Greece, the Netherlands, and the United Kingdom, and to a limited extent also Estonia, Germany, and Slovenia.

Current state and conceptual shortcomings of the Czech legislation

The analysis of the current legal framework in the Czech Republic reveals its significant stagnation in the fight against damage to cultural heritage. The legislation is essentially preserved in its state as of 1987, with the last extensive proposal for a new Act in 2016, which was intended to address many existing problems, being unsuccessful. This legislative inertia creates a profound mismatch between an outdated legal system and the dynamic development of the 21st century, particularly regarding the spread of technologies such as metal detectors and the global reach of online trade. As a result, the legal framework has become ineffective and difficult to enforce in practice, as it attempts to regulate activities that were either latent or non-existent at the time of its creation. While regulation of the sale, export, and import of cultural goods exists, due to the free movement within the EU, it is almost impossible to effectively monitor the actual movement of archaeological finds.

A practical overview confirmed that the volume of detected and punished illicit activity is minimal compared to the number of illicit finds. Practice also shows that cases of illegal trade in archaeological finds are not successfully prosecuted (for insight into Czech legislation and practice, see Chapter 5).

Insights from the international environment/space

Foreign legislation and practice have brought many impulses for professional discussion in the Czech Republic. The example of Slovakia showed that with adequate criminal laws it is at least partially possible to sanction the illicit trade in archaeological finds. Greece, on the other hand, demonstrates the path of entrusting part of the responsibility to citizens – for example, through registered private collections. The examples of the United Kingdom, the Netherlands, and Estonia illustrated various liberal approaches to the search for and owning archaeological finds (for insight into national legislations, see Chapter 6). A positive point is also the fact that international operations such as Pandora and Athena (conducted by INTERPOL and EUROPOL) achieve success – rescuing thousands of cultural objects and dismantling organised criminal groups. In the case of repatriation of items exported in the past, the situation is more complicated – their return to the country of origin is more a political than a legal issue (for insight into international practice and repatriation, see Chapter 8).

The way forward? Considerations *de lege ferenda*

Based on the collected information, I answered the initial questions as follows:

- What are the current tools and limits of regulation?

Legislations address all phases of the illicit trade, but differing approaches among states and inconsistent definitions represent a fundamental limitation. The main practical problems are the latent nature of illicit activity, the difficulty of bearing the burden of proof, and the low degree of social harmfulness (for comparison within the five aspects, see Chapter 7).

- What is the scope of the illicit trade?

The precise scope of the illicit trade is difficult to quantify, but international operations demonstrate that it concerns thousands of artefacts annually. With the advent of the internet, the nature of the trade is changing, with smaller numbers of very valuable finds being replaced by larger numbers of less valuable items.

- Which legal instruments would it be suitable to implement?

The key to making the fight against illicit trade more effective is transparency of the entire circulation, through a comprehensive and interconnected evidence at both the national and international

levels. Such evidence would make it possible to better distinguish between legal and illicit goods. Furthermore, it is necessary to consider new ways of legally involving the public, which would partially reduce the demand for illegal goods and build a positive relationship between the public and archaeology.

The information obtained then served as the basis for developing a new concept, representing a paradigmatic shift in the approach to archaeological heritage care. Instead of a purely restrictive approach that seeks to suppress public activities, it proposes a pragmatic model aimed at transforming negative expressions of public interest into neutral or even positive ones. I believe that ignoring public interest will not stop such activities but merely shift them into a hard-to-see and unregulated sphere. Therefore, the proposed concept combines elements of liberalisation with strict and effective control. The goal is to allow greater public participation in the protection of archaeological heritage through legal and regulated channels.

Public participation and constitutional rights

The legal system in the Czech Republic guarantees the right of access to cultural heritage in a rather passive way. The public can consume the results of scientific activity and practical protection, but only a very small percentage is allowed to actively participate in protection. Legislation essentially does not allow public involvement in the protection of archaeological heritage. When the protection of archaeological heritage affects ordinary people, it is often in the form of prohibitions or restrictions. Such an approach cannot foster a positive public relationship with heritage protection. The legislation clearly did not anticipate that the public would want to actively participate in protection, even though historical sources show that public interest has long been the basis of archaeological heritage care. The consequence of ignoring this interest is the shift of activities outside the law, leading to the loss of finds and information that could otherwise be valuable. I therefore believe that current rules must be modified in all five areas (see Subchapter 9.1).

How to improve the definitions of protected property?

The first prerequisite for effective regulation is an unambiguous definition of the subject of protection. Research has shown that the definitions of archaeological finds in the Czech Republic are unclear, lack an explicit temporal definition, and are inconsistent across different laws. I therefore propose to

clarify the definition to be more precise, for example by introducing a specific cutoff year (e.g., the year 1960), which will determine which objects are archaeological finds. While similar definitions of cultural property exist at the international level, they are too general and allow member states great freedom in their implementation. This inconsistency hinders the effective fight against illegal trade, because different definitions across countries enable the falsification of provenance and the legalisation of contraband in countries with more lenient legislation.

Harmonisation of definitions at the European level could be beneficial, ideally supplemented by a demonstrative list of types of archaeological finds and a mechanism for their updating. The ultimate goal should be a state where similar objects cannot be classified into different categories merely on the basis of a different definition in the country of origin (see Subchapter 9.3).

How to approach ownership rights and possession of archaeological finds?

In the Czech Republic, a practice is applied in which the ownership right to archaeological finds belongs to self-governing units (regions, municipalities) or the state. This model well secures the integrity of collections and protection, while practically excluding the legal trade in finds. I personally conclude that part of the responsibility for the protection of archaeological heritage could and should also be entrusted to the public, so I propose considering a partial easing of the current state.

Public ownership should remain the primary arrangement, but in the case of less significant finds, possession or ownership by private individuals should not be excluded. The proposed system would divide finds into three categories:

1. Highly significant finds would be exclusively in public ownership.
2. Moderately significant finds would be in public ownership with the possibility of being loaned to a private collection.
3. Less significant finds could be transferred to private ownership after registration, and it would be possible to trade with them legally.

This pragmatic approach would address the problem of insufficient capacity in depositories and at the same time create a legal market for less significant artefacts, which could reduce the attractiveness of the black market. For successful implementation, it would be necessary to create a system of licenses

for collectors, registration of collections, registration of finds in private ownership, and control tools (see Subchapter 9.4).

How to regulate the search for archaeological finds?

The current restrictive approach in the Czech Republic and Slovakia, which essentially prohibits the intentional search for archaeological finds, has proved to be ineffective in practice. As a result, representatives of the lay public avoid experts, which leads to the loss of finds and important information. On the other hand, the liberal approach in the United Kingdom, where the registration of finds is based purely on a voluntary basis, also leads to the loss of information and damage to archaeological sites. In my opinion, the optimal solution is a compromise that would combine elements of both approaches. The proposed model is based on four types of tools:

1. Conceptual tools: Clear definition of the public's role in the law, introduction of licenses for metal-detectorists, mandatory training, and a ban on activity in protected areas.
2. Administrative tools: Issuance of prospecting permits that would include territorial and temporal limitations, and the possibility of their revocation in case of a breach of the conditions. I consider the registration of metal-detectors unnecessary, as it will not affect the activity of their owners and will not help in tracking illegal activity in practice.
3. Economic tools: Introduction of fees for permits and training. These funds could finance administration and rewards for finds. The current system of rewarding accidental finds should be maintained, but I do not recommend extending it to targeted finds, as this could encourage a large wave of prospecting and massive damage to the archaeological heritage.
4. Sanction tools: Introduction of a new factual basis for misdemeanours that would address the targeted search for finds using a detector. Serious cases could be prosecuted as criminal offenses, like in Slovakia, where the possession of archaeological finds without relevant documentation is a criminal offense (see Subchapter 9.5).

Transparent evidence as a solution for the illegal sale and purchase of archaeological finds?

Differing definitions, inadequate regulation of the search for archaeological finds, and the absence of provenance and registration are the main reasons why illegally obtained artefacts can be 'laundered'

and introduced to the market. Dealers often exploit the ‘space between laws’ and legalise illegally obtained objects in countries with more liberal legislation, falsifying their origin and thereby destroying their scientific value. The proposed solution lies in the partial legalisation of the market for less significant finds, which would, however, be fully registered and transparent. The key element is the creation of a comprehensive and interconnected system for registering transactions at both the national and international levels. This system should ensure that the path of an archaeological find is verifiable from its discovery to the purchase by the end customer. Only valid documentation registered by the authorities would be considered legitimate. This model would reduce the space for facilitators such as auction houses and eliminate the ‘grey zones’ where documentation is falsified, and would also reduce the demands on due diligence for end customers (see Subchapter 9.6).

How to deal with the repatriation of items exported in the past and today?

The repatriation of archaeological finds illegally exported in the second half of the 20th and 21st centuries functions to some extent, but obstacles also arise here, for example, in the form of the absence of international treaties by which the specific affected countries would be bound. A specific and politically sensitive topic is the repatriation of historical artefacts, such as those exported during the colonial period. I believe that today’s morality cannot simply be applied retroactively to historical events if the acquisitions were carried out in accordance with the legislation valid at the time. Instead, I consider a pragmatic test of repatriation suitability, which would consider the benefit of storing the finds for society as a whole. For example, in the case of the Parthenon Marbles, it would be evaluated whether their repatriation would bring a higher benefit to Greek society than their current presentation in a universal museum (the British Museum in London), which serves a wide audience. However, it is quite clear that the injured party would hardly agree with such a solution (see Subchapter 9.7).

Amnesty for illegal private collections

Finally, I transformed the solutions to problems in partial areas into a comprehensive concept, in which the elements of liberalisation are mutually balanced with strict sanctions. The intention is to motivate the general public to act in accordance with the law. For the effective introduction of new rules, it is essential to solve problems that arose in the past. This could be achieved, for example, by a short-term amnesty for illegal collections, which would allow holders to hand over archaeological finds without penalty. This strategic step would allow the state to obtain a huge amount of previously unknown data and artefacts that would otherwise remain unknown and illegal. Within the framework of the amnesty, the finds would be divided into three categories, in accordance with the proposal for ownership rights:

1. Highly significant finds would transfer to public ownership; the holder would be entitled to a reward.
2. Moderately significant finds could, if interested, be entrusted to the possession and registered collection of a private collector, but without the right to a reward.
3. Less significant finds would be registered and subsequently transferred to the private ownership of the finder.

This approach would be a pragmatic and effective way to integrate hundreds of thousands of unknown finds into the public sphere, and at the same time serve as a motivation for collectors to join the new, legal system (see Subchapter 9.8).

Conclusion

The final recommendation consists in moving away from the outdated and ineffective restrictive model towards a new system based on controlled and transparent public participation. Through a licensing process, systematic registry, and clear sanctions, this system would create pressure on metal-detectorists and collectors to conduct their activities in accordance with the law. Legalisation of trade in less significant finds might also relieve overcrowded repositories and satisfy existing demand in a legal manner.

Seznam použitých zdrojů

Archivní prameny

- ASN Repertori 1751:** *Archivio di Stato di Napoli*. Repertori, Segretaria di Casa Reale detta Casa Reale Antica – Repertorio dei Documenti per la Storia degli Scavi di Pompei Ercolano e Stabia, b. 1539, fasc.27 G. Canart, nel dare notizia delle scoperte fatte in un paesino dell' Abruzzo, sostiene la necessità e l' urgenza di una legislazione che proibisca „l' estrazione“ degli oggetti antichi dal regno e fornisce dei ragguagli sulle norme vigenti nello stato pontificio, 1751.
- ASN Repertori 1790:** *Archivio di Stato di Napoli*. Repertori, Segretaria di Casa Reale detta Casa Reale Antica – Repertorio dei Documenti per la Storia degli Scavi di Pompei Ercolano e Stabia, b. 1544, fasc.43 Domenico Venuti comunica al marchese de Marco che lo scultore Carlo Albagini gli ha riferito che continuamente vengono trasportate da Napoli a Roma delle sculture in marmo di sommo valore, sculture che vengono comprate dal Papa per il Museo Clementino dove sono esposte come „statue di Napoli“, 1790.
- ASN Inventario I 1806:** *Archivio di Stato di Napoli*. Ministero degli affari interni, Inventario I – Antichità e Belle Arti, b. 983, fasc. 19 Memoria di Giuseppe Mazzucca sulla conservazione dei monumenti antichi, 1806.
- ASN Inventario I 1807:** *Archivio di Stato di Napoli*. Ministero degli affari interni, Inventario I – Antichità e Belle Arti, b. 990, fasc. 2 Commissione per la conservazione dei monumenti istituita dal Ministero il 31 maggio 1807 e conferita al legale Giuseppe Mazzucca che l'aveva proposta originariamente, 1807
- ASN Inventario I 1810:** *Archivio di Stato di Napoli*. Ministero degli affari interni, Inventario I – Antichità e Belle Arti, b. 987, fasc. 16 Progetto del direttore del Museo, Michele Arditi, di istituire dei Musei provinciali nei Collegi delle province del Regno, 1810.
- ASN Inventario I 1832:** *Archivio di Stato di Napoli*. Ministero degli affari interni, Inventario I – Antichità e Belle Arti, b. 1004, fasc. 4 Richieste di permessi per eseguire scavi nella provincia di Caserta, in S. Maria di Capua vetere; nella provincia della Calabria citeriore, in Spezzano e nella provincia di Terra di Bari, distretto di Barletta, nel comune di Canosa, 1832
- ASN Inventario I 1842:** *Archivio di Stato di Napoli*. Ministero degli affari interni, Inventario I – Antichità e Belle Arti, b. 1006, fasc.5 Dono di S. M. il Re a S. M. il Re di Baviera di una piccola raccolta di anfore di terracotta, 1842.

- ASN Inventario II 1822:** *Archivio di Stato di Napoli*. Ministero degli affari interni, Inventario II - Antichità e Belle Arti, bb. 1966-2147, b. 1983, fasc. 133 Progetto del Cav. Arditi per lo stabilimento di un Museo in ciascuna Provincia, 1822.
- ASN Inventario II 1824a:** *Archivio di Stato di Napoli*. Ministero degli affari interni, Inventario II - Antichità e Belle Arti, bb. 1966-2147, b. 2029, fasc. 285 Dono fatto al Visconte di Melville di un Esemplare dell'opera di Ercolano, 1824.
- ASN Inventario II 1824b:** *Archivio di Stato di Napoli*. Ministero degli affari interni, Inventario II - Antichità e Belle Arti, bb. 1966-2147, b. 2030, fasc. 312 Permesso al Barone Koller di fare scavi di antichità, 1824.
- ASN Inventario II 1831:** *Archivio di Stato di Napoli*. Ministero degli affari interni, Inventario II - Antichità e Belle Arti, bb. 1966-2147, b. 2130, fasc. 104 Dono di alcuni getti al Principe di Metternich, 1831.
- MCL LA 1826:** *Literární archiv Památníku národního písemnictví*. Fond František Koller – nezpracováno, Povolení provádět vykopávky ze dne 14. listopadu 1825, odesláno 14. května 1826.

Literatura

- Adkins, L., Adkins, R. A. 2011:** *Starověké Řecko. Encyklopedická příručka*. Praha: Slovart.
- Anonym 1829:** Correspondenz – Nachrichten. *Wiener Zeitschrift für Kunst, Literatur, Theater und Mode* 1829, 747–748.
- Antal, R. 2018:** *Využívání detektoru kovů při hľadání archeologických nálezů* [online]. Rkp. diplomové práce. Masarykova univerzita. Právnická fakulta. Katedra práva životního prostředí a pozemkového práva. Uloženo: Archiv závěrečných prací Masarykovy univerzity [cit. 2025-08-21]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/a5ks9/Vyuzivanie_detektoru_kovov_pri_hladani_archeologickych_nalezov.pdf.
- Antal, R. 2020a:** Právna úprava a prax hľadania archeologických nálezů v Česku a na Slovensku. *Správní právo* 2020(8), 419–434. Dostupné také z: <https://mv.gov.cz/clanek/spravni-pravo-cislo-8-2020.aspx>.
- Antal, R. 2020b:** Vlastnictvo a ochrana hnuťelných archeologických nálezů. *Zprávy památkové péče* 80(3–4), 378–384. DOI: 10.56112/zpp.2020.3.13. Dostupné také z: https://zpp.npu.cz/artkey/zpp-202003-0013_ownership-and-the-protection-of-movable-archaeological-finds.php.

- Antal, R. 2022a:** Právo na přístup ku kulturnímu dědictví. Archeologické nálezy. In: J. Vodička, D. Židek, M. Janovec (eds.): *COFOLA 2022. Sborník příspěvků mladých právníků, doktorandů a právních vědců. Část 1.* Acta Universitatis Brunensis iuridicaetitia scientia. Brno: Masarykova univerzita, 10–29. Dostupné také z: <https://munispace.muni.cz/library/catalog/book/2187>.
- Antal, R. 2023:** Vybraná soudní rozhodnutí ve vztahu k archeologické památkové péči. *Soudní rozhledy* 29(6), 183–189.
- Antal, R. 2024:** *Verejnoprávní aspekty obchodu a vývozu archeologických nálezů v České republice a v vybraných evropských krajích* [online]. Rkp. dizertační práce. Masarykova univerzita. Právnická fakulta. Katedra práva životního prostředí a pozemkového práva. Uloženo: Archiv závěrečných prací Masarykovy univerzity [cit. 2025-08-21]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/o9qay/>.
- Antal, R., Lewis, M. 2024:** Legal definitions as a cornerstone for protecting archaeological finds from illegal export and trade. *Public Archaeology* 23(1–4), 122–141. DOI: 10.1080/14655187.2024.2425575. Dostupné také z: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14655187.2024.2425575>.
- Bartoň, M., Kratochvíl, J., Kopa, M., Tomoszek, M., Jirásek, J., Svaček, O. 2016:** *Základní práva*. Praha: Leges.
- Belcher, G. 2014:** Values in World Heritage Sites. In: C. Sandis (ed.): *Cultural Heritage Ethics. Between Theory and Practice*. Cambridge: Open Book Publishers, 181–196. DOI: 10.11647/OBP.0047. Dostupné také z: <https://www.openbookpublishers.com/books/10.11647/obp.0047>.
- Bland, R. 2005:** A pragmatic approach to the problem of portable antiquities: the experience of England and Wales. *Antiquity* 79(304), 440–447. DOI: 10.1017/S0003598X00114218. Dostupné také z: <https://lurl.cz/7JdDL>.
- Boardman, J. 2014:** National Heritage and Scholarship. In: C. Sandis (ed.): *Cultural Heritage Ethics. Between Theory and Practice*. Cambridge: Open Book Publishers, 131–134. DOI: 10.11647/OBP.0047. Dostupné také z: <https://www.openbookpublishers.com/books/10.11647/obp.0047>.
- Böhm, J. 1941:** K vládnímu nařízení o ochraně archeologických památek. *Zprávy památkové péče* 5(6), 83–85.
- Brodie, N. 2014:** Auction houses and the antiquities trade. In: S. Suzana Chulia-Kapeloně (ed.): *3rd International Conference of Experts on the Return of Cultural Property. Athens – Ancient Olympia, October 23–26, 2013. Proceedings*. Athens: Archaeological Receipts Fund, 71–82.
- Brown, M. F. 2014:** The possibilities and Perils of Heritage Management. In: C. Sandis (ed.): *Cultural Heritage Ethics. Between Theory and Practice*. Cambridge: Open Book Publishers, 171–180. DOI: 10.11647/OBP.0047. Dostupné také z: <https://www.openbookpublishers.com/books/10.11647/obp.0047>.
- Campfens, E. 2017:** Whose cultural heritage? Crimean treasures at the crossroads of politics, law and ethics. *Art, Antiquity and Law* 22(3), 71–94.
- Carbonell, Ch. O., Biloghi, D., Limousin, J., Rousseau, F., Schultz, J. 2003:** *Evropské dějiny Evropy 2. Od renesance k renesanci? (15. – 20. století)*. Praha: Karolinum.
- Cline, E. H. 2020:** *Tři kameny jsou zed'. Příběhy z dějin archeologie*. Praha: Vyšehrad.
- Cole, G. H. 2012:** Archaeology and the Law. *Art Antiquity and Law* 17(3), 223–241.
- d'Alconzo, P. 2001:** La tutela del patrimonio archeologico nel Regno di Napoli tra Sette e Ottocento. *Mélanges de l'École française de Rome. Italie et Méditerranée* 113(2), 507–537. Dostupné také z: https://www.persee.fr/doc/mefr_1123-9891_2001_num_113_2_9808.
- De Gregorio, F. S. 2021:** Heritage destruction in Syria and Northern Iraq: Which is the Applicable Law? In: J. Rehman, A. Shahid, S. Foster (eds.): *The Asian Yearbook of Human Right and Humanitarian Law. Volume 5*. Leiden: Brill, 3–44.
- Dieter, M., Kreuzberger, M. (eds.) 2022:** *Handbuch Denkmalschutz und Denkmalpflege: Recht, fachliche Grundsätze, Verfahren, Finanzierung*. München: C.H. Beck.
- Dimitričenko, B., Hasemi, L. 2021:** Countering Online Antiquities Trafficking Networks Financing Terrorism in Syria and Iraq In: J. Rehman, A. Shahid, S. Foster (eds.): *The Asian Yearbook of Human Right and Humanitarian Law. Volume 5*. Leiden: Brill, 45–60.
- Emtseva, J. 2021:** Destruction and Looting of Cultural Property in Yemen's Civil War: Legal Implications and Methods of Prevention. In: J. Rehman, A. Shahid, S. Foster (eds.): *The Asian Yearbook of Human Right and Humanitarian Law. Volume 5*. Leiden: Brill, 92–110.
- Fincham, D. 2008:** A Coordinated Legal and Policy Approach to Undiscovered Antiquities. Adapting the Cultural Heritage Policy of England and Wales to Other Nations of Origin. *International Journal of Cultural Property* 15, 347–370. Dostupné také z: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1277276.
- Forrest, C. 2007:** Cultural Heritage as the common Heritage of humankind: a critical re-evaluation. *The Comparative and International Law Journal of Southern Africa* 40(1), 124–151.
- Gerstenblith, P. 2006:** Recent developments in the Legal Protection of Cultural Heritage. In: N. Brodie et al. (eds.): *Archaeology, Cultural Heritage and the Antiquities Trade*. Gainesville: University Press of Florida, 68–92.
- Halbertsma, R. B. 2003:** *Scholars, Travellers and Trade: The Pioneer Years of the National Museum of Antiquities in Leiden, 1818–1840*. London: Routledge. DOI: 10.4324/9780203634547. Dostupné také z: <https://lurl.cz/kJdDt>.
- Hemeier, B., Hilgert, M. 2020:** *Transparency, Provenance and Consumer Protection. Facts and Policy Recommendations Concerning the Trade in Ancient Cultural Property in Germany. Findings of the Federal Ministry of Education and Research's Collaborative Project (Analysing the Dark Figure as a Basis for Countering and Preventing Crime Using the Example of Ancient Cultural Property) (ILLICID)*. [Berlin]: [ILLICID]. Dostupné z: https://www.kulturstiftung.de/wp-content/uploads/2020/09/Illicid_report_english.pdf.
- Jančářová, I. a kol. 2016:** *Právo životního prostředí: Obecná část. 1. vydání*. Brno: Masarykova univerzita.
- Jones, M. 2014:** Restitution. In: C. Sandis: *Cultural Heritage Ethics: Between Theory and Practice*. Cambridge: Open Book Publishers, 149–168. Dostupné také z: <https://www.openbookpublishers.com/books/10.11647/obp.0047>.
- Karl, R. 2016:** Archaeological Responses to 5 Decades of Metal Detecting in Austria. *Open Archaeology* 2(1), 278–289. DOI: 10.1515/opar-2016-0020. Dostupné také z: <https://www.degruyterbrill.com/document/doi/10.1515/opar-2016-0020/html>.
- Kelleher, R., Leins, I. 2011:** Coins in Context. Archaeology, Treasure and the Portable Antiquities Scheme, In: B. Cook (ed): *The British Museum and the Future of UK Numismatics. Proceedings of a conference held to mark the 150th anniversary of the British Museum's Department of Coins and Medals, 2011*. London: British Museum, 18–24. Dostupné také z: <https://lurl.cz/4JdDz>.
- Kersel, M. M. 2006:** From the Ground to the Buyer: a Market Analysis of the Trade in Illegal Antiquities. In: N. Brodie et al. (eds.): *Archaeology, Cultural Heritage and the Antiquities Trade*. Gainesville: University Press of Florida, 188–205.

- Kolník, T. 2008: Germánský hrob z Ostrovian. *Pamiętki a muzea* 57(1), 66–71.
- Komoróczy, B. 2018: Obecná úvaha na téma utajení jako nástroj ochrany v archeologii. *Zprávy památkové péče* 78(1), 24–29. DOI: 10.56112/zpp.2018.1.05. Dostupné také z: <https://lurl.cz/SJdDu>.
- Komoróczy, B. 2022: Archaeology, Metal Detecting, and Citizen Science in the Czech Republic. *Advances in Archaeological Practice* 10(3), 322–335. DOI: 10.1017/aap.2022.15. Dostupné také z: <https://lurl.cz/Uung8>.
- Komoróczy, B., Zelíková, M., Lečbychová, O., Fedor, P., Kynclová, P. 2019: *Společnými silami za poznáním archeologického dědictví Jihomoravského kraje*. Brno: Archeologický ústav AV ČR Brno, v. v. i.
- Koprda, A. 2017: *Vojnová korisť* [online]. Rkp. diplomové práce. Masarykova univerzita. Právnická fakulta. Katedra dějin státu a práva. Uloženo: Archiv závěrečných prací Masarykovy univerzity [cit. 2025-08-21]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/srs9oj>.
- Kösekahyaoglu, L., Özüşen, B. 2018: Two Case Studies in the Illicit Trade in Antiquities. *Cedrus* IV, 737–754. DOI: 10.13113/CEDRUS.201835. Dostupné také z: <https://dergipark.org.tr/en/pub/cedrus/issue/50420/682781>.
- Kratochvíl, J. 2016: Právo na přístup ke kulturnímu bohatství. In: M. Bartoň et al.: *Základní práva* Praha: Leges, 505–506.
- Krejčí, M. 1999: Zákon o kulturních památkách (Příspěvek k 40. výročí přijetí zákona č. 20/1958 Sb.). *Zprávy památkové péče* 59(2), 71–73.
- Kuča, K., Kučová, V. 2015: *Metodika klasifikace staveb podle památkové hodnoty*. Praha: Národní památkový ústav.
- Kuna, M. 2006: Detektory kovu v archeologii. *Archeologické rozhledy* LVIII(2), 323–328. Dostupné také z: <https://lurl.cz/xJdDe>.
- Kuna, M. a kol. 2004: *Nedestruktivní archeologie. Teorie, metody a cíle*. Brno: Academia.
- Lata, J. 2007: *Účel a smysl trestu*. Knihovička LexisNexis. Praha: LexisNexis.
- Leaman, O. 2006: Who guards the guardians? In: Ch. Scarre, G. Scarre (eds.): *The ethics of archaeology. Philosophical perspectives on archaeological practice*. Cambridge: Cambridge University Press, 32–45.
- Lewis, M. (ed.) 2014: *The Portable Antiquities Scheme Annual Report 2013*. London: Department of Britain, Europe and Prehistory, British Museum.
- Lewis, M. 2016: A Detectorist's Utopia? Archaeology and Metal-Detecting in England and Wales. *Open Archaeology* 2(1), 127–139. DOI: <https://doi.org/10.1515/opar-2016-0009>. Dostupné také z: <https://lurl.cz/tJdDw>.
- Mackenzie, S., Brodie, N., Yates, D. 2020: *Trafficking culture. New directions in researching the global market in illicit antiquities*. London: Routledge.
- Majchczak, B. S. 2016: The current model of archaeological metal detecting and its success in Schleswig-Holstein. In: J. Martens, M. Ravn (eds.). *Pløyerjord som kontekst. Nye utfordringer for forskning, forvaltning og formidling. Artikkelsamling*. Oslo: Kulturhistorisk museum, Universitetet Oslo, 89–100.
- Manacorda, S. 2011: Criminal Law Protection of Cultural Heritage. An International Perspective. In: S. Manacorda, D. Chappell (eds): *Crime in the art and antiquities world. Illegal trafficking in cultural property*. New York: Springer, 17–48.
- Marešová, Ž. 2012: *Parthenon Marbles: Čekání na návrat?* [online]. Rkp. diplomové práce. Masarykova univerzita. Filozofická fakulta. Ústav hudební vědy. Uloženo: Archiv závěrečných prací Masarykovy univerzity [cit. 2025-08-21]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/qobwl/>.
- Merryman, J. H. 2005: Cultural Property Internationalism. *International Journal of Cultural Property* 12(1), 11–39. DOI: 10.1017/S0940739105050046. Dostupné také z: <https://lurl.cz/zJdDN>.
- Michalík, T. 2012: Súkromné zbierky archeologických nálezov. Je východiskom slovenský model? *Studia Historica Nitriensia* 16(1–2), 254–255.
- Michalowski, R. J., Kramer, R. C. 1987: The Space between Laws: The Problem of Corporate Crime in a Transnational Context. *Social Problems* 34(1), 34–53.
- Nesvadbíková, J., Wirth, Z., Vinter, V. 1983: *K vývoji památkové péče na území Československa. Sv. 1, Přehled právních dokumentů a nástín vývoje 1749–1958*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Nikolentzos, K., Voutsas, K., Koutsothanasis, C. 2017: What Does It Take to Protect Cultural Property? Some Aspects on the Fight against Illegal Trade of Cultural Goods from the Greek Point of View. *International Journal of Cultural Property* 24(3), 351–376. DOI: 10.1017/S0940739117000170. Dostupné také z: <https://lurl.cz/oJdDH>.
- O'Keefe, R. 2004: World Cultural Heritage: Obligations to the International Community as a Whole? *The International and Comparative Law Quarterly* 53(1), 189–209. DOI: 10.1093/iclq/53.1.189. Dostupné také z: <https://lurl.cz/eJdDE>.
- Oniszcuk, A., Tsang, C., Brown, H. D., Novák, D., de Langhe, K. 2022: *Zásady selekce při tvorbě archeologických fondů. EAC Guidelines 3*. Praha: Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i.
- Osborne, W. 1887: Ursprung, Entwicklung und Zeile der prähistorischen Forschung. *Sitzungsberichte und Abhandlungen der Naturwissenschaftlichen Gesellschaft Isis in Dresden* 1887, 66–80. Dostupné také z: https://www.zobodat.at/publikation_volumes.php?id=57453.
- Pajer, J. 2006: *Studie o novokřtěncích*. Strážnice: Etnos.
- Palmer, N. 1996: Title to Antiquarian Finds: Perpetuating the Impenetrable: Waverley Borough Council v. Fletcher. *Art Antiquity and Law* 1(2), 157.
- Pantos, P. A. 2004: Schutz, Ausleihe und Austausch von Antiken gemäß dem neuen Antikengesetz von Griechenland (Nr. 3028 / 2002). In: W. D. Heilmeyer, J. C. Eule (eds.): *Illegale Archäologie? Internationale Konferenz über zukünftige Probleme bei unerlaubtem Antikentransfer, 23.–25. 5. 2003 in Berlin, aus Anlaß des 15. Jahrestages der Berliner Erklärung*. Berlin: Weißensee-Verlag, 181–184.
- Pantos, P. A. 2016: Το νομικό πλαίσιο της προστασίας της αρχαιολογικής κληρονομιάς στην Ελλάδα και οι αρχαιολογικές συλλογές [The Legal Framework for the Protection of the Archaeological Heritage in Greece and the Collection of Antiquities]. In: E. Κόρκα [E. Korka], A. Λέκκα [A. Lekka], M. Παπαϊωάννου [M. Papaioannou] (eds.): Το έργο και η διαχρονική προσφορά της Εφορείας Αρχαιοπωλείων και Ιδιωτικών Αρχαιολογικών Συλλογών: από το παρελθόν στο μέλλον [The work and timeless contribution of the Ephorate of Antiquities and Private Archaeological Collections: from the past to the future]. Αθήνα [Athens]: Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού, Γενική Διευθύση Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς, 74–79. Anglický překlad dostupný z: <https://lurl.cz/EJdDB>.
- Pauknerová, M. 2023: Mezinárodní ochrana kulturních statků z pohledu českého, mezinárodního a unijního práva. *Právník* 2023(4), 289–370. Dostupné také z: https://www.ilaw.cas.cz/upload/web/files/pravnik/issues/2023/4/1_Pauknerova_289-307_4_2023.pdf.

- Petřeková, E. 2019a:** *Kollerova sbírka a sběratelství antiky na přelomu raného novověku a moderní doby* [online]. Rkp. diplomové práce. Masarykova univerzita. Filozofická fakulta. Ústav archeologie a muzeologie. Uloženo: Archiv závěrečných prací Masarykovy univerzity [cit. 2025-08-21]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/zugqz/>.
- Podborský, V. 2012:** *Úvod do studia archeologie*. Brno: Masarykova univerzita.
- Pouloupoulou, S. 2021:** Implementing the Obligation to Return Illicitly Exported Cultural Property to the Authorities of an Occupied Territory: Who Bears the Responsibility? In: J. Rehman, A. Shahid, S. Foster (eds.): *The Asian Yearbook of Human Right and Humanitarian Law. Volume 5*. Leiden: Brill, 167–190.
- Schneider, M. 2016:** The 1995 UNIDROIT Convention: An Indispensable Complement to the 1970 UNESCO Convention and an Inspiration for the 2014/60/EU Directive. *Santander Art and Culture Law Review* 2016(2), 149–164. DOI: 10.4467/2450050XSR.16.024.6132. Dostupné také z: <https://lurl.cz/eJdDl>.
- Sklenář, K. 2011:** Vývoj péče o archeologické památky v českých zemích do roku 1989. I. část. *Sborník Národního muzea v Praze, Řada A – Historie* LXV(1–2), 3–64.
- Sklenář, K. 2017:** *Archeologie v Čechách v období analytického pozitivismu (1868–1892). Od Vocelova „Pravěku“ po střetnutí muzejní a univerzitní školy*. Fontes Archaeologici Pragenses, volumen 44. Praha: Národní Muzeum.
- Sládok, M. 2019:** Archeologická kriminalita. *Monument revue* 8(2), 59–67. Dostupné také z: https://www.pamiatky.sk/fileadmin/documents/ARCHIV/MR_2019-2.pdf.
- Šedo, O. 2006:** Archeologie, archeologové a detektory kovů. Poznámky k tématu aneb advocatus diaboli. *Archeologické rozhledy* LVIII(2), 291–301. Dostupné také z: <https://lurl.cz/xJdDe>.
- Štěpánková, A. 2017:** *Právní regulace památkové péče*. Rkp. diplomové práce. Právnická fakulta. Katedra dějin státu a práva. Uloženo: Archiv závěrečných prací Masarykovy univerzity [cit. 2025-08-21]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/sg41z/>.
- Thomas, S. 2015:** Multiple-role actors in the movement of cultural property: Metal-detector users. In: S. Musteață, Ș. Caliniuc, (eds): *Current Trends in Archaeological Heritage Preservation: National and International Perspectives. Proceedings of the international conference, Iași, Romania, November 6–10, 2013*. Oxford: BAR Publishing, 117–124.
- Vencel, S. 2006:** Detektoráři jsou specializovaní zloději, něco na způsob bytařů. *Archeologické rozhledy* LVIII(2), 307–309. Dostupné také z: <https://lurl.cz/xJdDe>.
- Vích, D. 2006:** Detektory kovů v archeologii. Úhel pohledu regionálního archeologa. *Archeologické rozhledy* LVIII(2), 301–306. Dostupné také z: <https://lurl.cz/xJdDe>.
- Visconti, A. 2021:** The Illicit Trade in Cultural Objects. In: N. Boister, S. Gless, F. Jeßberger (eds): *Histories of transnational criminal law*. Oxford: Oxford University Press, 220–235.
- Voudouri, D. 2008:** *Greek legislation concerning the international movement of antiquities and its ideological and political dimensions*. Mouseio Benaki. 3rd Supplement, 125–139. DOI: 10.12681/benaki.17982. Dostupné také z: <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/benaki/article/view/17982>.
- Vrdoljak, A. F. 2017:** The Criminalisation of the Intentional Destruction of Cultural Heritage. In: E. Orlando, T. Bergin (eds.): *Forging a socio-legal approach to environmental harms. Global perspectives*. London, New York: Routledge, 1–27. DOI: 10.4324/9781315676715. Dostupné také z: <https://ssrn.com/abstract=2676470>.
- Watson, P. 2006:** Convicted dealers. In: N. Brodie et al. (eds.): *Archaeology, Cultural Heritage and the Antiquities Trade*. Gainesville: University Press of Florida, 93–97.
- Young, J. O. 2006:** Cultures and the ownership of archaeological finds. In: Ch. Scarre, G. Scarre (eds.): *The ethics of archaeology. Philosophical perspectives on archaeological practice*. Cambridge: Cambridge University Press, 15–31.
- Zamarovský, V. 2002:** *Objavenie Tróje*. 3. vydání. Bratislava: Perfekt.
- Zídek, M., Tupý, M., Klusoň, J. 2019:** *Zákon o státní památkové péči. Praktický komentář*. Praha: Wolters Kluwer.

Elektronické zdroje

- Adams, G. K. 2023:** Netherlands to return hundreds of colonial objects to Indonesia and Sri Lanka. In: *Museums journal* [online]. Museums Association, ©2025, 7. červen 2023. [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://lurl.cz/iJdD3>.
- ALC:** *Janus: the God of Doors* [online]. Anderson Lock. [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://www.andersonlock.com/blog/god-doors/>.
- AMČR1:** *Archeologický informační systém České republiky. Záznam M-202300130-N00220. Archeologická mapa České republiky* [online]. Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i., © 2025. [cit. 2025-09-04]. DOI: 10.71928/M-202300130-N00220. Dostupné z: <https://doi.org/10.71928/M-202300130-N00220>.
- AMČR2:** *Archeologický informační systém České republiky. Záznam M-202102434-N00023. Archeologická mapa České republiky* [online]. Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i., © 2025 [cit. 2025-09-04]. DOI: 10.71928/M-202102434-N00023. Dostupné z: <https://doi.org/10.71928/M-202102434-N00023>.
- AMČR-PAS:** *Portál amatérských spolupracovníků a evidence samostatných nálezů. Archeologická mapa České republiky* [online]. Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i.; Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i. [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://amcr-info.aiscr.cz/?page=pas>.
- ANALYTIQ:** Due diligence v podnikání: Čo to presne je? In: *AnalytiQ* [online]. AnalytiQ s.r.o. [cit. 2023-09-04]. Dostupné z: <https://www.predaj-firmy.sk/due-diligence-v-podnikani-co-to-presne-je/>.
- ANTIKPRAHA:** *Definice starožitnosti aneb co je a není starožitnost?* [online]. antikpraha.cz [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://www.antikpraha.cz/index.php?idAktualni=7&strana=802>.
- ARUB1:** *Badatelské archeologické výzkumy* [online]. Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., ©2025 [cit. 12. 03. 2025]. Dostupné z: <https://www.arub.cz/badatelske-archeologicke-vyzkumy/>.
- ARUB2:** *Archeologické léto* [online]. Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., © 2025 [cit. 2023-09-04]. Dostupné z: <https://www.arub.cz/turisticke-cile/archeologicke-leto/>.
- Aukční dům Zezula:** *Trojice bronzových mincí* [online]. Aukční dům Zezula s.r.o. [cit. 2023-09-04]. Dostupné z: <https://www.papilio.cz/online-auction/6/item/323?page=8>.
- Aukro1:** *Malovana keramická nádoba harrapanska kultura 2800–1800 před Kristem* [online]. AUKRO s.r.o., ©2003–2025 [cit. 2023-09-04]. Dostupné z: <https://lurl.cz/DJdDk>.
- Aukro2:** *Keramická nádoba* [online]. AUKRO s.r.o., ©2003–2025 [cit. 2023-09-04]. Dostupné z: <https://aukro.cz/keramicka-nadoba-7018279933?tab=course-description>.
- Aukro3:** *Hlavičky meče – 14. století* [online]. AUKRO s.r.o., ©2003–2025 [cit. 2023-09-04]. Dostupné z: <https://aukro.cz/hlavice-mece-14-stoleti-7031491553?tab=shipping-and-payment>.

- Aukro4:** *Hlavice meče - 11. století* [online]. AUKRO s.r.o., ©2003–2025 [cit. 2023-09-04]. Dostupné z: <https://aukro.cz/hlavice-mece-11-stoleti-7031492187?tab=shipping-and-payment>.
- Aukro5:** *Antický keramický džbán výška 17cm* [online]. AUKRO s.r.o., ©2003–2025 [cit. 2023-09-04]. Dostupné z: <https://aukro.cz/anticky-keramicky-dzban-vyska-17cm-7020426876?tab=info-from-seller>.
- Aukro6:** *Všeobecné obchodní podmínky* [online]. AUKRO s.r.o., ©2003–2025 [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://aukro.cz/dokumenty/obchodni-podminky>.
- Aukro7:** *Zboží zakázané nebo povolené podměnečně* [online]. AUKRO s.r.o., ©2003–2025 [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://aukro.cz/stranka/zbozi-zakazane-nebo-povolene-podminecne>.
- Bělka, M. 2015:** Islámský stát zavraždil v Palmýře archeologa, o město pečoval 50 let. In: *iDnes.cz* [online]. MAFRA, a. s., ©1998–2025, 19. srpen 2015 – 10:50 [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://lurl.cz/dJdDj>.
- Bennett, G. 2023:** Changes to the Law of Treasure. In: *The Institute of Art and Law* [online]. The Institute of Art and Law, ©1995–2025, 4. duben 2023. [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://ial.uk.com/changes-to-the-law-of-treasure/>.
- Bochereau, E. 2020** A New Report Says Germany Is a Hotspot for the Illegal Antiquities Market. Here's Why That's Wrong—and Dangerous. In: *Artnet* [online]. Artnet Worldwide Corporation, ©2024, 12. duben 2020. [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://news.artnet.com/opinion/why-germany-is-not-a-hotspot-for-illegal-trade-1834536>.
- Bořil, M. 2013:** Muž zatajil nález stříbrného pokladu, jeho i sběratele stíhá policie. In: *iDnes.cz* [online]. MAFRA, a. s., ©1998–2025, 21. březen 2013 – 10:20. [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://lurl.cz/9JdD4>.
- CELNÍ SPRÁVA ČR:** *Vývoz předmětů kulturního dědictví z ČR do zemí EU a s tím související potvrzování povolení k vývozu vydaných Ministerstvem kultury (pro kulturní památky a sbírky a sbírkové předměty) nebo odbornými organizacemi (NPÚ, muzea, galerie knihovny pro předměty kulturní hodnoty). Předměty kulturního dědictví* [online]. Celní správa České republiky [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://lurl.cz/LJdDD>.
- Cobby, A. 2020:** BUC-944E2C: A modern coin hoard. In: *The Portable Antiquities Scheme* [online]. The British Museum, ©2003–2025, 29. duben 2020. [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://finds.org.uk/database/artefacts/record/id/1002164>.
- ČTK 2017:** Policie na Krétě zadržela dva Čechy, kteří prováděli nelegální výkopy. Případem se bude zabývat soud. In: *Aktuálně.cz* [online]. Economia, a.s., ©1999–2025, 25. červenec 2017 – 18:50. [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://lurl.cz/YJdDC>.
- Declaration on the Importance and Value of Universal Museums:** Declaration on the Importance and Value of Universal Museums. In: *Internet Archive* [online]. Internet Archive. [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://lurl.cz/AJdDf>.
- EUROPOL 2017:** 3561 artefacts seized in Operation Pandora. In: *EUROPOL* [online]. European Union Agency for Law Enforcement Cooperation, © 1999–2025, 23. leden 2017. [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://www.europol.europa.eu/media-press/newsroom/news/3561-artefacts-seized-in-operation-pandora>.
- Facebook1:** ARCHAIA Brno, z. ú. In: *Facebook* [online]. Meta, ©2025. [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/profile.php?id=100064695038528>.
- Facebook2:** Ústav archeologické památkové péče, v. v. i. In: *Facebook* [online]. Meta, ©2025. [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/uappbrno>.
- Getting, P. 2017:** Slovenská vykrádačská mafia, ktorá rabovala hroby aj náleziská, konečne pred súdom! Verdikt vás šokuje. In: *PLUS 7 DNÍ* [online]. News and Media Holding, a.s., ©2025, 31. říjen 2017 – 07:00. [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://lurl.cz/2JdDI>.
- Gibbon, K. F. 2019:** UK to Change Treasure Act – New Restrictions Proposed. In: *CULTURAL PROPERTY NEWS* [online]. Cultural Property News, ©2025, 2. únor 2019. [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://culturalpropertynews.org/uk-changes-treasure-act/>.
- Giordano, Ch. 2019:** Police scramble to Hadrian's Wall to stop 'nighthawk' metal detectorists damaging ancient structure. In: *INDEPENDENT* [online]. Independent, 5. září. 2019 – 21:26. [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://lurl.cz/vJdDO>.
- Griffiths, R. 2018:** YORYM-2ED432: A roman coin. In: *The Portable Antiquities Scheme* [online]. The British Museum, ©2003–2025, 19. listopad 2018. [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://finds.org.uk/database/artefacts/record/id/927140>.
- Halliday, J. 2018:** Hadrian's Wall being damaged by illegal metal detectorists. In: *The Guardian* [online]. Guardian News & Media Limited, ©2025, 20. červen 2018. [cit. 2023-09-04]. Dostupné z: <https://lurl.cz/1JdDc>.
- HSLA1:** Moveable Monuments. In: *Wayback Machine* [online]. Hellenic society for law and archaeology, ©2017. [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20250425220146/www.law-archaeology.gr/index.php/en/moveable-monuments>.
- HSLA2:** Collectors. In: *Wayback Machine* [online]. Hellenic society for law and archaeology, ©2017. [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20250424102524/www.law-archaeology.gr/index.php/en/collectors>.
- HSLA3:** Import and Export of Cultural Objects. In: *Wayback Machine* [online]. Hellenic society for law and archaeology, ©2017. [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://lurl.cz/yJdDx>.
- Hubený, J. 2016:** Denárový poklad století je dvojnásobný. Nálezce dostane dva miliony. In: *iDnes.cz* [online]. MAFRA, a. s., ©1998–2025, 26. srpen 2016. [cit. 2023-09-04]. Dostupné z: <https://lurl.cz/vJdD7>.
- Hurban, M. 2020:** Hledání pokladů na hraně zákona. Detektoráři nemají nárok na nálezně, měli by spolupracovat s archeology. In: *iRozhlas.cz*. [online]. Český rozhlas, ©1997–2025, 30. listopad 2020. [cit. 2023-09-04]. Dostupné z: <https://lurl.cz/1JdHm>.
- ICOM:** *Mezinárodní rada múzeí (ICOM). Etický kodex múzeí* [online]. Slovenský komitét ICOM. [cit. 2023-09-04]. Dostupné z: https://icom-slovakia.mini.icom.museum/wp-content/uploads/sites/45/2018/12/ICOM_kodex.pdf.
- INTERPOL1:** Over 41,000 artefacts seized in global operation targeting trafficking of cultural goods. In: *INTERPOL* [online]. INTERPOL, ©2025, 21. únor 2018. [cit. 2023-09-04]. Dostupné z: <https://lurl.cz/NJdHz>.
- INTERPOL2:** More than 18,000 objects seized and 59 arrested in operation targeting cultural goods. In: *INTERPOL* [online]. INTERPOL, ©2025, 29. červenec 2019. [cit. 2023-09-04]. Dostupné z: <https://www.interpol.int/en/News-and-Events/News/2019/More-than-18-000-objects-seized-and-59-arrested-in-operation-targeting-cultural-goods>.
- INTERPOL3:** 101 arrested and 19,000 stolen artefacts recovered in international crackdown on art trafficking. In: *INTERPOL* [online]. INTERPOL, ©2025, 6. květen 2020. [cit. 2023-09-04]. Dostupné z: <https://www.interpol.int/en/News-and-Events/News/2020/101-arrested-and-19-000-stolen-artefacts-recovered-in-international-crackdown-on-art-trafficking>.

- INTERPOL4:** More than 56,400 cultural goods seized and 67 arrested. In: *INTERPOL* [online]. INTERPOL, ©2025, 11. květen 2021. [cit. 2023-09-04]. Dostupné z: <https://www.interpol.int/en/News-and-Events/News/2021/More-than-56-400-cultural-goods-seized-and-67-arrested>.
- INTERPOL5:** 52 arrests in operation across 28 countries targeting trafficking in cultural goods. In: *INTERPOL* [online]. INTERPOL, ©2025, 9. březen 2022. [cit. 2023-09-04]. Dostupné z: <https://www.interpol.int/en/News-and-Events/News/2022/52-arrests-in-operation-across-28-countries-targeting-trafficking-in-cultural-goods>.
- INTERPOL6:** International art trafficking operation leads to 60 arrests and over 11,000 objects recovered. In: *INTERPOL* [online]. INTERPOL, ©2025, 4. květen 2023. [cit. 2023-09-04]. Dostupné z: <https://www.interpol.int/en/News-and-Events/News/2023/International-art-trafficking-operation-leads-to-60-arrests-and-over-11-000-objects-recovered>.
- INTERPOL7:** ID-Art: success stories In: *INTERPOL* [online]. INTERPOL, ©2025, 4. květen 2023. [cit. 2023-09-04]. Dostupné z: <https://lurl.cz/NJdhJ>.
- Judgement: Rosenberg:** Judgement: Rosenberg. In: *Yale Law School. Lillian Goldman Law Library* [online]. Lillian Goldman Law Library, ©2008. [cit. 2023-09-04]. Dostupné z: <https://avalon.law.yale.edu/imt/judrosen.asp>.
- JURAFORUM:** Hadrianische Teilung. In: *Jura Forum* [online]. JuraForum.de, ©2023–2025, 17. září 2024. [cit. 2023-09-04]. Dostupné z: <https://www.juraforum.de/lexikon/hadrianische-teilung>.
- Karavasili, P. 2020:** Police discover large network of European auction houses selling stolen ancient Greek artifacts illegally. In: *Greek City Times.com* [online]. Greekcitytimes, ©2025, 28. listopad 2020. [cit. 2023-09-04]. Dostupné z: <https://greekcitytimes.com/2020/11/28/auction-houses-illegally-selling-stolen-artifacts/>.
- Katz, B. 2017:** Cleveland Museum of Art will Return Stolen Roman Sculpture to Italy. In: *Smithsonian Magazine* [online]. Smithsonian Magazine, ©2025, 26. duben 2017. [cit. 2023-09-04]. Dostupné z: <https://www.smithsonianmag.com/smart-news/cleveland-museum-art-will-return-stolen-roman-sculpture-italy-180962973/>.
- Kováč, P. 2012:** V Rakousku už nebudou mít o kradené památky z Česka zájem. In: *Novinky.cz* [online]. 30. 11. 2012. Borgis a.s., ©2023–2025; Seznam.cz a.s., ©2019–2025. [cit. 2023-09-04]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/clanek/kultura-v-rakousku-uz-nebudou-mit-o-kradene-pamatky-z-ceska-zajem-174408>.
- Králová, S. 2019:** Nálezkyně mincí vyplatí almužnu. Je to podle tabulek, brání se kraj. In: *iDNES.cz* [online]. MAFRA, a. s., ©1998–2025, 7. prosinec 2019. [cit. 2023-09-04]. Dostupné z: <https://lurl.cz/mJdhe>.
- Kuner, D. 2018:** Rare archaeological artefacts seized by police in Spain. In: *EuroWeekly* [online]. EWN Media, ©2025, 11. říjen 2018. [cit. 2023-09-04]. Dostupné z: <https://lurl.cz/UJdhW>.
- Lipka, Č. 2020:** Charakteristika, obsah a význam pojmu starožitnost. In: *Mince Lipka* [online]. GlobeWeb Czech s.r.o., ©2025, 25. březen 2020 – 15:52. [cit. 2023-09-04]. Dostupné z: https://www.mincelipka.cz/blog/2020/03/109-charakteristika_-obsah-a-vyznam-pojm.
- Liscia, V. D. 2021:** UK Rejects European Union Regulations to Reduce Illegal Antiquity Trafficking. In: *HYPERALLERGIC* [online]. Hyperallergic, ©2025, 11. leden 2021. [cit. 2023-09-04]. Dostupné z: <https://lurl.cz/SJdhw>.
- Lovec Pokladů.cz 1:** Lovci Historie – nálezy a určování. *Lovec Pokladů.cz*. [online]. LovecPokladu.cz – detektor kovu [cit. 2023-09-04]. Dostupné z: <https://www.lovecpokladu.cz/>.
- Lovec Pokladů.cz 2:** Hledání ve světě. *LovecPokladu.cz* [online]. LovecPokladu.cz – detektor kovu [cit. 2023-09-04]. Dostupné z: <https://www.lovecpokladu.cz/forum/hledani/hledani-v-zahranici>.
- Mahmood, B. 2020:** Government says it won't return Elgin Marbles as part of EU trade negotiations. In: *METRO* [online]. Associated newspapers limited, ©2025, 18. únor 2020. [cit. 2023-09-04]. Dostupné z: <https://metro.co.uk/2020/02/18/government-rules-returning-greek-marbles-part-eu-trade-talks-12263867/>.
- Milligan, M. 2019:** *The tourism of detectorists*. In: *Heritage Daily* [online]. Heritage Daily Ltd, ©2024, 3. leden 2019. [cit. 2023-09-04]. Dostupné z: <https://www.heritagedaily.com/2019/01/the-tourism-of-detectorists/122412>.
- MUINSUSKAITSEAMET:** Otsinguvahendiga otsijale. In: *Muinsuskaitseamet* [online]. Muinsuskaitseamet. [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://www.muinsuskaitseamet.ee/juhised-ja-opetused/juhised/otsinguvahendiga-otsijale>.
- MŽP:** Ekologická újma. In: *Ministerstvo životního prostředí* [online]. Ministerstvo životního prostředí, ©2025 [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://mzp.gov.cz/cz/agenda/rizika-pro-zivotni-prostredi/kontaminovana-mista/ekologicka-ujma>.
- NETCHER:** eBay's Involvement in the Fight against Illicit Trafficking of Cultural Property. In: *Netcher* [online]. Interarts, ©2019, 20. duben 2023. [cit. 2023-09-04]. Dostupné z: <https://netcher.eu/project-news/ebays-involvement-in-the-fight-against-illicit-trafficking-of-cultural-property/>.
- NEWSIT:** Στις φυλακές Γρεβενών ο αρχαιολόγος – αρχαιοκάπηλος – Έσκαβε... μόνος του και είχε χιλιάδες ευρήματα! [Archeolog – pašerák starožitností – ve věznicí Grevenon: Kopal... sám a našel tisíce artefaktů, překl. redakce]. In: *NEWSIT* [online]. Newsit.gr, ©2025, 12. 02. 2019. [cit. 2023-09-04]. Dostupné z: <https://lurl.cz/8JdhN>.
- NORDIC MILITARIA:** Verwundetenaabzeichen 1. Modell 1939 „Legion Condor“. WW2 German. In: *Nordic-Militaria* [online]. Nordic-Militaria. [cit. 2023-09-04]. Dostupné z: <https://lurl.cz/eJdhH>.
- Novák, J. A. 2020:** Schovat detektor a hrát překvapení. Odměna za nalezení pokladu je v Česku problém. In: *Aktuálně.cz* [online]. Economia, a.s., ©2025, 19. červenec 2020 – 12:22. [cit. 2023-09-04]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/finance/hledaci-pokladu-ekonom/r-fb6e30aec80c11eaabd0cc47ab5f122/>.
- NOVINITE:** More than 30,000 Antique Objects to Return to Bulgaria after Special Operation by Bulgarian and Spanish Authorities. In: *novinite.com* [online]. Novinite JSC., ©2001–2025, 18. duben 2019. [cit. 2023-09-04]. Dostupné z: <https://lurl.cz/OJdh2>.
- NPÚ:** Území bojiště u Hradce Králové. In: *Národní památkový ústav. Památkový katalog* [online]. Národní památkový ústav, ©2015. [cit. 2023-09-04]. Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/uzemi-bojiste-u-hradce-kralove-7663982>.
- Paďourová, T. 2014:** Po pokladu už sahal překupník, nakonec se dostal do brněnského muzea. In: *iDnes.cz* [online]. MAFRA, a. s., ©1998–2025, 25. září 2014 – 19:10. [cit. 2023-09-04]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/brno/zpravy/boskovicky-poklad-miri-do-brnenskeho-muzea.A140923_2101867_brno-zpravy_daj.
- Pantos, P. A. 2006:** The protection of cultural heritage, the international community and Greece. In: *Academia.edu* [online]. Academia, ©2025 [cit. 2023-09-04]. Dostupné z: https://www.academia.edu/44121632/The_protection_of_cultural_heritage_the_international_community_and_Greece_May_2006_.

- Payne, A. 2020:** The EU will tell Britain to give back the ancient Parthenon Marbles, 'brutally removed' from Greece over 200 years ago, if it wants a post-Brexit trade deal. In: *Business Insider* [online]. Insider Inc, ©2025, 2. březen 2020. [cit. 2023-09-04]. Dostupné z: <https://www.businessinsider.com/brexit-eu-tells-uk-elgin-parthenon-marbles-greece-trade-deal-2020-3>.
- Petřeková, E. 2019b:** Třeba do černého! In: *Umění a vizuální kultura renesance a baroka ve střední Evropě*. [online]. Centrum pro studium raného novověku, 28. únor 2019. [cit. 2023-09-04]. Dostupné z: <https://cemsbrno.org/2019/02/28/dilo-mesice-trefa-do-cerneho/>.
- Půlpán, D. 2020:** Spor o odměnu za poklad. Nálezce zlatých mincí chtěl 600 tisíc, dostane 180. In: *iDNES.cz* [online]. MAFRA, a. s., ©1998–2025, 27. listopad 2020 – 6:50. [cit. 2023-09-04]. Dostupné z: <https://lurl.cz/aJdhE>.
- RADA EVROPY:** *Chart of signatures and ratifications of Treaty 221. Council of Europe Portal. Treaty Office* [online]. Council of Europe, ©2025 [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treatynum=221>.
- ROMANIA INSIDER 2017:** Romanian police recover Dacian and Roman coins stolen from Hunedoara fortresses. *Romania-Insider.com* [online]. Romania Insider, ©2024, 12. červen 2017. [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://www.romania-insider.com/recovery-dacian-and-roman-coins-stolen-2017>.
- ROMANIA INSIDER 2018:** Looted Dacian artifacts return to Romania. In: *Romania-Insider.com* [online]. Romania Insider, ©2024, 17. duben 2018. [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://www.romania-insider.com/dacian-artifacts-return-romania-2018>.
- Russel Advocaten:** Crimean gold returns to Ukraine. In: *Russel Advocaten* [online]. Russel Advocaten ©2025, 12 září 2023 [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://www.russell.nl/en/publication/crimean-gold-returns-to-ukraine/>.
- RVHCE1:** Erfgoedwet. In: *Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed* [online]. Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://www.cultureelerfgoed.nl/onderwerpen/erfgoedwet>.
- RVHCE2:** Heritage Act 2016. In: *Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed* [online]. Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://www.cultureelerfgoed.nl/publicaties/publicaties/2016/01/01/heritage-act-2016>.
- RVHCE3:** Toevalsvondsten. In: *Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed* [online]. Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://www.cultureelerfgoed.nl/onderwerpen/archeologische-vondsten-melden/toevalsvondsten>.
- RVHCE4:** Metaaldetectie. In: *Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed* [online]. Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://www.cultureelerfgoed.nl/onderwerpen/archeologische-vondsten-melden/metaaldetectie>.
- Salák, P. 2019:** Vlastnické právo k pokladu. In: *Právní prostor* [online]. ATLAS CONSULTING spol s.r.o., ©1999–2025, 2. květen 2019 – 22:00. [cit. 2023-09-04]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/vlastnicke-pravo-k-pokladu>.
- Schwedtfeger, Ch. 2019:** Holländer plündern Schätze im Rheinland. In: *Rheinische Post* [online]. RP Digital GmbH, 27. únor 2019 – 19:06. [cit. 2023-09-04]. Dostupné z: https://rp-online.de/nrw/panorama/grabraeuber-in-nrw-verbaende-warnen-vor-illegaler-schatzsuche_aid-37060905.
- Smatana, L. 2009:** Z knížete Svatopluka je rázem král starých Slováků. In: *Radiožurnál* [online]. Český rozhlas, 1997–2025, 11. říjen 2009. [cit. 2023-09-04]. Dostupné z: <https://radiozurnal.rozhlas.cz/z-knizete-svatopluka-je-razem-kral-starych-slovaku-6362888>.
- Smrž, M. 2019:** Janusova tvář německé energetiky. In: *Deník Referendum* [online]. Vydavatelství Referendum, s. r. o., ©2020, 5. únor 2019 – 8:33. [cit. 2023-09-04]. Dostupné z: <https://denikreferendum.cz/clanek/29052-janusova-tvar-nemecke-energetiky>.
- Sorabella, J. 2023:** The Grand Tour. In: *The Metropolitan Museum of Art* [online]. The Metropolitan Museum of Art, ©2000–2025, 1. říjen 2023. [cit. 2023-09-04]. Dostupné z: <https://www.metmuseum.org/toah/hd/grtr/hd-grtr.htm>.
- Sykka, I. 2011:** Illicit antiquities trade continues to thrive in Greece. In: *ekathimerini.com* [online]. Nees Kathimerines Ekdoseis Single Member S.A., ©2014–2025, 24. červen 2011. [cit. 2023-09-04]. Dostupné z: <https://www.ekathimerini.com/culture/134288/illicit-antiquities-trade-continues-to-thrive-in-greece/>.
- TASR:** Vzácnu antickú čašu venovanú prvému víťazovi maratónu vrátili Grécku. In: *Dobré noviny* [online]. Dobré médiá, s.r.o., ©2012–2025, 14. listopad 2019 – 15:55. [cit. 2023-09-04]. Dostupné z: <https://www.dobrenoviny.sk/c/175318/vzacnu-anticku-casu-venovanu-prvemu-vitazovi-maratonu-vratili-grecku>.
- Taušová, Z. 2013:** Nálezci stříbrného pokladu od Blanska se vyhnou trestu za zatajení mincí. In: *iDNES.cz* [online]. MAFRA, a. s., ©1998–2025, 7. květen 2013 – 16:36. [cit. 2023-09-04]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/brno/zpravy/nalezci-pokladu-nebudou-potrestani.A130507_134653_brno-zpravy_taz.
- Těsnohlídek, J., Popelka, M. 2014:** Amatérské detektorování z pohledu archeologie. In: *Zákopy.cz* [online]. Masarykova univerzita, ©2025, 13. červenec 2014. [cit. 2023-09-04]. Dostupné z: <https://www.zakopy.cz/amaterske-detektorovani>.
- UK PAS 1:** Code of Practice for Responsible Metal Detecting in England and Wales In: *The Portable Antiquities Scheme* [online]. The British Museum, ©2003–2025. [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://finds.org.uk/getinvolved/guides/codeofpractice>.
- UK PAS 2:** Database. In: *The Portable Antiquities Scheme* [online]. The British Museum, ©2003–2025. [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://finds.org.uk/database>.
- Tichá, J., bez data:** Experti z Národního památkového ústavu pomáhají vracet ukradené starožitnosti ze zahraničí. In: *Národní plán obnovy* [online]. Ministerstvo vnitra České republiky, ©2025. [cit. 2023-09-04]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/npo/clanek/experti-z-narodniho-pamatkového-ustavu-pomahaji-vracet-ukradene-starozitnosti-ze-zahranici.aspx>.
- Tůmová, Š. 2019:** Venčil psa u Náchoda, všiml si drátu ze zlata. Poklad odevzdal muzeu. In: *iDNES.cz* [online]. MAFRA, a. s., ©1998–2025, 27. září 2019 – 18:13. [cit. 2023-09-04]. Dostupné z: <https://lurl.cz/jJdhp>.
- UNESCO1:** International Code of Ethics for Dealers in Cultural Property. In: *UNESDOC Digital Library* [online]. UNESCO. [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000121320>.
- UNESCO2:** Recommendation concerning the Safeguarding and Contemporary Role of Historic. In: *UNESDOC Digital Library* [online]. UNESCO. [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000114038.page=136>.
- UNESCO3:** Latest articles (tag „restitution 1970 Convention“). In: *UNESCO* [online]. UNESCO. [cit. 2023-09-04]. Dostupné z: <https://lurl.cz/jJdhl>.
- UNESCO4:** „Return & Restitution“ Intergovernmental Committee. In: *UNESCO* [online]. UNESCO. [cit. 2023-09-04]. Dostupné z: <https://www.unesco.org/en/fight-illicit-trafficking/return-and-restitution?hub=416>.

- UNESCO5:** Cases of returns and restitutions under the aegis of the ICPRCP In: UNESCO [online]. UNESCO. [cit. 2023-09-04]. Dostupné z: <https://www.unesco.org/en/fight-illicit-trafficking/return-and-restitution-under-icprcp>.
- UNESCO6:** Latest articles (tag „other case of cultural restitution“). In: UNESCO [online]. UNESCO. [cit. 2023-09-04]. Dostupné z: <https://lurl.cz/cJdhR>.
- van Heese, M. 2018:** Cultural goods: insight from the Netherlands on the value of collaboration. In: WCO news [online]. World customs organization, 20. červen 2018. [cit. 2023-09-04]. Dostupné z: <https://mag.wcoomd.org/magazine/wco-news-86/cultural-goods-insight-from-the-netherlands-on-the-value-of-collaboration/>.
- Viviano, F. 2015:** Italy's Artifacts Police Wage Global War, Recover 137,000 Objects. In: National Geographic [online]. National Geographic Society, ©1996–2015; National Geographic Partners, LLC, ©2015–2025, 19. červen 2015. [cit. 2023-09-04]. Dostupné z: www.nationalgeographic.com/culture/article/150618-carabinieri-morgantina-italy-art-theft-antiquities-trafficking.
- Wood, J. 2018:** Four metal detectorists each face up to seven years in jail after 'uncovering haul of Anglo-Saxon and Viking treasure and selling it on the black market'. In: Mail Online [online]. Associated Newspapers Ltd, 28. listopad 2018 – 15:52. [cit. 2023-09-04]. Dostupné z: <https://www.dailymail.co.uk/news/article-6438423/Metal-detectorists-face-jail-uncovering-haul-treasure-selling-black-market.html>.
- Yates, D., Brodie, N. 2012:** Subsistence Digging. In: Trafficking Culture [online]. Trafficking Culture, 17. srpen 2012. [cit. 2023-09-04]. Dostupné z: <https://traffickingculture.org/encyclopedia/terminology/subsistence-digging/>.
- Mařík, J., Jiráň, L. 2017:** Znalecký posudek č. 16 ze dne 12. 10. 2017. Předmět posudku: Určení obvyklé ceny archeologických nálezů. Uloženo: Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i.
- Metal-detecting rallies and heritage management – towards best practice** [online workshop]. Brussel, MEDEA/Histories vzv a Vrije Universiteit Brussel, 9. červen 2021.
- Militký, J., Schneider, P. 2016:** Znalecký posudek č. 26/2016/ HM ze dne 27. 04. 2016. Předmět posudku: Stanovení tržní a kulturně-historické ceny depotu středověkých mincí, objeveného na katastrálním území obce Opatov u Lubů (okr. Cheb). Uloženo: Krajský úřad Karlovarského kraje. Dostupné také z: https://www.kr-karlovarsky.cz/system/files/migrate/krajsky-urad/dokumenty/Znalecky_posudek.pdf.
- Pantos, P. A. 1989:** Greece and the Collecting of Antiquities. Towards a new era of international cooperation in the struggle against illicit trade of art. [online]. Nepublikovaný rkp. přednášky. Colloquium On collecting antiquities. Malibu, California, J. Paul Getty Museum, 16. březen 1989. Academia ©2023. [cit. 2023-09-04]. Dostupné z: <https://lurl.cz/XJdhV>.
- Pantos, P. A. 2014:** Pantos, P. A. 2014: Archaeological Legislation during the 19th century. From Georg Ludwig von Maurer to Panagiotis Kavvadias. [online]. Nepublikovaný rkp. přednášky, doplněný o další informace. Von Antiquitätenwesen insbesondere. Athens, 22.–24. říjen 2014. Academia ©2023. [cit. 2023-09-04]. Dostupné z: <https://lurl.cz/EJdhT>.
- Patrik, M. 2023:** Stav ničení archeologického dědictví v roce 2022 v ČR [přednáška]. In: Archeologické výzkumy na Moravě a ve Slezsku v roce 2022. Brno, Muzeum města Brna, 26. duben 2023.
- Radačenko, S. 2023:** Mimořádná přednáška na téma záchrany ukrajinského kulturního dědictví [přednáška]. Brno, Ústav archeologie a muzeologie, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita v Brně, 7. březen 2023.
- Westcott, K. 2023:** Metal detecting: A hobby of random searching for casual losses? [přednáška]. In: Weaving Narratives, 29th EAA Annual Meeting. Belfast, Queen's University Belfast, 30. srpen–2. září 2023.
- Zápis z jednání odborného týmu náměstka ministra kultury Ing. Vlastislava Ourady, Ph.D. ve věci přípravy nového památkového zákona (NPZ).** Praha, Ministerstvo kultury – Nostický palác, 15. květen 2018. Uloženo: Ministerstvo kultury ČR. Dostupné také z: https://mk.gov.cz/doc/cms_library/2018-05-15-npz-zapis-velky-tym_fin-8924.docx.
- Zasedání Jihomoravské archeologické komise [zasedání].** Územní odborné pracoviště Národního památkového ústavu v Brně. Brno. 13. červen 2023.
- Antal, R. 2022b:** Organizácie oprávnené vykonávať archeologické výskumy [přednáška]. In: Odborný pracovní seminář: Jak správně chápat předměty ukryté pod zemí (od práva k názorným příkladům). Ostrava, Krajský úřad Moravskoslezského kraje, 24. únor 2022.
- Antal, R., Petřeková, E. 2022:** From Collecting Antiquities to the Protection of Cultural Heritage. Similarities in the Origin of Archaeological Heritage Care in Greece, Italy and Austria-Hungary [přednáška]. In: Open Round Table of Museology – „Collections, Collectors and Collecting Activities“. Brno, Masarykova univerzita, 13. říjen 2022.
- Dig. 41.1.63.2 Tryphonius 7 disp.:** [Justinianova] Digesta, kniha 41, Titul 1 [De adquirendo rerum dominio], fragment 63, paragraf 2. Původní text: Tryphonius. Disputationes, kniha 7.
- Glaser-Opitzová, R., Feníková, A. 2012:** Metodická inštrukcia k výkonu špecializovanej štátnej správy Pamiatkového úradu SR a krajských pamiatkových úradov na ochranu archeologických nálezov a archeologických nálezísk pri uplatňovaní zákona č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov. Číslo materiálu PÚ-12/445-3-5782. Bratislava: Pamiatkový úrad Slovenskej republiky, 40.
- Komoróczy, B., Machánová, L. 2014:** Znalecký posudek č. 1/2014 ze dne 05. 09. 2014. Předmět posudku: Míra posouzení a vzniklá škoda na archeologických nálezech porušených v souvislosti se stavbou provozního areálu společnosti JAMBOR spol. s r.o., na pozemcích p. č. KN 1424/1, 1424/2, 1424/3, v k. ú. Mětní. Uloženo: Referát archeologické památkové péče, Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.

Právní předpisy a jiné právní dokumenty

- Aarhuská úmluva:** Úmluva o přístupu k informacím, účasti veřejnosti na rozhodování a přístupu k právní ochraně v záležitostech životního prostředí (Aarhuská úmluva). EUR-lex [online]. [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=LEGISSUM:l28056>.
- Bekendtgørelse af museumsloven** (Dánský zákon o ochraně kulturního dědictví): Bekendtgørelse af museumsloven. LBK nr 358 af 08/04/2014, Bekendtgørelse af museumsloven [online]. Retsinformation.dk [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2014/358#P27>.
- Dealing in Cultural Objects (Offences) Act 2003** [online]. legislation.gov.uk [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/27>.

- Důvodová zpráva (volební období 2021–2025). Vládní návrh zákona o vstupu a dovozu některých kulturních statků na celní území Evropské unie a o změně některých souvisejících zákonů, sněmovní tisk č. 150/0 [online]. Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=183494>.
- Erfgoedwet** (Nizozemský zákon o ochraně kulturního dědictví): *Wet van 9 december 2015, houdende bundeling en aanpassing van regels op het terrein van cultureel erfgoed, kort gezegd de Erfgoedwet* [online]. Overheid.nl [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://wetten.overheid.nl/BWBR0037521/2023-05-01>.
- KGSG** (Německý zákon o ochraně kulturního dědictví): *Gesetz zum Schutz von Kulturgut (Kulturgutschutzgesetz - KGSG)* [online]. Gesetze im Internet [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://www.gesetze-im-internet.de/kgsg/BJNR191410016.html>.
- Haag 1907: Convention (IV) respecting the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land. The Hague, 18 October** [online]. International Committee of the Red Cross. International Humanitarian Law Databases [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/hague-conv-iv-1907>.
- Haag 1954: Vyhláška č. 94/1958 Sb., o Úmluvě na ochranu kulturních statků za ozbrojeného konfliktu a Protokolu k ní** [online]. Zákony pro lidi [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1958-94>.
- Islandský zákon o ochraně kulturního dědictví: Lög um menningarminjar, nr. 80/2012** [online]. Althingi.is [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://www.althingi.is/lagas/nuna/2012080.html>.
- Italský zákon o ochraně kulturního dědictví: Codice dei beni culturali e del paesaggio, ai sensi dell'articolo 10 della legge 6 luglio 2002, n. 137** [online]. Normattiva.it [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:decreto.legislativo:2004-01-22;42>.
- Lieber Code: Instructions for the government of armies of the United States, in the field** [online]. Internet archive [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://archive.org/details/governarmies00unitr/page/10/mode/2up>.
- Londýnská deklarace: Inter-Allied Declaration against Acts of Dispossession committed in Territories under Enemy Occupation and Control, 05. 01. 1943** [online]. Commission for Looted Art in Europe [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://www.lootedartcommission.com/inter-allied-declaration>.
- LZPS: Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky** [online]. Zákony pro lidi [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1993-2>.
- Maďarský zákon o ochraně kulturního dědictví: 2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökség védelméről** [online]. Wolters Kluwer [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0100064.tv>.
- Maltská konvence: Sdělení č. 99/2000 Sb. m. s., o přijetí Úmluvy o ochraně archeologického dědictví Evropy (revidované)** [online]. Zákony pro lidi [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/ms/2000-99>.
- Muinsuskaiteseadus** (Estonský zákon o ochraně kulturního dědictví): *Muinsuskaiteseadus* [online]. Riigi Teataja [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/531032023002/consolide>.
- Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2019/880 ze dne 17. dubna 2019 o vstupu a dovozu kulturních statků** [online]. EUR-lex [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/ALL/?uri=CELEX:32019R0880>.
- Nařízení Rady (EHS) č. 3911/92 ze dne 9. prosince 1992 o vývozu kulturních statků** [online]. EUR-lex [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=CELEX:31992R3911>.
- Nařízení Rady (ES) č. 116/2009 ze dne 18. prosince 2008 o vývozu kulturních statků (kodifikované znění)** [online]. EUR-lex [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=CELEX:32009R0116>.
- Nařízení Rady (ES) č. 1210/2003 ze dne 7. července 2003 o některých zvláštních omezeních hospodářských a finančních vztahů s Irákem a o zrušení nařízení (ES) č. 2465/96** [online]. EUR-lex [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=CELEX:32003R1210>.
- Nařízení Rady (EU) č. 36/2012 ze dne 18. ledna 2012 o omezujících opatřeních vzhledem k situaci v Sýrii a o zrušení nařízení (EU) č. 442/2011** [online]. EUR-lex [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=CELEX:32012R0036>.
- Návrh zákona o ochraně památkového fondu** [online]. Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna. [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=7&ct=666&ct1=0>.
- Norský zákon o ochraně kulturního dědictví: Lov om kulturminner (kulturminneloven)** [online]. LOVDATA.no [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1978-06-09-50>.
- Občanský zákoník: Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.** [online]. Zákony pro lidi. [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>.
- Oznámení o podezření ze spáchání přestupku 1: Oznámení o podezření ze spáchání přestupku dle § 8 odst. 1 písm. b) zákona č. 71/1994 Sb., o prodeji a vývozu předmětů kulturní hodnoty, v znění pozdějších předpisů, v souvislosti s prodejem předmětů kulturní hodnoty z oboru archeologie „Keltské mince Statér a Roseldofr/Němčice“ ze dne 02. 08. 2023, č. j. ARUB/5548/2023.**
- Oznámení o podezření ze spáchání přestupku 2: Oznámení o podezření ze spáchání přestupku dle § 8 odst. 1 písm. b) zákona č. 71/1994 Sb., o prodeji a vývozu předmětů kulturní hodnoty, v znění pozdějších předpisů, v souvislosti s prodejem předmětů kulturní hodnoty z oboru archeologie „fragmenty bronzových úlomků, nožů, dýk, kroužky a jiné (6992810200)“ a „staré náprstky, středověk, mosazné i z bílého kovu (6992810532)“ ze dne 14. 07. 2021, č. j. ARUB/4942/2021.**
- Oznámení o podezření ze spáchání přestupku 3: Oznámení o podezření ze spáchání přestupku dle § 8 odst. 1 písm. b) zákona č. 71/1994 Sb., o prodeji a vývozu předmětů kulturní hodnoty, v znění pozdějších předpisů, v souvislosti s prodejem předmětů kulturní hodnoty z oboru archeologie „Muzeum Antiky na Moravě (7009692658)“ ze dne 03.05.2022, č. j. ARUB/3788/2022.**
- PamZ 1958: Zákon č. 22/1958 Sb., o kulturních památkách** [online]. Zákony pro lidi [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1958-22>.
- PamZ 1987: Zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů** [online]. Zákony pro lidi [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1987-20>.
- Řecký zákon o ochraně kulturního dědictví: Νόμος 3028/2002 για την προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς** [Law No. 3028/2002 On the protection of Antiquities and cultural heritage in general] [online]. British School at Athens [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://www.bsa.ac.uk/wp-content/uploads/2018/11/Archaeological-Law-3028-2002.pdf>.

- Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2014/60/EU ze dne 15. května 2014 o navrácení kulturních statků neoprávněně vyvezených z území členského státu a o změně nařízení (EU) č. 1024/2012 (přepřacované znění)* [online]. EUR-lex [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=CELEX:32014L0060>.
- Směrnice Rady 93/7/EHS ze dne 15. března 1993 o navrácení kulturních statků neoprávněně vyvezených z území členského státu* [online]. EUR-lex [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=CELEX:31993L0007>.
- Stanovisko MK ČR 2007:** *Stanovisko Ministerstva kultury České republiky, č. j. 9711/2007 ze dne 26. 6. 2007, které se týká poskytování odměny za nález kulturních památek*. Dostupné také z: https://mk.gov.cz/doc/cms_library/2007_09711-3407.doc.
- Stanovisko MK ČR 2021:** *Stanovisko Ministerstva kultury, odboru památkové inspekce, č. j. MK 6017/2021 OPI ze dne 26. 1. 2021, k nakládání s archeologickými nálezy*. Dostupné také z: https://www.mkcr.cz/doc/cms_library/stanovisko-opi-k-nakladani-s-archeologickymi-nalezky-2509.pdf.
- Stavební zákon:** Zákon č. 283/2021 Sb., stavební zákon, ve znění pozdějších předpisů [online]. Zákony pro lidi [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2021-283>.
- Švédský zákon o ochraně kulturního dědictví:** *Lag (1988:950) om kulturminnen m.m* [online]. Sveriges riksdag [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-1988950-om-kulturminnen-mm_sfs-1988-950/.
- Treasure Act 1996:** *Treasure Act 1996* [online]. legislation.gov.uk [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1996/24/section/1>.
- Trestní zákoník:** Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů [online]. Zákony pro lidi [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40>.
- Trestný zákon SR:** Zákon č. 300/2005 Z. z., Trestný zákon, ve znění pozdějších předpisů [online]. Zákony pre ľudí [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2005-300>.
- UNESCO 1970:** *Sdělení č. 15/1980 Sb., o Úmluvě o opatřeních k zákazu a zamezení nedovoleného dovozu, vývozu a převodu vlastnictví kulturních statků* [online]. Zákony pro lidi [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1980-15>.
- UNIDORIT 1995:** *UNIDORIT Convention on Stolen or Illegally Exported Cultural Objects (Rome, 1995) - States parties* [online]. UNIDORIT [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://www.unidroit.org/instruments/cultural-property/1995-convention/>.
- UNESCO 1972:** *Sdělení č. 159/1991 Sb., o Úmluvě o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví* [online]. Zákony pro lidi [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1991-159>.
- UNTOC:** *Sdělení č. 75/2013 Sb. m. s. o Úmluvě Organizace spojených národů proti nadnárodnímu organizovanému zločinu* [online]. Zákony pro lidi [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/ms/2013-75>.
- Usnesení Evropského parlamentu ze dne 30. dubna 2015 o ničení kulturních památek příslušníky ISIS/Dá'iš (2015/2649(RSP))* [online]. EUR-lex [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=CELEX:52015IP0128>.
- Usnesení MK ČR 2023:** *Usnesení Ministerstva kultury České republiky ze dne 29. 8. 2023, sp. zn. MK 49573/2023 OMG*.
- Ústava ČR:** *Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky* [online]. Zákony pro lidi [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1993-1>.
- Ústavní zákon č. 330/1938 Sb. z. a n., o zmocnění ke změnám ústavní listiny a ústavních zákonů republiky Česko-Slovenské a o mimořádné moci nařizovací* [online]. Zákony pro lidi [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1938-330>.
- VDLP:** *Všeobecná deklarace lidských práv*. OSN, 10. prosince 1948. Rezoluce Valného shromáždění OSN 217 A (III). [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://www.ohchr.org/en/human-rights/universal-declaration/translations/czech-cesky>.
- Vládní nařízení 1941:** *Vládní nařízení č. 274/1941 Sb., o archeologických památkách* [online]. Zákony pro lidi [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1941-274>.
- Vyhláška č. 420/2008 Sb., ze dne 28. listopadu 2008, kterou se stanoví náležitosti a obsah plánu ochrany památkových rezervací a památkových zón* [online]. Zákony pro lidi [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2008-420>.
- Vyhláška č. 66/1988 Sb., kterou se provádí zákon ČNR č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů* [online]. Zákony pro lidi [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1988-66>.
- Zákon č. 100/2001 Sb., o posuzování vlivů na životní prostředí, ve znění pozdějších předpisů* [online]. Zákony pro lidi [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2001-100>.
- Zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů* [online]. Zákony pro lidi [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1992-114>.
- Zákon č. 122/2004 Sb., o válečných hrobech a pietních místech a o změně zákona č. 256/2001 Sb., o pohřebnictví a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů* [online]. Zákony pro lidi [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-122>.
- Zákon č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich, ve znění do 30. 6. 2017* [online]. Zákony pro lidi [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2016-250>.
- Zákon č. 256/2001 Sb. o pohřebnictví a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů* [online]. Zákony pro lidi [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2001-256>.
- Zákon č. 60/1961 Sb., o úkolech národních výborů při zajišťování socialistického pořádku, ve znění pozdějších předpisů* [online]. Zákony pro lidi [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1961-60>.
- Zákon o dovozu do EU:** Zákon č. 362/2022 Sb., o vstupu a dovozu některých kulturních statků na celní území Evropské unie, ve znění pozdějších předpisů [online]. Zákony pro lidi [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2022-362>.
- Zákon o navrácení:** Zákon č. 101/2001 Sb., o navrácení nezákonně vyvezených kulturních statků, ve znění pozdějších předpisů [online]. Zákony pro lidi [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2001-101>.
- Zákon o ochraně památkového fondu SR:** Zákon č. 49/2002 Z. z., o ochrane pamiatkového fondu [online]. Zákony pre ľudí [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2002-49>.
- Zákon o varstvu dediščine* [online]. PIS. Pravno-informacijski sistem [cit. 04. 09. 2023]. <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO4144>.
- Zákon o vývoze a dovoze SR:** Zákon č. 207/2009 Z. z., o podmienkach vývozu a dovozu predmetu kultúrnej hodnoty, ve znění pozdějších předpisů [online]. Zákony pre ľudí [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2009-207>.

Zákon o vývozu z EU: Zákon č. 214/2002 Sb., o vývozu některých kulturních statků z celního území Evropské unie, ve znění pozdějších předpisů [online]. Zákony pro lidi [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-214>.

ZoPKH: Zákon č. 71/1994 Sb., o prodeji a vývozu předmětů kulturní hodnoty, ve znění pozdějších předpisů [online]. Zákony pro lidi [cit. 2025-09-04]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1994-71>.

Soudní a správní rozhodnutí

Rozhodnutí Krajského úřadu Jihočeského kraje ze dne 09. 08. 2012, sp. zn. OKPP 145869/2020/misi SS.
Rozhodnutí Krajského úřadu Královéhradeckého kraje ze dne 13. 11. 2020, sp. zn. KUKHK-25625/KP/2020-11.
Rozhodnutí Krajského úřadu Královéhradeckého kraje ze dne 11. 01. 2021, sp. zn. KUKHK-17749/KP/2020-11.
Rozhodnutí Krajského úřadu Moravskoslezského kraje ze dne 05. 08. 2016, sp. zn. ÚPS/13205/2016/Bla.
Rozhodnutí Krajského úřadu Moravskoslezského kraje ze dne 08. 11. 2021, sp. zn. MSK 128284/2021.
Rozhodnutí Krajského úřadu Moravskoslezského kraje ze dne 29. 11. 2021, sp. zn. MSK 139894/2021.
Rozhodnutí Krajského úřadu Moravskoslezského kraje ze dne 09. 08. 2022, sp. zn. KPP/19882/2022/Kra.
Rozhodnutí Krajského úřadu Moravskoslezského kraje ze dne 09. 08. 2022, sp. zn. KPP/19891/2022/Kra.
Rozhodnutí Krajského úřadu Moravskoslezského kraje ze dne 09. 08. 2022, sp. zn. KPP/19870/2022/Kra.
Rozhodnutí Krajského úřadu Moravskoslezského kraje ze dne 09. 08. 2022, sp. zn. KPP/19821/2022/Kra.
Rozhodnutí Krajského úřadu Moravskoslezského kraje ze dne 02. 12. 2022, sp. zn. KPP/19876/2022/Kra.
Rozhodnutí Krajského úřadu Olomouckého kraje ze dne 15. 2. 2016, sp. zn. KÚOK/89632/2015/OKPP/685.
Rozhodnutí Krajského úřadu Olomouckého kraje ze dne 21. 12. 2016, sp. zn. KÚOK110005/2016/OSR/685.
Rozhodnutí Krajského úřadu Olomouckého kraje ze dne 19. 12. 2019, sp. zn. KÚOK/119034/2019/OSKPP/685.
Rozhodnutí Krajského úřadu Olomouckého kraje ze dne 17. 03. 2020, sp. zn. KÚOK/131422/2019/OSKPP/685.
Rozhodnutí Krajského úřadu Olomouckého kraje ze dne 17. 06. 2020, sp. zn. KUOK/4293/2020/OSKPP/685, sp. zn. KOUK 68674/2020.
Rozhodnutí Krajského úřadu Olomouckého kraje ze dne 17. 06. 2020, sp. zn. KUOK/4293/2020/OSKPP/685, sp. zn. KOUK 66107/2020.
Rozhodnutí Krajského úřadu Olomouckého kraje ze dne 22. 3. 2021, sp. zn. KUOK/117192/2020/OSKPP/685.
Rozhodnutí Krajského úřadu Olomouckého kraje ze dne 25. 05. 2021, sp. zn. KUOK/42998/2021/OSKPP/685.
Rozhodnutí Krajského úřadu Pardubického kraje ze dne 07. 03. 2017, sp. zn. SpKrÚ-63558/2016 OKSCR OKPP.
Rozhodnutí Krajského úřadu Pardubického kraje ze dne 23. 03. 2017, sp. zn. SpKrÚ-64334/2016 OKSCR OKPP.
Rozhodnutí Krajského úřadu Pardubického kraje ze dne 05.10.2018, sp. zn. SpKrÚ-6923/2017 OKSCR OKPP.
Rozhodnutí Krajského úřadu Pardubického kraje ze dne 15. 10. 2018, sp. zn. SpKrÚ-69148/2017 OKSCR OKPP.
Rozhodnutí Krajského úřadu Pardubického kraje ze dne 15. 10. 2018, sp. zn. SpKrÚ-69178/2017 OKSCR OKPP.

Rozhodnutí Krajského úřadu Pardubického kraje ze dne 31. 10. 2018, sp. zn. SpKrÚ-69194/2017 OKSCR OKPP.
Rozhodnutí Okresního soudu Martin ze dne 12. 07. 2016, sp. zn. 1T/36/2016.
Rozsudek Okresního soudu Banská Bystrica ze dne 19. 01. 2021, 1T/87/2020.
Rozsudek Okresního soudu Brezno ze dne 02. 02. 2022, sp. zn. 4T/1/2022.
Rozsudek Okresního soudu Galanta ze dne 05. 10. 2020, 1T/24/2020.
Rozsudek Okresního soudu Kežmarok ze dne 14. 12. 2021, 0T/46/2021.
Rozsudek Okresního soudu Košice okolie ze dne 16.04.2019, sp. zn. 5T40/2019.
Rozsudek Okresního soudu Levice ze dne 09. 05. 2016, sp. zn. 2T/43/2016.
Rozsudek Okresního soudu Nové Zámky ze dne 04. 05. 2023, sp. zn. 3T/21/2023.
Rozsudek Okresního soudu Pezinok ze dne 03. 05. 2017, sp. zn. 38T/132017-184.
Rozsudek Okresního soudu Prešov ze dne 13. 03. 2019, sp. zn. 41T/98/2016, potvrzený rozhodnutím Krajského soudu Prešov ze dne 19. 09. 2019, sp. zn. 8To/22/2019.
Rozsudek Okresního soudu Prešov ze dne 23. 06. 2021, sp. zn. 3T/31/2021.
Rozsudek Okresního soudu Rožňava ze dne ze dne 13. 04. 2015, sp. zn. 1T/39/2015.
Rozsudek Okresního soudu Senica ze dne 21. 01. 2020, sp. zn. 1T/215/2017.
Rozsudek Okresního soudu Trnava ze dne 06. 12. 2016, sp. zn. 7T/74/2014.
Rozsudek Okresního soudu Trnava ze dne 23. 09. 2019, sp. zn. 34T/33/2019.
Rozsudek Okresního soudu Trnava ze dne 23. 11. 2018, sp. zn. 0T/276/2018.
Rozsudek Okresního soudu Veľký Krtíš ze dne 07. 01. 2016, sp. zn. 3T/88/2015.
Rozsudek Okresního soudu Veľký Krtíš ze dne 06. 08. 2020, 3T/67/2020.
Rozsudek Okresního soudu Zvolen ze dne 30. 10. 2019, sp. zn. 5T/112/2019.
Rozsudek Okresního soudu Zvolen ze dne 12. 07. 2021, sp. zn. 2T/82/2021.
Trestný rozkaz okresního soudu Komárno ze dne 04. 08. 2015, sp. zn. 3T/50/2015.
Trestný rozkaz okresního soudu Senica ze dne 25. 08. 2020, sp. zn. 2T/163/2019.
Usnesení Okresní prokuratury Humenné ze dne 30. 03. 2020, č. j. 2 Pv 421/19/7702-11.
Uznesenie Okresnej prokuratúry Nové Mesto nad Váhom ze dne 26. 10. 2021, č. j. Pv 560/20/3304-28.
Uznesenie Okresnej prokuratúry Rožňava ze dne 03. 08. 2017, č. j. Pv 109/17/8808-16.
Uznesenie Okresnej prokuratúry Spišská Nová Ves ze dne 05. 05. 2020, č. j. anonymizované.
Uznesenie Okresnej prokuratúry Trnava ze dne 17. 07. 2018, č. j. 4 Pv 65/18/2207-16.
Uznesenie Okresnej prokuratúry Žilina ze dne 13. 09. 2018, č. j. 3 Pv 98/18/5511-12.
Záznam o usnesení Krajského úřadu Olomouckého kraje ze dne 21.11.2016, sp. zn. KÚOK/92494/2016/OSR/685.

Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 83
ISSN 1804-1345

Mezinárodní obchod s archeologickými nálezy optikou veřejného práva

Róbert Antal

Autor: Róbert Antal
Odpovědný redaktor: Balázs Komoróczy
Redakce: Markéta Kamenská, Martina Kudlíková

Technická redakce: Hedvika Břínková, Alexandr Průša
Překlad ze slovenštiny: Markéta Kamenská
Jazyková korektura: Alexandr Průša
Proofreading: Sean Mark Miller
Sazba a obálka: Milan Filip
Tisk: CCB, spol. s r. o., Okružní 580/19, 638 00 Brno
První vydání
Vydavatel: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.
Čechyňská 363/19, 602 00 Brno, www.arub.cz

Brno 2025

ISBN 978-80-7524-100-9 (print)
ISBN 978-80-7524-101-6 (online ; pdf)

DOI 10.47382/arub2025-03

